

Тема. Епоха Відродження в Європі. Гуманізм. Культ античності. Характерні риси ренесансної культури і літератури.

Мета: розкрити особливості епохи Відродження та її значення для європейської і світової культури; познайомити учнів із особливостями літератури, архітектури, живопису доби; підготувати учнів до сприйняття творів представників цієї епохи; розвивати навички узагальнення та систематизування вивченого матеріалу; сприяти виявленню зацікавленості спадщиною Ренесансу; виховувати моральні якості особистості

Обладнання: комп'ютерна презентація, репродукції картин майстрів Відродження, образон.

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. В історії людської цивілізації є епохи, що спалахують, мов зорі, і вже ніколи не згасають, посилаючи нащадкам яскраве світло. Такою яскравою зіркою в історії світової літератури стала епоха Відродження. Це була доба сміливих мореплавців і шукачів пригод, які відкривали невідомі землі, час релігійних війн, епоха нового покоління вчених. Доба Відродження вражає нестримним злетом фантазії, величним піднесенням духу, вірою у творчі можливості людини. Чотири століття відмежують її від сьогодення, але ні на мить не дають права забути нам, що така епоха була, що вона дала нам Сікстинську Мадонну і Мону Лізу, Рафаеля і Мікеланджело, Тіціана і Дюрера, Джорджоне і Леонардо да Вінчі, Лауру і Біатріче. Титанів світової слави подарувало нам Відродження!

II. Оголошення теми і мети уроку.

Учитель. Сьогодні ми з вами, як ви вже здогадалися, будемо вивчати нову літературну епоху, а саме - епоху Відродження. Наш урок сьогодні має форму інтегрованого уроку. Інтегрований урок означає об'єднаний з декількох тем, предметів або видів діяльності навколо однієї теми. Сьогодні, на уроці ми маємо експертів з історії та культурології. Саме вони допоможуть нам у вивченні нової теми та дадуть необхідну та дуже цікаву інформацію.

III. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу.

Робота з образонм.

Учитель. Зоряна ніч заворожує та надихає. Із завмиранням серця розглядаємо ми різні за яскравістю і кольором високі зорі, які немов нагадують нам, що наша душа – небесного походження. Спробуйте відшукати внутрішнім поглядом у нічній блакиті чудовий міст, що немов вибудований із ведичих сяючих зірок. Цей зоряний міст буде для нас образом епохи Відродження, а кожна зірка на ньому символізуватиме геніїв-митців. Адже епоха Відродження була справжнім зоряним часом, коли народжувались не просто талонівиті в різних сферах люди, а титани духу, яким було все під силу.

Відродження – могутній європейський культурний рух, у ході якого виникла нова культура, звернена до прагнень і вищих можливостей людини, а також нова система національних літератур, нова філософія і наука, небувалого розквіту досягло мистецтво.

Словникова робота

Відродження або Ренесанс – могутній ідеологічний та культурний рух, зумовлений переходом суспільства до нової соціально-економічної формації.

Експерт з історії

Пригадаємо найважливіші історичні події із курсу історії 13-15 століть. (Початок 13 ст. означився розгромом Константинополя хрестоносцями, середина – відновленням Візантійської імперії, а кінець – остаточною втратою хрестоносцями володінь на Сході; у 1265- в Англії вперше зібрався парламент, який обмежував владу короля; 1337-1453-роки Столітньої війни; 1347-1351- час епідемії «Чорної смерті» (чуми); 1376-1417-роки великого розколу католицької церкви; 1453- відбулося падіння Константинополя, загибель Візантії; 1455-1485- роки війни Пурпурової і білою троянд.

Учитель. У середині 14 ст. епідемія чуми знищила майже третину населення Європи. «Чорна смерть» сіяла паніку в пустих селах, серед занедбаних ланів відчувалося лише очікування найгіршого. Одним із наслідків стала спроба повернутися до панщини, залежності від сеньйора. Королівські чиновники вимагали податків, забирали останні гроші. У 1337 році розпочалася тривала війна між Англією та Францією за французькі землі. Ця війна увійшла в історію під назвою «Столітня» бо йшла вона з короткими перервами понад сто років. У Франції та Англії розпочалися селянські повстання (Жакерія, повстання Вота Тайлера). На кінець 15 ст. Англія та Франція завершувала «збирання» земель, тобто здійснювала об'єднання та централізацію держав. Однак в Італії та Німеччині нічого подібного не відбувалося. В Німеччині імператор не мав реальної влади над численними князівствами та вільними містами. А італійські Генуя, Флоренція, Венеція були окремими містами-державами.

Творче завдання. Робота в групах.

- За влучним висловом англійського філософа Френсіса Бекона, «вигляд і стан цілого світу» змінили три великих винаходи : компас, порох і друкарство. Спираючись на знання із загальної історії обґрунтуйте цю тезу.

Ренесанс відомий в історії як період *активного освоєння навколишнього світу*. Символічним утіленням найважливіших напрямків цього процесу є три винаходи того часу – *компас, порох і друкарський верстат*. Компас символізує Великі географічні відкриття, що суттєво розширили уявлення європейців про природу та будову Землі. Порох – своєрідна емблема прагнення завоювати нові території. Друкарський верстат – символ доби, за якої книга спростила й прискорила процес поширення знань. Винайдення інших механічних приладів – *мікроскопа й телескопа* – у буквальному розумінні розширило поле зору людини: озброєний ними вчений Галілео Галілей зміг «побачити» і анатомію комах, і будову Сонячної системи. Саме за доби Відродження виникла наукова теорія, згідно з якою Земля та інші планети Сонячної системи обертаються навколо Сонця. Її автором був Миколай Коперник. Працюючи у визначеному ним напрямку, філософ Джордано Бруно виступив з теорією нескінченності Всесвіту й незліченності світів. Ця та інші ідеї докорінно змінювали світо-розуміння європейців. Винайдення й удосконалення механічних приладів, посилений інтерес до природничих наук, далекі подорожі відображали прагнення ренесансної людини самостійно пізнавати світ. ■

Учитель. Величезну роль у становленні і розвитку Відродження відіграла античність. Звідси і назва доби: «відродження» у вузькому сенсі означає відродження культури античності, вивчення її пам'яток. Античність сприймалася як найвищий авторитет, ідеал людської культури. З неї черпали сюжети, образи митці та мислителі Нового часу. У більш широкому сенсі термін «відродження» можна трактувати як прояв інтересу до оюдини, відкриття людської природи, взаємин людини і світу. Синонімом Відродженню є Ренесанс (розквіт).

Історична та культурна епоха Відродження починається в XIV столітті в Італії, на батьківщині античності, і завершується в XVII столітті, поширившись на території всієї Європи, але набуває в кожній країні свій національний характер. Вона поділяється на:

- Раннє Відродження – XIV – XV ст.
- Високе Відродження – кінець XV ст - перша половина XVI ст
- Пізнє Відродження – друга половина XVI ст. – перші десятиліття XVII ст.

Подивимося, що є опорами зоряного мосту епохи Відродження – які причини появи нової культури. Цими опорами є розвиток міст та міського населення, винахід друкарства Гутенберном у 1440-х роках, поява світських шкіл, виникнення інтелігенції, розвиток природничих наук і технічних знань, великі географічні відкриття і як наслідок - розширення уявлення про масштаби землі і Всесвіту.

Чудова і зухвала сама мета – обійняти думкою цілий Всесвіт. Філософи схилялися перед розумом людини і його творчою міццю. Вони були впевнені в тому, що людський розум здатний осмислити, зрозуміти, розгадати світобудову, створити в своїй уяві повну картину світу, знайти модель ідеального суспільства.

Духовною основою епохи Відродження є гуманізм – світогляд, у центрі якого знаходиться ідея людини як вищої цінності. Культурних діячів цього періоду відповідно називають гуманістами. Гуманісти поставили перед собою грандіозне завдання: пояснити людині, хто вона, якою вона повинна стати, який є навколишній світ і яким він може стати завдяки людині. У добу Відродження відбувається відкриття світу і людини. Предтечею Відродження і європейського гуманізму вважається великий поет Середньовіччя Данте Аліґ'єрі.

Ренесанс запропонував уявлення про гармонійно організований світ з людиною у центрі. Влучною ілюстрацією цієї ідеї виступив філософський малюнок Леонардо да Вінчі «Вітрувіанська людина». На малюнку зображено оголеного чоловіка, тіло якого вписане в коло (символ духовної сфери) і квадрат (матеріальний символ). Зробивши акцент на гармонійних пропорціях людини, да Вінчі, як справжній гуманіст, помістив її в центр Всесвіту.

Гуманізм став вираженням нового світосприйняття, нового розуміння сутності людини, яке розвивало ідеї права людини на земні радощі й інтелектуальний розвиток, на задоволення чуттєвих і духовних запитів, на земну, прижиттєву славу. Проголосивши людину вільною, гуманісти боролися з усім тим, що цю волю обмежувало, за духовне розкріпачення особистості.

Основні філософські ідеї епохи Відродження:

- безмежна віра в людину, її силу, енергію, волю;
- утвердження гідності людини, оспівування її краси, величезних можливостей людського розуму, волі, творчого потенціалу;
- плекання ідеалу гармонійного і всебічного розвитку людини.

Ці принципи є гуманістичними, тобто вони утверджують людину. Виникає новий культурний ідеал – «універсальна людина», яка реалізує себе в різних сферах діяльності.

Учитель. Відчуйте таїнство зоряної ночі. Тиша, спокій, гармонія. Між небом і землею світиться повітря. Епоха Ренесансу оспівує гармонію. Людина епохи Відродження відчуває єдність з природою. Природа тепер розглядається як гармонійний світ божественної благодаті. Відкидається ідея гріховності людини і її тіла, що панувала в Середньовіччі. Тепер, як і в античності, краса людського тіла оспівується, художники і письменники повертаються до ідеї гармонії духовного і тілесного в людині. Розкріпаченню і розвитку особистості за часів Середньовіччя заважали церковні догми. Нова, ренесансна людина подібна до Бога, вона є творцем своєї долі і єдиної долі людства. Культура Відродження має світський, а не релігійний характер, але не пориває з вірою в Бога. Любов до латини як до універсальної мови гуманістичної вченості існує поряд зі стилістичним вдосконаленням національних, народних мов.

Експерт з культурології

Культура Відродження склалася в численних розвинutih місцях Італії – саме там античні традиції були найбільш міцними. Римська імперія зосередилася на кращому: свобода наукових диспутів, розмаїття філософських шкіл, чиста, неспотворена мова. Так утвердилася підходяща назва для часу їх життя – Відродження. Ренесанс охоплював різні галузі культури, але найяскравіше виявився в архітектурі, живописі, літературі та філософії.

В основі культури Відродження лежав гуманізм. У ті часи це значило все те, що допомагає вивчити людину. Потрібні нові науки, що змогли б виявити істину про людину, такими науками, на їхню думку, були ті, що пов'язані зі словом та мовою. Від гуманістів вимагали знання латини та грецької мови, літератури, поезії, античного ораторського мистецтва. Гуманізм переконує людину, що вона сама творить власну долю. Людина повинна наполегливо, цілеспрямовано йти до поставленої мети. І ця мета конкретна – особисте щастя, отримання нових знань, зростання по службі.

Центром раннього італійського Відродження була Флоренція – батьківщина великих поетів, письменників, скульпторів, архітекторів. Італійська література була створена генієм Данте Алігері, Франческо Петрарки, Джованні Бокачо.

Англійське Відродження розпочалося пізніше, але було плідне та жваве. Вільям Шекспір – одна з найвеличніших постатей цієї доби.

Учитель. Для доби Відродження мистецтво слова було найважливішим, тому що слово розумілося як вищий прояв людської природи. Культура цієї епохи і почалася, власне, з проголошення літератури царицею всіх наук і мистецтв. Художня творчість стає засобом вироблення і поширення ренесансних ідеалів, ушляковує нову людину – гармонійну, вільну, сміливу, творчу, всебічно розвинену особистість. Ренесансний літературний герой має особисті думки, часто кидає виклик загальноприйнятим нормам і законам моралі, він захоплює читача своїми чеснотами, активною творчою діяльністю, людяністю, життєрадісністю. Такими є герої Шекспіра, Рабле, Сервантеса.

Основними ідеями літератури Відродження є:

- ідея національного мистецтва, опора на народну літературну традицію;
- світський характер літератури;
- поетизація людини, утвердження позитивних ідеалів;
- пристрасний інтерес до реального світу;
- пошук нових форм і стилів.

Найбільш яскраві зірки в нашому зоряному просторі немов оточені сяючим мерехтливим ореолом і випромінюють стільки світла, що нагадують маленькі сонця. Вони мають власні імена, це видатні генії-митці, велетні епохи Відродження: скульптор Донателло, художники Сандро Ботічеллі, Мікеланджело Буонаротті, Рафаель Санті, Тиціан, художник і інженер Леонардо да Вінчі; письменники-титани, Франческо Петрарка, Лопе де Вега, Франсуа Рабле, Вільям Шекспір, Мігель де Сервантес. Їх твори й до сьогодні зберігають значення неперевершеного взірця.

Немає нічого вищого за зоряне небо, на яке дивимось із захопленням і трепетом перед незбагненністю Всесвіту. Так і епоха Відродження – це зоряна вершина, яка сформувала нову духовність, створила багато шедеврів мистецтва, виплекала прекрасні ідеали.

Перегляд відео «Культура епохи Відродження».

Аналітична робота з картинами-шедеврами епохи Відродження («Мона Ліза», «Сікстинська мадонна»).

1. Погляньте на картину. Хто її автор? Яка її назва?
2. Яке враження справила на вас картина? Чим саме?
3. Які образи (образ) знаходяться в центрі полотна?
4. Яка роль відводиться образу людини у цьому витворі ренесансного художника?
5. Які кольори й чому використані?
6. Доведіть, що погляд на образ людини відповідає ідеалам гуманізму.

Порівняльна таблиця епох Середньовіччя та Відродження

Середні віки	Відродження
Бог – центр Всесвіту	Людина – центр Всесвіту
Світ не пізнаний і жахливий	Світ гармонійний і прекрасний
Справжнє життя на небі	Справжнє життя на землі
Релігійний характер культури	Світський характер культури
Складність форм у мистецтві	У мистецтві простота і гармонійність стилю

IV. Рефлексія (фронтальна бесіда)

- Що таке Відродження?
- В якій країні розпочався рух Відродження?
- Які галузі розвивалися найкраще?
- Що таке гуманізм?
- Назвіть основні етапи розвитку Ренесансу.
- Чому, по-вашому, добу європейського Відродження називають оптимістичною добою?
(Завдяки ідеалам гуманізму, вірі в перемогу розуму й добра.)
- Назвіть найвидатніших гуманістів Відродження. Як ідеї і як саме вони пропагували?
- Поясніть причини зміни релігійного світобачення на світське? Чому відбулася Реформація католицької церкви?
- Чому саме Італію вважають батьківщиною Відродження у Західній Європі?

V. Домашнє завдання.

1. Опрацювати конспект.
2. Опрацювати с. 168 – 172.
3. Підготувати повідомлення (презентацію, кросенс) про життєвий і творчий шлях Ф.Петрарки*
4. Індивідуальне завдання: створити свій опорний образ-символ епохи Відродження і зобразити його за допомогою будь-якого жанру (малюнок, ліплення, аплікація, колаж).

Тема. Франческо Петрарка. Сонети № 61, 132. Історія кохання в сонетах Ф. Петрарки.

Мета: розкрити місце і роль Франческо Петрарки як мислителя й митця в італійському Ренесансі; ознайомити учнів з життєвим і творчим шляхом Петрарки, з особливостями створення «Книги пісень»; на основі аналітичного дослідження віршів Петрарки розкрити художню й психологічну своєрідність лірики Петрарки, дослідити особливості використання поетом сонетної форми; розкрити багатство почуттів ліричного героя Петрарки, автобіографічний аспект його поезії; сприяти вихованню поваги до внутрішнього світу людини, формуванню духовно багатішої особистості.

Обладнання: портрет Петрарки, відео «Біографія Петрарки», «Петрарка і Лаура», «На життя донни Лаури».

*Ця казка днів – вона була недовгою.
Цей світлий сон – пішов без вороття.
Це тихе сяйво над моєю долею! –
Воно лишилось на усе життя.
Ліна Костенко*

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Розпочалося наше знайомство з добою Ренесансу в Західній Європі. Перевіримо, як ви усвідомили, в чому полягають основні здобутки доби Відродження. Зробіть висновок щодо головного надбання східного (мусульманського) та європейського Відродження. Як воно змінило світоглядну модель людства? (Головне надбання ренесансних епох – це піднесення цінності й гідності людини на небувалу до того висоту. Гуманістичні ідеали Відродження знову перевернули світоглядну модель, поставивши у центр світобудови людину.)

Розгляд опорних образів-символів епохи Відродження, створених учнями. (Індивідуальне завдання)

Метод «Кросенс».

Використовуючи кросенс, розповісти про епоху Відродження.

1 – до XIV століття католицька Європа була занедбаною окраїною цивілізованого світу. Однак на кінець Зрілого Середньовіччя в Європі розпочалися зміни, які швидко переросли в справжній економічний і культурний вибух.

2 – це був початок Відродження – епохи небаченого розвитку науки, техніки, промисловості, який дозволив західним європейцям захопити світове лідерство. Добу Відродження називають ще Ренесансом (розквіт).

3 – найважливішою передумою європейських досягнень доби Відродження став розвиток міст і міського життя. Почала розвиватися промисловість, з'явилися перші банки, потоки товарів йшли у різні країни світу. Нові городяни-багатії прагнули розвивати бізнес, поліпшувати умови свого життя та урізноманітнювати дозвілля.

4 – тому в Європі виник великий попит на інженерів, юристів, бухгалтерів, лікарів, учителів, митців. Уперше після падіння Римської імперії в Європі з'явилася така велика кількість освічених людей.

5 – література доби Відродження народилася в Італії

6 – бо італійська культура була тісніше пов'язана з культурою Давнього Риму, ніж інші європейські культури. Головна особливість розвитку літератури доби Відродження – це надзвичайна цікавість ренесансних митців до античної літератури. Всі освічені європейці вважали античні твори неперевершеним взірцем для наслідування.

7 – найвидатнішими митцями цієї доби стали італійці Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонарроті, Рафаель Санті. Вони втілили у собі проголошений гуманістами ідеал універсальної людини – творця та знавця багатьох галузей науки і культури.

8 – доба Відродження в італійській літературі починається із початком творчості Франческо Петрарки, якого вважають вождем освічено. Європи XIV століття, носієм ідеології нової людини, яка усвідомлює свою індивідуальність і неповторність.

9 – нове філософське розуміння сутності людини гуманізм – стало провідною ідеєю всієї доби Відродження, яка тривала до початку XVII століття. У центрі уваги постала людина. Гуманісти вважали, що кожен здатен до самовдосконалення і творчості.

— Відгадайте, хто це.

☐ він народився і жив в Італії.

☐ писав сонети.

☐ уславився своєю освіченістю.

☐ був увінчаний лавровим вінком.

☐ усе життя кохав одну жінку, яку вважав ідеалом та поклонявся їй.

Так, ці факти належать біографії великого Данте. Але не тільки. Усе це також стосується іншого італійського поета — Франческо Петрарки.

III. Оголошення теми й завдань уроку.

Учитель. Ми розпочинаємо поглиблене ознайомлення з кращими надбаннями доби Європейського Відродження. Першим у низці видатних митців-гуманістів ми відкриваємо для себе Франческо Петрарку. Уважно прочитайте слова О. Веселовського про Петрарку, взяті як один із епіграфів до уроку. Знайдіть у цьому висловлюванні ключові оцінки геніальності Франческо Петрарки та його ролі для світової культурно-філософської думки. Ми маємо зрозуміти, чому саме Італія стала простором Ранняго Відродження, чому саме Петрарку вважають першим гуманістом Європи та чим його спадщина, й особливо сонети, актуальні й у наш час.

Перегляд відео «Біографія Петрарки».

Інформаційна хвилинка.

Франческо Петрарка — поет і історик, Один із найосвіченіших людей свого часу. Його вирізняла особлива любов до класичної давнини, пристрасна віра у відродження Риму та Італії, нечуваний авторитет, який дозволяв йому наставляти пап та імператорів і навіть робити їм суворі догани. Петрарка був увінчаний лавровим вінком римським сенатом, офіційно визнаний великим поетом, істориком і римським громадянином.

1304 р. — народився в Ареццо у сім'ї Петракколо ді Паренцо та Елетти Каніджані. Батько-флорентієць; після приходу до влади гібеллінів (у 1302 р.) був вигнаний із Флоренції. Слід зазначити, що Петрарка, на відміну від Данте, не дуже страждав через це.

1316 р. — в університеті Монпельє вивчає право протягом 4-х років.

1326 р. — помирає батько Петрарки. Франческо разом із братом Джерардо обирають духовне поприще. Отримавши сан «світського каноніка», від подальшої церковної кар'єри відмовляється.

1327 р. — у церкві Св. Клари зустрічає лауру, яку покохав із першого погляду і на все життя. Це кохання буде нещасливим для Франческо, але саме завдяки йому з'являються на світ його поетичні твори народною (італійською) мовою, що отримують назву «канцоньєре», або «Книга пісень».

1340 р. — одночасно надходять пропозиції про увінчання лавровим вінком від Паризького університету та Римського сенату. Петрарка, що мріє про повернення колишньої величі Риму, його відродження, обирає пропозицію Римського сенату. Король Роберт Анжуйський благословляє його вибір та дарує йому пурпурову королівську мантию.

1341 р. — Петрарка увінчаний лавровим вінком на Капітолійському холмі у Римі.

1348 р. — під час епідемії чуми помирає Лаура.

1374 р. — Петрарка помирає в Аркуа.

Завдання: дайте пояснення до понять і власних назв, пов'язаних з життєвим і творчим шляхом Петрарки.

Флоренція (Місто, в якому народився Франческо Петрарка.)

1304 рік (Рік народження Франческо Петрарки.)

Петракко (Прізвище батька митця.)

Авіньйон (Місто на півдні Франції, де пройшло майже усе свідоме життя Петрарки.)

Данте Аліґ'єрі та Блаженний Августин (Кумири Франческо Петрарки.)

Гуманістична латина (Літературна мова доби Відродження.)

Капітолійський пагорб у Римі. (Петрарку увінчано лавровим вінком. Зберігся переказ про те, як Боккаччо, що був присутнім на Капітолії під час церемонії, сказав пророчі слова про те, що «настав час відродження» величних традицій минулого.)

«Canzoniere» («Книга пісень».)

Лаура (Кохана Петрарки, оспівана ним у віршах «Книги пісень».)

«Моя таємниця» (Або «Книга про зневагу до світу», у якій Петрарка намагається розібратися у власній душі, у суперечливих почуттях. Написана у формі діалогу Франциска (герой Петрарки) та Святого Августина. Це своєрідний внутрішній діалог світського та релігійного начал у свідомості й душі людини Раннього Відродження.)

«Співець Лаури» (Франческо Петрарка.)

1370 рік (Рік смерті Франческо Петрарки.)

Відомості про «Книгу пісень» Петрарки

«Книга пісень», або «Канцоньєре», — збірка сонетів та віршів, написаних італійською мовою. Роботу над цією книгою Петрарка почав, коли закохався у Лауру, і продовжував протягом усього життя. Сонети народжувалися і тоді, коли двадцятирічної Лаури не стало. Книга має два розділи: «На життя мадонни Лаури» та «На смерть мадонни Лаури». Кохання не залишило поета, воно лише стало просвітленим і трагічним водночас.

Композиційна формула «Книги пісень» Франческо Петрарки («Канцоньєре»)	
Написана італійською мовою. Витримала 9 редакцій (з 1336 по 1374 рік)	
Відкривається вступним сонетом. Містить 365 віршів (стільки днів у році): 317 сонетів, 29 канцон, 15 секстин і балад, 4 мадригали	
Частина I «На життя донни Лаури»	Частина II «На смерть донни Лаури»

«Канцоньєре» містить не тільки любовну лірику — це перша в літературі різноматична збірка віршів. До неї входять вірші на політичні та моральні теми; поезії, в яких оспівується дружба і краса природи, передаються філософські роздуми.

Словникова робота

Сонет (пісенька) — старовинна форма вірша, особливістю якої є строга будова, через що її називають канонічною. Сонет складається із 14 рядків і чітко поділяється на 2 катрени (чотиривірші) і 2 терцети (тривірші). Крім того, композиційно сонет складається з двох частин: перша є зав'язкою, а друга — розв'язкою.

Сонет виник в Італії у першій половині XIII століття. Його основоположником був італійський адвокат Якопо да Лентіні, але неперевершеним майстром визнаний Петрарка. Завдяки йому сонет став однією з найпопулярніших поетичних форм італійської лірики.

«Книга пісень» - своєрідна поетична сповідь, історія щирого й безкорисливого кохання поета до жінки на ім'я Лаура.

Коментар архіваріуса

Петрарка побачив Лауру навесні 1327 р. в церкві Святої Кларі. Покохавши її з першого погляду, митець до кінця життя зберіг вірність своєму почуттю. Двадцять один рік поет оспівував жінку за її життя, ще десять років – після її смерті. Образ коханої – утілення ренесансного ідеалу краси й вищої любові, – створений у знаменитій збірці, суттєво відрізнявся від звичних на той час уявлень. Тож ще в сучасників поета виникли сумніви щодо реальності Лаури. Суперечки із цього приводу точаться й сьогодні, але більшість дослідників визнає факт існування заміжньої дворянки з Авіньйона, яка полонила серце митця. Додатковим доказом можна вважати й численні реалістичні деталі в поетичних описах як самої жінки, так і переживань ліричного героя. Утім, не так уже й важливо, чи була Лаура насправді. Важливо, що в її образі поет утілював напрочуд життєвий, а тому безсмертний, жіночий ідеал, у якому гармонійно поєдналися краса й моральність, природність і натхненність. ■

Саме ім'я коханої повнілося для Петрарки важливими символічними смислами. У «Книзі пісень» воно перегукується і зі словом «лавр» (італ. *lauro*), натякаючи на лавровий вінок – символ поетичної слави, і зі словом «вітрець» (італ. *l'aura*), народжуючи в уяві лагідні пейзажі, і зі словом «золото» (лат. *aurum*), що нагадує про вищі цінності¹, і зі словом «година» (італ. *l'ora*), відсилаючи до роздумів проплинність часу. Любов до Лаури, не реалізована в житті, стала для поета невичерпним джерелом поетичного натхнення й філософських думок.

Роботу над «Книгою пісень» Петрарка розпочав у 1330-х роках і завершив незадовго до смерті. До останньої, дев'ятої, редакції збірки увійшло триста шістьдесят шість віршів, написаних переважно в жанрі сонета.

Перегляд відео «Петрарка і Лаура».

IV. Аналітичне дослідження сонетів Франческо Петрарки.

Підручник – С. 175 Сонет № 61.

Виразно прочитайте сонет очима. Спробуйте визначити під час читання найбільш емоційно напружені фрагменти сонета.

- Виразне читання сонета двома (трьома) учнями з подальшим з'ясуванням, кому з читців вдалося краще передати настрій вірша та розставити логічні акценти. (Після цього можливе прослуховування сонета у виконанні майстрів слова.)
- Визначте провідний настрій вірша. Знайдіть текстові підтвердження своїм висновкам.
- Яка думка, наявна у вірші, перегукується з цим настроєм?
- Чому, по-вашому, обидва катрени й перший терцет розпочинаються словами «Благословенні» («благословен»)?
- Кого чи що, по-вашому, оспівує у вірші Петрарка? Як вам допомагає зробити висновок образ Амура?
- Які художні деталі створюють образ ліричної героїні сонета? Як ви думаєте, чому цей образ позбавлений конкретики?
- Знайдіть у тексті сонета художні опозиції, що характеризують стан ліричного героя та особливості його душевних переживань. Які образи допомагають краще зрозуміти силу почуттів ліричного героя?
- Як ви розумієте слова «Благословен вогонь, що серце пік, / Солодкий біль опечаленої ночі...»? Чи може біль серця бути солодким? У яких випадках? Наведіть аргументи.
- Чому герой вимовляє ім'я «моєї донни» пошепки?
- Як ви думаєте, чому всю низку благословень вінчають «сторінки, де про неї я писав»?
- Чи можна вважати зміст цього вірша оптимістичним? Знайдіть аргументи в тексті.
- Простежте за змінами напруженості в тексті вірша. Як це пов'язано зі станом ліричного героя та композиційними особливостями жанру сонета?

– Доведіть, що ключовим словом катренів є слово «біль», а терцетів – «ніжність» та «радість».
У чому секрет?

Учитель. Угорський композитор Ференц Ліст був настільки вражений сонетами Петрарки, що написав фортепіанний концерт «Сонети Петрарки». У ньому передав свої настрої, переживання та роздуми, навіяні творчістю поета. Прослухайте музичний твір. Чи перекликаються почуття ліричного героя з музикою Ліста.

Ференц Ліст. «Сонети Петрарки».

V. Рефлексія.

Учитель. У творчості Франческо Петрарки знайшла своє відображення гуманістична ідеологія європейського Ренесансу, яка, спираючись на кращі світоглядні надбання античності, була зорієнтована на людину, а не на релігію. Поет-мислитель закликав до відходу від аскетичного самозречення та вчив людей радіти земному життю, бачити його багатогранність у повсякденному предметному світі. Петрарка геніально втілює у своїй спадщині ідею Відродження античного розуміння людини як мірила усього на землі. Найпрекраснішою для Петрарки стала земна, реальна, внутрішньо вільна людина, здатна на глибокі почуття. Новий погляд на людину відбився у збірці «Книга пісень», яка стала новаторською не лише за змістом, а й за формулою.

Сонети Петрарки викликали величезну кількість наслідувань і заклали основу для розвитку лірики **петраркізму, для якої властива ідеалізація коханої і зображення любові як почуття, невіддільного від страждання.**

Бесіда:

- які факти з біографії Петрарки вам запам'яталися найбільше?
- як називається найвідоміша книга Петрарки?
- дайте визначення сонета.
- назвіть головну тему сонетів Петрарки.

VI. Домашнє завдання.

Опрацювати С. 172-177, сонет № 61 вивчити напам'ять. Завдання 32-33 С. 178*.

Тема. Франческо Петрарка. Сонети № 61, 132. Образ ліричного героя та героїні. Втілення гуманістичних ідеалів у поезії митця. Структура сонетів Ф. Петрарки.

Мета: на основі аналітичного дослідження віршів Петрарки розкрити художню й психологічну своєрідність лірики Петрарки, дослідити особливості використання поетом сонетної форми; розкрити багатство почуттів ліричного героя Петрарки, автобіографічний аспект його поезії; сприяти вихованню поваги до внутрішнього світу людини, формуванню духовно багатой особистості.

Обладнання: портрет Петрарки, донни Лаури, музика Ф. Ліста

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів. Мотивація навчальної діяльності.

1. Кросворд «навпаки».

Завдання: придумати запитання до слів у кросворді.

Відповіді:

- 1) Місто, у якому вивчав право в університеті Петрарка.
- 2) ліричний вірш, що складається із 14 рядків: двох чотир двох тривіршів.
- 3) Місце, де був увінчаний Петрарка як поет та історик.
- 4) Місто, про відродження якого мріяв поет.
- 5) Жінка, на честь якої були написані вірші Петрарки.
- 6) яким вінком був увінчаний поет?
- 7) Місто, в якому помер Петрарка.
- 8) Місто, в якому народився поет.

2. Прослуховування сонету № 90 Ф. Петрарки.

II. Оголошення теми і мети уроку. Робота над темою уроку.

Учитель. У творчості Франческо Петрарки знайшла своє відображення гуманістична ідеологія Європейського Ренесансу, яка, спираючись на кращі світоглядні надбання античності, була зорієнтована на людину, а не на релігію. Поет-мислитель вчив людей радіти земному життю, бачити його багатогранність у повсякденному предметному світі. Найпрекраснішою для Петрарки стала земна, реальна, внутрішньо вільна людина, здатна на глибокі почуття. Новий погляд на людину відбився у збірці «Книга пісень», яка стала новаторською не лише за змістом, а й за формою.

Про геніальність митця, звісно, свідчать його творіння. Так ми переходимо до етапу дослідження художньої і психологічної своєрідності лірики Ф. Петрарка.

Підручник. С. 176 – виразне читання сонета № 132.

Бесіда.

- Які питання хвилюють ліричного героя? (*Героя турбує, чи достатньо благочестиве його кохання до Лаури. Його непокоїть те, що його душею оволоділо земне кохання. Але він кохає Лауру як ідеал жінки, тобто це кохання романтичне*)
- З ким сперечається герой? (Із самим собою)
- Які проблеми його хвилюють? (*Що таке любов? Це зло чи добро? Якщо любов благо, то чому воно несе журбу? А якщо зло, то чому кохання таке солодке? Героя хвилюють проблеми розуму і пристрасті*)

- Як автор виражає свої суперечливі погляди? (За допомогою низки образів-протиставлень (антитез): любов – це «живлюща смерть» і «втіха навісна»).
- Яким постає внутрішній світ героя? (Він також суперечливий і для його зображення автор використовує прийом антитези: « палаю в стужу», « в стужу весь горю»)
- Який образ використовує Петрарка для зображення суперечливості кохання? (Образ хиткого човна в безкрайому морі. Ще з асів античності, наприклад, у Горация, цей образ виражає долю людини, яка втратила опору в житті)
- Назвіть прийом, що підсилює цей образ. (порівняння: « неначе в просторінь морську безкраю, в човні хиткому рушив без керма»)
- Яким чином у вірші виразились погляди Петрарки як людини епохи відродження? (Людині середньовіччя віра в Бога допомагала приборкати земні пристрасті. Але Петрарка як представник іншої епохи не звертається до Бога і свідомо вибирає земне, залишаючись наодинці зі своєю пристрастю)
- Як ви думаєте, про що мріє ліричний герой? (Він прагне, щоб його кохання було високим. Лише таке почуття є найбільшим щастям)

Учитель. Під час читання сонетів Петрарки ми немов би попадаємо в полон двох образів: прекрасної Лаури і самого поета. Вони тісно взаємопов'язані, оскільки Лаура постає перед нами через змалювання її поетом, через його почуття, переживання, роздуми. Згадайте: образ поета, який охоплює коло його творів, називається ліричним героєм. Внутрішній світ ліричного героя розкривається не через учинки і події, а через душевний стан, переживання певної життєвої ситуації. Сонети Петрарки вирізняються пристрасністю і силою поетичної виразності. Поєднання цих двох основних особливостей дало можливість дослідникам назвати це явище у творчості Петрарки «петраркізмом».

Важливо зазначити, що в середні віки католицька церква принижувала жінку, приписуючи їй первісну гріховність Єви-спокусниці. Петрарка ж у своєму сонеті створює піднесений образ Лаури. Як це йому вдається? Звичайна земна жінка стає предметом поклоніння поета. Усю силу свого кохання в сонеті він передає через протиставлення своїх страждань і радощів кохання.

- Чим подобається вам цей сонет?
- Чим він вас захоплює?

Український поет ХХ століття Максим Рильський називав Петрарчині сонети шліфованими. Зверніть увагу, як майстерно зберіг перекладач форму і мелодійність цього сонета. Прочитайте його виразно, дотримуючись ритму читання і загального тону поетичного викладу.

Виразне читання сонету Петрарки напам'ять.

III. Рефлексія.

Учитель. Вам уже відомо, що головна тема поезій Петрарки з «Книги пісень» — це оспівування кохання до лаури. Але, окрім цих поезій, у збірці є ще й інші, присвячені темі патріотизму, поета і поезії, недосконалості людської натури. Ми б збіднили власне уявлення про творчість Петрарки, якби не звернули уваги на інші його сонети.

Читання та аналіз сонетів

СОНЕТ № 7

Обжорство, леность мысли, праздный дух
 Погубят в людях доброе начало:
 На свете добродетелей не стало,
 и к голосу природы смертный глух.
 На небе свет благих светил потух —
 и жизнь былую форму потеряла,
 и среди нас на удивленье мало
 Таких, в ком песен не скудеет дух.
 «Мечтать о лавре? Миру поклоняться?
 От философии протянешь ноги!» —
 Стяжателей не умолкает хор.
 С тобой, мой друг, не многим по дороге:
 Тем паче должен ты стези держаться
 Достойной, как держался до сих пор.

Запитання:

- які людські недоліки критикує поет у сонеті?
 - якими словами описує автор недосконалість людського суспільства?
 - Що радить своєму другові, читачеві поет?
- («С тобой, мой друг, не многим по дороге:
Тем паче должен ты стези держаться
Достойной, как держался до сих пор».)
- А як вважаєте ви?
- «Чи варто плекати у собі чесноти, вчитися, працювати над собою, коли інші не поділяють такої точки зору?»

Метод ПРЕС

1. я вважаю... (позиція).
2. Тому, що... (пояснення).
3. Наприклад,... (докази, аргументи).
4. І тому... (висновок).

«Продовжте речення»

- «Петрарку вважають поетом-гуманістом, тому що...»
- «Головні теми “Книги пісень”» — це...
- «Сонет — це...»

IV. Домашнє завдання.

Опрацювати С. 179-185, підготувати повідомлення про театр Шекспіра «Глобус»*.

Тема. Вільям Шекспір. Сонети № 66, 116, 130. Виняткова роль В. Шекспіра в розвитку англійської національної літератури і світового мистецтва.

Мета: ознайомити учнів із життєвим і творчим шляхом Вільяма Шекспіра, розкрити сутність «шекспірівського питання» в літературознавстві та особливості англійського Відродження; схарактеризувати світоглядно-естетичні позиції митця у різні періоди творчості; розкрити багатогранність таланту Шекспіра, його новаторський підхід до створення поетичних і драматичних творів, багатство й невмирущість його творчого доробку.

Обладнання: портрет Шекспіра, мультимедійна презентація, відео «Шекспір».

*Шекспір – бог театру.
Віктор Гюго*

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Вінцем Ренесансу в Західній Європі стала творчість двох геніїв Відродження – англійського поета й драматурга Вільяма Шекспіра та драматурга й прозаїка з Іспанії Мігеля де Сервантеса Сааведри. Вони навіть у Вічність пішли в один рік – 1616 рік від Різдва Христового – ознаменували кінець доби Відродження у західноєвропейських країнах та перехід до встановлення абсолютизму в політиці й формування барокової та класицистичної моделі художнього відтворення дійсності й образу людини, про що ми будемо говорити пізніше. Ренесанс в Англії XVI – XVII століть – це доба Пізнього Відродження в Західній Європі, коли гуманістичні ідеали почали втрачати свою цінність у світі, сповненому суперечностей і зла. Художній спадок Вільяма Шекспіра, за визначенням літературознавців, став яскравим утіленням цієї доби парадоксів, розчарувань та зародження капіталістичних відносин у Англії.

«Час англійського Відродження – XVI – початок XVII століть. Історично воно припадає на добу абсолютизму династії Тюдорів, першим королем якої став король Генріх VII (роки правління 1485-1509). Йому вдалося замирити англійське суспільство після кривавої війни Білої й Червоної троянд, що точилася між англійськими дворянськими династіями Йорків і Ланкастерів у 1455-1485 роках.

Доба Відродження подарувала світу геніального поета і драматурга Вільяма Шекспіра. Один із сучасників митця назвав його «душею епохи». Через двісті років великий Гете зізнався, що, уперше прочитавши шекспірівський твір, відчув себе «сліпонародженим, якому чудотворна рука раптом дарувала зір». Та й сьогодні, на початку XXI ст., кращі режисери й актори з трепетом долучаються до постановок п'єс Шекспіра, вважаючи це неабиякою честю. Творчість англійського митця ретельно досліджена в сотнях книжок і статей, яких стало б на велику бібліотеку. І попри це, достеменно встановлених фактів його біографії не так уже й багато.

II. Оголошення теми і мети уроку. Робота над темою уроку.

**Знайомство з біографією Шекспіра. Мультимедійна презентація.
Перегляд відео.**

Учитель. Вільям Шекспір — великий англійський драматург і поет епохи Пізнього Відродження. Створені ним чотири століття тому п'єси і сьогодні хвилюють і вражають уяву глядачів і читачів. Кращі театри світу і видатні актори вважають для себе за честь і щастя поставити і зіграти шекспірівський спектакль. Ми досі дуже мало знаємо про Шекспіра. Для своїх сучасників він був тільки актор і драматург — заняття далеко не поважне, як вважалося в Англії на рубежі XVI — XVII століть. Авторів п'єс не мали навіть за письменників. Працювати їм доводилося багато. Театр був улюбленим видовищем і аристократів, і бідноти, а значить, була потреба в нових п'єсах. Після їх постановок залишався лише рукописний примірник, за яким актори розучували свої ролі. Тільки по смерті Шекспіра вийшло перше видання його творів, і майже відразу народилася легенда, ніби Шекспіро — всього лише псевдонім, під яким ховалася якась відома в суспільстві особа. Хто саме, про це сперечалися цілі століття. Чому? Та тому, що відомості про Шекспіра були у край мізерні. Крім того, ні до Шекспіра, ні після нього англійська поезія не знала такого багатства думок, образів, почуттів. А чи могла все це висловити в ті часи людина неродовита і ледь освічена? Адже Шекспір не зміг закінчити навіть школи, не кажучи вже про університет. Покоління шекспірознавців буквально по крихтах відновлювали хроніку його днів і творів.

Вільям Шекспір народився в провінційному англійському містечку Стратфорд. Скрутне матеріальне становище батька змусило його рано залишити школу і допомагати родині. У 1585 році Шекспір покидає рідне місто і приїжджає до Лондона, де незабаром починає свою театральну діяльність як актор і драматург. Близько п'ятнадцяти років він грав на сцені і писав п'єси для своєї знаменитої трупи — театру «Глобус».

Розповідь учня-історика про театр шекспірівської доби

У 70-х роках XVI ст. у лондоні з'явилася велика група акторів, що називали себе слугами графа лестера. Вони починали грати на порогах готелів, як робили це за часів своїх мандрівок. У 1576 р. столяр Джеймс Бербедж, батько знаменитого драматурга Річарда Бербеджа, побудував у передмісті лондона стаціонарний театр. Протягом недовгого часу з'явився другий. А до кінця століття у Лондоні налічувалося вже 9 театральних споруд. Найбільшим із них був «Глобус», який побудував у 1599 році той же Бербедж. У жодному європейському місті не було такої кількості театрів.

«Глобус» за своєю архітектурою нагадував поріг готелю: великий овальний простір був огорожений високою дерев'яною стіною. Під час вистави двір заповнювався бідняками — платили за вхід усього одне пенні. Вздовж внутрішньої стіни були влаштовані галереї для багатих жителів міста. Дехто міг сидіти прямо на сцені. Передня частина сцени була розташована просто неба, задня частина — прикрита навісом. Декорацій у сучасному розумінні цього слова не було. За часів шекспіра іноді навіть писали на папері: «ліс» або «Площа»; вивішували надписи, щоб глядачі зрозуміли, де відбувається дія п'єси. Однак дуже багатими були костюми акторів: їх шили з шовку та атласу, прикрашали справжніми перлинами, як і за часів давньогрецьких театрів, в англійському театрі усі ролі виконувалися чоловіками. якщо вистава затримувалася, глядачі жартували: «Королева голиться».

Дуже поважали в театрі «зберігача книг», у якого зберігались рукописи п'єс, і який вів вистави, а також був відповідальним за роботу суфлерів, тому що на підготовку вистави відводилося небагато часу і актори не завжди могли запам'ятати свої слова.

Творчість Шекспіра поділяють на 3 періоди:

1) 1590–1600 рр. — «оптимістичний».

Були написані комедії, основною темою яких була віра в життя та сили людини. «Приборкання норовливої», «Сон літньої ночі», «Багато галасу даремно», «Дванадцята ніч» та ін. Історичні хроніки.

2) 1600–1608 рр. — «трагічний».

Створені шедеври в жанрі трагедії «Гамлет», «Король лір», «Макбет».

3) 1609–1612 рр. — «романтичний»

Трагікомедії з щасливим фіналом «Зимова казка», «Буря».

Усього написано 37 п'єс, 2 поеми та 154 сонети.

Виступ учня-літературознавця. «Шекспірівське питання»

Вам уже знайоме так зване гомерівське питання: чи існував Гомер насправді, чи він був автором безсмертних давньогрецьких поем «Іліада» та «Одіссея»? Таке ж запитання щодо великого шекспіра ставлять собі протягом чотирьох століть науковці та звичайні читачі. Справа в тому, що збереглося не так багато відомостей про життя самого шекспіра і ще менше — про його авторство щодо всесвітньовідомих п'єс. Що ж викликає сумніви у науковців? шекспір був не дуже освіченою людиною, а у своїх творах він виявляє різнобічну обізнаність у багатьох галузях знань: про медицину він писав, як лікар, про закони —

як юрист, про рослини — як ботанік, про філософські проблеми — як філософ. Вражає й словниковий запас письменника: 30 тисяч слів, до того ж знання іноземних мов: французької, італійської, грецької, іспанської, латини.

Автор шекспірівських п'єс добре знав греко-римську міфологію, літературу, історію, був знайомий із справжньою Італією: Венецією, Вероною, Міланом, Мантуєю. А Шекспір, як відомо, ніколи не виїжджав за межі своєї Батьківщини. З'явилася версія, що під ім'ям Шекспіра приховувалася ціла група письменників та вчених, які запропонували авторові за винагороду називати ці твори своїми. Однак ці припущення не отримали підтвердження, оскільки для цього немає достатніх доказів.

«Ретлендбеконсаутгемптоншекспір» — це фантастичне ім'я вигадав англійський письменник Джеймс Джойс. У своєму романі «Улісс» весь 9-й розділ він присвятив проблемі «Загадка Шекспіра». Як же розшифрувати фантастичне ім'я? Дуже просто: потрібно виділити імена тих людей, яких вважають авторами геніальних п'єс: Ретленд, Бекон, Саутгемптон, Шекспір.

Учитель.

 Крім драматичних творів, перу Шекспіра належить низка сонетів, визнаних вершиною ліричної поезії доби Відродження. Англійські митці видозмінили класичний італійський сонет. Іноді цю форму називають шекспірівською, оскільки саме завдяки Шекспіру вона остаточно утвердилася в літературі. Традиційно класичний італійський сонет поділяється на дві частини: перша — це зав'язка (два катрени), друга — розв'язка (два терцети). Тим часом англійський сонет складається з трьох катренів і фінального двовірша: *abab cdcd efef gg*.

Шекспірівський сонет відрізняється від італійського не лише будовою, але й композиційним наповненням. У Шекспіра двовірш є не так розв'язкою, як «висновком» до ліричних катренів. Митець, щоправда, не завжди дотримувався обов'язкової схеми. Наприклад, його 126-й сонет складається з дванадцяти, а не із чотирнадцяти рядків. ■

Коментар архіваріуса

 Вихід у світ збірки сонетів — один з найзагадковіших епізодів в історії прижиттєвих публікацій Шекспіра. Відомо, що вже до 1598 р. вірші існували в рукописах і оберталися серед друзів митця, та з якоїсь причини автор не хотів їх оприлюднювати. Імовірно, ці шедеври лірики мали для Шекспіра та його близьких особисте значення. Однак 1599 р. два сонети потрапили до рук видавця Джаггарда й були надруковані. Протягом наступних десяти років шекспірівські вірші у пресі не з'являлися, аж поки 1609 р. не вийшли окремою книжкою.

Сонети Шекспіра — своєрідний ліричний щоденник, у якому поєдналися сповідь, пейзажний малюнок, філософські роздуми, звернення до друга й коханої. Сама композиція сонета (теза — розвиток тези — антитеза — синтез (висновок)) передбачає боротьбу протилежних почуттів і думок. І такого багатогранного зображення людської душі ми не знаходимо в жодного іншого лірика доби Відродження.

У своїх сонетах Шекспір також виступає проти давньої літературної традиції, згідно з якою тільки білявих жінок вважали прекрасними

і тільки вони могли бути героїнями казок, новел і романів. Якщо дами, оспівані в сонетах Данте і Петрарки, — яснокоші, майже безтілесні, мов божества, то кохана англійського поета — брюнетка, жінка з крові й плоті, що наче магніт притягує до себе, попри звичайну для земної людини недосконалість.

У витончених рядках Шекспір увічнив пережите й передумане, віртуозність вірша поєднав зі щирістю почуттів і філософською глибиною думки. Сучасники називали сонети майстра солодкоголосими. І століття не згасили їхньої свіжості й сили.

Прослуховування сонетів № 66, 90, сонет № 130 мовою оригіналу.

Український мотив

Чимало вітчизняних письменників перекладали драматичні твори Шекспіра. Серед них були П. Куліш, М. Старицький, Ю. Федькович, Леся Українка, Панас Мирний, М. Драгоманов, М. Кропивницький. Ці роботи помітно позначилися на розвитку української літературної мови. Згодом високохудожні переклади Шекспіра здійснили М. Рильський, Борис Тен, М. Бажан, В. Мисик, Д. Паламарчук. Засновником наукового шекспірознавства в Україні є І. Франко.

III. Рефлексія.

Літературний диктант.

1. Шекспір – видатна особистість доби _____
2. Вірш, який складається з 14 рядків - _____
3. Існує дві класичних схеми сонетів – _____
4. Шекспір написав _____ сонетів.
5. Класичний англійський сонет складається із трьох _____ та одного _____
6. Традиційно всі сонети В. Шекспіра поділяються на _____ групи.
7. Найвищою для Шекспіра, як поета доби Відродження, є _____ дружба.
8. Шекспір описує свою кохану як _____ жінку.
9. Сонети В. Шекспіра – не розповідь про конкретні стосунки, а історія _____
10. Образ друга в сонетах Шекспіра – це _____
11. Сонети В. Шекспіра українською перекладали _____
12. Тема сонета 66 _____

IV. Домашнє завдання.

Опрацювати С. 179-185, сонет № 66 вивчити напам'ять.

Тема. Основні теми сонетів В. Шекспіра – кохання до Смаглявої леді, дружба. Відображення внутрішнього світу ренесансної людини. Художні особливості сонетів В. Шекспіра.

Мета: розкрити роль ліричного доробку Вільяма Шекспіра як «вінця» англійської поезії доби Відродження, показати новаторство у використанні сюжетної форми та розширення тематики сонета порівняно з його розвитком за доби Раннього та Зрілого європейського Ренесансу; розкрити гуманістичний пафос почуттів ліричного героя Шекспіра, специфіку його світосприйняття й світорозуміння; особливу увагу звернути на художнє вирішення теми дружби й кохання та специфіку поетики шекспірівських сонетів.

Обладнання: фрагменти художнього фільму «Шекспір закоханий»; сонет №130, сонет №116 англійською; трейлер до фільму «Шекспір закоханий».

*Сонети – це ключ, яким Шекспір від-
крив своє серце.
Вільям Вордсворт,
англійський поет XVIII – XIX століть*

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Ми розпочинаємо знайомство з текстами безсмертних творів Вільяма Шекспіра. У розмові про шедеври Шекспіра у восьмому класі ми доторкнемося двох дивовижних ліній – це сонети й світла трагедія «Ромео і Джульєтта». Час створення сонетів, дослідники, вважають 1592–1598 роки, тобто це твори першого періоду розвитку таланту поета і драматурга. І ми розпочинаємо урок саме зі знайомства з сонетами, щоб зрозуміти, яким в них постало бачення світу й людини, як у них відбилася гуманістичне світосприйняття молодого Шекспіра, як його сонети пов'язані з ренесансною сонетною традицією, а в чому є новаторськими. Аналізуючи сонети 66, 116 та 130, маємо усвідомити, у чому полягає специфіка зображення почуттів і переживань ліричного героя. Важливо побачити розширення й поглиблення сонетної тематики у віршах Шекспіра, відчути навіть у перекладах чарівність і неперевершену досконалість мікрограм, продиктованих серцем ліричного героя.

– Ми не вперше доторкаємося до однієї із улюблених поетами віршових форм – сонета. Згадайте, яку роль сонет відіграв у період Раннього Відродження в Європі. Хто з митців і в зв'язку з чим використовував сонет? (*Данте й Петрарка оспівали своїх коханих – Беатріче й Лауру.*)

– Дайте визначення сонета як віршової форми. Чому її часто називають канонічною?

– Які типи європейського сонета вам відомі? (*Італійський, англійський та французький сонети.*)

– Що ви знаєте про розробку англійських форм сонета? (*Новації у сонетній формі належать Томасові Райєту (1503-1542) та Генрі Серрею (1517-1547). Райєт, здобувши чудову освіту в Кембриджському університеті, певний час був визначною постаттю при дворі Генріха VII. У 1527 році в складі дипломатичної місії він відвідав Італію й захопився лірикою Петрарки. Він почав перекладати сонети Петрарки англійською, а потім створював за їх зразком власні поезії. Відтак Райєт увів жанр сонета в англійську літературу. Друг і послідовник Райєта Генрі Серрей перекладав сонети Петрарки й створював оригінальні вірші в цьому жанрі, значно удосконаливши його форму. Сонет Серрея складається з трьох катренів і заключного двовірша (куплета) з парною римою. Цією формою потім скористався й Вільям Шекспір, створюючи свої сонети.*)

– Якщо розробка англійської схеми сонета була здійснена Генрі Серреем, чому ж тоді англійський сонет у літературознавстві називають шекспірівським? (*Сонети Шекспіра, за визначенням відомого російського шекспірознавця О. Анікста, є «вінцем англійської лірики доби Відродження», вони завершили «класичну» добу не лише англійського, але й світового сонета. Тому форму англійського сонета прийнято називати шекспірівською.*)

Завдання: Спробуємо зрозуміти, в чому ж полягає «класичність» (взірцевість) сонетів Вільяма Шекспіра

II. Оголошення теми уроку. Робота над темою уроку.

Теоретична розвідка (За Н. Міляновською)

Закладена ще Петраркою ідеалізація образів ліричних героїв та їхніх почуттів визначила зміст і англійських сонетів. У 90-ті роки мода на сонет в Англії набула надзвичайного поширення: за той час, коли Шекспір написав свої 154 вірші, в різних збірках було видано більше двох з половиною тисяч сонетів інших авторів. А скільки ще сонетів було написано, а не опубліковано! Всі англійські сонети повністю вкладалися в традиції петраркізму. Їх писали вишуканою, піднесено-урочистою мовою. Створюючи сонети для вузького кола друзів і не призначаючи їх для широкого кола читачької публіки, Шекспір зумів переступити через обмеження, які цей жанр накладав на кожного поета його епохи. Він відмовився від ідеалізованого зображення переживань ліричного героя і писав сонети як своєрідний інтимний щоденник – емоційно й надзвичайно відверто. Водночас Шекспірові вдалося зламати ще одну традицію, яка була притаманна не лише жанру сонета, а й усій англійській поезії загалом, – у його віршах практично відсутні античні мотиви, його герої не ховаються за екзотичними іменами, а вишукана й піднесено-урочиста мова тогочасної поезії замінена такою живою розмовною говіркою, що точний її переклад іншими мовами деколи просто неможливий. У тогочасній поезії сонети Шекспіра були явищем несподіваним, неординарним та до кінця гідно не оціненим. Сьогодні їх визнано вершиною світової лірики.

Центральними образами 154 шекспірівських сонетів є ліричний герой, його молодий друг і кохана, яку прийнято називати Смаглявою леді. Тематично сонети вражають своєю різноманітністю, але переважно вони присвячені темам дружби, кохання, ревності та роздумів ліричного героя про сенс буття. Душевні переживання ліричного героя – пристрасні й хвилюючі – це реакція на живу дійсність, а не на умовну ідею чи уявний образ. У його почуттях та думках віддзеркалився світогляд людини доби Ренесансу, для якої кохання і дружба стали визначальними цінностями, а зацікавленість оточуючою реальністю – поштовхом до глибоких життєвих узагальнень. Дослідники сходяться на тому, що порядок сонетів у книжці, виданій 1609 року, не належить Шекспірові – сам він розташував би їх логічніше й послідовніше, але навіть у такому вигляді можна простежити наскрізний сюжет, що проходить крізь усю збірку.

- Як ви зрозуміли, в чому полягав новаторський підхід Шекспіра до використання сонетної форми?
(Це відмова від ідеалізованого зображення переживань ліричного героя та відсутність античних мотивів і використання живої розмовної говірки городян.)
- Чому сонети Шекспіра сприймаються як поетичний щоденник ліричного героя?

З'ясування первинних вражень учнів від прочитання окремих сонетів Шекспіра

- Які сонети Шекспіра і в чийх перекладах ви прочитали?
- Яке враження вони на вас справили?
- Чи читали ви сонети Шекспіра мовою оригіналу?
- Які теми порушує у своїх сонетах Шекспір?

Художній світ сонетів Вільяма Шекспіра:

154 сонети, створені впродовж 1592-1598 років

Провідні теми:

- оспівування образу коханої жінки;
- оспівування чоловічої дружби (під впливом філософії Платона);
- осмислення творчості як пам'ятника (вплив Горація);
- оспівування повноти, бурхливості й пристрасності земного кохання (вплив Сапфо);
- зображення трагізму самотності людини в дусі ренесансного ідеалізму

Особливості поетики шекспірівських сонетів:

- використання консейту – ускладненої розгорнутої метафори, де в чуттєво унаочнених образах зближуються далекі явища чи абстрактні поняття;
- сонети Шекспіра як автономні завершені вірші складають сюжетний цикл, який будується на розвитку стосунків між ліричним героєм, молодим другом і «смаглявою леді»;
- ліричний герой сонетів Шекспіра – найважливіша ланка у смислорозумінні цих віршових творів;
- образна система сонетів Шекспіра має своїм джерелом живу реальність
- світ почуттів ліричного героя тісно пов'язаний і зі світом природи, і з життям суспільства.

Висновок: «Звернувшись до строгої форми сонета, Шекспір вийшов за межі традиційних тем і поетичних норм. Він наповнив сонети багатим змістом, глибокою думкою, хвилюючим людським почуттям; надав їм різноманітного звучання, високої поетичної довершеності. Всі ці особливості підносять сонети Шекспіра над тогочасною англійською лірикою й дають підставу розглядати їх як новий і вищий її етап, як «вінець англійської лірики доби Відродження».

- Що відомо про популяризацію сонетів Шекспіра? *(Вперше збірка сонетів була надрукована у 1609 році видавцем Томасом Торпом, і за життя Шекспіра сонети більше не видавалися. Нову публікацію було здійснено лише у 1640 році видавцем Джоном Бенсоном зі значними переробками, вилученнями та перестановками. Інтерес до творів Шекспіра був відроджений після майже сторічного забуття завдяки розвиткові в Європі романтизму і використанню поетами-романтиками форми сонета.)*

– Чи мають провідні образи сонетів Шекспіра своїх прототипів? Що про це відомо? (Два провідні образи сонетів Шекспіра, – образ Смаглявої леді та «юного друга» ліричного героя викликали в шекспірознавстві чергову низку гіпотез. Образ прекрасного юного друга дослідники розкодовують як об'єднання рис двох реальних людей, що були сучасниками Шекспіра – лорда Саутгемптона, 19-річного графа Генрі Різлі та майбутнього лорда-камергера при дворі короля Якова і юного Вільяма Герберта, графа Пемброка. Хто з них більше вплинув на Шекспіра, залишається загадкою. Розглядаючи сонети як автобіографічні твори, дослідники впродовж XIX-XX століть висловлювали різні здогадки. Парадоксом, який залишається нерозкритим до сьогодні, залишається той факт, що зі 154 сонетів 126 присвячено юному другу й лише 26 – Смаглявій леді. Ким була кохана Шекспіра – не відомо. Так, наприкінці XIX століття особливо популярною була версія, нібито за образом Смаглявої леді приховується придворна дама Єлизавети I Мері Фіттон. Уже в наш час, у 1973 році, англійський історик А. Роуз висунув нову гіпотезу, згідно з якою прототипом Смаглявої леді була донька придворного музиканта італійця Б. Бассано Емілія, одружена з Вільямом Ланьє, батько якого також був музикантом при королівському дворі. Сучасний український шекспіролог М. Габлевич вважає, що образ Смаглявої леді написаний, насамперед, як виклик тогочасним канонам, а, як відомо, антиканон має бути гіперболізованим, щоб бути переконливим. Через це абсолютна приземленість образів, що характеризують кохану ліричного героя (самого поета), дає підстави сумніватися, що в сонеті 130 ми маємо справжній портрет цієї жінки.)

– Перегляньте фрагмент художнього фільму «Шекспір закоханий» або російськомовний трейлер до фільму «Шекспір закоханий». Чи відповідає кінематографічний образ коханої поета його відображенню в сонетах? Яка з гіпотез щодо прототипу Смаглявої леді, по-вашому, найбільш близька до образу, створеного Гвінет Пелтроу? Чи можна Віолу Ессекс вважати ще одним гіпотетичним прототипом Смаглявої леді?

«Враження-розуміння сонета 130 Вільяма Шекспіра»

1. Прослуховування (читання) сонета 130 мовою оригіналу Аланом Рікманом.
2. Виразне читання сонета 130 українською мовою (переклад Дмитра Паламарчука)

У сонеті 130 Шекспіра розкривається його особистісне сприйняття коханої жінки. Англійський поет Вільям Вордсворт писав, що «сонети – це ключ, яким Шекспір відкрив своє серце». Кохана ліричного героя Шекспіра далека від ренесансного ідеалу жіночої краси (кохані Данте Аліг'єрі та Франческо Петрарки були білявками ідеальної краси і гармонійності, більш подібні до богинь, ніж до реальних земних людей). Лірична героїня, оспівана у сонеті 130 Шекспіром, – реальна і земна («кроки милої – цілком земні»). Не відповідають шляхетному ідеалові Раннього Відродження й портретні деталі тої, що хвилює уяву ліричного героя. Підтвердженням цього є перші два катрени сонета. Вона повна протилежність Беатріче й Лаурі, яких сприймали як богинь, мадонн. «Дише так вона, як дишать люди», вона чорнокося смаглявка, яка майже нічим не вирізняється поміж іншими (а, можливо, у думці М. Габлевич є сенс – поет умісно принижує образ коханої, щоб показати, що вона йому дорога не винятковою вродою, а чимось іншим? Можливо, таким чином він кодує свої стосунки з жінкою, кохати яку не має права?). Не має вона й якихось особливих внутрішніх принад – мелодійного голосу, надзвичайної чарівності чи гострого розуму або мудрості. Вона – конкретна істота реального світу, а не божество, не абстракція. Ліричний герой Шекспіра, незважаючи на земну простоту цієї жінки, саме її вирізняє з-поміж інших: «І все ж вона найкраща...» Вона найкраща саме для нього. Хтось інший, можливо, не звернув би на неї уваги, але вона єдина, адже бачать її очі закоханого ліричного героя. У тексті сонета Шекспір йде від радикальних заперечень, своєрідного заземлення образу коханої до всього двох характеристик, які видають його істинні почуття: «кроки милої» та «вона – найкраща», які підносять її над усім світом, над усіма його принадами, досконалостями, мистец-

твом. І все те, що спочатку сприймалося як заперечення, завдяки двом останнім рядкам сонета сприймається як ствердження. Поет разом з ліричним героєм не боїться зізнатися в тому, що його хвилює краса земної обраниці, нехай вона й не відповідає канонам краси, ідеалам сонетної лірики дантовопетрарківського спрямування. Можемо говорити про новаторство Шекспіра, який створює опозиційний образ коханої жінки, чия цінність для ліричного героя вимірюється лише силою його кохання до неї. Провідна ідея сонета 130 Вільяма Шекспіра – уславлення кохання реальної земної людини до іншої реальної земної людини, до жінки, такої ж, як тисячі інших, але єдиної для ліричного героя. Цим самим Шекспір стверджує абсолютне право кожної людини кохати й бути коханим (коханою) незалежно від того, чи відповідаєш ти особисто канонам краси. Серце закоханої людини зірке. Воно здатне побачити прекрасне, єдине й неповторне саме в коханій людині.

– З чим у даній інтерпретації ви не погоджуєтесь, чому?

– Що ви хотіли б додати особисто від себе у модель смислорозуміння сонета 130 Вільяма Шекспіра?

«Враження-розуміння сонета 116 Вільяма Шекспіра»

Сонет 116 Вільяма Шекспіра розкриває у поетичній формі його концепцію кохання. У цьому вірші образ ліричного героя й поета зливаються в одне ціле. Вирішення проблеми кохання ускладнюється ще й тим, що проблема любові, кохання постає в любовному трикутнику, де ліричний герой виявляється зайвим: «Не буду я чинити перешкоди єднанню двох сердець...». Сам закоханий, ліричний герой приймає єдино правильне, з його погляду, рішення – поступитися своєму суперникові, що став її обранцем. Це позиція жертвового гуманізму, але, з іншого боку, – це й абсолютно тверде розуміння, що серце кожної людини має право обирати, кого кохати, й на милування нема силування, як стверджує народна мудрість. У контексті циклу сонетів, присвячених зображенню стосунків ліричного героя зі Смаглявою леді та юним другом, доречним може бути припущення, що «єднання двох сердець» стосується двох дорогих ліричному героєві людей, і хоча це болюче ранить його власне серце, він не перестає любити свою кохану й уважати другом її обранця. Навпаки, ліричний герой Шекспіра стає філософом, здатним осмислити Любов як абстрактне поняття, як морально-філософську категорію. Як він цього досягає? Через дослідження природи істинної Любові, через її вираження у метафорах («над бурі зведений маяк», «зірка провідна»), через заперечення («Любов – не блазень у руках часу»).

Справжність любові для ліричного героя Шекспіра визначається її піднесеністю над світом буденності, її протиставленням часові й скороминучості всього тлінного в світі. Любов нетлінна. Порівняймо: у перекладі Маршака – «Любовь не знает убыли и тлена», «не страшны ей времени угрозы»). «Навісна стихія», «буря» у сонеті сприймаються як життєвий вир, у якому існує єдиний дороговказ – це Любов. Метафори «маяк» та «зірка» знаходяться в одній площині – площині Всесвіту: «маяк» як дороговказ у бурях земного існування, «зірка» ж більше асоціюється з дороговказом для душі людини, тією силою, що здатна піднести людину на космічний рівень. Любов сприймається на самій верхівці життєвої вертикалі, поза часом, тому що вона вічна. І навіть зрада коханої людини не може змінити розуміння цінності любові для ліричного героя-гуманіста і для всього людства в цілому. Вона «не блазень у руках часу» («не кукла жалкая у времени в руках») – вона сама всевладна й вічна. Час здатен «своїм серпом» зітнути усе матеріальне, земне. Любов – це категорія позачасова, духовна. Але весь парадокс у тому, що як найцінніший дар духовності й душевності, вона приходить до смертних людей. Парадоксальною видається й позиція ліричного героя Шекспіра, зраненого в самісіньке серце.

Здавалося б, з позиції логіки, він має безмежно страждати, поступившись своїм коханням. Але у цьому й проявляється велич ліричного героя Шекспіра, здатного самозречено радіти щастю іншої людини, не бути перешкодою «єднанню двох сердець». Тому в підтексті ми прочитуємо ще одну важливу лінію: кохання принесене у жертву заради дружби. Біль втраченого кохання і філософія кохання ліричного героя стають поетичними рядками, а відтак – надбанням вічності. Тому ми маємо право говорити про злиття образу автора й ліричного героя у двох заключних рядках вірша, які постають у фіналі сонета як одне ціле – поет-філософ, що усвідомив природу й цінність Любові і здатен її оспівати у віршах:

«Як це брехня – я віршів не писав,

І ще ніхто на світі не кохав».

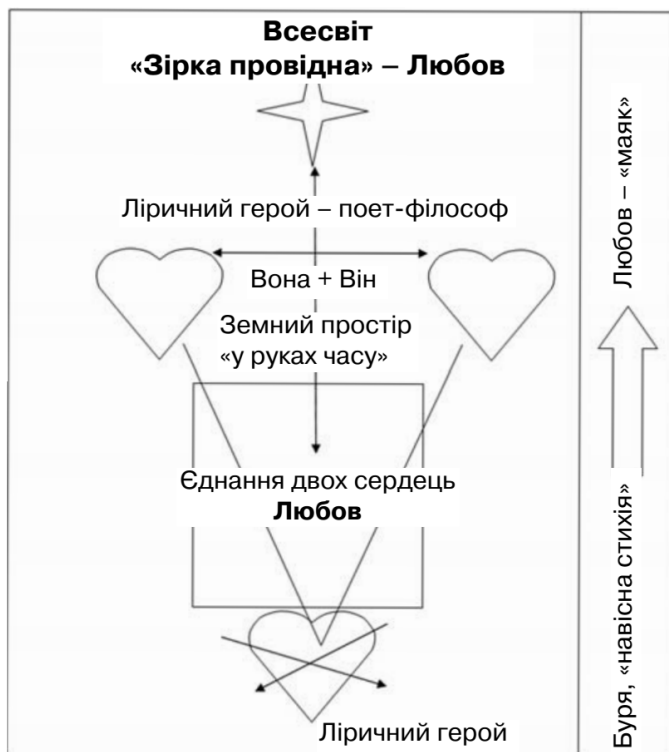
(Переклад Д. Паламарчука)

«А если я не прав и лжет мой стих,

То нет любви – и нет стихов моих!»

(Переклад С. Маршака)

В обох варіантах перекладу кохання і творчість стають єдністю, аксіомою.

«Ліричний герой сонетів Шекспіра розмірковує не лише про кохання й дружбу, але й про руйнівні сили свого часу, які прирікають на безглузду загибель і любов, і дружбу, і талант. Невимовно жорстокий і потворний світ, що оточує поета, але у десятки разів нестерпніше, коли це розумієш. З першого рядка сонета 66 на читача звалюється безжальна правда безстрашних слів про злочинну добу. Навіщо жити, якщо сам факт життя ліричного героя робить його співучасником «мерзотностей» часу. І у відчаї він кличе смерть... але випрямляється душа, протестує і рветься в надії, тому що він розуміє, що торжеству мерзотності можуть протистояти лише любов і дружба, які одвіку виправдовують життя: «...Но как тебя покинут, милый друг!» Цей рядок шекспірівського сонета, як промінь світла у півночі. «Милый друг!» – ось сенс життя. Він (чи вона) – ланка зв'язку між відчаєм і надією. І чим міцнішою є ця ланка любові й дружби, тим сильнішим є духовне єднання між ліричним героєм та «милим другом», то менше шансів має мерзота на перемогу. Ось чому у Шекспіра негідники завжди самотні. Для них любов і дружба – просто нікчемні слова. Шекспір натомість у ці вічні поняття вкладає глибокий філософський сенс. Вони не лише допомагають ліричному героєві вистояти перед жорстокими ударами долі, але й підносять та сповнюють благородством душу, надихають на творчість, а творчість непідвладна силам зла. Вона безсмертна, оскільки несе нескінченну естафету добра і любові, благородної дружби та світлої віри в майбутнє, усвідомлюючи нерозривний зв'язок епох. У цьому й криється гуманістичний пафос геніальної поезії Шекспіра, його розуміння ідеалу гармонії почуттів».

III. Рефлексія.

Бесіда.

- Що ви особисто для себе відкрили у розглянутих на уроці сонетах Вільяма Шекспіра? З чим ви не погоджуєтесь у тлумаченнях?
- Яким є наскрізний сюжет циклу сонетів Шекспіра? Обґрунтуйте.
- Визначте провідні мотиви сонетів Шекспіра. Запишіть у зошити.
- Яке почуття й чому дає ліричному героєві душевні сили?
- Спробуйте провести паралелі між сонетом 66 Шекспіра та фрагментом поеми Овідія «Чотири покоління людські». З якою добою, за Овідієм, співзвучний час, у якому живе ліричний герой Шекспіра? Аргументуйте висновки цитатами.
- Доведіть, що Шекспір є тонким знавцем людської психології та володіє історико-філософським ракурсом бачення навколишньої дійсності. Наведіть приклади з розглянутих сонетів.
- Доведіть, що центром усіх сонетів Шекспіра є його ліричний герой. Як це пов'язано з ренесансною ідеєю утвердження самоцінності людини?
- У чому полягає новаторство Шекспіра у зображенні кохання і коханої жінки порівняно з ідеалами

Середньовіччя (образ Прекрасної дами) та Раннього Відродження (образи Беатріче й Лаури в сонетах Данте й Петрарки)?

– Доведіть, що любов у сонетах Шекспіра зображена відповідно до ренесансного світосприйняття і розуміння цього почуття гуманістами.

Ми залишаємо великого поета і драматурга за творчістю – він пише свою невмирущу світлу трагедію «Ромео і Джульєтта», про яку й піде мова на наступних уроках.

IV. Домашнє завдання.

Опрацювати С. 186-213, прочитати трагедію «Ромео і Джульєтта» у повному обсязі*.

Тема. Трагедія «Ромео і Джульєтта» Шекспіра. Історія створення. Конфлікт справжнього почуття і забобонів.

Мета: охарактеризувати героїв п'єси; поміркувати над таємницею вічних образів, різними поглядами на кохання; виховувати чуйність, шанобливість до чужих почуттів, гуманізм.

Обладнання: тексти трагедії «Ромео і Джульєтта», портрет Шекспіра, презентація «Місто Джульєтти», відео «Верона».

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Епоха Відродження – це час розквіту людської особи, час географічних, наукових і творчих відкриттів, час титанів: Леонардо да Вінчі, Мікельанджело, Рафаель і, звичайно, Шекспір з його могутньою драматургією і проникливим ліризмом поезії. Шекспіра – поета дуже високо оцінили вже знавці літератури, що жили в його час. Вони уподібнювали Шекспіра великим письменникам античності. Більшої похвали не можна було придумати в епоху Відродження, коли мистецтво античності вважалося вищим зразком. "...Якби музи знали англійську, вони стали б творити витонченими фразами Шекспіра", - писав про поета його сучасник Франсиз Мерез.

Учитель.

...Уявімо собі, що нам вдалося потрапити на виставу в театрі «Глобус», Полудень. Вузькими вуличками без тротуарів, повз крамничок, складів, садів з аренами для ведмежою цькування, тягнеться юрба людей різного звання і стану. Вже здалеку видно круглу будівлю з вежею, над якою піднято прапор, що означає, що вистава почнеться рівно о другій. Біля входу встановлено панно, що зображує Геркулеса: він тримає на плечах небесну сферу. Назвавши свій театр «Глобусом», засновники давали зрозуміти, що на сцені його будуть показувати життя всієї земної кулі...

Публіки багато; скоро вона заповнить і солом'яні галереї, і лави під відкритим небом — для тих, хто небагатий. Сцена, з трьох сторін оточена глядачами, виступає далеко в зал. Декорації практично відсутні, їх замінюють два-три бутафорських предмети і старі килими, а то й просто полотна, наспіх розфарбовані художником. Підлогу вистелено очеретом до самого навісу на двох стовпах в глибині сцени; збоку йде стіна з альковом¹, який прикритий завісою. У потрібних місцях дії завіса піднімається, і альков постає то кімнатою замку, то цвинтарним склепом, то келією вченого ченця. Вистава повністю орієнтована на глядацьку уяву: поля битв, залиті сонцем площі італійських міст, данські рівнини, венеціанські канали — все це глядачі мають уявити без підказок. Переконають лише сама п'єса й акторська гра ...

Перед спектаклем гамірно: обговорюють коштовності відвідувачів, запасаються пудингом і яблуками, які можна купити у перекупок, що снують між рядами. Та ось ударив гонг, прозвучала флейта, з'явився актор, який коротко пояснює, про що буде йтися на сцені (він перебрав на себе функції хору, який в античних авторів коментував головні моменти п'єси). І все стихло. Глядачі з напругою стежитимуть за кожним поворотом долі героїв, ловитимуть кожну їхню фразу. Швидко тьмяніє сіре лондонське небо, стає прохолодно, сирі, але дія не переривається, увага публіки не слабшає. Шекспір підкорив її.

Сьогодні дають «Ромео і Джульєтту». Цю трагедію поставили ще в 1595 році в старому приміщенні театру, але потім вона йшла і в «Глобусі», користуючись незмінним успіхом. У ній прославився Бербедж — кращий актор трупи. Хлопчики, що виконували роль головної героїні (в ті часи трупи були суто чоловічими, актрис просто не існувало), виростили, опановували інші ампуа, але п'єса продовжувала жити.

Світова література знає багато прикладів вірної любові: Орфей і Еврідіка, Бенкетам і Фісба, Тристан і Ізольда, Петро і Февронія. Часом здається, що все це казки від початку і до кінця. Але дуже часто виявляється, що пишні коріння цих міфів і легенд достовірні. Час від часу доводиться чути, як хтось говорить, що любов Ромео і Джульєти - вигадка Шекспіра. Але треба б сказати по-іншому. Правда полягає

в тому, що саме Шекспір (1564-1616) возніс на крилах поезії історію хлопця і дівчини з Верони. Його творіння - усесвітньо визнаний шедевр.

I. Оголошення теми і мети уроку.

Учитель. Є у світі літератури імена героїв, які знайомі усім, навіть якщо людина не читала самого твору. Ці імена стали символами якихось вічних цінностей : честі, благородства, відданості, любові. Над ними не владні ні люди, ні смерть.

У кінці XVI століття, точніше - в 1596 році Уільям Шекспір створив п'єсу, яка стала безсмертною, дала життя балету Сергія Прокофєва, опері Шарля Гуно, безлічі малюнків. Сюжет її був переосмислений чеським письменником Карелом Чапеком, вірш про героїв трагедії створила російська поетеса XX століття Маргарита Алігер, існує ряд екранізацій трагедії, одна з найбарвистіших належить італійському режисерові Франка Дзефиреллі.

Найцікавіше полягає в тому, що Шекспір не сам придумав сюжет цієї п'єси, а запозичував його у давньоримського поета Овідія, який у збірці «Метаморфози» (перетворення) розповів історію Пірама і Фісби. Мало хто пам'ятає Овідія і його героїв, а ось імена Ромео і Джульєтти ми вживаємо як символи відданості і беззавітної любові.

Історія створення трагедії.

Античним аналогом трагедії є історія пірама та Фісби. Її поклав в основу свого твору «Метаморфози» Овідій. Закохані Пріам і Фісба домовились про побачення. Дівчина прийшла раніше і на місці зустрічі побачила левицю із закривавленою пащею. Фісба втекла, загубивши накидку, яку левиця розірвала. Пріам прийшов пізніше, подумав, що Фісба загинула й кинувся на меч. Повернувшись, Фісба знайшла тіло коханого й покінчила життя самогубством. Ця старовинна легенда захопила не одного письменника. Вона неодноразово переповідалась італійськими новелістами. Цей сюжет використав і Артур Брук, який написав поему «Трагічна повість про Ромео і Джульєтту» (1562). Вільям Шекспір у 1595 році також написав оригінальний твір-трагедію «Ромео і Джульєтта», використавши той самий сюжет. Мало хто пам'ятає Овідія і його героїв, а ось імена Ромео і Джульєтти ми вживаємо як символи відданості і беззавітної любові.

Перегляд буктрейлера.

Виявлення читацьких вражень учнів.

— Які враження виникли у вас під час читання п'єси, над чим ви замислилися?

- Які епізоди привернули вашу особливу увагу? Чому?

- Де відбуваються події твору?

Учитель. П'ять днів дії п'єси увінчали і драматурга, і його персонажів, і місто Верону, у якому сам автор ніколи не бував. Верона нині – місце справжнього паломництва закоханих з усіх кінців світу, адже це «місто Джульєтти».

Перегляд презентації «Місто Джульєтти».

Перегляд відео «Верона».

Бесіда.

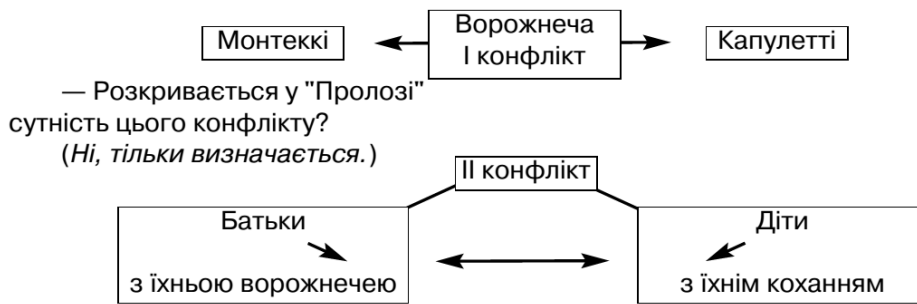
- З чого розпочинається п'єса? Який персонаж з'являється на сцені? Чи не здалося вам це дивовижним?

(У пролозі на сцену виходить хор і коротко повідомляє сюжет усієї п'єси.)

- Давайте прочитаємо пролог.

Учитель: У давнину в античних трагедіях був такий персонаж - хор, що складався з групи акторів. Він висловлював думку автора, висловлював відношення до того, що відбувається, коментував події. Шекспір використав цей прийом древніх авторів, щоб відразу настроїти глядачів на трагедію.

Основні конфлікти трагедії.

- Як ви вважаєте, який із них основний? Який пов'язаний з фіналом твору і жанром трагедії? (Другий. Він є передумовою кільцевої композиції. Від прологу коло замикається у фіналі. Почавши з фіналу, виходимо на з'ясування причин трагічного кінця твору.)

- Визначте тему трагедії. (Твір про жорстокість світу, про силу любові, про дорослішання юних героїв.)
- Де відбувається дія? (В Італії, у Вероні і Мантуї.)
- Що ми дізнаємося про життя Верони на самому початку твору? (Тут багатьох років триває ворожнеча двох сімейств, причина її давно забута, правителям Верони і жителям ця ворожнеча вже давно набридла, оскільки вона приносить багато бід і як і раніше ллє кров.)

Прослуховування в грамзаписі фрагмента з балету С. Прокоф'єва «Ромео і Джульєтта».

- Який настрій втілений в цій музиці? (Ворожий)
- У чому незвичність ситуації, яка з'являється перед нами в п'єсі? (Показано, як закохуються один в одного члени ворогуючих сімейств, самі юні представники прізвищ Монтеккі і Капулетті.)
- Згадайте, що таке сюжет, назвіть його елементи. (Сюжет - це система подій в творі. Елементи сюжету: експозиція, зав'язка, кульмінація, розв'язка.)
- Виділіть елементи сюжету в трагедії Шекспіра. (Експозиція - зіткнення Монтеккі і Капулетті, бесіда Бенволіо і Ромео, підготовка до балу у будинку Капулетті; зав'язка - зустріч Ромео і Джульєтти на балу у Капулетті і зародження любові; кульмінація - сцена в склепі, коли кожен герой, вважаючи свого коханого померлим, приймає рішення піти з життя; розв'язка - розповідь брата Лоренцо і примирення сімей.)
- Що є способом характеристики героїв в драматичному творі? (Їх монологи і діалоги, вчинки, відгуки про них інших героїв і авторські ремарки)

- Давайте простежимо, як створюються образи головних героїв, які змінюються під впливом своєї любові. Що говорить Ромео про любов на початку трагедії, до знайомства з Джульєттою? (акт 1, сцена 1 - три уривки)

- Чому герой так відзивається про любов? У чому справа? (Ромео признається, що закоханий в деяку Розаліну, яка не відповідає на його почуття, і це примушує його страждати.)
- Коли ми уперше зустрічаємо Джульєтту? Про що йде мова? (При розмові Джульєтти з матір'ю, яка повідомляє дівчині про увагу до неї графа Париса. Мати просить дочку звернути увагу на молодого жениха, на що Джульєтта відповідає: «Ще не знаю. Потрібно зробити пробу. Але це лише єдино для вас». - акт 1, сцена. Юна героїня ще не думала про любов, про брак, вона спокійна.)
- Згадайте, скільки років Джульєтті? (Ще немає 14-ти років; про це говорить її годувальниця.)

Прослуховування фрагмента «Джульєтта-дівчинка» з балету С. Прокоф'єва

- Чому автор робить героїнею таку молоду дівчину? (Автор хоче підкреслити, що любов може прийти в будь-якому віці.)
- Як і де спалахує почуття юних героїв? (Виникає несподівано під час випадкової зустрічі Ромео і Джульєтти на балу у Капулетті, куди герой явився в надії зустрітися з Розаліною.)

III. Рефлексія.

Тестові завдання.

1) У чому полягала причина туги Ромео?

- а) У коханні до Джульєтти;
- б) у коханні до Розаліни;
- в) у ворожнечі двох сімей.

2) За кого батьки хотять видати заміж Джульєтту?

- а) За Тібальта;
- б) за Бенволіо;
- в) за Паріса.

3) Як познайомилися Ромео і Джульєтта?

- а) На балу у Капулетті;
- б) на святі у Монтеккі;
- в) на площі у Вероні.

4) У поєдинку на вулиці Верони був смертельно поранений:

- а) Ромео;
- б) Меркуціо;
- в) Тібальт.

5) Чому загинув Тібальт?

- а) Був заколотий Ромео;
- б) помер від чуми;
- в) був убитий Бенволіо.

6) Як Ромео був покараний князем?

- а) Посаджений під домашній арешт;
- б) посаджений до в'язниці;
- в) висланий із міста.

7) Що радить Ромео брат Лоренцо?

- а) Розкрити таємницю шлюбу з Джульєттою;
- б) перечекати у Мантуї;
- в) поїхати з міста.

8) Що вирішує зробити Джульєтта, щоб не одружуватися з Парісом?

- а) Утекти з міста;
- б) випити «отруту»;
- в) кинутися з башти.

9) Чому Ромео отруївся?

- а) Дізнався про «смерть» Джульєтти;
- б) життя не мало сенсу для нього;
- в) був винен у смерті інших людей.

10) Що було причиною смерті Ромео та Джульєтти?

- а) Примхи долі;
- б) ворожнеча Монтеккі та Капулетті;
- в) сильне взаємне кохання.

11) Як ведуть себе Монтеккі та Капулетті, дізнавшись про смерть дітей?

- а) Примиряються;
- б) ворогують ще сильніше;
- в) не звертають уваги один на одного.

12) Що стане пам'яткою про кохання Ромео та Джульєтти у Вероні?

- а) Трагедія про їхню любов;
- б) пам'ятники із золота;
- в) любов їхні батьків.

IV. Домашнє завдання.

Підготувати розповідь про Ромео і Джульєтту (за варіантами), заповнити табличку*. Індивідуальне завдання: підготувати презентацію «Герої трагедії Шекспіра в живописі».

ДЖУЛЬЄТТА	
До знайомства з Ромео	Після знайомства з Ромео
РОМЕО	
До знайомства з Джульєттою	Після знайомства з Джульєттою

Тема. Шекспір. «Ромео і Джульєтта». Оспівування чистого пристрасного кохання Ромео і Джульєтти, вплив кохання на людську особистість (зміни в характерах головних героїв, їхня еволюція).

Мета: допомогти учням глибше усвідомити зміст та ідейно-художні особливості трагедії; розвивати вміння характеризувати образи твору, використовуючи цитати; розвивати навички виразного читання, аналізу художнього тексту, виховувати інтерес до поетичного слова, розуміння прекрасного.

Обладнання: трагедія «Ромео і Джульєтта», фрагменти фільму, портрет В. Шекспіра.

*Любов – це квітка, яка розпускається,
і краще до неї не доторкатися.
В.О. Сухомлинський*

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань. Мотивація навчальної діяльності.

Так ніхто не кохав. Через тисячі літ
Лиш приходить подібне кохання.
В день такий розцвітає весна на землі
І земля убирається зрання...
(В.Сосюра)

Бесіда.

- Діти, як ви думаєте, чому я розпочала урок цими словами?
- Як ви розумієте слово «кохання»?
- Яким буває кохання?

Учитель. Як ви розумієте слова В. О. Сухомлинського: «Любов – це квітка, яка розпускається, і краще до неї не доторкатися?» Чому педагог порівнює кохання із квіткою?

Скласти асоціативний ланцюжок до слова «Любов» (сенкан, діаманту).

II. Оголошення теми і мети уроку.

Бесіда.

- Чому трагедія починається прологом?
- Про життя яких двох родин розповідається у творі?
- Чому ворогують Монтеккі та Капулетті?
- Які відносини склалися між їхніми дітьми?
- Чи є надія у Ромео і Джульєтти бути разом, бути щасливими?
- Поясніть цей любовний трикутник.
- У кого з героїв кохання взаємне?

Демонстрація фрагментів фільму.

Фрагмент 1. Перша зустріч Ромео і Джульєтти.

- Що вас вразило у цій сцені? (Кохання з першого погляду.)
- Чи відчувається в ній відмінність у вдачах героїв? Хто з них налаштований більш романтично, а хто реалістичніше дивиться на життя? Чому? Думку аргументуйте.

Фрагмент 2. Характеристика Джульєтти.

- Якою ви уявляєте Джульєтту?
- Чи закохана Джульєтта на початку твору?
- Як вона реагує на слова матері стосовно Паріса?
- Чому вона така безтурботна і така слухняна до рішення батьків? (*Не закохана, їй байдуже.*)
- Чи змінюється героїня після зустрічі з Ромео? Чому?
- Чому Ромео та Джульєтта вирішили так швидко повінчатися? Що ними керує? (Любов-пристрасть, яка примушує діяти (творити)).
- Як змінюються герої після зустрічі?
- Що змушує Ромео втекти? Як це сприймає Джульєтта? (Мужньо. Вона одне ціле з чоловіком.)
- Коли ще виявляється сила волі Джульєтти? (Сон у склепі.
- В який момент найбільше виявляється рішучість Джульєтти? Чому?

Характеристика образу Ромео.

- Яким бачимо Ромео на початку твору?
- Коли ми вперше зустрічаємося з Ромео? В якому він настрої? Чому?
- Як ставляться до Ромео друзі? Батьки? Вороги? (*Ромео благородний, відданий друг, з повагою ставить до старших.*)
- Коли і де Ромео зустрічається з Джульєттою? Що він робить після балу? (*Він не сумує, а починає діяти.*)
- Чи закоханий Ромео у Розалінду? Чи можна назвати це коханням?
- З якою метою він йде на маскарад?
- Чи змінюються погляди героя на кохання протягом твору?

Висновок. Шекспір зображує своїх улюблених героїв у динаміці. Вони проходять шлях від юності до зрілості за кілька днів.

Завдання 2. Заповніть таблицю.

Джульєтта	
<i>До знайомства з Ромео</i>	<i>Після знайомства з Ромео</i>
не закохана	закохана
молоденька дівчина	енергійна
наївна	мудра
безтурботна	активна жінка
Ромео	
<i>До зустрічі з Джульєттою</i>	<i>Після знайомства з Джульєттою</i>
мрійник	мужній
меланхолік	відданий

Перегляд кадрів фільму. Смерть Ромео та Джульєтти.

- Чому гинуть герої? Хто винен у їхній смерті?
- Чим відрізняється кінцівка твору та кінцівка фільму? Думку аргументуйте.

Учитель. Кохання Ромео і Джульєтти — нестримне, чисте й героїчне — триває лише декілька днів і протистоїть давнім поглядам і відносинам середньовічної залякості, під владою якої перебувають Капулетті й Монтеккі. Це справжній бій за вільне життя й права людини. Трагічна загибель дітей примирила нарешті ворогуючі родини, але якою ціною! Своєю смертю закохані немовби купують перемогу нового життєвого принципу — принципу миру, дружби, кохання. Горе втрати примушує Монтеккі і Капулетті зрозуміти, що безглуздою ворожнечею вони знищили власне майбутнє. У загибелі закоханих народжується нова істина: людські почуття святіші й значніші за вікові станові заботи. Так було й так буде завжди, доки живе людина.

III. Рефлексія.

Бесіда.

- Чому трагедія закінчується смертю героїв?
- Яке відчуття у вас залишилося після прочитання трагедії? (*Сум («Сумніших оповідей не знайдете. Ніж про любов Ромео і Джульєтти».*))
- Герої гинуть. Чому ж у любові «усеперемагаючий голос»? (*Примирення родин Монтеккі та Капулетті.*
- Чим є «усеперемагаючий голос» для Ромео і Джульєтти? (*Смерть за мить любові. Та в ній все життя; жадоба життя є неможливістю жити у світі постійної ворожнечі.*)
- Чому ж останній акорд все ж таки печальний? (*Людина діяльна не може відмовитися від щастя земного, реального; звідси трагізм не тільки Ромео та Джульєтти, а й усього світу, в якому живе драматург.*)
- Повернімося до теми уроку: хто ж і що отримує перемогу: кохання чи смерть? Аргументуйте свою думку.
- Як ви думаєте, чому В. Шекспір закінчує трагедію смертю героїв?
- Що стало головною причиною трагічної загибелі Ромео і Джульєтти?
- Що дає зрозуміти смерть героїв?

Висновок. Хоча головні герої гинуть, та все ж фінал називають світлим? У чому ж оптимізм трагедії? Ромео та Джульєтта здатні на глибокі і чисті почуття, цінують любов більше, ніж власне життя.

Кожного року в італійському місті Вероні відбувається святковий карнавал, на якому обирають Ромео і Джульєтту. Це найвродливіші, найдобріші, милосердні, духовно багаті молоді люди. І кожного року в це місто приходить безліч листів з однією адресою: «Італія, Верона, Ромео і Джульєтти». Юнаки та дівчата з різних країн довіряють їм свої сердечні таємниці, проблеми, просять поради, допомоги.

Чому люди так люблять цих героїв?

Можливо, тому, що вони для всіх давно стали символом справжнього великого кохання.

Перегляд презентації «Герої трагедії Шекспіра у живописі».

IV. Домашнє завдання.

Читати за ролями

Тема. Шекспір. «Ромео і Джульєтта». Проблема життя і смерті. Трактування фіналу.

Мета: дослідити особливості художнього втілення проблеми життя і смерті в трагедії «Ромео і Джульєтта» в зв'язку зі специфікою ренесансного вирішення теми трагічного кохання, пояснити сутність «Ромео і Джульєтти» як світлої трагедії Шекспіра; з'ясувати сенс фіналу твору; розвивати вміння аналітичного дослідження трагедії, критичної оцінки художньої моделі світу та персонажів твору; сприяти формуванню гуманістичних цінностей у світогляді учнів.

Обладнання: фрагменти художніх фільмів «Ромео і Джульєтта» (Італія, 1968, режисер Франко Дзефф'єреллі); «Ромео і Джульєтта» (США, 1996, режисер Баз Лурман), тексти трагедії.

*Любов - над бурі зведений маяк,
Що кораблям шле промені надії,
Це - зірка провідна, яку моряк Благословляє в навісній стихії.
Вільям Шекспір.*

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Бесіда.

- Визначте за текстом трагедії «Ромео і Джульєтта», які сюжетні фрагменти відповідають прологу, зав'язці, розвиткові дії, перипетії, кульмінації, розв'язці та епілогу. В якій композиційній частині твору основні конфлікти набувають абсолютної невирішуваності? Чи залишаються вони такими до кінця п'єси? Як це пов'язано з авторським задумом трагедії «Ромео і Джульєтта» Вільяма Шекспіра? Оформіть висновки у вигляді узагальнюючої таблиці:

Відповідність розвитку сюжету композиції трагедії «Ромео і Джульєтта» Вільяма Шекспіра	
Пролог	Вихід хору зі стислим викладом сюжетної лінії трагедії та визначенням конфліктів, які розвивають цю дію.
Зав'язка	Істинна зав'язка трагедії «Ромео і Джульєтта» відбувається лише в сцені балу у домі Капулетті, коли зустрічаються Ромео і Джульєтта і між ними спалахує кохання.
Розвиток дії	Від почуття, що так несподівано полонило юних Ромео і Джульєтту, розвиток дії охоплює сцени їхнього вечірнього побачення, що закріплює їхнє рішення бути разом; таємного одруження; сутички між Тібальтом і Меркуціо й загибель Меркуціо; втручання в сварку Ромео, і вже від його руки гине Тібальт; за цим відбувається вигнання Ромео до Мантуї, а у Вероні готуються до весілля Джульєтти з Парісом.

Перипетії (драматичні події з несподіваним результатом, які різко змінюють очікуваний хід дії)	У трагедії Шекспіра перипетіями можна вважати зустріч і раптове кохання Ромео до Джульєтти, адже він ішов на бал у дім Капулетті, щоб зустріти Розаліну. Зустріч і почуття до Джульєтти - несподіванка, яка різко змінює життя героїв, а відтак і розвиток драматичної дії. Низкою перипетій є останні епізоди п'єси - замість щасливого закінчення, яке так ретельно готував брат Лоренцо, через низку непорозумінь сталася трагедія (Бенволіо прибуває до Мантуї зі звісткою про «смерть» Джульєтти раніше від посланця
--	---

	брата Лоренцо; Ромео, думаючи, що Джульєтта мертва, випиває отруту й таке інше).
Кульмінація - момент дії, коли конфлікт досягає найбільшого загострення, а характери персонажів розвиваються найяскравіше	Під тиском батьків, які наполягають на вигідному їм шлюбі Джульєтти ¹ Парісом, героїня зважується на не зовсім безпечний план брата Лоренцо. Вже саме рішення Джульєтти випити снодійне і стати «удаваною померлою», коли про це майже ніхто не знає, наближує розв'язку й розкриває силу характеру Джульєтти.
Розв'язка	Нею у трагедії стає смерть головних героїв. Конфлікти доведено до останнього етапу. Згідно з жанром трагедії вони залишаються невирішеними. Смерть Ромео і Джульєтти супроводжується ще низкою смертей. На цьому сюжет є власне вичерпаним.
Епілог (або кінцівка)	Фінальний елемент твору, що слідує за розв'язкою. У «Ромео і Джульєтті» це сцена примирення двох родин над тілами мертвих закоханих. У вужчому значенні кінцівкою трагедії можна вважати репліку князя Ескала, що ніби підбиває підсумок історії, про яку йшлося в творі: <i>Не визирає сонце з-поза хмар... Похмурий мир приніс світанок нам. Ходім звідсіль. Все треба з'ясувати. Ще доведеться вирішити нам, Кого помилувать, кого скарати... Сумніших оповідей не знайдете, Ніж про любов Ромео і Джульєтти.</i> (Переклад Ірини Стешенко)

- Доведіть, що Ромео і Джульєтта покохали одне одного з першого погляду.
- Що є найбільшою перешкодою їхньому коханню?
- Доведіть, що любов Ромео і Джульєтти, відразу прийнята їхніми батьками, була б найкращим, найгуманнішим вирішенням проблеми з ворожнечею родин Монтеккі і Капулетті.

III. Оголошення теми і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Дослідження розвитку кохання Ромео і Джульєтти та еволюції їх образів

- Якою Ромео побачив Джульєтту? Чи схожі ці описи до сприйняття головним героєм Розаліни? На яку думку це наводить читачів? (*Читач усвідомлює, що Ромео покохав по-справжньому. Він вже не думає про обід. Уся його увага й думки прикуті до Джульєтти, хоча він ще не знає, хто обраниця його серця.*)
- Що ми вже знаємо про Ромео і Джульєтту до їхньої першої зустрічі? Стисло схарактеризуйте героїв.
- Зачитайте сцену зізнання Ромео Джульєтті. Виділіть ключові слова й дайте їм оцінку.
- Як ви вважаєте, чи має сенс той факт, що Ромео саме в масці Пілігрима, а не у якійсь іншій?
- Яке страшне відкриття зробили для себе наші герої? (*Ромео: «Ось воно!»; Джульєтта: «Ворога кохаю я!» Коло замкнулося!*)

І висновок:

У цій сцені другий (основний) конфлікт трагедії «Ромео і Джульєтта» постає у всіх деталях і своїй потворності. Головні герої відразу усвідомлюють, що їхнє кохання ніколи не приймуть їхні родини. Й у цьому трагедія!

Перегляньте фрагмент з фільму «Ромео і Джульєтта» Франко Дзефф'єреллі (сцена зізнання Ромео Джульєтті та усвідомлення, хто є їхніми коханими).

- Чи вдалося акторам Леонардо Вайтінгу та Олівії Хассі передати напруженість і трагізм моменту відповідно до авторського тексту? Що на вас справило більше враження - прочитаний чи переглянутий фрагмент? Чому?

II висновок:

Ромео і Джульєтта покохали, але не можуть об'єднатися для щасливого спільного життя, їхні родини розділяє вікова ворожнеча. Таким чином обидва конфлікти трагедії Шекспіра переплітаються в один страшний вузол. За принципом кільцевої композиції перша дія з'єднує основні конфлікти трагедії, продемонструвавши читачеві (глядачеві) їх детальний розвиток і взаємозв'язок, їх обумовленість авторським задумом обробки давно відомого сюжету, його новаторським вирішенням у дусі ідей Відродження. Сцена п'ята першої дії безпосередньо пов'язана з фіналом трагедії (кохання між «ворогами» має призвести до біди). Але ж твір не завершується першою дією! Автор лише визначив точки конфлікту, лише поставив своїх героїв по різні боки бар'єру. Попереду ще низка випробувань для перевірки істинності кохання Ромео і Джульєтти, це й низка випробувань для читачів і глядачів. Попереду сюжетно-композиційне вирішення основних конфліктів трагедії у дусі ідеалів доби Відродження.

Аналіз ключових моментів другої і третьої дій трагедії. Дослідження розвитку почуттів і стосунків Ромео і Джульєтти

- Розглянемо на матеріалі другої й третьої дій трагедії Шекспіра, як розвиваються почуття Ромео і Джульєтти, через які випробування вони проходять, які риси героїв розкриваються у цих випробуваннях?
- Доведіть, що події в п'єсі розвиваються надзвичайно динамічно, навіть бурхливо. Дослідіть щільність подій у художньому часі твору. (*Часова організація дії, яку Шекспір максимально спресовує, пов'язана з надзвичайним динамізмом розвитку почуттів Ромео і Джульєтти. Динаміка дії така: розпочавшись недільного ранку, вона завершується похмурим світанком у четвер. Неповних п'ять діб, але за цей короткий час герої переходять від відчаю до надії, від ненависті до любові, до усвідомлення неможливості жити одне без одного.*)

- Доведіть, що кохання Ромео і Джульєтти ставить їх у конфліктну ситуацію з їхніми родинами. (*Трагічний конфлікт між офіційним статусом і природною сутністю людини юні закохані вирішують на користь власної природної сутності і нехтують своїм статусом у суспільстві: для них не є суттєвим те, що між їхніми родинами існує багатовікова ворожнеча. На початку другої дії в саду вустами Джульєтти Шекспір намагається сформулювати надзвичайно важливе для нього поняття сутності природної людини. Автор доходить висновку, що зовнішні чи загальновизнані риси людини не тотожні її внутрішній сутності. Джульєтта не може дібрати належних слів, але виражає свій стан, свою внутрішню сутність переконливо і яскраво:*

Джульєтта:

Лише твоє ім'я - мій ворог лютий,

А ти - це ти, а зовсім не Монтеккі.

Що є Монтеккі? Та ж чи так зовуть Лице і плечі, ноги, руки, груди Або якусь частину тіла інішу?

О, вибери собі нове ім'я! Назви хоч як троянду, Не зміниться в ній аромат солодкий!

Хоч як назви Ромео - він Ромео.

Найвища досконалість все ж при ньому,

Хоч би він був і зовсім безіменний. Контекстуальними протиставленнями постають «найвища досконалість» та «ім'я», тобто природна сутність і офіційний статус людини.)

- Що, по-вашому, є важливішим для кузена Джульєтти Тібальта - офіційний статус чи природна сутність? Як це характеризує героя? Чому він протистоїть закоханим? (*Тібальт - це людина, яка намагається робити лише належне, лише те, що відповідало б родинним принципам, не замислюючись над людським змістом вчинку. Його думка про Ромео визначена раз і назавжди тим, що Ромео належить до ворожого роду Монтеккі. Про людські якості Тібальта не сказано жодного слова, і цим ускладнюється оцінка персонажа. Чи може читач його засуджувати? Він весь належить кодексу честі родини, етикетові. Він до кінця захищає родовий звичай і гине у поєдинку з Ромео, захищаючи честь роду Капулетті. Тібальт по-своєму теж трагічний герой, бо спирається на свої цінності, не підозрюючи, що існують інші, значно вищі*

за його власні, за цінності роду Капулетті - це загальнолюдські цінності, серед яких і право людини вільно кохати і бути коханою. Тібальт єдиний у н'єсі, хто так затято обстоює кодекс родової ворожнечі.)

- Дослідіть різницю життєвих позицій у діалозі Тібальта і Ромео.

Тібальт:

Ромео, я ненавиджу тебе,

Для тебе й слова іншого й вітання

Не можу я знайти, окрім «Негідник!»

Ромео:

Проте, Тібальте, в мене є причина

Любить тебе. Вона тобі прощає

Образливі слова. Я не негідник.

Прощай! Як бачу, ти мене не знаєш\

- Спробуйте за цим мікродіалогом визначити, хто з героїв є носієм ренесансного світогляду, а хто - середньовічного. При цьому не забувайте, що Ромео й Тібальт майже ровесники.

- Хто й чому допомагає закоханим? Визначте роль Джульєттиної мамки та брата Лоренцо у динаміці стосунків і почуттів Ромео і Джульєтти. *(Няня самовіддано любить Джульєтту, вона її знає найкраще, бажає їй щастя й готова на все заради своєї улюблениці. Вона є своєрідною опорою головної героїні у найтяжчі хвилини, тому що виступає ще й своєрідним утіленням народного гуманізму, життєрадісності й стійкості. Одним із найбільш цікавих і важливих образів у трагедії «Ромео і Джульєтта» є образ ченця Лоренцо. У його ставленні до життя, до людей немає нічого від фанатичної релігійності. Брат Лоренцо по-справжньому людяний і мудрий, мислить як гуманіст. Його думки й світоглядні позиції як людини Відродження втілені у монологі зі сцени другої першої дії та у стосунках з Ромео і Джульєттою. Він вивчає природу, її закони, і, виходячи з них, судить про стосунки між людьми та про їхні вчинки. Брат Лоренцо стає на захист почуття закоханих і найглибше розуміє всю невиправданість їхньої загибелі.)*

- Доведіть, що не тільки почуття Ромео і Джульєтти, а й самі образи закоханих постають у динаміці.

III висновок:

Кохання стає найважливішим і наймудрішим учителем для Ромео і Джульєтти. Завдяки йому вони за неповний тиждень проходять шлях від юності до зрілості, від абсолютної залежності від волі батьків до абсолютної внутрішньої свободи й свободи вибору й учинку. Наївна, молодесенька Джульєтта, яка лише ввійшла в пору свого 14-ліття, яка звикла в усьому спиратися на точку зору свого оточення, передусім батька, покохавши Ромео, перетворилася на зрілу, енергійну жінку, мудру в своєму почутті, активну в боротьбі за щастя, ладну радше вмерти, ніж відмовитися від Ромео. Меланхолійний, непостійний у своїх почуттях Ромео, мрійник і гульвіса, пізнавши справжнє кохання, готовий на все заради кохання і коханої. Переживаючи велич любові до Джульєтти й муки провини за те, що не вберіг її, він, не вагаючись, приймає смерть.)

- Порівняйте любов Ромео і Джульєтти з середньовічним лицарським культом кохання до Прекрасної дами. Доведіть, що почуття героїв Шекспіра вже відповідають ідеалам кохання доби Ренесансу.

IV. Рефлексія.

Проблема життя і смерті в трагедії «Ромео і Джульєтта»

- З двох фінальних рядків трагедії ми розпочали розмову про твір Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта». Чому автор акцентує увагу читача (глядача), що сумнішої оповіді, ніж про любов Ромео і Джульєтти, не знайти?

- Серед «вічних питань» в історії людства завжди стоїть проблема життя і смерті. Що, по- вашому, має більшу силу в трагедії Шекспіра «Ромео і Джульєтта» - життя чи смерть? Які смерті й з яких причин ми бачимо в творі?

- Доведіть, спираючись на текст, що оточуючий світ сприймається як світ зла, в якому головує смерть.

- Поясніть, чому герої обирають смерть? Чи тільки трагічний збіг обставин цьому виною? На кому, по- вашому, лежить найбільша провина в загибелі Ромео і Джульєтти?

- Які одвічні проблеми та істини порушено Вільямом Шекспіром у трагедії «Ромео і Джульєтта»?

- Незважаючи на трагічний кінець, твір Шекспіра сприймають як світлу трагедію. Поясніть, в чому ви вбачаєте оптимістичність звучання «Ромео і Джульєтти». *(Попри сумний кінець і загибель юних закоханих,*

попри те, що Ромео і Джульєтта стали невинними жертвами давньої, майже безпричинної ворожнечі двох багатих веронських родин, навряд чи можна стверджувати, що їхня загибель та й усе життя були марними. «Ромео і Джульєтта» - не лише трагічний урок, а й приклад для наслідування у тій площині, де трагедія звучить як гімн кохання, стає ствердженням його непереможності. Кохання сильніше за смерть, щоправда, воно її не може здолати, але й не скоряється смерті.)

Учитель. На цій високій ноті ми обриваємо нашу сьогоднішню розмову про світлу трагедію «Ромео і Джульєтта» Вільяма Шекспіра, щоб повернутися до неї наступного разу й визначити гуманістичний сенс твору та причини його невмирущості й популярності, впливу на різні види мистецтва й особливо на втілення шекспірівського сюжету в кіно.

V. Домашнє завдання:

Переглянути одну із екранізацій трагедії «Ромео і Джульєтта», усно підготувати висловлювання про враження від фільму, підібрати сучасні пісні, співзвучні з трагедією «Ромео і Джульєтта».

Тема. Шекспір. «Ромео і Джульєтта». Гуманістична цінність трагедії Шекспіра, її популярність серед різних поколінь.

Мета: розкрити гуманістичну цінність світлої трагедії Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта» та її невмирущу цінність для читачів різних часів і країн; розвивати навички комплексного сприйняття літературного твору на перетині різних видів мистецтв; сприяти формуванню художньо-естетичних смаків учнів.

Обладнання: інформаційна схема «Хронологія трагедії В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта» від першоджерел до театральних постановок і кіноверсій», трейлер до фільму «Ромео і Джульєтта» (1936); фрагменти з фільмів «Ромео і Джульєтта».

Хід уроку

I. Організаційний момент. Актуалізація опорних знань учнів.

Бліцопитування

1. Рік створення трагедії «Ромео і Джульєтта».
2. Що взяв Шекспір за сюжетну основу для своєї трагедії?
3. Де і коли відбуваються події, зображені в «Ромео і Джульєтті»?
4. Визначте головну тему твору.
5. Назвіть основні конфлікти трагедії. Який із них є рушієм сюжету?
6. Доведіть, що Верона живе за старими середньовічними традиціями.
7. Чому Ромео на початку твору не приймає участі у родинних сварках між Монтеккі і Капулетті?
8. Чому Ромео і Джульєтту можна вважати носіями ренесансного світогляду?
9. Якими постають герої на початку п'єси?
10. Як їх змінює їхнє кохання?
11. Хто і як допомагає закоханим?
12. Хто і чому стоїть на заваді їхньому щастю?
13. Які перипетії призводять до трагічного кінця?
14. Визначте співвідношення життя і смерті в «Ромео і Джульєтті». Чому попри низку смертей і загибель головних героїв твір прийнято вважати світлою трагедією? У чому її «світло»?
15. У чому, по-вашому, криється секрет багатовікової популярності трагедії «Ромео і Джульєтта» на сценах театрів усього світу?

II. Оголошення теми й завдань уроку

Учитель. Сьогодні у нас завершальна розмова про безсмертну трагедію «Ромео і Джульєтта» видатного англійського драматурга-гуманіста Вільяма Шекспіра. Головне завдання - з'ясувати гуманістичну цінність твору та дослідити його художнє відлуння у різних видах мистецтва, головний акцент зробимо на екранізаціях «Ромео і Джульєтти».

«Ромео і Джульєтта» на сцені театру та в кіно. Звіт учнів за випереджальним домашнім завданням

«Хронологія трагедії В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта» від першоджерел до театральних постановок і кіноверсій»

1554 рік	Італієць Матео Банделло пише новелу про Ромео і Джульєтту
1559 рік	Поява французького перекладу новели Матео Банделло (італійського письменника)
1562 рік	Англійський поет Артур Брук створює поему «Трагічна історія Ромеса і Джульєтти»

1592 рік	В. Шекспір створює п'єсу «Ромео і Джульєтта»
1679 рік	Томас Отуей пише «Історію й падіння Каюса Маріуса» на сюжет «Ромео і Джульєтти» (дія відбувається за античних часів і завершується щасливо)

Порівняння відтворення ключових фрагментів екранізацій різних років

Рекомендуємо використати екранізації «Ромео і Джульєтти» 1936, 1968, 1996 та 2013 року, вибравши для порівняння такі епізоди:

- ❖ Зустріч Ромео і Джульєтти на балу в домі Капулетті
- ❖ Нічне освідчення героїв (сцена біля балкону)
- ❖ Сцена таємного вінчання Ромео і Джульєтти
- ❖ Рішення Джульєтти прийняти снодійне
- ❖ Сцена у фамільному склепі Капулетті (смерть Ромео і Джульєтти)
- ❖ Фінальна сцена

Після перегляду фрагментів кінофільмів рекомендуємо акцентувати увагу учнів на таких позиціях:

1. Наскільки точно епізод даної екранізації відтворює авторський текст?
2. Чи вдалося акторам передати напругу моменту?
3. У якій з екранізацій Ромео і Джульєтта найбільше відповідають характеристикам людини доби Ренесансу? Наведіть аргументи.
4. Які новаторські вирішення теми трагічного кохання ви помітили в екранізаціях? Чому у фільмі База Лурмана дія перенесена із середньовічної Верони в наш час? Що, по-вашому, хотів цим підкреслити режисер?
5. Що нового внесла екранізація 2013 року (режисер Карло Карлей) у відтворення трагедії «Ромео і Джульєтта» на кіноекрані?
6. Яка із фінальних сцен твору, на ваш погляд, найбільше відповідає авторському задуму світлої трагедії Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта»?

Відлуння трагедії «Ромео і Джульєтта» в різних видах мистецтва.

Звіт першої динамічної групи за випереджальним домашнім завданням з демонстрацією слайдів презентації «Ромео і Джульєтта» Вільяма Шекспіра в живописі та скульптурі та прослуховуванням фрагментів музичних творів

Відлуння трагедії В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта» в музиці, образотворчому мистецтві й у скульптурі»

Вид мистецтва	Автор	Назва твору	Час створення
Музика	В. Белліні	Опера «Капулетті й Монтеккі»	1830 рік
	Г. Берліоз	Драматична симфонія «Ромео і Джульєтта»	1839 рік
	Ш. Гуно	Опера «Ромео і Джульєтта»	1867 рік
	П. Чайковський	Увертюра-фантазія «Ромео і Джульєтта»	Кінець XIX століття
	С. Прокоф'єв	Балет «Ромео і Джульєтта»	1936 рік
	Леонард Бернстайн	Музика до «Вестсайдської історії»	1961 рік
	Ніно Рота	Музика до фільму Франко Дзефф'єреллі «Ромео і Джульєтта»	1968 рік
	Абель Коженьовський	Музика до фільму Карло Карлея «Ромео і Джульєтта»	2013 рік
Живопис та скульптура	Д. Шмаринов	Ілюстрації до трагедії «Ромео і Джульєтта»	XX ст.

	С. Бродський	Графічні ілюстрації до трагедії «Ромео і Джульєтта»	XX ст.
	О. Естер	Ескізи костюмів до п'єси «Ромео і Джульєтта»	
	П. Вільямс	Ескізи декорацій до п'єси	
	О. Роден	Скульптурна група Ромео і Джульєтта»	
	Джалі	Картина «Ромео і Джульєтта»	
	Філіп Х. Кальдерон	Картина «Джульєтта»	
	Френк Діксі	Картина «Ромео і Джульєтта»	
	Бруно Вепхвадзе	Картина «Джульєтта»	
	Джон Уільям Уотерхаус	Картина «Джульєтта»	
	Джефрі Барсон	Картина «Джульєтта»	
	Джон Гілберт	Картина «Ромео, Джульєтта і ненець Лоренцо», «Мати і няня вмовляють Джульєтту вийти заміж за Паріса»	
	Артур Рекхем	Картина «Ромео, Джульєтта і ненець Лоренцо»	
	Джон Опі	Картина «Удавана смерть Джульєтти»	
	Джон П. С. Стенфон	Картина «Ромео і Джульєтта»	
	Джеймс Норскот	Картина «Ромео і Джульєтта»	
	Джеймс Бертран	Картина «Ромео і Джульєтта»	
	Фредерік Лейтон	Картина «Примирення Монтеккі й Капулетті»	

Деякі пояснення з історії музики

(Серед музичних творів на тему «Ромео і Джульєтти» Вільяма Шекспіра - опери, драматичні симфонії, увертюри-фантазії і, нарешті, балет. У чому ж секрет? За твердженнями мистецтвознавців, Шекспір - митець синтетичний, «його драматургія багата на дуже виразні зовнішні дії». Як показало ще німе кіно, глядачі розуміють Шекспіра й без тексту, лише за допомогою міміки й жестів. Тому в історії мистецтва абсолютно логічною була поява у 1936 році балету Сергія Прокоф'єва «Ромео і Джульєтта», який став ще одним шедевром у мистецькому відлунні трагедії Шекспіра. Сергій Прокоф'єв був композитором-новатором, шукав нових засобів вираження. Якщо у Шекспіра ми бачимо буяння палких і бурхливих пристрастей, то Прокоф'єв - лірик. Його музика спокійна, скромна, сором'язлива. Чиста, піднесена, така, яку композитор протиставляє усьому потворному в житті. Але обох митців зближує свобода, використання яскравих образів і барв, розуміння трагедії як єдності протилежних драматичних планів. Балет Прокоф'єва не відразу був прийнятий публікою, іншими митцями та критиками. У 1936 році хореограф Лавровський поставив балет у ленінградському театрі. Першою виконавицею ролі Джульєтти на балетній сцені стала видатна балерина Галина Уланова. Її називали «душею Шекспіра». Вона зуміла показати у зримих образах тремтіння, трепет душі й свіжість поезії Шекспіра, його глибокий психологізм, людські пристрасті, мудрість, гармонію почуттів. Прокоф'єву вдалося через танець створити унікальні портрети героїв, розгадати глибину їхніх характерів. Тому замість простих танцювальних ритмів перед слухачем-глядачем постає складний, мінливий малюнок. Прокоф'єв винайшов синкопу (від грец. зупсоре - «скорочення», зміщення акценту із сильної долі на слабку), яка й дає можливість відобразити різноманітність життя.

Деякі пояснення з історії живопису (пояснення надаються під час перегляду слайд- презентації)

Найвідомішими ілюстраторами трагедії Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта» є Дмитро Шмарінов і Сава Бродський. З тексту п'єси читач отримує уявлення про портрети головних героїв у загальних рисах. Ілюстрації Сави Бродського висвітлюють загальну конструкцію постановки. Простір ілюстрації посилюється глибокими чіткими рисами і ритмами насиченої архітектури італійського Ренесансу. Бродський пояснював: «Мені здається, що, на відміну від інших творів Шекспіра, п'єси «Ромео і Джульєтта» дуже симетрична. Дивіться: дві сім'ї, двоє закоханих, дві пристрасті, дві смерті. У графічному зображенні я намагався передати цю симетрію. Я відчував себе театральним режисером - я намагався зобразити героїв так, як їх бачить публіка - усіх разом, але хтось один виступає на перший план, опиняючись у світлі прожектора. Тож це скоріше театральні ескізи, ніж книжкові ілюстрації».

Цикл ілюстрацій Дмитра Шмарінова відтворює всі події п'єси - від початку до кінця. Шмарінов ретельно знайомився з шекспірівською добою, відтак на його малюнках постало справжнє середньовіччя - у костюмах, інтер'єрах... Та й образи Ромео і Джульєтти відповідають уявленню про них багатьох читачів світу.

III. Рефлексія.

Самостійна творча робота

Учням усього класу пропонується з шедеврів музики, скульптури та живопису, про які йшла мова на уроці, вибрати один та після перегляду презентації написати міні-есе на тему «Вічні образи Ромео і Джульєтти. Відлуння трагедії Вільяма Шекспіра в різних видах мистецтва» з наступним зачитуванням окремих робіт

IV. Домашнє завдання.

Прочитати С. 217-230, розділи I-III повного тексту*

Тема. Мігель де Сервантес Сааведра. «Дон Кіхот» І частина. Історія створення роману, його зв'язок із лицарськими романами, пародійний характер. Особливості сюжету і композиції твору.

Мета: *стисло ознайомити учнів з подіями життя Мігеля де Сервантеса Сааведри, розкрити трагізм його долі та показати зв'язок життєвого шляху й творчості митця; ознайомити з історією задуму й створення найзнаковішого твору Сервантеса «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі»; здійснити аналітичне дослідження I розділу першої частини роману про Дон Кіхота, звернувши головну увагу на образ головного героя та його світоглядні й естетичні уподобання; сприяти вихованню читацької культури, розумінню творчості окремого митця в контексті культури доби Відродження та світової культури в цілому.*

Обладнання: *слайд-презентація «Геній іспанського Відродження Мігель де Сервантес Сааведра», портрет письменника, роман «Дон Кіхот».*

*...пігмеями видаються всі інші
книги поруч із цією.
Гюстав Флобер*

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Створення проблемної ситуації. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель звертає увагу на портрет Мігеля де Сервантеса Сааведри.

- Чи знаєте ви, хто ця людина, зображена на портреті?

- Що і чому найбільше привернуло вашу увагу в цьому обличчі? (*Великі, проникливі задумливі очі. Надзвичайно шляхетний вираз обличчя.*)

Цей висновок підтверджується і рядками біографічного нарису про Мігеля де Сервантеса Сааведру: «У двадцять років це був молодий гідальго, який дорожив знатністю свого імені та славою предків. Незважаючи на бідність, гордий, із загартованим у боротьбі з матеріальними нестатками характером, незалежний, волелюбний, сміливий, він пристрасно прагнув корисної та самовідданої діяльності. Його мужня краса гармоніювала із внутрішнім змістом. На його портретах бачимо людину з обличчям енергійним та виразним...огняні, проникливі, широко розплющені очі з легким відтінком іронії у погляді – все це різке, виразне і викриває натуру пряму та цілісну, людину діяльну та позитивну».

- Це Мігель де Сервантес Сааведра. Останній романтик Пізнього Відродження, автор геніального роману «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі». Про цей твір відомий французький письменник XIX століття Гюстав Флобер сказав, що «пігмеями видаються всі інші книги поруч з цією». У 2001 році, в рік святкування сторіччя започаткування Нобелівської премії, Нобелівським комітетом у справах літератури було проведено опитування ста найвідоміших письменників і поетів сучасності, яким було запропоновано укласти список ста кращих книг, створених за історію людства, розташувавши їх у цьому списку за рівнем значущості для історико-культурного розвитку всіх країн і народів. Більшість митців на перше місце поставила роман Мігеля де Сервантеса про Дон Кіхота. Чому така висока оцінка? Чому ось уже понад 400 років твір Сервантеса не втрачає своєї привабливості й актуальності? (Роман «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» Мігеля де Сервантеса Сааведри вперше побачив світ у Мадриді в січні 1605 року. Його автор був оголошений державним злочинцем і довгі роки провів у в'язниці.)

- Що ж це була за людина, що не втратила сили духу й оптимізму і створила дивний світ роману про мандрівного рицаря, що й дотепер хвилює наш розум і серце?

Сьогодні ми розпочинаємо знайомство з Дон Кіхотом і його геніальним творцем - Мігелем де Сервантесом Сааведрою. Маємо зрозуміти, якою він був людиною, які цінності сповідував, які тяжкі життєві

випробування подолав, не втрачаючи оптимістичного погляду на світ. Ще більш важливою буде робота, присвячена осмисленню цінностей його величного творіння - роману про Дон Кіхота.

Перший крок у розмові про Дон Кіхота та його твір, що розрахована на декілька уроків, ми робимо до знайомства з Сервантесом як людиною. Вдома ви вже стисло ознайомилися з біографічними відомостями про письменника. Зараз ми зосередимо нашу увагу на особистості Сервантеса та його творчості.

III. Робота над темою уроку.

Перегляд презентації «Мігель де Сервантес Сааведра».

Бесіда

- Якою людиною ви уявляєте собі Мігеля де Сервантеса Сааведру?
- Стисло схарактеризуйте особливості розвитку гуманістичних ідеалів у Іспанії.
- Чому Зріле Відродження в Іспанії було недовготривалим?
- Хто, крім Сервантеса, був видатним представником ренесансної літератури в Іспанії? (*Лопе де Вега Карпю - творець іспанського театру Відродження.*)
- Чому провідною темою творчості Сервантеса стало не ствердження ідеалів гуманізму, а розчарування в них?
- Хто такі гідальго? (*Збіднілі дворяни в Іспанії.*)

Історична довідка: гідальго - дрібний дворянин. У епоху напруженої боротьби з маврами (XI—XIV століття) дрібне дворянство відігравало визначну роль. Переважно з цього середовища вербували бійців для боротьби за звільнення Іспанії від чужинців, завдяки чому ці дворяни встигли міцно закріпитися на відвоєнованих землях. Але вже у XV-XVI століттях, у період посилення королівської влади, ці групи дворянства частково перетворилися на простих службовців королівської армії, чиновників та дрібних придворних. Перехід до капіталістичних форм господарювання, що розпочався наприкінці XV століття, та безперервне зростання цін на предмети першої необхідності поступово призвели дрібних поміщиків до повного банкрутства. За часів Сервантеса позбавлений останнього шматка гідальго був характерною фігурою іспанського життя.

- Яку роль у житті Сервантеса відіграла військова служба?
- Які події його життя вас найбільше вразили? Чим?
- Який досвід Сервантес виніс із алжирського полону?
- Яким був перший літературний досвід Сервантеса?
- Як ви думаєте, чому твори його поетичної та театральної спадщини не стали знаковими?

Учитель. В історії європейської культури відома розмова французьких послів короля Людовика XIII, які цікавилися долею Сервантеса (це відбулося у лютому 1615 року, за рік до смерті письменника). Посли, люди начитані й освічені, знали роман Сервантеса про Дон Кіхота і почали розпитувати своїх іспанських друзів: чим він займається, скільки йому років, які його статки та соціальний стан. На що отримали шокуючи відповідь: Сервантес старий, бідний. Колишній солдат, гідальго, який неодноразово побував у в'язниці. Один із членів посольства на це обурено сказав: «Отже, таку людину Іспанія не зробила багатою і не підтримує за державний кошт». Але інший француз зазначив: «Якщо нужда змушує його писати, то дай Боже, щоб він ніколи не жив у достатку, тому що своїми творами він, залишаючись бідним, збагачує весь світ». До якої з думок приєдналися б ви особисто? Чому?

- Як Сервантес сприймав удари долі? Як ви вважаєте, що допомагало йому бути стійким?
- Зробіть узагальнення та висновки про трагізм долі Мігеля де Сервантеса Сааведри.

Літературний диктант

1. Назва міста, у якому народився Сервантес. (Алькала-де-Енарес.)
2. Ким був батько Сервантеса? (*Гідальго, що заробляв на життя як лікар.*)
3. У якому віці Сервантес написав перші розділи роману про Дон Кіхота? (*у 50 років.*)
4. Назва міста, біля якого Сервантес був тяжко поранений. (*Лепанто.*)
5. Яке прізвисько отримав Сервантес? (Великий Манко.)
6. Назва галери, яку захопили пірати, а Сервантес потрапив у полон. (*«Сонце».*)
7. Скільки років йому довелося пробути в алжирському полоні? (*5 років.*)
8. Кого з письменників античності Сервантес вважав своїми кумирами? (*Гомера, Вергілія, Горация, Овідія.*)

9. Ідеї яких гуманістів Відродження найбільше вплинули на Сервантеса? (Данте, Петрарки, Боккаччо, Еразма Роттердамського.)

З'ясування історії задуму та жанрової специфіки роману «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі»

Ми отримали уявлення про Мігеля де Сервантеса як людини, проте митець розкривається перед читачем через свої твори. Тому ми зможемо всебічно оцінити роль Сервантеса у світовій літературі, коли познайомимося з його творіннями. Найгеніальнішим витвором Сервантеса є роман «Дон Кіхот з Ламанчі», але це не єдина книга, створена великим іспанцем. Пропоную вам самостійно попрацювати з інформаційною статтею підручника про творчий шлях Сервантеса, з'ясувати етапи творчості письменника й визначити місце «Дон Кіхота» в літературному спадку митця.

Самостійна робота з підручником – С. 217 - 220

Ми переходимо до вивчення найголовнішого творіння Мігеля де Сервантеса Сааведри - роману «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі». Розглянемо, як виникла ідея створення цього роману та якими є жанрові особливості твору, який в інших варіантах перекладу звучить як «Хитрющий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» або «Вигадливий гідальго Дон Кіхот Ламанчський».

«Дон Кіхот»: історія створення роману

«Дон Кіхот» — вершина творчості письменника. За словами французького письменника П. Меріме, це «найдотепніший і найпотішніший роман у світі», але дотепність ця поєднана з глибиною думки та силою художнього узагальнення. Тому до цього твору зверталися люди різних епох. Образ же головного героя викликав і викликає гарячі суперечки. Одні вважають, що Дон Кіхот — лише потішний мрійник, для інших він — втілення духовної шляхетності людини. Роману присвячено безліч наукових досліджень, критичних робіт, але кожна нова епоха відкриває в ньому нові риси. Все це свідчить про надзвичайне художнє та ідейне багатство твору.

Сервантес створював «Дон Кіхота» упродовж багатьох років. Роман складається з двох частин, які вийшли друком з інтервалом у десять років (перша — 1605 р., друга — 1615 р.) Про життя Сервантеса у 1600—1604 рр., тобто про час найінтенсивнішої праці письменника над першою частиною роману, відомо небагато. За словами самого автора, «Дон Кіхота» він почав писати у в'язниці. 1597 року Сервантеса ув'язнили на сім місяців за розтрату (банк, у якому Сервантес зберігав зібрані податки, став банкрутом). Під час перебування у в'язниці в уяві письменника і постав образ людини, яка збожеволіла від читання лицарських романів і вирушила здійснювати лицарські подвиги, наслідуючи героїв улюблених книжок. Деякі дослідники схильні вважати, що вираз «почав писати роман у в'язниці» має алегоричний характер: Іспанія того часу була «в'язницею» для людини, яка прагнула духовної свободи.

Схема-опора «Жанрова своєрідність роману «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі»

Жанрова своєрідність роману «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» Мігеля де Сервантеса Сааведри	
Роман-пародія	Пародія на лицарські романи Середньовіччя, якими зачитувалася сучасна Сервантесу Іспанія
Авантюрний роман	Численні пригоди головного героя та його зброєноші
Епічний роман	Епос побутового життя

Побутовий роман	Читач дізнається, як живуть, одягаються, розмовляють, що їдять, як розважаються люди в тогочасній Іспанії. У романі діє 669 самобутніх персонажів
Філософський роман	Спонукає до роздумів про сенс життя, про роль високих ідеалів, про віру у високе призначення людини
Гумористично-сатиричний роман	Карнавалізація оповіді, панування сміхової стихії, яка переповнена усіма засобами комічного
Роман шляху (або «великої дороги»)	Герої твору побували майже в усіх куточках Іспанії. Мандруючи містами і селами, перебуваючи в корчмах, заїздах і замках, Дон Кіхот і Санчо Панса стали свідками життя тогочасної Іспанії, де панує жадова до наживи
Перший реалістичний роман у світовій літературі	Детально й правдиво зображена Іспанія на рубежі XVI- XVII століть
Примітка	Пародія (від грец. - жартівлива переробка) - жанр сатиричної та гумористичної літератури, заснований на комічному наслідуванні твору якогось автора або літературного напрямку.

«Якщо людство покличуть на Страшний суд, то йому... досить буде подати лише одну-єдину книгу – “Дон Кіхот”... щоб усі людські гріхи було прощено», – писав російський письменник Ф. Достоевський. Чому ж знаменитий роман визнано справжнім відкриттям у літературі доби Відродження?

Протягом усієї розповіді про «премудрого гідальго» Сервантес переконує читача, що єдина причина, з якої він узявся за перо, – це бажання висміяти безглуздість лицарських романів, що заповнили Іспанію. І справді, за підрахунками дослідників, від 1508 до 1612 р. у країні було видано сто двадцять творів лицарської літератури. Отже, на перший погляд, **«Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» – пародія на лицарські романи.**

Літературознавча довідка

Пародія – літературний твір-насмішка, створений за мотивами художнього тексту, що вже існує, але зі спеціальним комічним ефектом, який виникає через навмисне повторення унікальних особливостей відомого твору.

Сервантес зберігає всі формальні складові лицарського роману: авантюрний сюжет, побудований на мандрах, подвигах і пригодах лицаря, елементи фантастики, гіперболізацію. Саме прибране ім'я головного героя – Кіхот – вводить читача у світ лицарства, адже іспанською означає частину бойового спорядження. Проте замість незламного вояка, який іде на подвиги заради слави, морального вдосконалення, за честь дами серця, перед читачем постає збіднілий гідальго Кикоть, що вирішив боротися зі злом, начитавшись лицарських романів. Його обладунок – латаний та іржавий, бойовий кінь – худюща шкапа, а Прекрасна Дама – проста селянка. Кумедні подвиги нерозважливого Дон Кіхота, які він здійснює спочатку самотужки, а потім у товаристві зброєносця (свого сусіди Санчо Панси), часто обертаються не допомогою, а шкодою.

Сервантес блискуче впорався зі своїм завданням: після публікації першої частини «Дон Кіхота» лицарські романи в Іспанії почали втрачати популярність і незабаром майже не видавалися.

Перегляд буктрейлера.

Перегляд відео «Короткий зміст роману».

- Переходимо до першого знайомства з головним героєм роману гідальго Дон Кіхотом.

Аналітико-інтерпретаційне дослідження I розділу частини першої роману «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» (переклад Миколи Лукаша)

Методична порада: рекомендуємо використати коментоване читання тексту I розділу, метою цієї роботи є з'ясування первинного враження учнів про головного героя роману Сервантеса та початок хро- нотопічних особливостей твору. Варто відразу ж звернути увагу на стильові особливості оповіді та потужне смислове навантаження підтексту. Після прочитання I розділу або в його ході проводиться бесіда.

Прослуховування музичної картинки з твору А. Рубінштейна «Дон Кіхот» з метою активізації діяльності учнів, налаштування їх на сприйняття епохи, відображеної Сервантесом у романі

- Як ви думаєте, які рядки I розділу роману про Дон Кіхота співвідносяться з музичними мотивами твору Рубінштейна? Чому ви так вважаєте? *(Вірогідно, це виїзд Дон Кіхота за межі його маєтку. Музика сповнена оптимізму, надії, чується цокання копит. Дон Кіхот розпочинає мандрівку.)*

- Що ми дізналися про Дон Кіхота з цього фрагменту роману? Знайдіть у тексті ключові цитати. Чи з самого початку мова йде про мандрівного рицаря? Чому? *(Спочатку ми бачимо бідного гідальго, який нагадує бідного селянина. Він з тих, «що то мають лише списа на ратищі, старосвітського щита, худу шкатулку та хорта-бігуна». Їжа його проста, та й на неї йшло «три чверті його прибутків». Гардероб гідальго складається з двох перемін: «камізіля...оксамитні штани і пантофлі на свято» та «одежда із сукна домашнього роблива». Його життя просте й невибагливе. Поряд з ним «ключниця років за сорок і небога, що й двадцяти ще не мала, та ще хло- пець-челядинець про польову й надвір- ню роботу».)*

- Визначте найсуттєвіші характеристики героя, дані йому автором. Запишіть цитати.

- Прочитайте виразно ті рядки з I розділу, у яких йдеться про читання рицарських романів паном Кикотом. Чи можна цей процес назвати хворобливою пристрастю? Якою є авторська оцінка дій Кикотя? Доведіть, що автор незлостиво глузує зі свого героя та його дивацтва.

- Що сталося з гідальго у результаті надмірного захоплення читанням рицарських романів? *(«Збожеволів він отакдо послідку...», «Йогоуява переповнилася різними химерами, вичитаними з тих книжок: чарами та чварами, битвами та боями, викликами та ранами, зітханнями та коханнями, розлуками та муками і всякими такими штуками. Всі ті несосвітєнні випадки так убилися йому в тямку, що він мав їх за щирісіньку правду». Герой переплутав світ книжковий з реальним! Ми, як читачі, точно знаємо, що книжковий світ відрізняється від реального авторською вигадкою і сприймати його стовідсотково за правду не лише не потрібно, а й шкідливо.)*

- Зверніть увагу на перекладацьку майстерність Миколи Лукаша, який, здається, місцями переходить до ритмізованої прози, чим більше загострює іронічне звучання безсмертного творіння Сервантеса у перекладі українською мовою. Російськомовний переклад цього фрагмента М. Любимовим не має такого співзвуччя. Порівняйте: «Воображение его было поглощено всем тем, о чем он читал в книгах: чародейством, распрями, битвами, вызовами на поединок, ранениями, объяснениями в любви, любовными происхождениями, сердечными муками и разной невероятной чепухой...».

- Виокремте з першого розділу фрагмент, у якому сформульовано ідею, що виникла у свідомості збожеволілого гідальго у результаті перенасичення рицарськими романами. Виразно прочитайте та складіть самостійно за цитатами цього фрагмента «програму дій» героя Сервантеса.

Самостійна робота з текстом «Складання програми дій Дон Кіхота»

1. «Йому випадає, мовляв, і подобає, собі на славу, а рідному краєві на користь, статися мандро- ваним рицарем».

2. «поборювати всілякого роду кривди»

3. «наражатися на різні біди й небезпеки, щоб, перебувши їх і подолавши, окрити ймення своє несмертельною славою...»

(Покликання - стати мандрівним рицарем задля власної слави та уславлення рідного краю.)

Висновок: отже, перед нами мандрівний рицар.

- Поясніть, гідальго перетворився на мандрівного рицаря реально чи у своїх фантазіях?
- Чому ж тоді він так ретельно готується до виїзду як мандрівний рицар?
- Простежимо за тим, як герой готується до виїзду. Які етапи перетворення гідальго на рицаря ми спостерігаємо? Які авторські прийоми не дають нам можливості повірити в те, що відбувається?

Висновки:

Перше, чим зайнявся новоспечений рицар, було чищення рицарських обладунків. Авторські зауваження та деталі роблять цей процес карикатурно-смішним. Читач то доброзичливо посміхається, то пирскає в кулак, то починає відверто реготати (особливо, коли рицар випробовує міцність картонного шолому, з яким промучився цілий тиждень). Висновки, які є результатом проведених Дон Кіхотом робіт, свідчать про його повну необізнаність з реаліями життя. Він нагадує дитину, що бавиться у війну.

Друге - рицар оглядає бойового коня, який насправді був шкапою, і довго розмірковує над тим, як назвати його. «Крутив мізком туди й сюди, перебирав сотні ймень, вигадував і відкладавав, продовжував і скорочував, перевертав на всі боки - і назвав нарешті Росинантом, тобто Перешкапою» («первой клячей в мире»), (Цікаво поміркувати, з якою метою автор відзначає, що «куксовата шкапа» Дон Кіхота значно краща за Буцефала Александра Македонського чи Баб'єку Сіда. На цьому етапі доречним є використання «Діалогу між Баб'єкою і Росинантом», що передує разом з іншими віршами прозовій оповіді.

- Як діалог між Баб'єкою і Росинантом характеризує Дон Кіхота? Чи збігається ця характеристика з авторським ставленням до героя? Обґрунтуйте свої висновки.

Третє: мандрівний рицар обирає собі ім'я (хоча це мало б бути першочерговим!).

- Поміркуйте, чому кличку коневі герой обирає чотири дні, а собі ім'я - аж вісім. Який сенс того, що Дон Кіхот назвався Ламанчським? (*«наш завзятий рицар поклав теж додати до свого імені назву отчизни своєї і величатися Дон Кіхотом з Ламанчі: так усякому буде розумно, звідки він родом і ходом, так і гадалося йому, уславить він непомалу свою батьківщину»*)

Четверте - «тепер лише за одним діло стало - знайти собі даму до закохання, бо мандрівний рицар без любові - то все одно, що дерево без листу й овочу або тіло без душі...»

- Як ви розумієте порівняння рицаря без любові з «деревом без листу й овочу» та й «тілом без душі»? З якою метою автор поєднує заземлено матеріальне з духовним? У чому полягає парадокс вибору дами серця Дон Кіхотом? (*Його обраниця була звичайнісінькою селянкою з селища Тобоса на ім'я Альдонса Лоренсо. Для Дон Кіхота вона стала Дульсінеєю Тобоською.*)

- Доведіть, що весь процес підготовки збожеволілого гідальго до рицарських мандрівок постає перед читачем удвох планах: реальному від автора та уявному від його героя. На якій точці знаходиться читач? Аргументуйте свої міркування.

IV. Рефлексія

- Яке враження справив на вас Дон Кіхот при першому знайомстві на основі змісту I розділу першої частини роману?
- Поясніть, у чому, на вашу думку, полягає головна проблема Дон Кіхота?
- Поміркуйте, які з бажань Дон Кіхота можна вважати божевільними, а які - ні? Чому ви так думаєте? (*Божевіллям можна вважати прагнення героя бути «мандрованим рицарем» у той період, коли часи рицарів вже відійшли в минуле. Божевіллям є плутанина між книжковим та реальним світами, яка відбувалася у свідомості Дон Кіхота. Проте його прагнення прославити своє ім'я, вітчизну, слугувати Прекрасній Дамі, захищати всіх знедолених та ображених ніяк не є божевільними. Навпаки, це ті життєві орієнтири, які заслуговують на повагу, які роблять людину Людиною. Це своєрідне втілення гуманістичних ідеалів, які ніколи не втрачають своєї цінності. Біда в тому, що про ці ідеали забули в суспільстві й сприймають їх як дивацтва божевільної людини.*)
- Порівняйте прагнення Дон Кіхота з учинками відомих вам героїв-рицарів з роману Вальтера Скотта «Айвенго» та лицаря з балади Фрідріха Шиллера «Рукавичка». На кого, по-вашому, більш схожим видається Дон Кіхот? Чому ви так вважаєте?
- Поміркуйте, чи можна вважати Росинанта доповненням образу самого Дон Кіхота.
- Зверніть увагу на ілюстрації Оноре Дом'є, Сави Бродського, Гюстава Доре та Пабло Пікассо, що зображують Дон Кіхота. Що в них спільного, а чим відрізняється образ «мандрованого рицаря» в сприйнятті кожного художника? Який живописний образ найближчий до вашого особистого сприйняття

героя Сервантеса? Яка з ілюстрацій передає єдність героя та його коня найбільше? (Оноре Дом'є та Пабло Пікассо.)

- Порівняйте зображення обличчя героя в ілюстраціях. Як ви думаєте, чому Доре і Бродський увиразнюють риси обличчя Дон Кіхота, особливої уваги надаючи виразу очей; Дом'є віддає перевагу загальному зображенню фігури «рицаря», його поставі та єдності з Росинантом; а Пікассо створює ескізний образ? Чому замість обличчя Дон Кіхота в ілюстрації Дом'є ми бачимо рожеву пляму? (Можливо, цим художник хотів підкреслити романтичність натури Дон Кіхота, його здатність бачити оточуючий світ у рожевому кольорі («крізь рожеві окуляри»). Про тих, хто бачить світ у рожевому, говорять як про невинуватих мрійників, які живуть більше ілюзією, ніж реальністю.)

- Як співвідносяться у тексті реальність та вигадка? (Реальний план оповіді йде від автора й сприймається читачем як основний; уявний, або фантастичний план йде від головного героя Сервантеса й сприймається іронічно.)

- Доведіть, що Сервантес зображує свого героя з м'якою іронією, а не з жорстоким сарказмом.

- Який зі світів роману Сервантеса є «своїм» для Дон Кіхота? (Дон Кіхот живе у світі фантазій, у світі лицарських романів, книжкових доблестей і чеснот, які втратили свою силу й значущість у реальному світі. Це «свій світ» для Дон Кіхота. Але він замкнений. І герой прагне розширити його межі.)

Учитель. Отже, відбулося наше перше знайомство з героєм Сервантеса. Головне, що ми мали сьогодні усвідомити, - це те, що він живе книжковими ілюзіями, в уявному світі лицарських романів. Проте нам належить з'ясувати, як цей світ головного героя роману перетинається з реаліями іспанського життя, з якою метою автор виводить його за межі його малої вітчизни й змушує мандрувати шляхами Іспанії, шукаючи пригод і подвигів, зрозуміти, що і чому протиставляється «світові Дон Кіхота». Наступного уроку ми з вами споряджаємося в мандри слідом за Дон Кіхотом. Пам'ятаєте, як довго й ретельно герой готувався до свого першого виїзду? Тож і нам варто підготуватися.

V. Домашнє завдання:

Прочитати С. 231-235, розділи IV—VIII*. Підготувати детальний переказ епізоду, що найбільше сподобався.

Розпочати збирання матеріалу до образів Дон Кіхота і Санчо Панси за принципом «Портфоліо», сторінками якого можуть бути:

1. Портрет Дон Кіхота (чи Санчо Панси): цитатний з тексту роману та ілюстративний - найвідоміші ілюстрації до роману про Дон Кіхота Гюстава Доре, Оноре Дом'є, Пабло Пікассо та Сави Бродського.

2. Поведінка Дон Кіхота (цитати з тексту).

3. Ідеали Дон Кіхота (цитати з тексту).

4. Оцінка Дон Кіхота відомими діячами культури та літератури, (таким же чином можна добирати й накопичувати матеріал до характеристики образу Санчо Панси, що значно полегшить порівняння життєвих позицій двох головних героїв Сервантеса на наступних уроках.)

Тема. Сервантес. «Дон Кіхот». Конфлікт високих прагнень Дон Кіхота і буденної дійсності, неможливості реалізації ідеалів героя.

Мета: проаналізувати розділи II-VIII частини першої роману Сервантеса, акцентувати увагу учнів на першому й другому виїздах головного героя; розкрити сутність головного конфлікту твору й особливості створення художніх образів Дон Кіхота і Санчо Панси як зіставлення романтичних прагнень і практичної розсудливості селянина; розкрити двоплановість оповіді; показати логічний взаємозв'язок усіх розділів роману про Дон Кіхота як єдиного цілого; розвивати навички аналітичного читання великого тексту; сприяти вихованню моральних чеснот.

Обладнання: ілюстрації Сави Бродського та Гюстава Доре до роману Сервантеса «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі»; фрагмент художнього фільму «Дон Кіхот».

*Я доблесний Дон Кіхот Ламанчський,
заступник ображених і гноблених...
Мігель де Сервантес*

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань.

Літературний диктант

1. Справжнє ім'я Дон Кіхота Ламанчського. (*Кикоть, Кехана.*)
2. Ім'я дами серця Дон Кіхота. (*Дульсінея Тобоська.*)
3. Ким насправді була дама серця Дон Кіхота? Як її звали? (*Вона була селянкою. її ім'я - Альдонса Лоренсо.*)
4. Ім'я, що Дон Кіхот дав своєму коневі. Що воно означає? (*Росинант. Перешкапа.*)
5. Від чого Дон Кіхот утратив здоровий глузд? (*Начитався рицарських романів.*)
6. Яку мету поставив перед собою Дон Кіхот? (*Бути «мандрованим рицарем», уславивши своє ім'я, здійснити подвиги задля дами серця та своєї вітчизни.*)
7. З чого Дон Кіхот розпочав підготовку до мандрівок? (*З підготовки рицарських обладунків.*)
8. Який рицар був ідеалом Дон Кіхота? (*Амадіс Гальський.*)
9. Скільки років було Дон Кіхотові? (*«до п'ятдесятка добиралося...»*)

Фронтальна бесіда

- Прочитайте перший з епіграфів до уроку. Прокоментуйте слова Дон Кіхота.
- Які фрагменти з II—VIII розділів вам сподобалися найбільше? Чим?
- Що вразило вас у поведінці Дон Кіхота?
- Стисло перекажіть епізод, що привернув вашу увагу. Поясніть, чим саме він вас привабив.
- Зробіть висновок, у яких двох площинах і чому ведеться оповідь у романі. (*Оповідь ніби розпадається на два плани - реальний від автора та уявний від імені Дон Кіхота.*)

III. Мотивація навчальної діяльності, оголошення теми уроку

Учитель. Маємо з'ясувати головне смислове навантаження прочитаних вдома розділів (II—VIII розділи частини першої), зрозуміти, як співвідносяться в них реальний та уявний плани оповіді, як у них знайшло художнє вираження основного конфлікту твору. Ми простежимо за двома виїздами Дон Кіхота, особливу увагу звернемо на хронотопічні особливості вказаних розділів; важливо також простежити за реакцією людей реального світу на дивацтва Дон Кіхота та з'ясувати причини такої реакції; звертаємо увагу й на авторську майстерність у створенні усього художнього світу роману та окремих образів, включаючи головних і другорядних героїв.

Тож «слідом за автором» вирушаємо шляхами Іспанії за героями роману Сервантеса.

В уламках од зброї
З іржавим мечем
Він гордою їде ходою,
І погляд у нього сяє вогнем,
І серце аж рветься до бою.
Меча не спускає він з лицарських рук
І страху ніколи не знає,
Життя його - низка і горя, і мук,
Та іншого він не бажає.
На лицарське діло себе він віддає -
Ставлять за малих в обороні,
Іде він неправду і зло зустрічав,
Там сміло він бравсь до борні.
Що нині не те, як колись, він не знав,
У дивні закоханий мрії.
І давні страшила по світу шукав,
Драconi, і велетні, й змії.
Не відав, що тії страшила в наш час
Вже нашу придбали подобу.
І в сяєві золота й пишних окрас
Мордують людей, мов худобу...
Борис Грінченко

IV. Аналітико-інтерпретаційне дослідження розділів II—VIII частини першої роману Сервантеса (2-3 на вибір)

Розділ II

- Отже, ми залишили Дон Кіхота, коли він завершив підготовку до виїзду в широкий світ як мандрівний рицар. Визначте, що є темою розділу II? (*Це оповідь про перший виїзд Дон Кіхота.*)
- Пригадайте, як і де жив до того Дон Кіхот. (*Коли Дон Кіхот був ще сеньйором Кеханою (Кикотем), він жив самотником у своєму маєтку, захопившись читанням рицарських романів. Його життєвий простір обмежувався його домівкою, інколи розширюючись для полювання, яке так полюбляв цей збіднілий дворянин. Тож можна сказати, що він жив у замкненому просторі, який став безмежним лише завдяки польотів його фантазії під час читання рицарських романів.*)
- Знайдіть у тексті розділу II рядки, в яких розкриваються причини, чому Дон Кіхот хотів виїхати терміново. (*Він вважав, що має поспішати, «бо від того світові неабияка могла вчинитися шкода; скільки ще в ньому зла треба знищити, скільки беззаконня скасувати, скільки сваволі спинити, скільки помилок виправити, скільки повинностей виправити!»*)
- Як ви оцінюєте ці прагнення героя? Чи можна їх вважати божевільними? Зверніться до другого епіграфа. Які рядки вірша Бориса Грінченка перегукуються з прагненнями Дон Кіхота?
- За яких обставин відбувся перший виїзд Дон Кіхота? (*«ні слова нікому про задум свій не сказавши, встав він раз якось перед світом, а діло було в місяці липні, як саме гарячі дні стояли*) і так, щоб ніхто не бачив, узяв на себе повний обладунок, сів на Росинанта, приладив на голові свого латаного шолома, настромив на руку щит, схопив списа і виїхав задвірками у чисте поле...»)
- Як ви думаєте, чому він виїздить таємно та ще й задвірками?
- Що могло припинити рицарські мандри Дон Кіхота? Як він подолав цю проблему? (*«за рицарськими законами, він не має жодного права ставати до бою з будь-яким рицарем; а якби вже й висвячено, то він може носити лише білу зброю, без девізу на щиті, поки своєю хоробрістю їх не заслужить», «його ж іще не висвячено на рицаря». Але герой не повертається додому, тому що «шаленство взяло гору над тими сумнівами», і вирішив діяти так, як читав про те у книжках.*)
- Що і чому засмучувало Дон Кіхота? (*Він відразу ж хотів стати до бою, виявити своє героїство, але йому ніхто не зустрічався.*)
- Про що розмірковує герой, віддавшись на волю Росинанта? (*Дон Кіхот мріє, що про його «славетні діяння» буде написана повість, подумки звертається до «мудрого чарівника», якому суджено бути літописцем надзвичайних його пригод, подумки він розмовляє й з Дульсінеєю Тобоською, яка нібито у гніві вигнала його, розбивши йому серце.*)

- Якою є мова Дон Кіхота? (Вона дуже химерна, по-книжному пишномовна й барвиста, така, якою були написані лицарські романи, від яких збожеволів герой. Нісенітниця нагромаджувалася одна на одну точнісінько, як у його улюблених романах. Цікавим є авторське зауваження про надзвичайну спеку, від якої «якби в голові Дон Кіхота ще залишився мозок, то розтанув би неодмінно». Цим зауваженням автор готує читача до того, що далі оповідь піде паралельно удвох планах: реальному і уявному.)

- У розділі II розповідається про перший виїзд Дон Кіхота зі своїх володінь.

Самостійно заповніть **таблицю «Реальне та уявне за змістом роману Сервантеса «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі».**

Зробіть висновок, чому для оточуючих Дон Кіхот став посміховиськом та предметом для розваг:

Реальне	Уявне (те, що «бачить» Дон Кіхот)
Корчма	«пишний замок о чотирьох вежах та шпильях щиро срібних, що коло замку того і міст звідний, і рів кругойдучий є, і все інше, до нього належне»
Дівичі вільної поведінки	Прекрасні дами
Свинопас	Карлик
Хазяїн корчми	Кастелян (управитель замку)
Тріска, погано приготована	Форель
Чорний, пліснявий хліб	Хліб з білосніжного борошна

Висновок. Поведінка, зовнішній вигляд, манера висловлюватися - все виглядає чудернацьким і дивним у реальному світі, й Дон Кіхот перетворюється на посміховисько для оточення.

- Спробуйте з'ясувати, як ставиться автор до свого героя. Чи збігається його ставлення зі ставленням корчмаря та дівичі? (Автор ставиться до героя іронічно, але не зневажає його, як це роблять корчмар і дівичі, приймаючи його за предмет для власних розваг і посміховисько.)

Розділ III, де оповідається, яким пишним способом висвятився Дон Кіхот на лицаря

- Як зазначено у підзаголовку III розділу, головною подією, що зображена в ньому, є висвячення Дон Кіхота на лицаря. Проте автор зазначає, що відбулося це «потішним способом». Маємо дослідити, у чому ж полягає ця потішність та яким чином автор її створює. Порівняйте з обрядом посвячення у лицарі за доби Середньовіччя.

- Виразно прочитайте в особах діалог Дон Кіхота та корчмаря у стайні. Спробуйте передати інтонацією, що цей момент означає для обох героїв. (Учні мають усвідомити, що для Дон Кіхота це надзвичайно урочиста мить, відповідальний момент у його лицарській долі, тому й слова мають бути проголошені урочисто-піднесеним тоном. Він боїться, що «кастелян» йому відмовить, і тому гарячково наполягає, щоб той погодився бути його «хрещеним батьком». У інтонаціях корчмаря мають лунати шахрайські нотки, і хоча говорить він нібито серйозно, проте читач відчуває, що корчмар бреше Дон Кіхотові, що він просто розважається, незважаючи на те, що перед ним божевільна людина. Мудрі люди говорять, що насміхатися з божевільного - великий гріх. Та корчмар цим не переймається. Автор дає підказку читачам, якою має бути мова Дон Кіхота: «Мучимий тією думкою, (що він досі не дістав висвяти на лицаря. - О. Г.) Дон Кіхот одбув швиденько вечерю свою вбогу корчемну, гукнув господаря, пішов з ним до стайні, а там упав перед ним навколішки і сказав...». Мова ж крамаря визначається авторським зауваженням: «корчмар був битий жак (бувалий чоловік, пройдисвіт - О. Г.); він і зразу був подумав, що його гість несповна розуму, а тепер то й зовсім у тому пересвідчився. Хотівши добре побавитись тої ночі, він надумав потурати його примхам...»)

- Доведіть цитатами з розмови Дон Кіхота і корчмаря, що й корчмар був обізнаний у лицарських романах.

- Яким, за словами Дон Кіхота, є його заповідне бажання? («...жадання моє заповідне, аби міг я по велінню обов'язку мого об'їжджати всі чотири сторони світу, шукаючи пригод та допомагаючи усім скривдженим, що належить чинити всякому лицарству, а надто таким, як я, мандрованим лицарям...»)

- Знайдіть у діалозі приклади власної непрямой мови героїв. Поміркуйте, з якою метою автор її використовує. (Корчмар говорить про гроші, які для Дон Кіхота є лише «побрязкачами». Власна пряма

мова є додатковою характеристикою героїв. Читачеві відкривається абсолютна безкорисливість Дон Кіхота та корислива зацікавленість корчмаря, який вже не просто хоче розважитися, а й на майбутнє підготувати ґрунт для можливого збагачення. Дон Кіхот щиро вірить у слова корчмаря і викликає у читача жалість, а корчмар виглядає огидним.)

- Знайдіть комічні приклади поведінки Дон Кіхота, описані у III розділі. Оцініть майстерність Сервантеса у створенні подібних ситуацій. Як ставиться автор до дивацтв свого героя? (Епізод нічної варти біля колодязя, сутичка з погоничем.)

- Розгляньте ілюстрацію Гюстава Доре, що відображає епізод нічної варти біля колодязя. Зіставте з текстом. Доведіть, що художник вдало відобразив цю ситуацію.

- Поміркуйте, чи можна вважати сутичку Дон Кіхота з погоничем лише смішною. Чому ви так вважаєте? Доведіть, що в цьому випадку автор не на боці Дон Кіхота. Про яку рису вдачі Дон Кіхота свідчить епізод з погоничами біля криниці? Як характеризує героя його мова?

- Виразно прочитайте епізод посвяти Дон Кіхота у рицарі. В чому, по-вашому, комізм такої посвяти? Чи за всіма правилами рицарства корчмар здійснив цей обряд? Що вам відомо про правила посвяти у рицарі, які існували за доби Середньовіччя?

Розділ IV. Що трапилося нашому рицареві по виїзді з корчми

- З'ясуйте за текстом, у чому полягала причина невимовної радості Дон Кіхота. (*«Дон Кіхот виїхав із корчми вже зубовним рицарем, і такий же був радий, та веселий, та втішний, так у ньому серце грало, що на Росинантові аж попруги тріщали».*)

- Чому він вирішив повернутися додому? (*За порадою корчмаря він мав узяти з собою «припас, що то в дорозі може знадобитися, особливо за гроші та сорочки... та за одним ходом і зброєносця собі поєднати».* Він уже мав на меті *«селянина одного, його сусіду, чоловіка багатого на діти, а бідного на достаток».*)

- Чому саме так автор знайомить читача з майбутнім зброєносцем Дон Кіхота?

- Який шанс отримав Дон Кіхот справити свою «рицарську повинність»? У чому вона полягала? (*Дон Кіхот мав за рицарську повинність захист усіх знедолених, «безталанників», тому він не роздумуючи стає на захист хлопчика Андреса, над яким знущується багатій із села Кінтанара Хуан Лантух.*)

- Як ви вважаєте, чи є справедливим покарання Андреса?

- Чому Дон Кіхот стає на захист хлопця, а не хазяїна отари?

- Чому Дон Кіхот вважає, що Хуан Лантух виконає його наказ? Чим, на його думку, визначається благородство людини? (*Вміння дотримуватися даного слова. Дон Кіхот занадто довіряє людям, вважаючи, що всі є господарями свого слова.*)

- Як ви гадаєте, чи злякався погроз Дон Кіхота Хуан Лантух? Наведіть аргументи з тексту. (*Селянин не лише не злякався Дон Кіхотових погроз, а й ще більше побив хлопця, а потім познущався з нього ще й морально.*)

- У чому, по-вашому, проблема Дон Кіхота, з огляду на даний епізод? (Він сприймає реальний світ як книжковий, у своїх супротивниках бачить шляхетних людей і довіряє їхньому слову. Він виглядає доволі розсудливим і справедливим, але не доводить розпочатої справи до кінця.)

- Як ви гадаєте, чи випадково за епізодом побиття Андреса хазяїном та безглузлого втручання Дон Кіхота йде опис його сутички з купцями та побиття погоничем мулів? Що й чому так пристрасно захищає Дон Кіхот? Як він сам сприймає цю пригоду? (*Дон Кіхот отримує стусани в ім'я дами свого серця Дульсінеї Тобоської і вважає за честь цю пригоду, тому що все відбувається, як у рицарських романах. Автор не випадково знову робить Дон Кіхота посміховиськом та дозволяє погоничеві порохувати йому ребра, адже щойно він став причиною ще жорстокішого знуцання хазяїна овець над пастушком Андресом.*)

Розділ V, у якому продовжується оповідь про нещастя нашого рицаря

- Дон Кіхот отримав таки добрячих стусанів від погонича мулів, та таких, що не міг самотужки підвестися. Як він сам себе стимулював, щоб підвестися? (*Він згадував подібні ситуації з рицарських романів та старовинних романсів, ніс усіляку нісенітницю, чим дуже налякав і засмутив свого односельця, який узявся йому допомагати. Він то вважав себе пораним Рицарем Лісу і прийняв за свого дядька Маркіза Мантуанського; то полоненим мавром Абенсеррагом, ніс такі дурниці, що селянин Педро Алонса не один раз згадував чорта.*)

- Знайдіть у тексті V розділу, що ж відбувалося в домі Дон Кіхота за його відсутності.

- Як ви думаєте, чому крім ключниці й племінниці там знаходяться ще й священник Перо Перес та цирульник Ніколас? У чому вони вбачають причини божевілля Дон Кіхота і як прагнуть вирішити

проблему? (Прийняли рішення палити книги як основне джерело зла. Такий підхід є свідченням невігластва, яке межує з вандалізмом. Майже через 350 років у Німеччині запалахкотять багаття з кращих взірців світової літератури, серед яких буде й книга про Дон Кіхота Сервантеса. Можливо, як не страшно це визнавати, що десь серед вандалів XX століття були й нащадки героїв роману великого іспанця, які палили книги збожжеволілого гідальго.)

- Як ви вважаєте, чи було вирішено проблему спаленням романів? Можливо, до цього потрібно було поставитися якимось інакше? Як?

Розділ VI. Про великий і цікавий огляд, що вчинили парох і цирульник у книгозбірні нашого завзятого гідальго

- «Парох попросив у небоги ключа від кімнати, де зберігалися оті книжки. До всього лиха провідниці, і та охоче вволила його волю». Як ви гадаєте, з чийої точки зору книжки були «провідницями лиха»? (Ключниця, небога, священник і цирульник вважали їх причиною божевілля Дон Кіхота і коренем зла.) Як це їх характеризує? Чи збігається їх погляд з авторським? Знайдіть у розділі VI свідчення невігластва та його висміювання автором. У якому співвідношенні знаходяться світ Дон Кіхота та світ його родичів і друзів?

- Чому парох називає процес спалення книг Дон Кіхота «аутодафе»? Чому був «помилований» лицарський роман про Амадіса Гальського? Який сенс священник вклав у слова «батькові заслуги на сина не переходять»?

- Знайдіть приклади відвертого знущання автора над «суддями» лицарських романів. Доведіть, що захоплення лицарськими романами торкнулося не лише Дон Кіхота. (Священник був щирим прихильником лицаря Тиранта Білого і вважав книгу про нього «найкращою на світі». Парох її поцінував більше за інші, тому що лицарі-герої цього твору вмирають у своєму ліжку, залишаючи заповіти. Але разом з тим він вважає, що автор зумисне «нагородив» стільки нісенітниць, що його варто було б засудити до довічної каторги. Він радить цирульникові: «Візьміть її з собою, прочитайте, й ви переконаєтеся, що я сказав про неї істинну правду».)

- Чому племінниця радить спалити й інші книги, не лицарські романи? У чому вона вбачає шкідливість віршів? (Небога вважає, що якщо пройде дядькове божевілля, викликане лицарськими романами, то він може захопитися віршами, «й тут йому спаде на розум стати пастушком»: буде тинятися лісами та луками, співати, грати на сопілці, або, що найгірше, сам зробиться поетом...) Як це характеризує Дон Кіхотову небогу?

- Як ви вважаєте, чому під час книгоспалення Дон Кіхот спить?

Розділ VII. Про другий виїзд нашого доброго лицаря Дон Кіхота з Ламанчі

- Чому після спалення книг Дон Кіхот два тижні просидів безвиїзно вдома? («цілих два тижні по тому сидів наш гідальго тихо дома - не було й знаку, що він ізнову ті химери гнати збирався») Чи було це свідченням того, що він відмовився від своїх попередніх прагнень? (Ні! Дон Кіхот постійно вів розмови про те, «що світові нині найбільш потрібні мандровані лицарі й що саме в його особі те ман-дроване лицарство відродиться і оновиться». «Одночасно Дон Кіхот провадив перемовини з одним селянином», принажуючи його бути за зброєносця.)

- Як він сприйняв звістку про замуrowаний чаклунами вхід у книгосховище?

- Чим герой знайшов Санчо? Як ви думаєте, може, й зброєносець був не сповна розуму? Як розуміти деталі характеристики Санчо Панси - «без олії в голові»? (Найбільше Санчо привабила перспектива бути губернатором острова.)

- Виразно прочитайте епізод, у якому йдеться про підготовку Дон Кіхота і його зброєносця до другого виїзду. Чому Дон Кіхот мав сумніви щодо Санчового осла? (Не міг згадати з лицарських романів, «чи були джури-ослоїзди».) Чому Санчо все ж їде на ослі?

- Поміркуйте, чому Дон Кіхот і Санчо розпочинають другий виїзд вночі? Доведіть, що Санчо краще підготувався до виїзду, ніж «його милість».

- Яке враження справив на вас зброєносець Дон Кіхота при першому знайомстві? Як мова героя допомагає характеризувати його? (Мова Санчо Панси свідчить про його практичний розум. Вона багата на прислів'я та приказки, що є безперечним достоїнством героя як носія народного погляду на лицарів та лицарство. Він більше опікується своїм власним добробутом, ніж подвигами. Але він не-освічений і доволі довірливий. Герой бачить перед собою зірку-дороговказ - губернаторство - і чесно супроводжує Дон Кіхота.)

- Як ви думаєте, чому автор наділяє Санчо Пансу протилежними Дон Кіхотові рисами?

- Розгляньте ілюстрацію Оноре Дом'є, що зображує Санчо Пансу. Наскільки цей живописний образ збігається з вашою читацькою уявою про зброєносця Дон Кіхота?

Розділ VIII. Про велику перемогу, здобуту премудрим Дон Кіхотом у страшенному і неувяленному бою з вітряками, та про інші вікопомні події

Проблемне завдання. Даючи стислий виклад подій у розділі VIII роману у підзаголовку, автор наголошує на тому, що в ньому йдеться про «вікопомні події». Наше завдання - з'ясувати, чому Сервантес дає їм таку характеристику, й визначити роль цього розділу у загальній композиції роману про Дон Кіхота.

- Пригадайте, яку головну мету ставить перед собою Дон Кіхот, розпочинаючи рицарські мандрівки. (*Мета Дон Кіхота - захищати тих, «кого Господь і природа створили вільними». Саме так звучить у романі ключове для Відродження поняття свободи. Це тим більш є показовим, що Сервантес розпочав писати свій роман у 1602 році, перебуваючи сам в ув'язненні.*)

- У розмові з Санчо Пансою Дон Кіхот проголошує найвеличніший із гуманістичних девізів Ренесансу. Слова про свободу людини: «Свобода, Санчо, є однією із найдорогоцінніших щедрот... з нею не можуть зрівнятися ніякі скарги: ні ті, що втаємничені у надрах землі, ні ті, що скриті на дні морському. Заради свободи, точно так, як і заради честі, мохливі і необхідно ризикувати життям, й, навпаки, неволя є найбільше нещастя, яке лише може статися з людиною...»)

- Епізод двобою Дон Кіхота з вітряками вважають одним із центральних у романі для розуміння сутності головного героя. Розглянемо більш детально цю «вікопомну подію». У чому, по-вашому, полягає її парадоксальність? (*Як і все, що стосується Дон Кіхота. Сутичка з вітряками постає у світлі двох реальностей: у реальній площині - це «тридцять чи сорок вітряків, що серед поля стояли»; уява Дон Кіхота бачить в них «тридцять, якщо не більше, потворних велетнів, що з ними я наважився воювати і всіх до ноги перебити».*)

- До VIII розділу ми з вами визначали, що реальний план ішов від автора. А уявний - від Дон Кіхота. Що змінилося в оповідному плані розділу VIII? (*Реальний світ постає не лише з точки зору автора, у автора-оповідача з'являється помічник і спільник, тверезо мислячий Санчо Панса. Вони вже вдвох намагаються настановити на шлях істинний Дон Кіхота. Натомість Дон Кіхот діє відповідно до своєї уяви, а не до реальності. Уява стає для Дон Кіхота вищим законом. Жодні випробування долі не можуть змінити його психологічної настанови, перевиховати його. Скільки б Дон Кіхот не страждав від ударів, знущань, образ - він ніколи не «прозріє». Реальність для нього недійсна. Єдина істина - це його власна уява. Він виступає як непохитний фанатик ідеї, віри й високої мети.*)

- Яка з реальностей, по-вашому, є вагомішою для людини - реальна чи уявна? Чи дає відповідь на це запитання Сервантес у своєму романі? (*Це питання автор залишає відкритим. Вибір має здійснювати кожен читач.*)

- Які почуття у вас викликає затаєта наполегливість Дон Кіхота творити добро? Як до цього, по-вашому, ставиться автор? (*І в автора, і у читача така позиція героя викликає повагу.*)

- Як ви вважаєте, Дон Кіхот намагається творити добро чи «причиняти добро»? У чому ви вбачаєте різницю?

Заповніть цитатами з тексту розділу VIII опорну таблицю.

Бій Дон Кіхота з вітряками	
Очіма Дон Кіхота	Очіма Санчо Панси
«тридцять... потворних велетнів»	«то вітряки»
«які в них довжелезні руки»	«і не руки то в них, а крила: вони од вітру крутяться і жорна млиновії ворочають»
«боягузи, підлі тварюки»	«то вітряки, воно ж усякому видно»

- З якою метою автор використовує антитезу у зображення позицій Дон Кіхота і Санчо Панси? На чиєму боці ви? Аргументуйте.

- Розгляньте ілюстрацію Гюстава Доре, що зображує сутичку «рицаря» з вітряками. Які саме етапи цієї «битви» зобразив художник? Який сенс і в тексті, і на ілюстрації має розташування героїв (*Дон Кіхот і Росинант лежать, обидва горілиць, а над ними стоїть Санчо Панса*)?

Перегляньте фрагмент художнього фільму «Дон Кіхот», епізод бою з вітряками.

Наскільки вдалося акторові Миколі Черкасову передати одночасно й героїчний запал, і безумство Дон Кіхота? Чи відповідає, по-вашому, фрагмент екранізації відповідному епізоду тексту? В чому ви вбачаєте режисерські зміни? Чи має режисер на них право?

- Як сам гідальго пояснює свою поразку в бою з вітряками? Чи усвідомив він, що то було насправді? (*Дон Кіхот вважає, що у цей момент від нього відвернулося бойове щастя, що це витівки чаклуна Фрестона, який «навмисне перетворив тих велетнів на вітряки. Щоб не дати мені слави перемоги, бо на мене дуже ворогує». Герой не вгаває, він вважає. Що його «доблесний меч розіб'є ті зловірожі чари». Дон Кіхот залишається у своєму уявному світі, й немає поки що сили, здатної повернути його у реальне життя.*)

- Як оцінює Санчо Панса дії свого пана? Чи засуджує він Дон Кіхота? (*Санчо розуміє, що у його пана «вітер у голові ганяє». Але він чітко дотримується субординації, він знає своє місце, але тверезо дивиться на стан речей. Простакуватий і довірливий, Санчо все ж більше виглядає розсудливим.*)

- Серед «вікопомних» подій VIII розділу є й зустріч Дон Кіхота з ченцями. Що він уявив собі, побачивши візок у супроводі ченців? (*Він прийняв ченців за чорні поторочі, що викрали прекрасну принцесу. «Я мушу будь-що-будь тому гвалтованому вчинкові перешкодити».*)

- Як мова Дон Кіхота характеризує його рішучість? Як він називає ченців? У чому полягає парадоксальність ситуації? (*«Диявольське потворне кодро», «брехливе лайдацтво».*) Оцініть, наскільки сміливо з боку Сервантеса так висловлюватися про слуг Божих навіть устами божевільного героя?

- Чим сутичка з ченцями закінчилася для Санчо Панси? Чому його побили погоничі? (*Санчо постраждав за мародерство. Він почав роздягати побитого Дон Кіхотом ченця, мотивуючи тим, що то його законні трофеї, бо пан його ...здобув у битві перемогу.*) Що в цьому фрагменті свідчить, що Санчо легко переходить зі світу реального до світу уявного? Як ви думаєте, чому це відбувається?

- Чому, по-вашому, і рицар, і джура впродовж VIII розділу обидва добряче отримали на горіхи? Порівняйте стан Дон Кіхота після сутички з вітряками та стан Санчо після побиття погоничами? Кому з них ви більше співчуваєте? Чому?

- У той час, як погоничі духопелили Санчо Пансу, Дон Кіхот після розмови з дамою та неповажних слів її слуги затіває з ним сварку, яка переходить у бій. Як ви думаєте, з якою метою автор дає змогу своєму героєві випробувати зброю з реальним, а не з примарним супротивником? Чи був біскаєць гідним супротивником Дон Кіхоту?

- Яку роль відіграють звертання Дон Кіхота до Дульсінеї Тобоської під час сутички з ченцями та біскайцем?

V. Рефлексія

- Зробіть висновок, чому події VIII розділу автор називає «вікопомними». Яка, по-вашому, роль цього розділу в усьому творі?

- Зробіть узагальнення щодо результативності мандрівок Дон Кіхота у пошуках справедливості. Чому не збігається реальне та уявне?

- Чому дії Дон Кіхота шкодять і йому самому, й іншим людям?

- Порівняйте перший і другий виїзд Дон Кіхота. В чому вони впевнили героя?

- Доведіть, що образ Дон Кіхота одночасно перебуває у двох вимірах - реальному й уявному. (*Тіло героя, його фізична сутність належить реальному світові, а духовно він перебуває у світі уявного, ідеального.*)

- Узагальніть своє бачення того, як автор ставиться до свого героя. (*Автор то принижує, то підносить Дон Кіхота. Він ніби веде смислову гру з читачем, головним предметом якої є дуальність людини, неоднозначність її буття, позерство і простота її існування.*)

- Який головний прийом використовує автор для зображення існування свого героя в двох реальностях? (*Це іронічність оповіді.*)

- Розгляньте ілюстрації Сави Бродського й Гюстава Доре до епізоду бою з вітряками. Чим відрізняються підходи Бродського й Доре у відтворенні цієї ситуації тексту? Хто, по-вашому, створив ілюстрації, які є ближчими до авторського тексту?

- Чи збігається образ зброєносця Дон Кіхота з джурами рицарських романів? Чому Санчо зображений Сервантесом саме таким?

- Доведіть на основі вже опрацьованих розділів, що образ Дон Кіхота є багатоплановим і складним. (*Дон Кіхот є пародійною постаттю «книжного рицаря», «його світ» - це світ уявний, світ фантазій, навіяний рицарськими романами. У цій іпостасі він виглядає кумедним, а іноді й небезпечним або безпорадним. Ця*

сторона Дон Кіхота допомагає Сервантесу завдати нищівного удару по рицарських романах, розвиваючи пародійний план оповіді. З іншого боку - це живий, конкретно-історичний образ збіднілого гідальго, «майно якого становить фамільний спис, древній щит, худя шакапа і хорт». Цей Дон Кіхот є реалістичним типовим образом дворянства в Іспанії на зламі XVI-XVII століть, що переживало наслідки встановлення абсолютної монархії та розгулу католицької інквізиції. Дон Кіхот постає перед нами і як мислитель-гуманіст (підтвердженням цього є його слова, узяті нами за один із епіграфів до уроку), адже він не лише проголошує високі ідеї, а й прагне практично їх відстоювати та служити благородним ідеалам.)

- Яку роль у творі відіграють судження й промови Дон Кіхота? (Одне із чільних місць у романі посідають судження і промови Дон Кіхота, в яких виявляються його енциклопедичні знання, інтелект і розуміння життя. Ідеальні уявлення та етичні принципи Дон Кіхота виходять далеко за межі відмираючого лицарського ідеалу. Герой осмислив цей ідеал по-своєму: «Я доблесний Дон Кіхот Ламанчський, заступник ображених і гноблених...», «мій образ дій полягає в тому, що я мандрую по світу, виправляючи кривду і заступаючись за скривджених»; «Я дав клятву захищати скривджених і утискуваних властью имущими». Ідеал рицаря, як його розуміє герой твору, дуже близький до ренесансного ідеалу всебічно розвиненої людини. У розмові з гідальго доном Дієго Дон Кіхот зауважує, що рицар має бути людиною всебічних знань, і його наука повинна охоплювати всі або майже всі науки. А щодо етики, то «йому треба бути чистим у помислах, благопристойним у словах, великодушним у вчинках, сміливим у подвигах, витривалим у праці, співчутливим до знедолених і, нарешті, бути поборником істини, хоч би це коштувало йому життя», - вважають автори посібника «Історія зарубіжної літератури» Шаповалова М. С., Рубанова Г. Л., Моторний В. А.)

- Доведіть, що Дон Кіхотові притаманна активна життєва позиція. Поміркуйте, чому високі благородні наміри Дон Кіхота здійснюються незграбно й стають шкідливими? Спробуйте сформулювати сутність основного конфлікту для Дон Кіхота. Запишіть його формулювання у зошити. (Конфлікт високих прагнень Дон Кіхота та буденної дійсності. Герой не враховує реалій життя, він живе у книжковому світі, тому його ідеали залишаються нездійсненими.)

- У творах, вивчених раніше, ми вже зустрічали героїв, яких у літературознавстві вважають «героями шляху». Пригадайте, хто належить до цієї галереї. Чи можна Дон Кіхота вважати «героем шляху», адже він сам проголошує себе «мандрованим рицарем»? (Завдяки його подорожжю шляхами Іспанії автор отримує змогу представити читачеві широку панораму тогочасної іспанської дійсності. Ми зустрічали «героїв шляху» і в античній літературі (Одісей., Еней), і в літературі Передренесансу (герой «Божественної комедії» Данте). Проте у кожного з них своя життєва і літературна місія. Місія Дон Кіхота - бути мандрівним поборником правди і справедливості.

Проблема для дослідження

- Але тут виникає питання, як до цього поставиться оточення? Чи потрібні були тогочасній Іспанії подібні герої-гуманісти? Пошук відповіді на це запитання має стати однією з головних проблем нашого дослідження на наступному уроці.

VI. Домашнє завдання:

Переглянути ключові епізоди розділів IX-XXXII, підготувати портфоліо Дон Кіхота і Санчо Панси*.

Індивідуальне завдання: підготувати повідомлення про пам'ятник Мітелю де Сервантесу у Мадриді, підніжжям якого є пам'ятник Дон Кіхотові та Санчо Пансі.

Тема. Дон Кіхот і Санчо Панса – парні образи, у яких утілено високу мрію і прагматизм. «Донкіхотство».

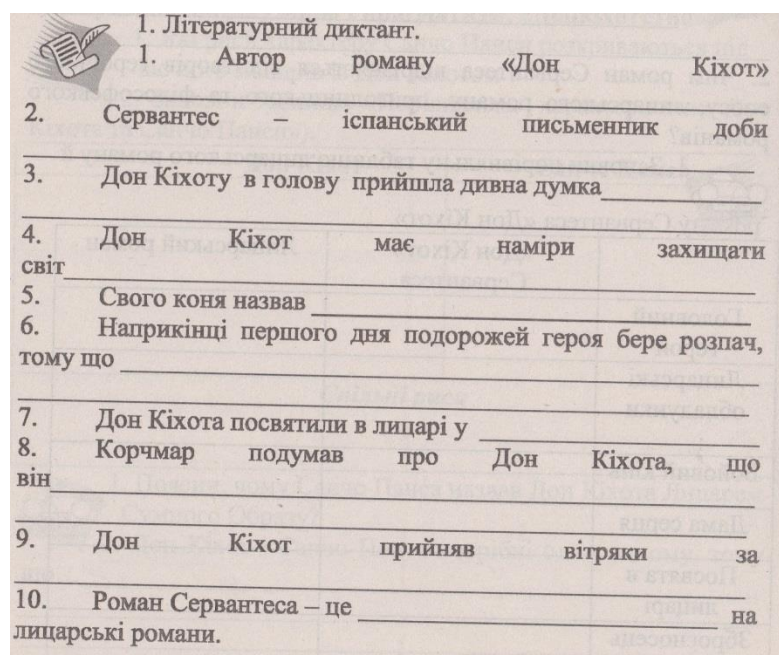
Мета: порівняти характери головних героїв роману Сервантеса; зробити висновки про причини їхніх вчинків; встановлювати міжпредметні та міжлітературні зв'язки; розвивати уміння працювати з критичною літературою; виховувати навички дружньої роботи у команді.

Обладнання: портрет Сервантеса, тексти роману, ілюстрації до твору.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань.

1. Літературний диктант.

1. Автор роману «Дон Кіхот» _____

2. Сервантес – іспанський письменник доби _____

3. Дон Кіхоту в голову прийшла дивна думка _____

4. Дон Кіхот має наміри захищати світ _____

5. Свого коня назвав _____

6. Наприкінці першого дня подорожей героя бере розпач, тому що _____

7. Дон Кіхота посвятили в лицарі у _____

8. Корчмар подумав про Дон Кіхота, що він _____

9. Дон Кіхот прийняв вітряки за _____

10. Роман Сервантеса – це _____ на лицарські романи.

III. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель читає мініатюру Ф. Кривіна «Шаг туда и обратно».

«От великого до смешного и от смешного до великого — вот два пути в сфере комического. Потому что юмор способен как возвысить, так и развенчать. От смешного до великого — и перед нами бессмертный и нестареющий Дон Кихот. От великого до смешного — перед нами щедринские градоначальники. Вся история человечества — между великим и смешным. Между великим, которое становится смешным, и смешным, которое становится великим».

Сьогодні ми поміркуємо, в який бік роблять кроки наші герої: від великого до смішного чи від смішного до великого.

IV. Робота над темою уроку.

1. Робота з ілюстративним матеріалом

— Пророчими стали слова Дон Кіхота у 2 розділі I книги: «Щасливим буде той час, коли нарешті побачать світ мої діяння, що гідні бути відбитими у бронзі, висіченими з мармуру та зображеними на полотні на пам'ять майбутнім поколінням». Образи роману Сервантеса увічнені у мармурі та бронзі, зображені на

полотнах всесвітньо відомих художників. Одне з них — вже хрестоматійне — полотно П. Пікассо, на якому зображені Дон Кіхот та його вірний зброєносець Санчо Панса.

Друга ілюстрація до нашого уроку — зображення пам'ятника Сервантесу та його героям у Мадриді. Роздивіться уважно ці художні твори і дайте відповідь на питання: якими постають перед нами герої роману Сервантеса? *(Про героїв роману Сервантеса можна впевнено сказати, що вони різні. Вже з першого погляду впадає у вічі різниця у зовнішньому вигляді героїв: Дон Кіхот високий та худий, верхи на коні, а Санчо Панса — маленький, кругленький, верхи на віслику. Дон Кіхота зображено у динаміці: він підвів руку, ніби хоче закликати нас до чогось, а у правій руці тримає довжелезного списа. Його зброєносець — спокійний і обережний. На малюнку Пікассо герої зображені гротесково, пародійно. Усього декілька штрихів — і ми бачимо довготелесого Дон Кіхота на своїй шкапі, товстенького Санчо Пансу та маленькі-маленькі, порівняно з героями, вітряки. Можливо, вони такі маленькі через віддаленість від героїв, а можливо, це герої набагато сильніші і вищі, ніж усі перешкоди).*

Висновок. Художники, слідом за Сервантесом, підкреслюють несхожість Дон Кіхота і Санчо Панси. Чи обмежується вона лише зовнішнім виглядом?

2. Складання характеристик героїв роману «Дон Кіхот» - використовуємо портфоліо, яке готували вдома завчасно.

Дон Кіхот	Санчо Панса
Дон Кіхот — бідний ідальго, який зовсім втратив здоровий глузд, без міри начитавшись низькопробних рицарських романів. Вигадавши нове ім'я собі, своїй шкапі, знайшовши кумедні старі обладунки, він вирушає у мандри Іспанією XVII століття, щоб захищати ображених та пригноблених. Його мета благородна і добра, але герой викликає у співвітчизників лише сміх та нерозуміння. Дон Кіхот живе у своєму вигаданому світі рицарства і не хоче бачити реалій сучасного йому життя. Мабуть, через те його добрі наміри часто-густо не допомагають, а лише шкодять людям і йому самому. Дон Кіхот — добрий і справедливий, діяльний та самовідданий. Він не потребує визнання інших, бо абсолютно переконаний у своїй правоті	Санчо Панса — бідний селянин, «багатий на дітей і бідний на статки», який погодився мандрувати із Дон Кіхотом у ролі зброєносця. Він — протилежність своєму господареві майже в усьому. Санчо Панса погодився на подорож із Дон Кіхотом лише через обіцянку останнього зробити його губернатором острова, тобто з корисливим мотивів, а не заради ідеї. Санчо не вміє читати й писати, проте є втіленням народної мудрості, яка вчить бути обережним і не наражатися на небезпеку без поважної причини. Так, власне кажучи, Санчо Панса і намагається вчиняти, тим більше, що, порівняно із Дон Кіхотом, він досить боязкий, чого не приховує. Ставши «губернатором», Санчо Панса прагне правити справедливо, як навчав його Дон Кіхот
Як впливають герої один на одного?	
Дон Кіхот стає обережнішим, враховує реалії життя, всотує «народну мудрість»	Санчо Панса захоплений ентузіазмом Дон Кіхота, стає менш корисливим, більш сміливим, справедливим

3. Робота з уривками літературознавчих статей

«Дон Кіхот і Санчо Панса — досконале вираження контрасту між ідеалізмом і матеріалізмом, альтруїзмом та егоїзмом, які борються у людській душі. Дон Кіхот і Санчо Панса — втілення вічних поривань людини у вись та її вічної прикутості до землі, вічного контрасту між поетичними захопленнями та прозаїчними буднями людського життя, між великою і безмежною вірою людини та її обмеженою твердістю». Ф. Бутервек

«Дон Кіхот — символ віри людини у правду і добро, його вічного прагнення до прекрасного та ідеального, його необхідності переважити тверезий практицизм маси, яку втілює у собі образ Санчо Панси». Г. Гейне

«Сервантес утілює нерозлучну пару: змінюються лише костюми. А якщо відволіктися від цих історичних переодягань, то ми повсюди, як у мистецтві, так і у житті, впізнаємо рицаря Сумного Образу та його зброєносця... Дон Кіхот і Санча Панса повторюються. Особистість, що прагне перемогти обмежене теперішнє,— це завжди Дон Кіхот, тоді як маси, що йдуть за нею, є Санчо Панса». С. Гречанюк, Ю. Борєв

Висловіть своє враження від прочитаних уривків. Які з думок критиків здаються вам найцікавішими? Запишіть їх. Для цього використайте методику **«Щоденник подвійних нотаток»**.

Фраза з тексту	Мої міркування
1.	1.
2.	2.
3.	3.

У лівій колонці запишіть вислови, що вас зацікавили, а у правій опишіть свої міркування щодо цих думок.

"Донкіхотство"

Словом "донкіхотство", яке виникло в ХІХ ст., називають вчинки людини, що палко прагне до піднесеної мети, проте не помічає реальної неможливості її здійснення.

Але характерно, що поняття "донкіхотства" включає в себе повагу до такої людини та визнання її високої духовної сили.

V. Рефлексія.

1. «Мікрофон»: «Великі чи смішні Дон Кіхот та Санчо Панса?»

2. Читання поезії Юлії Друніної

Кто говорит, что умер Дон Кихот?
Вы этому, пожалуйста, не верьте;
Он не подвластен времени и смерти,
Он в новый собирается поход.
А ветряные мельницы скрипят,
У Санчо Пансы равнодушный взгляд,—
Ему-то совершенно не с руки
Большие, как медали, синяки,
И знает он, что испокон веков
На благородстве ловят чудаков,
Что прежде, чем кого-нибудь спасешь,
Разбойничий получишь в спину нож...
К тому ж спокойней дома, чем в седле.
Но рыцари остались на земле!
Кто говорит, что умер Дон Кихот?
Он в новый собирается поход!
Кто говорит, что умер Дон Кихот?..

VI. Домашнє завдання.

Дати відповідь на одне із питань:

- Чому Дон Кіхот, який прагне досягти шляхетних лицарських ідеалів у житті, видається смішним?
- Ким насправді є Дон Кіхот – самовідданим героєм чи блазнем, безумцем чи мудрецем, наївним мрійником чи борцем за людське щастя й гідність?

«Дон Кіхот і Санчо Панса як парні образи роману Сервантеса «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі»	
Дон Кіхот	Санчо Панса
<i>Дії та вчинки</i>	<i>Дії та вчинки</i>
Захищає слабких Прагне допомогти в скруті Прагне слави для себе й для батьківщини Діє як мандрівний рицар середньовіччя під впливом рицарських романів	Прагне швидкої наживи Хоче підвищення над іншими Намагається оберігати Дон Кіхота від необдуманих дій Не завжди чесний у ставленні до людей та їхнього майна
<i>Риси вдачі</i>	<i>Риси вдачі</i>
Чесний, добрий, мрійливий, романтичний, справедливий, хоробрий, прямолінійний, дивакуватий, мудрий, людяний, закоханий, довірливий, порядний, безкорисливий, дещо агресивний	Життєлюбний, корисливий, боязкий, шахраюватий, практичний, хитруватий, довірливий, прямодушний, незлостивий, відданий друг, з почуттям гумору, мудрий народною мудрістю
<i>Як його сприймають люди</i>	<i>Як його сприймають люди</i>
Не сприймають серйозно Сприймають як божевільного Сприймають як дурня Сприймають як схибленого на рицарських романах Сприймають як дивака, як блазня, як посміховисько Нерідко знущаються з нього і морально, й фізично	Дехто довіряє більше Санчо Пансі, ніж Дон Кіхотові Не розуміють його відданості Дон Кіхотові Його б'ють, лають, знущаються, обкрадають
<i>Світогляд</i>	<i>Світогляд</i>
Переплутав реальний світ з книжковим Мрійник-ідеаліст Утопічний гуманіст Філософ, відірваний від реальності	Реаліст-матеріаліст Заземлений світогляд селянина Спрощено-наївне розуміння життя

Тема. Синтез різних жанрових ознак у романі. Широта філософського змісту твору, можливість його різних тлумачень. Популярність вічних образів. ТЛ: поглиблення поняття про вічний образ

Мета: з'ясувати роль жанрової специфіки роману та особливостей хронологу у створенні художньої моделі Іспанії на рубежі XVI-XVII століть; поглибити учнівські знання про основний конфлікт роману про Дон Кіхота, узагальнити розуміння філософського сенсу твору Сервантеса та авторського задуму в цілому; поглибити розуміння поняття «донкіхотство» та розуміння образу Дон Кіхота як вічного образу світової літератури; ознайомити учнів з кращими витворами різних видів мистецтв, створених під впливом роману Сервантеса й образу Дон Кіхота; розширювати учнівські горизонти сприйняття літературних творів у контексті світової культури.

Обладнання: фрагменти художніх фільмів «Дон Кіхот»; схема-маршрут мандрівок Дон Кіхота за змістом I частини роману.

*...когда переведутся такие люди,
пускай закроется навсегда книга истории:
в ней нечего будет читать...
Иван Тургенев*

Перебіг уроку

I. Організаційний момент. Актуалізація опорних знань учнів.

Дати відповідь на одне із питань:

- Чому Дон Кіхот, який прагне досягти шляхетних лицарських ідеалів у житті, видається смішним?
- Ким насправді є Дон Кіхот – самовідданим героєм чи блазнем, безумцем чи мудрецем, наївним мрійником чи борцем за людське щастя й гідність?

Учитель. Перегорнуті останні сторінки першої частини роману Сервантеса про Дон Кіхота. Нещасний божевільний «мандрований рицар», припроваджений додому у клітці, «ніяк не міг уторопати, де він і що з ним діється». Проте небога Дон Кіхота і ключниця, спостерігаючи за хворим, стривожені й збентежені, думали про те, «що скоро пан їхній і дядько трохи оклигає, зразу ж знову од них утече. Так же воно потім і сталося, як вони гадали». Цілий місяць вони виходжували вдома Дон Кіхота. Син сусіда Самсон Караско розповів, що якийсь СідАхмет Бен-Інхалі видав історію Дон Кіхота і тепер нею усі зачитуються. Пригоди знову покликали Дон Кіхота і Санчо Пансу в дорогу. Але то вже інша історія, точніше, продовження цієї першої, з якою ми познайомилися. На тих, хто захоче й далі мандрувати шляхами Іспанії услід за Дон Кіхотом і Санчо Пансою, чекають неймовірні пригоди на рицарському турнірі у Сарагосі, битва Дон Кіхота з Рицарем Дзеркал, сутичка з левами, зустріч з герцогським подружжям, чарівником Мерліном і захоплення подвигом Дон Кіхота, що своєю рішучістю розчаклував силу-силенну людей. І нарешті, читачі матимуть змогу оцінити губернаторство Санчо Панси на острові Гармадармія (в інших перекладах Баратарія). Врешті-решт Дон Кіхот спрямує Росинанта до Барселони, щоб довести всім, що він зовсім не такий, яким його зобразив Сід Ахмет Бен-Інхалі. У Барселоні відбувся поєдинок Рицаря Сумного Образу з Рицарем Білого Місяця, яким насправді був його сусіда Самсон Караско. Рицар Білого Місяця переміг Дон Кіхота й змусив його повернутися додому і цілий рік не залишати своє село. Повернувшись додому, Дон Кіхот захворів. У гарячці до нього повернувся розум. Перед смертю він прокляв рицарські романи й склав заповіт небозі, що вона успадкує його майно лише в тому разі, коли вийде заміж за людину, яка у своєму житті не прочитала жодного рицарського роману.

Сьогодні ми спробуємо зібрати в одне ціле розкидану по всьому роману інформацію про тогочасну Іспанію (переважно будемо оперувати текстом I частини твору). Нам важливо також дійти остаточного висновку - на чому заснований основний конфлікт твору й у чому полягає його філософський сенс та авторський задум. Крім того, ми узагальнимо своє розуміння поняття «донкіхотство» та зробимо висновок, чому Дон Кіхот - це герой з галереї вічних образів світової літератури.

III. Аналітичне дослідження в просторі означеної теми

1. Узагальнення розуміння синтезу жанрових ознак у романі, широти філософського змісту твору

Учитель. Ми з вами повертаємося до початку нашого знайомства з романом Сервантеса «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі».

- Пригадайте, як сам автор визначив жанр свого роману. (*Сервантес зазначав, що його твір є пародією на рицарські романи, що заповнили книжковий ринок тогочасної Іспанії зі своїми авантюрно-казковими сюжетами й відволікали читачів (іспанців) від нагальних реально-життєвих проблем.*)

- Проте, за оцінками мислителів, літературних критиків наступних століть, жанровим новаторством Сервантеса у «Дон Кіхоті» вважається його реалістичний характер. Відомий російський письменник XIX століття Іван Тургенєв сказав про роман і героя Сервантеса: «...когда переведутся такие люди, пускай закроется навсегда книга истории: в ней нечего будет читать...». Як ви думаєте, чому Тургенєв вважав «Дон Кіхота» частиною «книги історії»? Як це пов'язано з реалістичністю твору? (*У романі Сервантеса розгортається широка картина народного життя Іспанії на зламі XVI-XVII століть. Кого тут тільки немає: селяни, ремісники, пастухи-козопаси, погоничі, священики, представники сільської влади, солдати, студенти, дрібні злодюжки та небезпечні розбійники, герцоги й герцогині, освічені люди й неуки, жінки, чоловіки, діти, пани й слуги! Усього 669 персонажів! Усі вони промовляють зі сторінок роману живою самобутньою мовою - народна говірка переплітається з книжною вченістю, весь роман пересипаний влучними народними прислів'ями, приказками й примовками, на які такий щедрий добродушний і говіркий Санчо Панса. Народне життя широким потоком улилося в роман, давши змогу автору реалістично відобразити тогочасну дійсність. «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» постає перед читачем як художня енциклопедія життя Іспанії на межі XVI- XVII століть, стає частиною «книги історії», яку так високо оцінив І. Тургенєв.*)

- До яких художньо-композиційних новацій удається Сервантес для широти зображення іспанської дійсності? (*автор використовує цілий комплекс новацій: по-перше, найгеніальнішим відкриттям Сервантеса було зображення двох постатей на тлі іспанської дійсності: бідного гідальго, що уявив себе захисником бідних і скривджених за прикладом мандрівних рицарів минулої доби, та бідного селянина, що спочатку був охоплений жадою наживи, а згодом став поділяти прагнення свого пана, у якого він погодився бути джурою. На минулому уроці ми дійшли висновку, що Дон Кіхот і Санчо Панса - це дві сторони однієї медалі, це парні образи. Мрії про краще життя - основа світогляду обох персонажів, але подаються вони у двох ракурсах: один бік - це ілюзорні прагнення до високої свободи й справедливості Дон Кіхота; другий - цілком земні, матеріальні прагнення добробуту, кращого, справедливого життя, що йдуть від Санчо Панси. Можна сказати, що таким чином Сервантес утілює у своєму романі найгуманніші й найпрогресивніші ідеї тогочасної Іспанії, країни запізнілого Відродження.*

По-друге, щоб створити широку панораму дійсності й життя людей сучасної йому Іспанії, Сервантес використовує авантюрно інтригу (як у рицарських романах), хронотоп стає головним сюжетотворчим прийомом. Він вивів своїх героїв на широкі дороги Іспанії, влаштував їм зустріч з людьми, що належать до найрізноманітніших верств суспільства, змалював численні пейзажі - то вкрити пилом сільську дорогу, то долину, то гірські кряжі, то поле, на якому вітер розкручує крила вітряків.)

Випереджальне домашнє завдання. «Маршрут мандрівок Дон Кіхота і Санчо Панси»

- Зверніть увагу на схему-маршрут мандрівок Дон Кіхота за змістом I частини роману. Чи в усьому ви погоджуєтеся зі схематичним узагальненням ваших однокласників? Які точки та лінії ви ще позначили б на схемі? Схарактеризуйте особливості хронотопу і частини роману Сервантеса. Доведіть, що найдіяльнішою одиницею хронотопічних відносин твору є саме образ Дон Кіхота. Простежте, як і чому саме так змінюється художній простір навколо головного героя твору. Доведіть, що для героя Сервантеса вагомішою є категорія простору, а не часу. Поміркуйте, яку роль виконують маєток Дон Кіхота та заїзди у втіленні авторського задуму. (*Особливості хронотопу I частини роману Сервантеса про Дон Кіхота позначаються тим, що відбувається постійне розширення реального простору відповідно до першого та другого виїздів головного героя. Важливішим у творі, на наш погляд, є художній простір, який Сервантес використовує у жанрових особливостях роману шляху, або роману великої дороги. Розпочинаючи з точки-*

домівки Дон Кіхота в одному із сіл Ламанчі, - автор виводить свого героя у світ, робить героєм шляху і представляє світ, що оточує Дон Кіхота, переважно з трьох точок зору. Ми спостерігаємо за двома виїздами Дон Кіхота, причому другий є тривалішим у часі й значно ширшим у плані простору, ніж перший. Спільним для обох виїздів Дон Кіхота є прорив замкненого простору, в якому він прожив майже півстоліття. Зі свого будинку, з кімнати, де він знаходився у полоні книжкових ілюзій, Дон Кіхот виїздить не лише за межі свого маєтку, а й села, і розпочинає мандрівку широкими шляхами, де на нього чекає безліч зустрічей (як зазначають дослідники, 669 персонажів з'являються на шляху Дон Кіхота. Саме образ Дон Кіхота є своєрідним магнетичним центром у хронотопі роману, адже його діяльна натура постійно знаходиться в русі й перетинається з іншими персонажами твору, які сукупно утворюють деталізовану картину іспанського суспільства. Цікавим є простір заїзду, корчми як перетину людських життєвих шляхів. Не випадково перед поверненням Дон Кіхота зі С'єрра Морени додому він тривалий час знаходиться в заїзді. Тут вже вагомішим стає художній час, адже чим довше герой знаходитиметься в корчмі, тим більше в нього відбудеться зустрічей з різними людьми, оскільки рух у заїзді не припиняється: подорожні сновигають туди й сюди. Таким чином автор ніби уповільнює оповідь, водночас вдаючись до епічних прийомів уповільнення дії - використання деталізації зображення та вставних новел.)

- Яку роль, по-вашому, відіграють вставні новели? (Герої вставних новел страждають, переживають невимовні душевні муки й життєві негаразди, нерідко трагічно закінчують свій земний шлях, і лише Дон Кіхот з його уявним коханням залишається щасливим і внутрішньо непохитним. Образ Дульсінеї, як дороговказ, освітлює його шлях. Це є своєрідним свідченням на користь «ідеалістичної» концепції твору. Вставні новели допомагають також усвідомити цінність особистої свободи (порівняйте прагнення до свободи Марсели і «полоненого капітана» та ставлення держави і суспільства до прагнення людини бути вільною.)

- Чим, по-вашому, герої вставних новел схожі на Дон Кіхота і чим вони відрізняються від нього? (Вставні новели здебільшого є захопливими романтичними любовними історіями, герої яких одержимі одним бажанням. Своєю поведінкою вони протистоять прозаїчній, а нерідко й жорстокій дійсності чи життєвим обставинам. У вставних новелах ніби повторюється у різних варіаціях донкіхотівська тема, що загалом підсилює ренесансне звучання роману у двох надзвичайно важливих напрямках - право людини на свободу та право людини на особисте земне кохання й щастя. Але, як вважають дослідники роману про Дон Кіхота, герої вставних новел не лише подібні до Дон Кіхота, а й значно відрізняються від нього. Для Дон Кіхота дуже важливими є суспільні ідеї, він прагне бути корисним усім людям. Герої ж вставних новел відокремлені від оточуючого світу ще більше, ніж Рицар Сумного Образу. Вони зайняті лише собою, особистою долею, і до високих ідеалів головного героя роману вони байдужі. Згадайте, як Доротея, зустрівши дона Фернандо, відразу припиняє виконання ролі збездиченої принцеси. Вона опікується тепер лише особистим. Все це увиразнює й виокремлює у системі образів усього роману саме образ Дон Кіхота.)

Уточнення й поглиблення розуміння головного конфлікту роману «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі»

- Чи можна страх Санчо Панси перед Святим братством вважати типовим відображенням становища людей в Іспанії, над якими постійно нависав меч інквізиції? Наведіть аргументи. Які деталі тексту свідчать ще про цей всеохопний страх? Чому Дон Кіхот не боїться Святої Германдади?

- Наведіть приклади з тексту, які свідчать, що для більшості жителів сучасної Сервантесу Іспанії гроші, зиск, нажива є основними життєвими цінностями. З якою метою автор протиставляє цим прагненням пересічних громадян абсолютну безкорисливість Дон Кіхота?

- Які соціальні контрасти Іспанії кінця XVI- початку XVII століть ми спостерігаємо в романі про Дон Кіхота? (Насамперед, це контраст між бідністю й багатством, по-друге, ми бачимо Іспанію, що постійно перебуває у стані неробства й гультьяїства; по-третє, контрастує Іспанія, сповнена благородного душевного пориву, й Іспанія, що загрузла у дрібних корисливих розрахунках. Іспанія, яку так любив Сервантес і яка так жорстоко обійшлася з ним самим і з його героями, постає як світ користолюбства, себелюбності й бездушності. У вирі такого життя найбільше страждає людина з чистою душею.)

- Зробіть узагальнюючий висновок, у чому ж полягає головний конфлікт роману Сервантеса. (Основний конфлікт роману про Дон Кіхота полягає у зіткненні ілюзорного світу мрій, що існує в свідомості Дон Кіхота, та світу реального, світу іспанської дійсності, що втілюється у свідомості всіх, хто оточує головного героя (669 персонажів). Занадто нерівне співвідношення: один проти 669-ти.)

- Доведіть, що захист Дон Кіхотом своєї автономної внутрішньої природи всупереч офіційним нормам стає причиною основного конфлікту, зображеного в романі.

- Науковець Б. Шалагінов вважає, що «в добу Відродження герой утверджував свою вільну волю з такою стихійною силою і пристрастю, нібито не існувало й ніякої іншої особистості, інтереси якої він міг би суттєво ущемити». Наведіть приклади з роману Сервантеса, що Дон Кіхот цілком відповідає такому типу ренесансного літературного героя.

- Що слугує проміжною ланкою і зв'язком цих двох світів? Де саме в творі відбувається конфлікт? *(Сферою, де вони перетинаються, стала дорога. Саме шляхи Іспанії дали змогу авторові максимально реалістично втілити основний конфлікт твору, надавши йому величнього епічного розмаху (зверніть увагу, що однією із жанрових особливостей роману літературознавці визначають епос приватного життя). Дорога в хронотопі роману вбирає в себе весь шлях, пройдений Дон Кіхотом. Сюди належать і образи природи: ліс, річка, степ, гори, долини; сільські та міські пейзажі; корчми, брудні заїзди, замки, вулиці й провулки, площі й майдани. Тут проходить межа двох світів. Дорога стає межею, яка позначає кризу ренесансних ідеалів. Дон Кіхот - ідеаліст. Мотивація його вчинків зумовлена пошуком шляхів морального вдосконалення світу й людини - основні постулати доби Відродження були саме такими. Але він наївно прагнув перемогти зло зі зброєю в руках як благородний рицар без страху й докору. Біда Дон Кіхота в тому, що він не бачить і не розуміє реальних причин, через які зло ввійшло в життя людей і глибоко там укоренилося. Воно, на жаль, стало всеохоплюючим і непереможним. Головний же герой роману Сервантеса сприймає його на казково-дитячому рівні. Ця наївність робить образ гідальго взірцем безпосередності й правдивості, що викликає симпатію автора й читачів, але одночасно несприйняття, ворожість, нерозуміння та знуцання людей, занурених у буденні клопоти життя. Між Дон Кіхотом і його реальним оточенням зі світу тогочасної іспанської дійсності пролягла бездонна прірва. Вони ніби перебувають у різних вимірах. І для реальної Іспанії Дон Кіхот «чужак». Тому прагнення Дон Кіхота встановити на землі вселюдську згоду й гармонію, його благі наміри й вчинки щоразу зазнають поразки в умовах реального світу, позбавленого не лише високої мрії, а й усвідомлення величчя людини та її гідності.)*

- Перегляньте епізод звільнення кайдаників у різних екранізаціях роману про Дон Кіхота (1933, 1957, 2002 років). Наскільки, по-вашому, вдалося режисерсько-акторським колективам передати сутність головного конфлікту роману? В якій з екранізацій його розуміння, по-вашому, є найближчим до авторського?

- Доведіть, що Сервантес глузує із сучасної йому Іспанії з метою пробудження благородства й безкорисливості у реальному житті, збереження мрії про гідність і свободу людини та чисте й самовіддане кохання.

- Визначте роль другорядних та епізодичних образів роману. *(Другорядні та епізодичні образи, безумовно, не такі колоритні й багатогранні, як головні персонажі Дон Кіхот і Санчо Панса. Але їхні характери змальовані й розкриті з не меншою авторською майстерністю, незважаючи на їхню епізодичність. Всі вони є одночасно й типовими, й неповторними, й надзвичайно колоритними. У сукупності (669 персонажів) вони утворюють соціально-психологічну основу твору. Ми відкриваємо для себе психологію й життєві цінності корчмарів, козо-пасів, каторжників, цирульників, священників, ключниць, селян, дворян, студентів тощо. Вони є реальними представниками тих суспільних прошарків, які були в тогочасній Іспанії. Ці живі реальні характери діють у величезній кількості епізодів, що перетворюються на реалістичну палітру, яка яскраво представляє повсякденне життя іспанців.)*

Дослідження ролі епізодичних персонажів у втіленні авторського задуму

- Що спільного цей герой має з іншими епізодичними персонажами, яких зустрічає Дон Кіхот?

- Як усі ці герої ставляться до Дон Кіхота? Чому?

- До яких верств населення вони належать і які типові риси характеру жителів тогочасної Іспанії в них утілено?

- За допомогою яких художніх засобів авторові вдалося відтворити картини іспанської дійсності й достовірно передати атмосферу тієї епохи?

Висновок: завдяки єдності й взаємодії персонажів у системі образів зі сторінок роману постає цілісна картина іспанської дійсності. На противагу більшості епізодичних героїв автор виводить образ Дон Кіхота, рицаря, здатного на високі почуття й героїчні вчинки, яким, на жаль, немає місця в житті.

Узагальнення в смисловій сфері жанрової специфіки роману про Дон Кіхота як філософського роману

- Які позиції роману Сервантеса, по-вашому, підтверджують його жанрову своєрідність як філософського роману? *(Сервантес виносить непросте й неоднозначне судження про оточуючий реальний світ*

іспанської дійсності на межі XVI-XVII століть. Реальний світ - це світ обивательства, обмеженості думок, прагнень і почуттів, смирення перед злом, тупістю, жадібністю і грубою силою. Найбільше автора хвилює проблема сутності людини. «Людина, що заглиблена у свій внутрішній світ, світ уяви, і керується високою ідеєю чи вірою, - духовно незламна, непохитна, але в реальному, фізичному житті така людина самотня, не може повністю реалізувати себе в оточенні, на її долю випадають лише страждання. Драма в тому, що узгодити уяву і реальність така людина неспроможна; натомість людина, що занурена в саму лише емпіричну реальність, не заслуговує на звання Людини (ця ідея розкривається у II частині роману «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» в історії губернатора Санчо Панси.)

- Визначте, як пов'язаний образ Дон Кіхота з особливостями розвитку й становлення іспанського Відродження? Як у ньому відбилася криза ренесансних ідеалів?

Перший висновок:

Наприкінці XV століття іспанська література вступила у період Відродження. Вона спиралася як на досвід античності й гуманістичної літератури європейських країн, особливо Італії, так і на національну літературну традицію та фольклор. Від самого початку в ній визначилися два напрями: один із них ґрунтувався на традиціях народної літератури, а другий, «учений», - на традиціях античності. Перший напрям був провідним. У ньому найповніше виявився характер ренесансної літератури, визначений тими силами, що існували в іспанському народі й були породжені його героїчною історією. Багатовікова боротьба проти арабського загарбання, завойована ще в середні віки незалежність міст, селянські повстання, розмах військових і політичних дій держави, далекі морські подорожі й географічні відкриття - все це визначило високий рівень народної самосвідомості та честь, відвагу й допитливий розум. Звідси й характерні риси іспанської літератури: демократизм, багата уява, пристрасність, органічне засвоєння й збереження народних поетичних форм. Водночас у своєрідних обставинах країни рано визначився розрив між ідеями Відродження і реальністю, що зумовило й раннє розчарування в гуманістичних ідеалах, і гостро критичне зображення реальної дійсності в літературі», - вважають автори підручника для студентів гуманітарних факультетів вузів «Історія зарубіжної літератури» М. Шаповалова, Г. Рубанова та В. Моторний. На фоні вищезазначеного образ Дон Кіхота і його ідейні переконання є системою гуманістичних цінностей, що стали стрижнем ренесансного світогляду. Але час, коли він їх проголошує й намагається втілювати в життя, є часом не розвитку, а кризи гуманістичних ідеалів Відродження в Іспанії. Своїми людськими якостями та ідеалами Дон Кіхот підноситься над жорстокою дійсністю. Вся його сухорлява фігура (та ще й на Росинанті, та ще й з довгезелезним списом у руках) вивищується над заземленим брутальним світом, тягнеться до небес, до сонця - тих символів чистоти й святості, які ніколи не втрачали своєї цінності для тих, хто здатен відірватися від матеріальної дійсності, прагнути ідеалів, бути романтиком. Такий герой близький самому авторові й певною мірою відбиває його власні переконання. Разом з тим Сервантес показує, що героїзм і гуманізм його героя недоречні. Уся його самовідданість і прагнення подвигу не приносять жодної користі, а сам найвнший мрійник повсякчас виглядає смішним і безумним у спробах жити в реальному світі згідно з власними ідеалами. Дон Кіхот весь час вступає в конфлікт з ворожою йому мораллю. Саме за прагнення нерозсудливого героя переробити світ безглуздими засобами, взятими з арсеналу рицарських романів, Сервантес безжалісно, до кінця висміює й засуджує його. Відкидаються не ідеали Дон Кіхота, а його нерозуміння реальної дійсності й неспроможність тих засобів, за допомогою яких він намагається втілити свій ідеал. В образі Дон Кіхота органічно поєдналися героїзм і слабкість, мудрість і безумство, трагічність і комізм, що були характерні і для самого іспанського життя, яке на межі XVI-XVII століть переживало кризу ренесансних ідеалів і віддавало перевагу владі сили, грошей, владі меркантильних, заземлених життєвих пріоритетів.

- Як новаторство Сервантеса в створенні образів головних героїв та усієї системи персонажів вплинуло на філософський характер його найважливішого роману?

Другий висновок:

Головні герої роману - натури неординарні й багатогранні, вони взаємодоповнюють і взаємозбагачують одне одного. Сервантес зобразив типові образи й надав їм загальнолюдського значення (філософська проблема, яка залишається актуальною завжди). Можливо, у цьому полягає один із секретів невмирущої популярності роману. Його герої постійно ускладнюються й розвиваються. Наприклад, Санчо Панса спочатку слугує ніби тільки пародійним завданням роману, але з розвитком сюжету його зміст поширюється й збагачується. Поступово вимальовується живий і правдивий образ допитливого

кастильського землероба, сповнений глибокого соціального й етичного змісту. Спочатку Санчо мріє лише про зиск, хоча у своїх меркантильних прагненнях він пам'ятає, що він людина. «Я хоч і бідняк, але християнин чистокровний і нікому нічого не винен. І я мрію про острів, а інші мріють про децю гірше, а все ж від людини залежить, значить, коли я людина, то можу стати папою, а не лише губернатором острова».

Новаторським є й підхід Сервантеса до зображення головних персонажів у тому сенсі, що на перший погляд Санчо - цілковита протилежність Дон Кіхотіві, але внутрішньо вони подібні: обидва, щоправда, кожен по-своєму, добрі й людяні, обидва незадоволені дійсністю, й обом їм вистачає енергії та живої уяви, щоб відправитися на пошуки кращого життя. Дон Кіхот і Санчо Панса - це своєрідна єдність, створена на основі порозуміння і взаємовпливу. Й у цьому виявив себе філософський підхід Сервантеса до різнобічного показу однієї цілісної філософської категорії. Пізнавши безкорисливість і благородство Дон Кіхота, Санчо й сам поступово позбавляється матеріальної залежності та корисливості, усе частіше його вчинками (особливо і другій частині роману) керує не жадоба до наживи, а любов до справедливості, що дає змогу вповні розкритися народній мудрості й природним здібностям Санчо. Він єдиний розуміє й цінує Дон Кіхота. Наведемо декілька цитат з другої частини роману: «...В мого хитрості от настільки немає, душа в нього наростає, він нікому не здатний заподіяти зло, він робить лише добро, лукавства цього самого в ньому ні на волосину немає, кожна дитина запевнить його, що зараз ніч, хоч би це було опівдні, і от за цю простодушність я й люблю його більше, як життя, і, незважаючи ні на які його дурощі, при всьому бажанні не можу від нього піти» (з розмови Санчо Панси з джурою Рицаря Лісу); «Він не божевільний, а завзятий».

Найважливіше, що вдалося Сервантесу, - це те, що і Дон Кіхот, і Санчо Панса протистоять несправедливому ладу дворянсько-католицької Іспанії. Санчо розуміє, що високий чин ще не свідчить про гідність людини. Дон Кіхот у кожному, навіть у каторжнику, перш за все бачить людину, гідну поваги. Звіт І групи за випереджальним домашнім завданням: скласти програму дій політика за порадами Дон Кіхота, викладеними в листі Санчо Пансі під час його губернаторства.

- Поміркуйте, наскільки актуальними й корисними є поради Дон Кіхота Санчо Пансі під час його губернаторства для сучасних політиків.

IV. Поглиблення та узагальнення учнівського розуміння поняття «донкіхотство»

Самостійна робота учнів

Завдання: узагальніть своє розуміння образу Дон Кіхота та породженого романом Сервантеса явища «донкіхотства», склавши «Кодекс честі «донкіхотів».

«Донкіхотство» й «донкіхоти»	Є взірцем непохитності, вірності ідеї, стійкості й мужності
	Шляхетні, чесні й безкорисливі люди
	Доволі наївні й довірливі
	Люди, що не знають і не розуміють реального життя, а живуть лише мрією
	Самовіддано обстоюють ідеали добра і справедливості, незважаючи на численні й нездоланні перешкоди
	Потрапляють у смішні ситуації через незнання реалій життя
	Невиправні мрійники

«Кодекс честі «донкіхотів»

- Основа світогляду - наївний гуманізм і романтизм.
- Життєва позиція - активне втручання в життя відповідно до світоглядних позицій, захист усіх пригноблених та скривджених, прагнення встановити справедливість у всьому світі.
- Ставлення до людини - повага, незалежно від станової та майнової приналежності.
- Ставлення до політики - орієнтир на дотримання демократичних свобод та добробут людини.
- Ставлення до батьківщини - ставлення патріота, що прагне своїми справами уславити свою Вітчизну.

- Ставлення до жінки - культ Прекрасної Дами.
- Ставлення до літератури - захоплення лицарськими романами.

Проблемна ситуація: Як ви думаєте, чи потрібні в сучасному світі «донкіхоти»?

Учитель. Ми не будемо зараз з'ясовувати, чи потрібні в сучасному світі «донкіхоти». Це відкрите питання для вас на все життя. Дуже сподіваюся, що в ситуаціях життєвого вибору ви керуватиметеся не лише холодною розсудливістю, а й обов'язково звернете до своєї душі, яка в чомусь та й знайде співзвучність з «Кодексом честі «донкіхотів». Не бійтеся бодай інколи «здонкіхотитись»! Не бійтеся бути кумедними, відстоюючи правду, свободу, порядність і щастя! Бійтеся байдужості й холодного черствого розрахунку!

V. Дослідження популярності вічних образів Сервантеса. Дон Кіхот і Санчо Панса в різних видах мистецтва

- Пригадайте, скільки виїздів (походів) здійснив головний герой роману Сервантеса «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі». (*Усього три походи: два описано в I частині роману й один у II частині.*)
- Чи продовжує хтось із вас читання другої частини твору? Якщо ще ні, сподіваюся, що сьогоднішня розмова викличе у вас бажання дізнатися в деталях, яким був третій виїзд Дон Кіхота і Санчо Панси. Ми ж продовжимо мандрувати у хронотопі четвертого походу героїв Сервантеса.
- У результаті тривалого дослідження за змістом I частини роману Сервантеса ми з вами дійшли висновку, що Дон Кіхот непересічна, але доволі парадоксальна особистість. Одні з вас вважають, що краще бути реалістом, тобто «мати синицю в руках не журавля в небі», а інші все ж таки є прихильниками високої мрії, художнім утіленням якої вважають Дон Кіхота.

Проблемна ситуація:

Тож продовжуємо наші міркування й спробуємо зрозуміти, чому цей дивак і безумець, долаючи простір і час, перетворився на героя, став «вічним образом» світової літератури.

Словникова робота.

«Вічні образи» - образи, узагальнююче художнє значення яких сягнуло далеко за межі їх конкретно-історичного змісту та доби, яка їх породила.

«Вічні образи» - ті визначні художні образи, які, виникнувши за певних історичних обставин, мають велике загальнолюдське значення, продовжують зберігати пізнавальну, виховну й естетичну силу.

- Наскільки, по-вашому, змінилося сприйняття образу Дон Кіхота з часів Сервантеса до сьогодення? Чому Дон Кіхот і його зброєносець є вічними образами світової літератури? (*Сучасники великого іспанця здебільшого сприймали пародійний характер як образу Дон Кіхота, так і всього роману. Лише прогресивно мисляча частина іспанського суспільства усвідомила силу художнього втілення ренесансних ідеалів та причин їх занепаду й кризи в сучасному їм світі. Сервантес надав образу Дон Кіхота настільки геніального й безмежного узагальнення, наповнив його загальнолюдським змістом, що від епохи до епохи Дон Кіхот вже не сприймається читачами як звичайний божевільний гідальго з Ламанчі, який дивує й смішить читачів непередбачуваними вчинками. Певні риси, притаманні героєві, виявляються у поведінці багатьох людей, тому його ім'я стало прозивним. Варто пам'ятати про надзвичайну еволюцію образу Дон Кіхота в романі: у першій частині переважають пародійні риси «книжного лицаря», а у частині II його характер значно ускладнюється. На перший план виходить зображення несумісності гуманістичних ідеалів героя і навколишньої дійсності. У розвитку головного героя знайшла відображення й еволюція поглядів самого автора, який досягнув повної творчої зрілості як перший у світі письменник-реаліст. Тому й образ Дон Кіхота постає перед читачем як образ, у якому відображується трагічний конфлікт між шляхетними намірами, високою ідеєю та неспроможністю досягти мети в реальних умовах конкретної історичної дійсності, сповненої жорстокості, тиску на людину, влади золота й зла. «Донкіхотами» почали називати шляхетних, але наївних людей, які самовіддано й неухильно відстоюють нездійсненну мету; а також безпідставних мрійників, смішних у своїй неспроможності розібратися в складностях життя й безсилі виправити його.)*

- Наскільки пророчими, на ваш погляд, є слова Мігеля де Сервантеса Сааведри:

«Згордувавши світом шумним,
Він блукав привидам глумним
Добрим людям на забаву
І, здобувши вічну славу,
Мудрим вмер, хоч жив безумним»?

VI. Рефлексія

Поміркуйте, чому роман Сервантеса «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» називають «трагікомічним епосом іспанського народу»?

- Чи можна перефразувати цей вислів, сказавши, що роман Сервантеса є трагікомічним епосом людства? Обґрунтуйте свої висновки.
- У чому, по-вашому, полягає парадоксальність образу Дон Кіхота? Як ви особисто ставитеся до цього героя?
- Як ви розумієте поняття «вічні образи» світової літератури? Чому образ Дон Кіхота належить до них? Що в ньому приваблює людей впродовж століть?
- Ким є Дон Кіхот особисто для вас: мрійником, диваком, безумцем, шляхетною людиною, блазнем?
- Як ви вважаєте, чи потрібні Дон Кіхоти у сучасному світі?
- Що означає вислів «здонкіхотитися»? Чи кожна людина на це здатна? Аргументуйте відповіді.
- Наскільки актуально звучать сьогодні слова Дон Кіхота: «...велика ганьба, що ми, чеснородні люди, убиваємо один одного за якісь там маринці...»?

VII. Домашнє завдання:

Повторити вивчене з теми «Відродження».

Підготуватися до виконання контрольної роботи з теми «Відродження».

Тема. Відродження

Мета: перевірити рівень засвоєння учнями теми «Відродження», вміння практично застосовувати набуті знання; сприяти розвитку самостійності, творчості, читацьких компетенцій в цілому.

Обладнання: роздруковані на окремих листках завдання для контрольної роботи.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація учнів на успішне виконання контрольної роботи з теми «Відродження»

III. Самостійне виконання контрольної роботи з теми «Відродження»

IV. Домашнє завдання.

Опрацювати С. 236-242, підготувати презентацію «Мистецтво бароко. Митці й творіння»*.

Тема. Бароко як доба і художній напрям у європейській літературі й мистецтві. Видатні представники європейського бароко та їхні здобутки. Із лірики європейського бароко. Луїс де Гонгора-і-Арготе «Галерник».

Мета: ознайомити учнів з культурно-історичною добою бароко, розкрити передумови її формування й розвитку, зв'язок з попередніми культурними моделями; показати загальноєвропейський характер функціонування бароко; розкрити характерні особливості барокової культури; ознайомити учнів з найвідомішими діячами та мистецькими витворами бароко; сприяти усвідомленню нерозривності розвитку всесвітнього літературного процесу та розумінню ролі окремої мистецької доби в історії людства.

Обладнання: слайд-презентація «Видатні діячі науки й культури XVII століття», учнівська слайд-презентація «Мистецтво бароко. Митці й творіння», відеоряд «Бароко».

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й завдань уроку

III. З'ясування особливостей культурно історичної доби «Бароко»

Робота з образом.

Усі, хто побував на морі, звичайно, пам'ятають мушлі, що лежать просто на березі. Вони, як правило, дуже красиві, різноманітні за забарвленням і кольором. Деякі з них можуть зберігати в собі дорогоцінну перлину. У Євангелії від Матфія перли названі символом Царства Небесного: один купець, зачарований красою перлини, продав усе, що мав, і придбав безцінний самоцвіт. З давніх часів перли високо цінують за ніжні переливи кольору і загадковість. Вони бувають незвичайної, неправильної форми. Ці дивні, часом асиметричні форми перлин називають бароковими – від назви однієї з найбільш цікавих епох в історії світової культури – бароко.

Мистецький напрям бароко набув поширення в європейській культурі в XVI–XVII століттях (у деяких країнах до початку XVIII століття).

Епоху бароко можемо порівняти з прекрасною мушлею, дві розкриті стулки якої є символом складної, суперечливої барокової свідомості, яка неначе розривалася на протиріччя, контрасти. Навіть сам термін «бароко» не має однозначного трактування. В італійському корені *baroco* закладено значення «химерний, дивний, надмірний»; деякі дослідники припускають, що назва епохи походить від португальського *la perrola baroca* – «перлина неправильної форми».

На зміну заспокоїливій, врівноваженій, гармонійній картині буття, створеній культурою Відродження, прийшла картина бурхливого світу, що втратив внутрішню врівноваженість. Людина бароко переповнена суперечностями і постійною боротьбою зі своїми пристрастями, з навколишнім природним і соціальним середовищем. Суперечності дивним чином поєднуються в культурі бароко: реальність та ілюзії, емоції та розум, матеріальне і духовне, природне і божественне, трагічне і комічне, піднесене і вульгарне тощо. Однак у цих протиріччях життя людина шукає єдність.

Бароко зобразило уявлення про складність, різноманітність, мінливість і трагізм світу, відчуття життя як швидкоплинного відрізка, де панує сліпа доля. Людина в епоху бароко відчуває себе як мала тліяча піщинка у безмежності й нескінченості Всесвіту.

У нашій мушлі епохи бароко захована перлина як образ найважливіших істин і найбільших цінностей даного напрямку. Такими специфічними цінностями бароко можна вважати: універсальність художнього мислення; посилення релігійної тематики, особливо тем, пов'язаних з мучеництвом, чудесами, видіннями; емоційність образів; пошук єдності в протиріччях життя.

Література бароко відтворювала власний світ, метою якого було врапати читача. Бароко прагнуло до надмірності у всьому, що, як і перлина неправильної форми, проявлялось у підкресленій, навмисній ускладненості художньої образності, красномовстві. Твори цього стилю характеризувались тяжінням до гіпербол, антитез, алегоричністю, символізмом, поєднанням фантастики з реальністю, мотивами світу-лабіринту, хаосу, космізму тощо.

Учитель. В історії Західної Європи XVII століття відзначалося складними соціально-економічними процесами та своїм змістом і суттєво відрізнялося й від попередньої доби Ренесансу, й від наступного Просвітництва. Активного розвитку набули процеси заміни феодальних відносин капіталістичними. Завершується формування абсолютистської влади майже в усьому регіоні та відбувається формування національних держав. У країнах Західної Європи посилилась роль церкви, на яку спирався абсолютизм. Проте позиції церковників значно похитнулися у зв'язку з розвитком науки.

Галілео Галілей (італійський учений) знайшов докази та підтвердження теорії Коперника, винайшов телескоп, сформулював принципи класичної механіки, основи кінематики, розвинув закони статички, утвердив ідею нескінченності світу;

Йоганн Кеплер (німецький математик і астроном) узагальнив астрономічні спостереження в математичних формулах, відкрив закони руху планет, обґрунтував цілісну теорію руху всіх небесних тіл, пояснив сутність земних припливів та відпливів;

Вільям Гарвей (англійський лікар і природознавець) здійснив ряд відкриттів у галузі ботаніки, медицини, хімії, довів, що центром системи кровообігу є серце, започаткував дослідження людського організму;

Рене Декарт (французький філософ, фізик і математик) першим здійснив спробу побудувати універсальну фізико-космологічну та космогонічну картину світу, крім того, Декарт здійснив ряд важливих відкриттів в алгебрі та геометрії, розробив раціоналістичний метод, ствердивши ідею пізнання світу за допомогою розуму;

Ісаак Ньютон (англійський фізик і математик) заклав засади наукового розуміння світобудови, сформулював основні закони класичної механіки, відкрив закон всесвітнього тяжіння, розробив методи диференціального та інтегрального числення, відкрив дисперсію світла;

Значно змінили світ і географічні відкриття та розквіт торгівлі.

Активно розвивається виробництво, що стало можливим з розвитком прикладних наук. Утвердження монархічних устроїв супроводжувалося запеклою боротьбою між буржуазією та дворянством як в економічній, так і в політичній сферах. Загальна політична ситуація була дуже хисткою, що врешті-решт призвело до боротьби за переділ територій й вилилося в одну з найкровопролитніших воєн - Тридцятилітню війну (1618-1648 роки). До масових заколотів й убивств призвели й буржуазні революції в Нідерландах та в Англії.

Наукові відкриття спричинили чергову світоглядну революцію в просторі Західної Європи. Були зруйновані старі уявлення про світ та переглянуто місце людини у Всесвіті.

Світоглядні концепти XVII століття та його естетичні домінанти

Світ не статичний, а динамічний, мінливий у своїх формах. Він безмежний, розмаїтий, не пізнаний до кінця, таємничий. Основи світобудови впорядковуються передовсім дією законів природи, невідомими силами й стихіями, ще не до кінця зрозумілими людству, а не тільки Богом. Для цієї доби характерні дуалізм та універсалізм світосприйняття.

Посилення ролі держави й церкви.

Людина в XVII столітті постала як багатогранна та суперечлива частка буття: відчула силу свого розуму, внутрішніх можливостей. Вона прагнула проникнути в глибини світу й власної душі. Але це знання її лякало й викликало ще більше запитань. Відкриття таємниць світу жахало людину його безмежністю. Людина прагнула до повноти життя та гармонії з навколишнім світом, але приховані пристрасті й бажання ставили її в ситуацію боротьби з самою собою та всім буттям, душа людини стає ареною битви світла й темряви. Людина прагнула єднання з Богом і водночас віддалялася від нього.

У культурі сформувалася, з одного боку, антитеза Ренесансу, а з іншого - закріпилися тенденції до використання античних сюжетів, що переосмислювалися в контексті сучасності. Розвивалася ідея внутрішнього багатства людини, невичерпних можливостей її розуму та моральних якостей. Діячів культури цікавила проблема свободи. Думка про гармонію, що була стрижнем культури Відродження, відчувається й у мистецтві XVII століття. Але підґрунтям для її втілення стали різні точки зору: думки про неможливість досягнення гармонії внаслідок суперечливості людської душі та світу; бачення гармонії у вічному русі всього сущого; можливість досягнення гармонії лише за допомогою розуму.

Специфіка розвитку культури у XVII столітті

Особливістю культури цього періоду було паралельне панування двох художніх систем, двох мистецьких напрямів у межах однієї епохи - бароко й класицизму. Вперше в історії Західної Європи ці мистецькі системи стали домінуючими практично в усіх країнах.

Бароко втілює безмежність і суперечливість світу й людини, той «вічний хаос», який не підлягає раціональному пізнанню, боротьбу різних сил, таємницю сущого. А класицизм, навпаки, прагнув знайти логіку в усьому, він висунув розум як критерій оцінки й засіб пізнання світу й людини, засвідчив прагнення щодо завершених і досконалих форм, до гармонії на противагу дисгармонії буття.

Література XVII століття, епохи кричущих соціальних контрастів, у яку відбувся радикальний злам усталеного суспільного устрою, втрачає характерну для Ренесансу гармонійність світовідчуття, уявлення про цілісність людської натури, про нерозривну єдність суспільного й особистого начал. На перший план передусім висувається спроба зобразити внутрішні суперечності людини й, зокрема, осмислити антагонізм між особистістю та суспільством, між високими життєвими ідеалами та реальною дійсністю. У цьому сенсі письменники XVII ст. розвивали трагічні мотиви, що намітилися в творах представників Пізнього Відродження, але водночас формували такий новий потужний художній стиль (напрямок), як бароко.

Бароко (італ. Багоссо - дивний, химерний) - напрям у мистецтві та літературі XVII - XVIII століть, для якого характерне поєднання релігійних та світських мотивів, образів, тяжіння до різких контрастів, складної метафоричності. Бароковий світ динамічний, алегоричний, емблематичний. Для нього характерний барвистий стиль, прагнення вразити читача контрастністю та пишністю.

Нерідко визначення «бароко» поєднують з португальським виразом реггоіа Багосса - «перлина неправильної форми», підкреслюючи тим самим якість барокового мистецтва, справжньої перлини в історії культури людства. Його цінність та краса не принижується від того, що воно має «неправильну форму», а навпаки, постає привабливішим, чарівнішим, оскільки вражає несподіваними гранями й дивовижними формами та грою фантазії.

Перегляд відеоряду «Бароко».

Учитель. Особливості розвитку бароко. У культурі бароко утвердилося уявлення про світ як поєднання різних суперечливих начал, як про арену боротьби добра й зла, Бога й диявола, світла й темряви, життя й смерті, людини й звіра. Світ постає як складна єдність, у якій багатогранно втілюються його можливості, безмежності, вияви. Барокове мистецтво нагадувало не тільки про трагізм буття, але й про його повноту, насиченість. У ньому дивним чином поєдналися велика жага до життя, до кохання, до земних насолод та відчуття песимізму, самотності людини, суперечливості її натури й поведінки. Таїна світобудови постає як центральний образ барокової мистецької системи, що відтворила багатство світу, його естетичну невичерпність. Звідси - атмосфера містичності, надсвідомого, непідвладного людському сприйняттю. Митці відтворювали загадковість світу за допомогою мотивів сну, марень, ілюзій. Вони вважали, що в світі є сили, які стоять вище людського розуміння. Людина у мистецтві бароко постає як складна й багатопланова особистість, яка несе в собі суперечливість і напруженість духовного буття, емоції й пристрасті, які нерідко подібні до тваринних інстинктів. У внутрішньому світі барокових героїв поєднуються духовне й тілесне, нице й піднесене, жага до насолод і аскетизм, добро та зло, Бог і диявол. За доби Бароко були відкриті небачені глибини людської душі в її постійних внутрішніх діалогах та контрастах.

Специфіка культури бароко полягає в синтезі різних світоглядно-естетичних концепцій - готики Середньовіччя й ідеалів Відродження, античних і християнських традицій.

Робота з опорно-інформаційною таблицею

Головні ознаки бароко		
	Характеристики бароко	Порівняння особливостей бароко з ознаками інших історико-культурних епох
1	<i>Людина в складних стосунках з Богом</i>	в Середні віки - Бог - центр світобудови; за доби Відродження - Людина - центр
2	<i>Поєднання християнських й античних традицій</i>	у Середні віки - поширення християнства та його функціонування як домінуючої моделі світосприйняття; за доби Ренесансу - відродження античної культури
3	<i>Віра в духовні можливості людини, її прагнення вознестися до рівня Бога</i>	у Середні віки - культ Бога; за доби Відродження - культ мислячої гуманної людини
4	<i>Прагнення проникнути в таємниці земного буття, втрата цілісності й гармонійності світу</i>	у Середні віки - земний світ непізнаний і жахливий, місце випробування людини; справжнє життя не на землі, а на небі; за доби Відродження - цілісність, гармонійність
5	<i>Спроба примирити віру й розум</i>	у Середньовіччі - основа світогляду - віра; за доби Відродження - основа світогляду - розум
6	<i>Поєднання релігійних і світських мотивів</i>	у Середні віки - культура розвивається в двох руслах - релігійному та світському, з перевагою сакрального; за доби Ренесансу - переважно світський характер культури

7	Літературі бароко притаманне загострене <i>відчуття суперечливості світу й водночас - прагнення відтворювати життєві явища в їх динаміці, розвитку та в процесі складних трансформацій</i>	
8	<i>Відчуття неприродної і хаотичної, що не вкладається у логічні рамки звичних уявлень, дійсності</i> знаходить вираз у схильності до <i>створення фантасмагоричних і водночас</i>	
9	<i>Різноманітність, синтез форм. Контрастність - основа поетики бароко. Динамізм</i> (за визначенням Д. Чижевського - «потреба руху, зміни, мандрівки, трагічного напруження та катастрофи»). <i>Поліфонічність, тяжіння до різких контрастів, метафоричності, алегоризму, асиметрії; пристрасність, реучкість, підкреслене</i>	у Середні віки - <i>ускладненість готики</i> ; за доби Ренесансу - <i>простота, врівноваженість, гармонійність стилю</i>

В Україні бароко прийшло в XVII столітті із Західної Європи, переважно з Італії та Німеччини, й набуло самобутніх національних рис, що закріплено культурологічним терміном «українське бароко». Однією із визначних особливостей розвитку бароко в Україні є близькість його низьких жанрів (призначених для розваг) до українського фольклору. Відмінною рисою його також була відсутність суворих норм у літературній мові того часу, що проявилось в насиченості творів світського характеру запозиченнями з інших мов, передовсім із російської та польської. Риси барокового стилю притаманні творчості таких українських митців, як Г. Смотрицький, І. Вишенський, Л. Баранович, І. Величковський, І. Галятовський, Д. Туптало, А. Радивиловський. Останнім і найвизначнішим представником українського бароко в літературі вважають Григорія Сковороду. Саме його творчість як філософа та поета стала вершинним явищем цієї доби в українській культурі. Роль бароко в розвитку української літератури досить вагома. Цей стиль був провідним впродовж двох століть. Він втілювався й в інших видах мистецтва як світського, так і духовного спрямування: в проповідях, і віршах.

Перегляд учнівської слайд-презентації «Мистецтво бароко. Митці й творіння» з коментарями

І коментар. Живопис: Мікеланджело Мерізі да Караваджо (Італія), Рубенс (Фландрія), Рембрандт (Голландія), Дієго Родрігес де Сільва Веласкес (Іспанія), Пуссен, Лорен та ін. В їхніх полотнах бароко виявило себе в гіперболізації образів, контрастності й одночасній колористичній єдності цілого. Художники розробляли релігійні й міфологічні сюжети, надаючи їм алегоричного змісту. Велике значення в їхніх картинах надавалося світлотіні, прийомам розширення простору, вільній темпераментній манері, широті мазків.

II коментар. Музика: Георг Фрідріх Гендель (Німеччина), про нього говорили, що він вмів малювати музикою; володів вмінням відображувати внутрішні драми людини й усього людства; Йоганн Себастьян Бах (Німеччина), безсмертя його творінь полягає в їх високому моральному змісті, зверненні до внутрішнього світу людини, а також у світлі ідеалу, що пробивається в творах попри трагізм звучання його шедеврів.

III коментар. Архітектура: відзначається широтою форм, масштабністю будівель, пануванням «хвилястих ліній», невідповідністю композицій. Архітектурні ансамблі вписуються в оточуюче середовище, стаючи частиною рухливого й мінливого світу. Яскравий приклад барокової архітектури - церква Сан Карло алле Куатре Фонтане (1665- 1667), побудована за проектом Ф. Борроміні. Українська архітектура багата на взірці барокового мистецтва. Це Покровська церква, церква Святого Андрія Первозванного, церкви Печерської лаври, Софіївський собор в Києві, церкви в Чернігові та інших містах України.

IV коментар. Скульптура: барокова складність композицій, їх динамізм, плавність ліній, що створює враження мінливості образів, їх постійного руху (скульптури Л. Берніні та ін.)

V коментар. Література: Луїс Гонгора-і- Арготе, Педро Кальдерон, Тірсо де Моліна, Аларкон, Франсиско де Кеведо-і-Вільєгас (Іспанія); Т. Тассо, Дж. Маріно (Італія); Джон Мільтон, Джон Донн (Англія); Ганс Гріммельсгаузен (Німеччина). Виявами бароко в літературі є преціозна література у Франції, гонгоризм в Іспанії, маринізм в Італії, «метафізична поезія» в Англії та інші.

Висновок. Література бароко, різнопланова й суперечлива, побудована на контрастах та метафорах, вичерпала себе до кінця XVII століття. Проте деякі естетичні принципи мистецтва бароко (зокрема особлива увага до людської особистості та її переживань) знову стали актуальними на початку XIX століття в культурі романтизму та на початку XX століття в культурі модернізму.

IV. Домашнє завдання:

Прочитати С. 238-242, опрацювати конспект.

Завдання для першої групи:

Ознайомитися з біографічними відомостями про Луїса де Гонгору-і-Арготе.

Створити слайд-презентацію «Луїс Гонгора-і- Арготе - видатний поет іспанського бароко» (5-7 слайдів).

Підготувати виразне читання вірша «Галерник».

Завдання для другої групи:

Ознайомитися з біографічними відомостями про Джона Донна.

Створити слайд-презентацію «Джон Донн - видатний поет англійського бароко» (5-7 слайдів).

Тема. Луїс де Гонгора-і-Арготе. «Галерник». Утілення у вірші провідних тем барокової літератури: людина і Доля, блукання людини у Всесвіті, залежність від вищих сил, драматизм духовного життя. Символіка твору. Образ ліричного героя.

Мета: ознайомити учнів з особистістю поета та його становленням як барокового митця; розвивати вміння аналізувати поетичні тексти; виховувати любов до літератури.

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів.

Вправа «так-ні».

1. Мистецтво бароко зародилось в Україні.
2. Хронологічні межі доби європейського бароко XV-XVI ст.
3. Бароко з італійської перекладається як вигадливий, химерний.
4. Бароко було добою панування природничих і точних наук.
5. Провідна тема літератури бароко – відображення життя середньовічної людини.
6. Дж. Донн, П. Кальдерон, Г. Сковорода – письменники доби бароко.
7. Найяскравіше бароко проявилось у музиці.
8. Художник Рафаель Санті – представник епохи бароко.
9. Метафора – художній засіб, характерний для літератури бароко.
10. Чи є характерним для мистецтва бароко прагнення вразити пишним барвистим стилем?
11. Українське бароко називають мазепинським бароко.
12. Людина - ідеальний взірець для наслідування в мистецтві бароко.

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Ознайомлення з особистістю поета та його становленням як барокового митця

Учитель. В іспанській літературі XVII ст. чільне місце займає поезія Луїса де Гонгора-і-Арготе, якого називали «іспанським Гомером» (його перша збірка віршів «Зібрання віршів іспанського Гомера» була опублікована в рік смерті). Він став засновником школи «культизму» або «культеранізму» (цю течію називають також гонгоризмом). Впродовж тривалого часу вважався недоступним для розуміння простим читачем, «незрозумілим», «темним». Його твори не були надруковані за життя. Перевідкриття поезії цього барокового митця відбулося у XX столітті завдяки зусиллям відомих іспанських поетів Федеріко Гарсія Лорки та Рубена Даріо. Компакт-біографія Луїса де Гонгора-і-Арготе Ім'я: Луїс де Гонгора-і-Арготе Дата народження: 11 липня 1561 року Походження, батьки: належав до дворянського стану; батько - Франциско де Арготе - радник і суддя у справах конфіскації майна, згодом перша духовна особа при Кордовському Соборі, мати - Леонора де Гонгора; батьки належали до старовинних іспанських аристократичних родин.

Анкета поета.

Місце народження: Кордова, Іспанія
Освіта: початкову освіту здобув вдома, навчався в університеті міста Саламанки на факультеті правознавства

Світоглядно-естетичні позиції: католик

Рід занять: поет та служитель католицької церкви (спочатку диякон, потім капелан його величності Філіпа III)

Мистецький напрям: бароко, гонгоризм

Початок творчості: під час навчання в Саламанкському університеті була написана його перша поема

Жанри: сонет, романс, летрилія (пошанування), поема

Особливості творчої манери:

двоплановість творчості - поєднання двох стилів - простого й зрозумілого («зрозумілий стиль») та складного й заплутаного, розрахованого на вузьке читацьке коло («темний стиль»). Сучасні літературознавці визнають штучним розподіл поезії Гонгори на «ясний» і «темний» стилі.

особливості «темного стилю»: перетворення реального світу на світ стилізований і фантастичний за допомогою складних стилістичних прийомів та вишуканих ходів, використання технік музики й живопису, виділення найважливіших властивостей предмета, їх зіставлення із золотом, сріблом, мармуром, кришталем; навмисне прагнення ускладненої манери втілення ідей; орієнтація на обраного читача (аристократизм поезії). Дійсності він протиставляв ілюзорний світ, схожий на феєрію й умовну декорацію. Створенню цього світу слугував і стиль поета, котрий започаткував цілий напрям в іспанській поезії, відомий під назвою «гонгоризм».

Складна поетична мова Гонгори якнайкраще відображає драматизм внутрішнього світу особистості в епоху бароко і суперечливість тогочасної дійсності;

звертання до народнопоетичних жанрів (віддає перевагу романсам і летрильям, проте оздоблює їх вишуканими метафорами, антитезами, гіперболами). Народні мотиви поєднувалися й контрастували з вишуканими мистецькими прийомами;

умів витончено й граційно передати в поезії людські почуття;

у романсах утілює характерне для барокової культури протиставлення природи й мистецтва, переконання в тому, що лише витончена майстерність може створити прекрасне;

для сонетів характерна раціоналістична побудова, логічний розвиток думки, контрасти (між життям і смертю, красою та її втратою чи знищенням).

Найвідоміші твори: поетичні твори (сонети, романси, летрилії), поема «Історія Поліфема та Галатеї» (1612 рік, написана октавами, сюжет запозичений з «Метаморфоз» Овідія), «Поеми усамітнення» (1614 рік: «Усамітнення полів», «Усамітнення берегів», «Усамітнення лісів» та «Усамітнення пустель», відрізняються відсутністю фабули, в них змальоване життя на лоні природи); компліментарна поема «Панегірик герцогу Лерма» (1600).

Провідні мотиви творчості: У поезіях Гонгори переважають барокові мотиви суму, марності життя, самотності й приреченості людини, неможливості досягти бажаної гармонії. Однак митець протиставляє трагічній долі красу людських стосунків і мистецтва.

Переклади творів Луїса де Гонгори-і-Арготе українською мовою: Михайло Орест, Леонід Первомайський, Михайло Москаленко.

Розповідь учнів про Джона Донна (презентація).

III. Аналітична робота з текстом вірша Луїса де Гонгори-і-Арготе «Галерник»

- Поміркуйте, чому в літературі бароко таку вагому роль відігравала поезія та релігійні проповіді?

а) прослуховування вірша «Галерник» Луїса де Гонгори-і-Арготе мовою оригіналу

- Яке враження справив на вас вірш Гонгори в оригіналі?

- Чи можемо ми сказати, про що цей твір?

- На якому рівні ми сприймаємо текст, не знаючи мови оригіналу?

б) читання вірша учнями мовчки

в) виразне читання вірша «Галерник» в україномовному перекладі Михайла Ореста вчителем або зарані підготовленим учнем

г) герменевтична бесіда за змістом вірша

- Яким настроєм сповнений вірш Гонгори «Галерник»? Чому ви так вважаєте?

- Про що цей твір?

- Який образ стоїть у центрі вірша? Як він пов'язаний із назвою твору?

- Відповідно до естетики бароко вірш Гонгори має два плани: буквальний та переносний (підтекстовий). Стисло передайте сюжетну лінію буквального плану твору. *(Це історія полоненого, який став галерником.)*

- Звідки читач дізнається про долю галерника? У чому полягає особливість композиції твору? *(Вірш «Галерник» - це твір з обрамленням. У рамі оповідь ведеться від імені автора-оповідача, а центр вірша - це крик душі головного героя. Про свою долю розповідає сам герой. Автор дає змогу говорити про себе самого героєві, що створює ефект достовірності й дає змогу поетові глибше зануритися у внутрішній світ свого героя.)*

- Як довго триває неволя героя вірша? Як він потрапив на галери? *(Вже десять років триває його неволя: «прожив я десять років /Без свободи...». Поезія максимально кодує інформацію. Проте зазначення автора «драгутівський невільник» дає змогу встановити обставини, за яких герой вірша потрапив у полон.*

Драгутівський невільник - полонений відомим турецьким піратом на ім'я Драгут. Драгут був адміралом Османської імперії. Його мусульманське ім'я Тургут-реїс, а Драгутом його прозвали на заході Європи. Відомий своїми походами вздовж берегів Середземного моря (Іспанії, Франції, Італії та інших країн).

- Яке значення має той факт, що автор розміщує в просторі вірша турецьку галеру біля берегів Марбельї? *(Марбелья - місто в Іспанії. Автор зумисне приводить турецьку галеру до берегів Іспанії, щоб передати внутрішню напругу героя твору, який, будучи турецьким невільником, так близько опиняється біля берегів батьківщини й не має змоги туди потрапити тому, що він «галерник».)*

- Виразно прочитайте ту частину вірша, в якій говорить сам герой. Визначте в ній точки болю героя. Від чого він найбільше страждає? Які душевні переживання є центром уваги письменника у вірші «Галерник»? Поясніть, чому його біль зрозумілий і близький нам? Наскільки сьогодні тема полону, відриву від батьківщини, від родини актуальна для українців?

- Доведіть, що герой вірша, галерник, скутий кайданами, залишається внутрішньо вільним. Що саме додає йому стійкості й сили в тяжких життєвих випробуваннях? *(Пам'ять, внутрішня свобода.)*

- У чому полягає символічний сенс вірша відповідно до світовідчуття людини доби бароко? Знайдіть образи-символи та визначте їх смислове навантаження у творі. *(Вірш «Галерник» Луїса де Гонгори яскраво втілює світовідчуття людини доби бароко. Зображення полоненого галерника набуває символічного змісту. Людина, на думку митця, скута в житті міцними ланцюгами, приречена долею на постійні блукання в океані Всесвіту. Вона залежить від вищих сил і змушена бути іграшкою в руках Невідомого. Проте в центрі вірша поставлено людину - хоча й скуту кайданами, але вільну у своїй уяві, пам'яті, духовній стійкості.)*

- У творчості Луїса де Гонгори переважають мотиви суму, марності життя, самотності й приреченості людини, неможливості досягти бажаної гармонії. Але митець протиставляє трагічній долі внутрішню красу та свободу людини, красу природи й мистецтва. Доведіть, що антитеза є одним із провідних художніх засобів побудови вірша «Галерник».

- Наведіть приклади використання мовних засобів поетом для зображення суперечливості тогочасної дійсності й становища людини доби бароко.

- До якого різновиду лірики, по-вашому, належить вірш Луїса де Гонгори-і-Арготе «Галерник»? *(Поезія іспанського митця відображає драматизм внутрішнього світу особистості в епоху бароко й суперечливість тогочасної дійсності. Порушення складних питань людського буття у творчості Луїса де Гонгори зумовило розвиток філософської лірики в Європі.)* Доведіть приналежність «Галерника» до філософської лірики та визначте загальнолюдські проблеми, що порушуються у вірші? *(«Галерник» - це філософський вірш, якому притаманні такі ознаки:*

філософська проблематика; наявність героя, який утілює роздуми письменника про світ та долю, життя;

складність поетичного мовлення - символи, метафори, алегорії та інші засоби, що розкривають драматизм людського існування; неоднозначність позиції автора.

Луїс де Гонгора-І-Арготе порушує такі вічні філософські питання як свобода людини - фактична й внутрішня, сила духу, здатність опиратися долі, любов до батьківщини, вірність родині. Вірш наводить на роздуми про те, що підтримує людину в тяжких життєвих випробуваннях, що робить її Людиною.)

IV. Рефлексія

- Зробіть письмовий висновок «Провідні ід вірша «Галерник» Луїса де Гонгори-і-Арготе і взірця барокової поезії» (5-6 речень).
- Як ви розумієте вислів Федеріко Гарсія Лорки про те, що «складаючи кастільські вірші при світлі римського світильника, він (Луїс де Гонгора-І- Арготе) вище від інших підносить чисто іспанський напрям у мистецтві - бароко»?

V. Домашнє завдання:

Опрацювати статтю підручника про класицизм у європейській літературі. Розпочати читати комедію Мольєра «Міщанин-шляхтич».

Тема. Історичні умови, філософське та естетичні підґрунтя класицизму. Характерні ознаки класицизму як художнього напрямку. Мольєр. «Міщанин-шляхтич». Мольєр – майстер класицистичної комедії.

Мета: ознайомити учнів з культурно-історичною добою класицизму, розкрити передумови її формування й розвитку, зв'язок з попередніми культурними моделями; показати принципи й характер функціонування класицизму; розкрити характерні особливості класицистичної культури; ознайомити учнів з найвідомішими діячами та мистецькими витворами класицизму; сприяти усвідомленню нерозривності розвитку всесвітнього літературного процесу та розумінню ролі окремої мистецької доби в історії людства.

Обладнання: презентація «Класицизм».

*Я мислю, значить, я існую.
Рене Декарт*

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Учитель.

Європейська культура XVII ст. перейняла у Відродження віру у великі можливості людського розуму. Віра ця посилювалася досягненнями науки, що вийшла на новий рівень розвитку. Тепер наукова думка рухалася не за рахунок часткових здогадок і прозрінь, а шляхом систематичного й послідовного накопичення вивірених відомостей з окремих галузей знань. Основою наукового пізнання став експеримент, що мав на меті встановлення об'єктивних закономірностей досліджуваних явищ. Саме в XVII ст. було закладено принципи сучасної геометрії; саме в цей період математика набула статусу провідної науки, потіснивши класичну філологію, що відігравала основну роль у культурі Відродження. Своєрідним гаслом нової доби став афоризм французького філософа Рене Декарта *«Я мислю, отже, я існую»*.

Усе це створило підґрунтя для розвитку класицизму – художнього напрямку XVII–XVIII ст., що існував паралельно з бароко.

Найбільшого розквіту класицизм зазнав у Франції, яка на той час була найрозкішнішим місцем Європи, вона примножувала свої багатства та була законодавицею мод. Але справжнє багатство епохи було не в золоті та діамантах, воно – у мистецтві, яке пережило королів, кардиналів, зміну влади, пишноту придворних розваг та інтриги. Класицизм справив великий вплив на розвиток європейського мистецтва. Твори класицистів і тепер вражають своєю гармонійністю, довершеністю, чіткістю побудови.

Літературознавча довідка

Класицизм – літературно-художній напрям (а також стиль доби), що взяв за зразок античне мистецтво з притаманними йому уявленнями про прекрасне й принципами «наслідування природі», дотримання почуття міри, прагнення до гармонії. Для літератури класицизму характерні висока громадянська тематика, суворе дотримання певних творчих норм і правил, відображення життя в ідеальних образах.

Рационалізм (від лат. - розумний) - *учення в теорії пізнання, згідно з яким достовірні знання можуть бути отримані лише за допомогою розуму або за допомогою понять, притаманних розуму з народження (теорія природжених ідей); досвід, практика, почуття не мають ніякого значення, головне - діяльність розуму, який є критерієм оцінки усього.*

Рационалізм - філософська основа класицизму. Представники рационалізму: Декарт, Спіноза, Лейбніць та ін. Для літератури важливими були думки Рене Декарта про незалежність розуму від чуттєвого сприйняття, про необхідність правильно використовувати розумові здібності людини, щоб у житті уникнути небажаних помилок. У «Роздумах про метод» Декарт обґрунтував тезу про наближення розуму до істини, її також використовували класицисти.

Передумови виникнення й етапи розвитку класицизму

У своєму історичному розвитку класицизм пройшов два етапи.

Перший пов'язаний з розквітом абсолютизму, який сприяв розвитку всіх суспільних сфер. *Головним завданням на цьому етапі було прославлення монархії, національної єдності держави під владою короля* (П. Корнель, Ф. Малерб та ін.)

На другому етапі історичного розвитку монархія проявила вади, що обумовило зміну спрямованості творів класицизму. *Головним завданням митців є не уславлення абсолютизму, а критика суспільних, соціальних вад та викриття людських недоліків, хоча в цілому заперечення монархії в цей період не було* (Ж. Расін, Ж. Б. Мольєр).

Висновок. *Класицизм докорінно змінив цінності та орієнтири суспільної поведінки, вироблені культурою бароко:*

Світ можна збагнути, скориставшись можливостями свого розуму.

Покликання людини - в міцній громадянській позиції, підпорядкованій перш за все інтересам суспільства та держави. *(Якщо головною ідеологічною основою бароко була релігія, пріоритетними для класицистів стали інтереси та потреби світської влади, зокрема монархічної держави. При цьому класицисти не протиставляли себе ідеології християнства.)*

Класицизм приніс у жертву патріотичному обов'язку дружбу, родинні стосунки, кохання. *(Ідея служіння суспільству й державі була співзвучною інтересам сильної монархічної влади, тому най- сильнішими були позиції класицизму саме в країнах із сильною королівською владою й передовсім у Франції, де він став естетичним виразником державної політики, мав підтримку з боку королів.)*

Мистецтво повинно стояти на сторожі суспільних інтересів, формувати уявлення людей про те, яким має бути світ, змальовувати гідні наслідування взірці громадянської поведінки та суспільної моралі *(в цьому сенсі мистецтво класицизму близьке до статусу літератури в Давньому Римі, де вона була поставлена на ідеологічну службу державі.)*

У творах класицистів відбилися й інтереси «середніх» суспільних станів та прошарків, процес зростання їхньої самосвідомості, що зміцнювалася внаслідок національного згуртування держави.

Класицисти вважали, що призначення літератури - виховувати людину, але не шляхом моралізаторства, а через насолоду, яку повинно давати мистецтво (подібно до античної традиції).

Розвиток класицизму в Україні.

В Україні класицизм не розвинувся як цілісна мистецька система в силу історичних обставин і переважно орієнтувався на низькі жанри. Деякі тенденції класицизму втілювалися у трагікомедії Феофана Прокоповича «Володимир», в поезії Івана Некрашевича, шкільних «піїтиках» XVIII століття, травестійній поемі Івана Котляревського «Енеїда», в оді «Пісні Гараська» Петра Гулака-Артемовського, оповіданнях Григорія Квітки-Основ'яненка та деяких інших творах. Особливо поширеними в Україні з класицистичних жанрів були комедія та байка. Але саме завдяки цій неповноті українського класицизму відбувся епохальний перехід в літературі від книжно-слов'янської мови до живої народної мови, що згодом привело до відродження українського красного письменства та всієї української нації в цілому. Найвидатнішими представниками українського класицизму прийнято вважати І. Котляревського, Г. Квітку-Основ'яненка, П. Гулака-Артемовського.

Літературно-естетичне обґрунтування системи класицизму Нікола Буало

Трактат Нікола Буало «Поетичне мистецтво» як узагальнення естетичних принципів класицизму. Естетичні принципи класицизму були запозичені з «Поетики» Арістотеля. Першою спробою

формулювання принципів класицизму була «Поетика» Ж. Шаплена (1638), але найґрунтовнішим у цьому питанні був теоретичний трактат Н. Буало «Поетичне мистецтво» (1674), написаний після того, як вже сформувалися практичні основи класицизму у Франції. Відштовхуючись від філософського методу Декарта, який полягав в узагальненні досвіду, Буало застосовував його до літератури. Буало встановив чіткі межі для кожного жанру, узаконив жанрову специфіку. Він розділив жанри літератури згідно з темами та особливостями стилю. Наприклад, ода мала бути величною й оспівувати видатних осіб чи видатні події. Поема мала зображувати видатні історичні події та подвиги героїв. Трагедія, як правило, була ареною боротьби почуттів і обов'язку. Епіграма, байка, комедія наближувалися до буденного життя людей - ці жанри використовували живу народну мову, розмовні елементи, але й у них мала зберігатися чітка композиція та логіка динаміки образів. Для драматургії Буало висунув правило трьох єдностей (місця, дії та часу).

У своїй теорії Буало відштовхувався від ряду важливих позицій:

Розум - це істина й краса, що становлять вищий ідеал мистецтва.

Орієнтація на канон античного мистецтва.

Краса в мистецтві є вічним, постійним, універсальним поняттям, еталоном, до якого мають прагнути митці.

Чіткість та чистота мови, її афористичність.

Гармонійного мистецтва, його цілісність з точки зору задуму й форми, тематики й мови, жанру й композиції.

Логічність, єдність, урівноваженість усіх елементів тексту - шлях до досконалості.

Ієрархія стилів класицизму					
Ієрархія стилів	Жанри	Теми	Ідеї	Герої	Мова
високі	ода, трагедія, епопея, героїчна поема	події загальнодержавного й історичного значення	прославлення монархії, громадське служіння	царі, видатні діячі, придворні	урочиста
середні	наукові твори, елегії, сатири	наука, природа, людські вади	пізнання світу й людської природи	представники середніх класів	загально вживана
низькі	комедія, пісні, листи в прозі, епіграми	соціальні вади, негативні риси характеру	викриття соціальних і людських вад	представники середніх і низьких класів, а також сатирично змальовані представники вищих класів	наближається до розмовного стилю

Класицисти утверджували вічність ідеалу прекрасного, що спонукало їх наслідувати традиції античних майстрів. Вони вважали: в одні часи створюються зразки прекрасного, то в інші часи завдання митців полягає в тому, щоб наблизитися до них. Як наслідок цього - встановлення загальних правил, необхідних для художньої творчості.

Ієрархія жанрів:

високі (ода, трагедія, епопея, героїчна поема),

середні (наукові твори, елегії, сатири),

низькі (комедія, пісні, листи в прозі, епіграми).

Трагедія стала своєрідною царицею жанрової системи класицизму.

Трагедія - це драматичний твір, в онову сюжету якого покладений гострий невирішуваний конфлікт між прагненнями людини та неможливістю їх втілення в реальності.

Головна форма конфлікту в класицистичній трагедії - це конфлікт між особистими почуттями людини та її громадянським обов'язком. Саме для трагедії були розроблені жорсткі вимоги теоретиками класицизму: **правило трьох єдностей**, стрімке розгортання сюжетної інтриги, неможливість відхилення від основної сюжетної лінії. Композиційно трагедія складалася з 5 дій, кожна з яких виконувала чіткі

функції (перша дія - зав'язка; друга дія містила чітку інформацію про обставини конфлікту, навколо яких розвивалася дія; третя - максимально загострювала та ускладнювала конфлікт, щоб довести його до кульмінації в четвертій дії; п'ята дія - розв'язка конфлікту). Кожна дія ділилася на 6-8 яв, що мали деталізувати ту чи іншу ситуацію сюжету, склад героїв кожної яви був незмінним. Поява на сцені нових героїв була свідченням початку нової яви.

Комедія - жанр драми, в якому сатиричними й гумористичними засобами відображається смішне в житті, висміюються суспільні й побутові явища, негативні риси людей тощо. Конфлікт комедії є вирішуванням і зазвичай розв'язується на користь позитивних героїв.

Розум - головний критерій художньої правди й прекрасного.

Спираючись на трактат Теоффаста «Характери», класицисти утверджували незмінність людських характерів. Тому класицистичні образи відрізняються абстрактністю й універсальністю, вони відтворюють лише загальні риси, а не індивідуальні ознаки. Персонажі здебільшого схематичні, герої переважно є носіями однієї домінантної риси.

Чіткий поділ характерів на позитивні й негативні.

Драматичні твори підпорядковуються правилу трьох єдностей - часу, місця, дії.

Чітка композиція творів.

Аристократизм, орієнтація на смаки вищих суспільних верств (проте деякі митці порушували це правило, зокрема Мольєр).

Естетичну цінність для класицистів мало лише вічне, непідвладне часу.

Взірці класицизму в різних видах мистецтв:

Архітектура: палаці Версая, Фонтенбло, Лувр.

Живопис: пейзажі К. Лоррена («Пейзаж з млином», «Вид гавані з віллою Медичі»); «Смерть Германіка», «Танкред та Ермінія», «Літо» (Руф і Вооз) Н. Пуссена.

Література: П. Корнель, Ж. Расін, Ф. Ларошфуко, Ж. Б. Мольєр, Ж. де Лабрюйєр, Ф. де Малерб, Ж. де Лафонтен.

Перегляд відео «Класицизм».

Знайомство з Мольєром.

Один з «Великої трійці» драматургів Франції XVII ст. – геніальний комедіограф Мольєр. Вистави за його драмами, що викривають вади, здавалося б, давно минулих часів, донині викликають щирий сміх у глядачів.

За три століття ці твори, перекладені багатьма мовами світу, не раз були перероблені й породили чимало наслідувань, а найкращі жарти з них увійшли в повсякденну мову європейців. Та й про самого Мольєра було написано десятки п'єс.

Перегляд відео «Мольєр».

Завдання: скласти сенкан про письменника.

IV. Рефлексія

- Яке вчення й чому стало основним критерієм художньої правди й прекрасного в мистецтві класицизму?
- Чому класицисти звернулися до взірців античності?
- У якій праці якого представника доби класицизму викладена теорія класицизму?
- Чим класицистична художня модель докорінно відрізнялася від барокової?
- Поясніть, чому при таких різючих відмінностях мистецькі системи бароко й класицизму функціонували в межах одного історичного часу.
- Яку роль класицизм відіграв в історико-культурному розвитку людства?

Висновки. Основним критерієм художньої правди й прекрасного в мистецтві класицизму було вчення про розум. Слідом за античними митцями, що творили за законами розуму, митці нового часу повинні були дотримуватися тих самих законів і канонів. Теорія Нікола Буало закріпила вимогу наслідування античних митців, оскільки вважалося, що вони створили вічний еталон прекрасного в мистецтві. На перше місце теоретик класицизму поставив драматургію, оскільки вважав саме її найбільш підпорядкованою правилу трьох єдностей. Вимоги чіткої композиції, розмежування високих та низьких жанрів, ієрархії ідейно-тематичної та стильової обумовили певну обмеженість митців, ставили їх у тісні «рамки класицистичних канонів», але не перешкоджали їхній вільній творчості в межах цих рамок та навіть значно її полегшували. Наслідування античних взірців дозволяло й пафосність, і ліризм, і гумор, і навіть «поетичне безладдя». У порівнянні з бароковим мистецтвом, сповненим конкретності й динамізму, що посягли в літературі почуття розгубленості, роздвоєності, сумніву, суперечностей та дисгармонії, класицизм вважав своїм головним завданням навчити людей бути щасливими й дати їм зразки для наслідування. Класицисти повчали всіх - від королів до ремісників. Вони втілювали в мистецтві свій ідеал прекрасного, що різко відрізнявся від реальної дійсності, але від цього не втрачав своєї величі.

V. Домашнє завдання:

Опрацювати конспект, С. 250-268, у зошити записати 3-5 запитань за змістом комедії «Міщанин-шляхтич»*.

За бажанням: переглянути художній фільм «Мольєр» (Франція, 2007 рік, режисер Лоран Тілар).

Тема. Художнє новаторство Мольєра у драматургії, вплив його відкриттів на світове театральне мистецтво. Історія створення комедії «Міщанин-шляхтич».

Мета: ознайомити учнів з особистістю, творчим спадком та драматургійними новаціями Жана Батіста Мольєра, короля класицистичної комедії, з історією задуму й створення комедії «Міщанин - шляхтич»; вдосконалювати й поглиблювати знання учнів про жанр комедії та особливості його розвитку за доби класицизму.

Обладнання: трейлер художнього фільму «Мольєр»; відеопрезентація «Мольєр. Жан Батіст Поклен».

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

-
1. Вправа «Так – ні».
 1. Класицизм як літературний напрям найбільшого розвитку досяг в Англії.
 2. Головним теоретиком класицизму як літературного напрямку був Н.Буало.
 3. Взірцем досконалості в епоху класицизму вважалось античне мистецтво.
 4. Класицизм перекладається як правильний.
 5. Раціоналізм - філософська основа класицизму.
 6. Жан Батист Поклен - це театральний псевдонім Мольєра.
 7. Театр, що відкрив у Парижі Мольєр, має назву «Блискучий».
 8. Мольєр написав п'єсу «Прометей закутий».
 9. У комедії «Удаваний хворий» Мольєр зіграв востаннє.
 10. П'єсу «Гартлоф» було заборонено не тільки ставити на сцені, але й читати.
 11. Особисте життя Мольєра склалось щасливо.
 12. Смерть застала митця на сцені.

III. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Перегляд трейлера художнього фільму «Мольєр» (Франція, 2007 рік, режисер Лоран Тілар)

Створення проблемної ситуації:

Центром дослідження на цьому уроці й буде особистість і творчий доробок Жана Батіста Поклена, що увійшов у світову літературу під ім'ям Мольєр.

Учитель. Мольєр (Жан Батіст Поклен) прийшов у літературу в період розквіту класицистичної трагедії. Хоча Корнель і Расін писали і комедії, проте в той час комічним виставам не надавали такого значення, як трагедії. Комедії сприймалися глядачами як несерйозне видовище, яке має лише розважати публіку. Мольєр вкладав у комедії зовсім інший смисл. Його комедії були не тільки цікавими, а й повчальними. Беручи образи й сюжети для своїх комедій із сучасного йому життя, драматург показував людям їх самих з усіма їхніми пристрастями, вадами та помилками. Мольєр поєднав правила класицизму з традиціями народного театру, що надало його комедіям особливої життєвості й динамізму. Його твори стали вираженням духу народу, духу вільнодумства, непокори й протесту проти всього нищого, фальшивого, порочного. Мольєр довів, що у класицизмі комедія має не меншу, а, можливо, навіть і більшу значущість,

ніж трагедія. Водночас митець був сміливим новатором у галузі літератури й театральної діяльності: вийшовши за межі класицизму, він заснував нові принципи драматургії.

Талант Мольєра розвинувся за часів утвердження королівської влади у Франції. Людовік XIV, «король-сонце», очікував від класицистів уславлення абсолютизму. І дійсно, величезна кількість творів класицизму прославляла монаршу волю, однак, незважаючи на безліч хвалебних творів на честь короля, справжнім володарем епохи став Мольєр - великий король комедії. До нього прислухався не лише король, а й церковники, аристократи та буржуа. Мольєра не любили можновладці, але він став володарем думок і почуттів простого народу.

Творчий спадок: До Мольєра на французькій сцені священним був авторитет трагедії. Тим величнішим був тріумф Мольєра у царині комедії. Драматургічний спадок Мольєра - близько 40 п'єс. Проте найбільший успіх мали 15 з них, чого виявилось цілком достатньо, щоб забезпечити авторові світову славу, а комедії - зайняти визначне місце у світовій культурі. Помер 17 лютого 1673 року через кілька годин після закінчення вистави його п'єси «Удаваний хворий». (Прямо на сцені у Мольєра пішла горлом кров: митець виконував роль удаваного хворого і не викликав у публіки ніяких підозр щодо стану свого здоров'я, а зірвав шалену бурю аплодисментів.) Паризький архієпископ заборонив ховати Мольєра, що не покався (за вимогами католицизму він мав на смертному одрі покаятися у «гріху» лицедійства). Незважаючи на втручання самого короля, Мольєра поховали на цвинтарі Святого Йосифа серед могил самовбивць та нехрещених. На могилу Мольєра поклали велику кам'яну плиту, на якій узимку жебраки і каліки розводили вогнище, через що вона тріснула та згодом розвалилася. Лише через 100 років великого драматурга було перепоховано на кладовищі Лашез поряд з могилою Лафонтена в саркофазі, піднятому над землею на чотирьох колонах.

Стисла характеристика творчого доробку Мольєра. Основні твори Мольєра, їх тематика
За тематикою комедії Мольєра прийнято поділяти на три групи:

Комедії, що висміюють вади вищих прошарків французького суспільства та спотворення моральних норм. Це такі твори як «Смішні манірності» (1659), «Дон Жуан» (1664), «Мізантроп» (1666), «Скупий» (1668), «Жорж Данден» (1668), «Міщанин-шляхтич» (1670).

Головні об'єкти сатири - дворяни та буржуа, що бездумно копіюють псевдоаристократичні манери поведінки.

Головні вади - обмеженість, пихатість, грубість, лицемірство, скнарість, жадоба наживи, прагнення чинів, псевдовихованість та псевдоосвіченість.

Комедії, в яких порушуються проблеми сім'ї, шлюбу, негативні наслідки родинного виховання:

«Сганарель» (1660), «Школа чоловіків» (1661), «Школа дружин» (1662), «Витівки Скалена» (1671). Головні об'єкти сатири - чоловіки, дружини, молоді люди, що шукають вигідного шлюбу, та їхні вади - користолюбство, зневажливе ставлення до жінки, батьківський егоїзм, псевдопочуття, лицемірство, ревності, підлість.

Комедії, що зосереджуються на проблемах релігії, культури, освіти і їх значення в житті суспільства. Найвідоміші твори цієї групи: «Тартюф» (1664- 1669), «Вчені жінки» (1672), «Удаваний хворий» (1673).

Головний об'єкт сатиричного таврування - лікарі та представники церкви. Головні вади - неосвіченість, псевдовченість, шарлатанство, позірне святенництво, жадібність, легковірність.

Жанрова специфіка творів Мольєра

«Завдання комедії полягає у тавруванні людських вад... Найблисучіші трактати на теми моралі часто справляють значно менший вплив, ніж сатира, бо ніщо не бере так людей за живе, як зображення їхніх недоліків. Піддаючи вади загальному висміюванню, ми завдаємо їм нищівного удару. Легко терпіти осуд, але глузування нестерпне. Декого не лякає, коли його вважатимуть злочинцем. Але ніхто не хоче бути смішним...» Мольєр. З передмови до комедії «Тартюф»

У початковому періоді творчості (період «Блискучого театру») Мольєр наслідував жанри середньовічного старофранцузького фарсу. Характерні ознаки фарсу: анекдотична основа сюжету; ексцентричний, яскравий характер сценічної дії; персонажі є уособленням узагальнених соціальних типів - хитрий слуга, невірна дружина чи зрадливий чоловік, невдаха-студент, зануда-вчений, лікар-шарлатан та ін. Другий жанр, який був популярним у тогочасних глядачів, - це італійська комедія дель арте, що є своєрідним

італійським аналогом французького фарсу, але виникла приблизно у XVI столітті та відрізнялася манерою виконання.

Характерні ознаки: комедія дель арте не мала фіксованого тексту чи сталого сюжету, відрізнялася акторською імпровізацією безпосередньо на сцені під час самої вистави, підпорядковуючись тільки загальній схемі сюжету та логіці конфлікту; в основі конфлікту - протистояння батьків і дітей у справах кохання; склад персонажів фіксований - від 10 до 12 осіб, яких називали масками (актори справді грали в масках і кожна маска уособлювала собою певний соціальний або суспільний тип людської поведінки (батьки, діти, лікарі, слуги, псевдовчені та ін., в межах якого актор міг вільно інтерпретувати ті або інші його характерні риси та ознаки).

Спроби створення оригінальних п'єс, експерименти із жанром старофранцузького фарсу привели до створення Мольєром дивертисментів - невеликих комічних вистав, що склалися з окремих сценок, він використовував елементи італійської імпровізаційної техніки на сюжетному матеріалі тогочасного французького життя. Це стало проривом у театральному репертуарі, і п'єси Мольєра почали випереджати італійські.

- чітке розмежування персонажів на позитивних і негативних;
- особлива увага до домінантної риси характеру героя, яка постійно підкреслюється та гіперболізується.

Вершинні твори цього періоду - «Сганарель, або Позірний роконосець», «Школа чоловіків», «Дон Жуан, або Камінний гість», «Мізантроп», «Скупий», «Жорж Данден, або Обдурений чоловік», «Тартюф», «Міщанин-шляхтич», «Витівки Скалена», «Удаваний хворий».

Характеристика естетичних поглядів і театральних новацій Мольєра

Естетичні погляди Мольєра		Художні відкриття Мольєра	
1	театр - дзеркало суспільства	1	правдиве зображення характерів
2	велика виховна роль театру	2	дійові особи його п'єс не міфічні та історичні герої, а звичайні люди з життя
3	дві мети комедії - розважати та повчати	3	використання у п'єсах музики, співів, танців, що сприяло зародженню нових сценічних жанрів - опери та
4	завдання комедії - відображати вади людей взагалі і зокрема вади сучасників	4	використання досягнень народного мистецтва, що значно оживило комедію
5	природність і простота структури п'єси та гри акторів	5	створення двох типів комедій: комедії обставин (наприклад, «Смішні манірності», «Витівки Скалена») та комедії характерів («Тартюф», «Дон Жуан», «Мізантроп»). Нерідко поєднував їх («Міщанин-шляхтич»)
6	сатира - більш активна сила у боротьбі з вадами, ніж трагедія	6	порушення правил класицизму в інтересах п'єси
7	типізація характерів (художні образи - результат спостережень за сотнями людей)	7	поєднання комічного і трагічного конфліктів

Другий період - період творчих пошуків.

Мольєр вирішив наблизити свої театральні експерименти до тих правил, які були визначені для драматичного твору теорією класицизму. Від невеличких, як правило, двох - або трьохактних п'єс він переходить до створення значних за обсягом (на 5 дій, як того вимагала теорія класицизму) віршованих комедій з розгорнутою інтригою, великою кількістю персонажів і різноманітними сюжетними сценами. Тоді ж Мольєр починає вводити до своїх комедій фіксований текст, що стало основою зародження професійного, авторського театру. Експерименти привели до створення нового жанру - комедії-балету, в якій поетичне слово поєднане з музикою і танцювальним мистецтвом.

Третій період - вершина творчості Мольєра: його ще визначають як період «високої комедії». Це художнє відкриття здійснило революцію в театрі XVII століття. Новий жанр синтезував у собі трагедію та комедію шляхом перенесення високої моральної проблематики, притаманної тогочасній трагедії, до комічного сюжету. Мольєр узяв від трагедії її інтерес до моральних аспектів людської поведінки і переніс цю тематику у свої комедії, сюжети для яких брав із сучасного йому французького життя.

Головні ознаки жанру «високої комедії»: композиційний поділ на п'ять дій; дотримання закону трьох єдностей;

З'ясування історії створення комедії' «Міщанин-шляхтич» Мольєра

Одна із найвідоміших комедій Мольєра - «Міщанин-шляхтич» - була написана в 1670 році на замовлення короля Франції Людовіка XIV. Прем'єра відбулася 14 жовтня 1670 року в замиському королівському замку Шамбор.

Історичне підґрунтя створення п'єси «Міщанин-шляхтич»

У 1669 році Людовік XIV приймав у своїй версальській резиденції турецьке посольство на чолі із Солиман-Агою. Турецьких послів змусили довго чекати, а потім їх прийняли у розкішній галереї Нового палацу. Король сидів на троні, і на його вбранні було діамантів на чотирнадцять мільйонів ліврів. Але Солиман-Ага не виказав захоплення, а продемонстрував своїм виразом обличчя, ніби у Турції всі носять костюми з діамантами, а на коні його султана більше коштовностей, ніж на королі Франції. Така поведінка образила пихатого монарха, і він наказав придворному драматургу Мольєру та придворному композитору Люллі написати п'єсу, яка б висміяла турків та їхні церемоніали й традиції. Спочатку Мольєр вигадав комічну сцену, що зображувала посвячення у сан турецького «мамамуші», яку король схвалив і яка стала поштовхом до створення майбутньої комедії. Події комедії зав'язуються навколо особи обмеженого і марнославного міщанина Журдена, що прагне набути шляхетних манер і стати дворянином, а натомість загальне посміховисько. Кульмінацією твору стає сцена появи турецьких псевдопослів та псевдопосвячення героя в турецькі «мамамуші».

Після прем'єри король не промовив і слова, Мольєра охопив жах, а всі, помітивши мовчання короля, почали на всі заставки лаяти п'єсу.

З'ясування первинних вражень від прочитання тексту п'єси «Міщанин-шляхтич» Мольєра

- Розкажіть, наскільки легко (чи важко) було читати п'єсу Мольєра «Міщанин-шляхтич».
- Як часто ви сміялися під час читання твору? Які саме сцени викликали у вас сміх чи посмішку?
- Чи все у творі вам зрозуміло? Що потребує додаткового пояснення?
- Про що цей твір?
- Яким ви собі уявляли дійових осіб п'єси? Хто з них викликав ваші симпатії, а хто з персонажів видався огидним чи неприємним? Чому?
- На які запитання за змістом ви хотіли б отримати відповіді?

III. Рефлексія.

IV. Домашнє завдання

Підготувати усний стислий переказ сюжетної лінії.

Визначити композиційні особливості твору й записати їх у зошити.

За бажанням: переглянути фільм-спектакль «Міщанин-шляхтич» (СРСР, 1977 рік, режисер Володимир Машков, у ролі пана Журдена Володимир Етуш).

Тема. Мольєр. «Міщанин-шляхтич». Тематика і проблематика твору, його загальнолюдське значення.

Мета: розкрити загальнолюдське значення комедії «Міщанин-шляхтич» Мольєра, дослідивши тематику й проблематику п'єси; звернути увагу на особливості жанру й композиції твору, показати традиції й новаторство Мольєра в жанрі класицистичної комедії на прикладі «Міщанина-шляхтича»; розвивати інтерес до театрального мистецтва через залучення фрагментів фільму-спектаклю «Міщанин-шляхтич» (1977); розвивати естетичні смаки учнів та вміння відбирати з шедеврів різних культурно-історичних епох особисті пріоритети.

Обладнання: фрагменти фільму-спектаклю «Міщанин-шляхтич», портрет письменника, тексти твору.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

III. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- Коли зародилося світове театральне мистецтво?
- Яку роль відігравав театр у античному світі?
- Чим відрізнявся театр Середньовіччя й доби Відродження?
- Назвіть головну функцію театру за доби бароко та класицизму. Наведіть аргументи.
- Які жанри драматургії набули найбільшої ваги за доби класицизму? Чому?
- Як визначав роль театру Мольєр?

IV. Аналітичне дослідження тексту в просторі означеної теми уроку

Визначення теми комедії «Міщанин-шляхтич»

- На минулому уроці ми обмінялися враженнями від прочитання п'єси «Міщанин-шляхтич» Мольєра. Пригадайте, про що цей твір. Визначте його провідну тему.
- Які теми паралельно з провідною висвітлює у творі Мольєр?

Тема п'єси «Міщанин -шляхтич» - зображення безпідставних претензій буржуа Журдена на аристократизм та висміювання людських і соціальних вад. Дотичні теми - зображення любовних колізій між Люсієм Клеонтом, Нікольом Ков'єлем, Дорантом та Доріменою; зображення шахрайств учителів та кравця.

Сюжетна лінія та її композиційне втілення у творі

Дія перша - експозиція. В будинку пана Журдена зібралися найняті ним учителі музики і танців, які мають навчити його аристократичних манер. Учителі всіляко вихваляють Журдена, сподіваючись отримати від нього велику винагороду.

Дія друга - зав'язка. Журден домовляється з учителями про підготовку балетної вистави до гостини маркізи Дорімени, з якою він хоче укласти шлюб, щоб отримати дворянський сан (Журден на цей час одружений і має доньку на виданні). Тим часом учителі музики й танців посварилися з учителями філософії та фехтування, доводячи кожен свою першість в освіті. Після занять Журдена з учителем філософії в його дім приходить кравець-шах- рай та відбувається «ритуал» вдягання буржуа в кумедний костюм. Журдена переконують, що це «останній писк моди» в аристократичному середовищі. Журден щедро всіх винагороджує.

Дія третя - розвиток дії. Після сварки з дружиною та служницею, які критично ставляться до «високих прагнень» Журдена, в його дім приходить аристократ-аферист Дорант, користуючись небезкоштовними послугами якого, Журден прагне зблизитися з Доріменою. Дорант дурить Журдена, оскільки витрачає гроші міщанина на дорогі подарунки маркізі від свого імені, бо теж хоче з нею одружитися. Дружина

Журдена прагне використати заклопотаність чоловіка власними мріями про дворянство та видати заміж за Клеонта свою дочку Люсіль, у чому їй допомагає служниця Ніколь, закохана в слугу Клеонта Ков'єля. Журден проти, тому що Клеонт - міщанин, а він хоче видати доньку за аристократа. Тим часом розпочинається балет, головними глядачами на якому є Дорімена та Дорант.

Дія четверта - кульмінація. Під час обіду Журден залицяється до Дорімени, але його дружина припиняє люб'язності та виганяє гостей. З'являється переодягнений Ков'єль і розповідає Журдену, що в його доньку закоханий син турецького султана, що він скоро буде з пропозицією шлюбу та висвячення майбутнього тестя у сан «мамамуші». Журден мало не божеволіє від щастя - збувається його мрія стати дворянином. Манія Журдена у сцені посвяти в «мамамуші» доходить крайньої межі, і вся безглуздість його намагань і моральна потворність виявляються тут в особливо яскравій формі. Розпочинається комічна церемонія, яку проводять «турки», найняті Клеонтом, і він сам, вдаючи сина турецького султана.

Дія п'ята - розв'язка. На сцені один за одним з'являються усі головні персонажі п'єси - дружина Журдена, його донька Люсіль, Дорант, Дорімена - і, дізнавшись, що відбувається, включаються в гру, кожен по-своєму використовуючи обдуреного Журдена. Журден погоджується на шлюб Люсіль з Клеонтом, вважаючи, що видає її заміж за сина турецького султана. Ніколь пов'язує своє життя з Ков'єлем, а Дорант одружується з Доріменою, переконавши Журдена, що це таємний хід, що відверне увагу пані Журден від почуттів її чоловіка до маркізи. «От йолоп так йолоп! Другого такого у цілому світі не знайдеш!» - так у кінці п'єси характеризує Журдена Ков'єль. Комедія закінчується яскравим балетом.

Особливості жанру й композиції п'єси «Міщанин-шляхтич»

«Міщанин-шляхтич» - взірець «високої комедії» Мольєра. Твір поєднав у собі ознаки комедії обставин та комедії характерів: згідно з правилами комедії характерів у ній поставлено завдання розкрити морально-психологічний стан героя, а відповідно до комедії звичаїв були висміяні традиції, уподобання певних соціальних прошарків, передовсім буржуа та аристократів.

За змістом «Міщанин-шляхтич» є взірцем соціально-побутової комедії, в якій розкриваються норми моралі та спосіб життя аристократії та буржуазії часів Мольєра. Однак у творі наявні й елементи соціально-психологічної та любовної комедії, що обумовило її успіх у глядача.

За правилами класицизму комедія має п'ять дій. Композиція п'єси підпорядкована правилу трьох єдностей: всі події відбуваються в домі пана Журдена (єдність місця) впродовж однієї доби (єдність часу), розвиток сюжету зосереджується навколо особи головного героя (єдність дії), переважна більшість героїв є носіями однієї домінуючої риси характеру (неоднозначним є образ головного героя твору). Комічність зображуваних ситуацій поєднується з серйозною моральною проблематикою.

За формою «Міщанин-шляхтич» - це комедія-балет. Мольєр ввів у п'єсу численні пісні, танці, музичні інтермедії, балет, завдяки чому здійснив розширення характеристик персонажів, увиразнивши ті чи ті риси їх вдачі, створивши необхідний емоційний колорит та пародіюючи тематику й стиль тогочасної салонної літератури. Жанр, створений видатним драматургом для придворних розваг, наповнився викривальним змістом.

V. Рефлексія

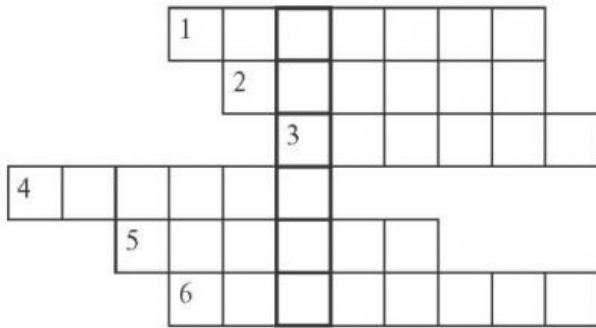
- Пригадайте, яку мету ставив король перед Мольєром, замовляючи йому п'єсу, що стала відомою під назвою «Міщанин-шляхтич».

- Наскільки авторський задум відрізняється від королівського замовлення? Визначте головну мету його створення Мольєром. *(Головною метою створення комедії було гармонійне поєднання художніх якостей комедійного жанру з високим громадянським покликанням митця - вказувати суспільству на моральні негаразди, які потребують виправлення. Незважаючи на те, що п'єса була замовлена самим королем, щоб висміяти турецьких послів, Мольєр надав їй глибокого і серйозного змісту, зробивши головною проблемою твору відображення суперечностей у стосунках дворян та міщан, тобто буржуа. Міщанство (буржуазія) вже із XVII століття перетворювалося на потужну економічну та політичну силу у Франції, але не мало ніяких привілеїв та було віднесено до так званого третього стану разом із селянами. Дворянство, що зберігало панівні позиції та привілеї в державі разом із духовенством, переживало моральний занепад. Королівська влада нерідко поповнювала зубожілу скарбницю за рахунок торгівлі дворянськими титулами. Міщани, у руках яких зосередилися величезні капітали, охоче купували ці звання, а разом з ними й привілеї, що відкривали їм шлях до впливу в суспільстві та до влади. Мольєр поставив перед собою декілька завдань: по-перше - показати перевагу дворян над буржуа з їх низьким культурним рівнем; по-друге - звільнити свідомість міщан від почуття власної неповноцінності. Таким чином, викривальний пафос п'єси спрямований і проти невігластва міської буржуазії, і проти лицемірної моралі дворянства.)*

- Визначте головну думку твору. Яким чином автор доносить її до читача (глядача)? (Головна ідея комедії «Міщанин-шляхтич» художньо втілена у словах Клеонта, що немовби кладуть край безглуздим намаганням Журдена перетворитися з міщанина на шляхтича: «Люди без докорів сумління привласнюють собі дворянське звання, - цей вид злочинства, вочевидь, став звичним. Але я щодо цього, зізнаюся, більш делікатний. Я гадаю, що будь-який обман кидає тінь на порядну людину. Соромитися тих, від кого тобі прирекло народитися на світ, похвалятися в товаристві вигаданим титулом, видавати себе не за те, чим ти є насправді, - це, як на мене, ознака душевної нищості».)

- Визначте сутність головного конфлікту твору та поясніть, чому для його втілення Мольєр обрав саме жанр комедії? (Основний конфлікт полягає у зіткненні морально здорових реальних сил французького суспільства з міщанства та простолюду з псевдомораллю аристократії і втратою людської гідності та здорового глузду у прагненні міщанства у будь-який спосіб здобути дворянські привілеї.)

Розгадайте кросворд.

1. Жанр твору «Міщанин-шляхтич»
2. Збіднілий дворянин, що позичає гроші в головного героя твору.
3. Ім'я дочки головного героя.
4. Ім'я служниці.
5. Ім'я слуги.
6. Ім'я маркізи, до якої залицялись два герої твору.

Ключове слово для перевірки. Ім'я автора твору «Міщанин-шляхтич».

Зроби висновки.

«Міщанин-шляхтич» Мольєра відповідає всім правилам класичної комедії:

1. Щодо поділу на дії _____
2. Єдність місця _____
3. Єдність часу _____
4. Єдність дії _____
5. Персонажі поділяються на _____

VII. Домашнє завдання

Перечитати ключові епізоди п'єси; переглянути фільм-спектакль «Міщанин-шляхтич»(1977);

*Завдання для роботи в групах (3-4 учні): підготувати презентаційний вихід персонажа комедії «Міщанин-шляхтич» Мольєра:

I група: вчителів, що їх винайняв для власного навчання Журден;

II група: пана Журдена;

III група: пані Журден;

IV група: Клеонта;

V група: Люсіль;

VI група: Доранта й Дорімени;

VII група: Ніколь і Ков'єля;

VIII група: автора.

Тема. Мольєр. «Міщанин-шляхтич». Основні образи комедії. Засоби комічного (гумор, іронія, сатира, сарказм).

Мета: дослідити систему образів комедії «Міщанин-шляхтич», показати новаторство Мольєра у створенні класицистичних персонажів; розкрити смислове навантаження основних образів комедії та їх роль у втіленні авторського задуму; з'ясувати роль засобів комічного у створенні системи образів «Міщанина-шляхтича» та втіленні провідних ідей твору; розкрити актуальність комедії Мольєра в сьогоденні.

Обладнання: фрагменти фільму-спектаклю «Міщанин-шляхтич», портрет письменника, тексти творів.

*Найкраще, що я можу зробити,
- це викривати в смішних
зображеннях вади мого часу.
Мольєр*

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

III. Актуалізація опорних знань

Бесіда

- Назвіть дійових осіб п'єси «Міщанин-шляхтич».
- Хто з них є головним персонажем? Обґрунтуйте.
- Назвіть образи другорядні. Спробуйте визначити їх роль у творі.
- Чи є в комедії Мольєра епізодичні персонажі? Яке їхнє значення?
- Чи дотримується Мольєр правил класицизму у створенні системи образів комедії? Доведіть, спираючись на текст.
- Доведіть, що, створивши образ пана Журдена, Мольєр руйнував вимогу зображувати героїв як носіїв однієї домінантної риси характеру. Яким постає Журден у «Міщанині-шляхтичі»?

Вправа «Незавершене речення».

	1. Головний герой комедії «Міщанин-шляхтич» _____
	2. Пан Журден прагне _____
	3. Слуги в комедії – це _____
	4. Люсіль – це _____
	5. Вигадка про сина турецького дворянина належить _____
	6. На турецького вельможу переодягнувся _____
	7. Пана Журдена посвятили у неіснуючий сан _____
	8. На банкет пан Журден запросив _____
	9. Маркіза Дорімена закохана у _____
	10. Використовує гроші пана Журдена, підігрує йому, але зневажає його _____
	11. Дивиться на пана Журдена, як на опудало _____
	12. У кінці комедії намічаються весілля _____

IV. Аналітичне дослідження в просторі означеної теми уроку

«Дефіле» (демонстрація) персонажів п'єси Мольєра «Міщанин-шляхтич»: театралізований вихід героїв (звіти груп, які виконували випереджальне домашнє завдання; під час виходу кожної групи, що представляє персонажів комедії Мольєра, рекомендуємо використати фрагменти з фільму-спектаклю «Міщанин-шляхтич», де діють ці ж герої, без озвучування)

I група. «Вчителі»

Одночасно виходять усі вчителі й по черзі або одночасно представляють як кожен себе, так і всю групу в цілому.

Учитель музики: Я - вчитель музики. Я навчаю пана Журдена музики й співу, щоб він не виглядав телепнем у пристойному товаристві. За це він мені платить гарні гроші, (в бік) хоча йому ведмідь на вухо наступив.

Учитель танців: Я - вчитель танців. Я навчаю пана Журдена танцям і галантним манерам, щоб він не виглядав телепнем у пристойному товаристві. За це він мені платить гарні гроші, (в бік) хоча цим справам можна було скоріш навчити корову.

Учитель фехтування: Я - вчитель фехтування. Я навчаю пана Журдена володіти шпагою, як це прийнято серед аристократів, щоб він не виглядав телепнем у пристойному товаристві. За це він мені платить гарні гроші, (в бік) хоча його вже давно можна було пришпилити на вістрі шпаги як метелика.

Учитель філософії: Я - вчитель філософії. Я вчу пана Журдена висловлювати думки, як це прийнято серед аристократів, щоб він не виглядав телепнем у пристойному товаристві. За це він мені платить гарні гроші, (в бік) хоча як був дурнем, так ним і залишається.

Всі вчителі разом: Ми вчителі-хапуги й негідники. Нас не цікавлять успіхи нашого підопічного. Нам потрібні лише гроші! Багато грошей!

II група. «Пан Журден»

Журден: Я - пан Журден, головний персонаж комедії Мольєра «Міщанин-шляхтич». Цей негідник посмів мене виставити посміховиськом, як «ворону в павичевому пір'ї». Проте, я - сама досконалість! Я розумний! У мене багато грошей! Я працьовитий! Я знаю, чого хочу! А хочу я бути дворянином і мати всі привілеї аристократів. Для цього я навчаюсь шляхетним наукам і товаришую з родовитими панами, такими, як граф

Дорант. Я настільки гарний і досконалий, що мене має покохати маркіза Дорімена! (Дарма, що я вже маю жінку. Вона - нікчемна міщанка й не достойна моєї висоти.) Я всім доведу, що моє місце серед аристократів! Я отримаю свій титул від самого короля!

(Журдена супроводжують «слуги», що під час його промови корчать промовисті гримаси. Й це допомагає сприймати його слова з ефектом до навпаки.)

III група. «Пані Журден»

Пані Журден: Я нещасна дружина цього телепня. Він зовсім утратив глузд, вбивши собі в тямку, що має бути шляхтичем. О, я бідна! Він цвиндрить направо й наліво наше багатство. О, я нещасна! Він затявся видати нашу доньку за аристократа, в той час як вона кохає цього порядного хлопця з міщан Клеонта. Як мені вберегти свій дім від розору? Як мені пережити цей сором? Хто мені допоможе?

IV й V групи. «Клеонт» і «Люсіль»

Клеонт: Я - Клеонт. Я молодий маєтний міщанин. Я кохаю Люсіль, доньку пана Журдена. Але він, утративши сором, зрікся своїх предків і спить і бачить себе шляхтичем. Він став таким пихатим і зарозумілим у своєму прагненні до аристократизму, що не хоче бачити в мені свого зятя. Та я не відступлюсь! Люсіль буде моєю!

Люсіль: Цей божевільний чоловік - мій батько (вказує на Журдена). Та його мрії про шляхетність - це його мрії. Мені не потрібні титули! Я кохаю Клеонта! І буду боротися за своє щастя!

Клеонт і Люсіль разом: Ми будемо щасливими! Ми знаємо, як змусити Журдена нас благословити!

VI група. «Дорант і Дорімена»

Дорант: Нехай цей телепень думає, що я йому друг! Я цим скористаюсь задля втілення власної мети: я одружусь з Доріменою! Дарма, що мої кишені пусті! Зате я спритний пройдисвіт, і поки є Журдени, я буду на коні!

Дорімена: Я так люблю коштовності! Я так люблю лестощі! Я так люблю, щоб мною захоплювалися! Адже я - маркіза!

Дорант і Дорімена говорять разом: Ми аристократи-негідники й дурисвіти! Ми жадібні, підлі, нахабні, у нас немає благородства й любові. Ми зробимо все, щоб вициганити в цього дурня Журдена якомога більше грошей.

VII група. «Ніколь і Ков'єль»

Ніколь: Я служанка в домі пана Журдена. Мій пан «того» (крутить біля скроні пальцем). Йому брешуть, його обкрадають, а він тим пишається.

Ков'єль: Я слуга Клеонта. І я на боці свого пана. Я не сліпий, і бачу, як пан Журден утратив розум через своє прагнення бути шляхтичем.

Ніколь і Ков'єль разом: А ще ми закохані й будемо допомагати закоханим Клеонту й Люсієль! Нехай пан Журден нас навіть поб'є!

VIII група. «Автор»

Автор: Мене так мало в творі. Я майже непомітний. Я ховаюся у ремарках! Мене ніби й немає, але я скрізь! І все, що відбувається в комедії «Міщанин-шляхтич», - усе залежить від мене.

Характеристика системи образів комедії «Міщанин-шляхтич»

Герменевтична бесіда

- Навколо якого персонажа сконцентрована дія в комедії «Міщанин-шляхтич»? Що втілює собою цей образ? *(Вся дія твору сконцентрована навколо образу головного героя комедії міщанина Журдена, що є художнім втіленням типу образу міщанина- багатія, який соромиться свого «нищого» походження і готовий на все, щоб зайняти місце серед дворян; визнавши з ними беззаперечну моральну та культурну вищість над собою, своїм характером та поведінкою, він визначає поведінку інших персонажів твору і впливає на розвиток конфлікту в комедії.)*

- Згідно з класицистичними канонами характер головного героя визначається його основним бажанням. Доведіть, що Журден - носій однієї пристрасті. *(Головне бажання Журдена - це бажання стати дворянином. Крім того, провідною рисою Журдена у його прагненні стати аристократом є безглузда пиха, «...на мою думку, - говорить Журден, - немає нічого приємнішого, як знатися з вельможним панством». Журден підтримує «дружні стосунки» з пройдисвітами-аристократами Дорантом і Доріменою; намагається наслідувати звичаї аристократичної верхівки, як він їх розуміє; замовляє собі модне «дворянське» вбрання, прагне наслідувати вишукані аристократичні манери, вивчати різні науки та мистецтва, якими неодмінно має володіти кожен дворянин: «...Я ж страх як хочу зробитися вченим! Така лють мене бере, тільки-но згадаю, що батько з матір'ю не вчили мене різних наук у дитинстві».)*

- Що нам відомо про попереднє життя Журдена? Про його походження? *(Батьки Журдена і його дружини були крамарями, торговцями, «чесними міщанами з діда-прадіда».)*

- Як Журден, охоплений маніакальною ідеєю аристократизму, сприймає своє походження й ставиться до свого середовища, в якому він досягнув значних успіхів? *(Пан Журден соромиться свого простого походження і має нестримне бажання стати дворянином. Репліки самого героя та його оточення є вдалим характеристиками цього персонажа. «Я дав би собі на руці два пальці відрубати, - запевняє пан Журден, - аби народитися вдруге графом чи маркізом». Він проявляє пихатість і недолугість, стає предметом ошуканства пройдисвітів- аристократів, вчителів та кравців, виглядає, як «ворона у пір'ї павича». У своїй затятості стати дворянином Журден доходить до того, що він навіть готовий відмовитися від власної дружини і доньки, женучись за примарним коханням до маркізи Дорімени: «Нічого не пошкодую, щоб протоптати собі стежечку до її серця. Вельможна дама має для мене особливу, чарівну принадність, і таку честь я ладен купити за всяку ціну...» Він готовий зруйнувати щастя власної дитини, стаючи на перешкіді її кохання до Клеонта. Журден, що свято вірить у можливість його перетворення на аристократа, весь час потрапляє у кумедні ситуації, які не тільки доводять його невігластво, а й спростовують його безпідставні амбіції та претензії на дворянство. Особливо яскраво пан Журден викazuje своє самодурство, коли його розіграє Клеонт, посвячуючи у сан «мамамуші». «Ви не шляхтич - ви не матимете моєї доньки», - так безапеляційно Журден заявив закоханому юнаку-міщанину. Клеонт вирішив боротися, використавши зятю дурість майбутнього тестя. Тому він добряче лупцює Журдена під час псевдопосвячення, прагнучи «вилікувати» його від манії аристократизму.)*

- Доведіть, спираючись на текст, що образ Журдена не є типово класицистичним. Які новації для його створення використав Мольєр? *(Журден одночасно й герой «характеру», й герой «обставин». Образ пана Журдена не є типово класицистичним персонажем, оскільки в ньому передовсім органічно поєдналися дурість і розум. Дурість героя підтверджується його прагненням будь-що потрапити у вище товариство, яке того не варте; він дає гроші, щоб його називали «ваша світлість»; залицяючись до Дорімени, не бачить, як Дорант використовує його почуття; він неук і невіглас, тому його легко обдурюють. Проте тут же у тексті читач відкриває для себе й низку позитивних рис героя (цим Мольєр руйнував підвалини канонів класицизму): це і його спостережливість (помітив, що кравець вкрав у нього добрячий шмат тканини), й уміння заробляти та рахувати гроші, й критичне ставлення до схоластичних наук, йому вистачає здорового глузду не влізти в бійку й т. ін.)*

Головний художній прийом, який використовує Мольєр для розвінчання свого головного героя - це комізм, іронія, яка іноді переходить у гірку викривальну сатиру та жорсткий сарказм (особливо у діалогах Журдена з його дружиною, яка на відміну від чоловіка не втратила здорового глузду й не охоплена

пристрастю стати дворянкою). Основний комізм образу Журдена полягає в тому, що, втративши здоровий глузд і раціональні життєві орієнтири, які зробили його поважною і багатою людиною в своєму середовищі, він намагається потрапити до більш культурного та цивілізованого прошарку суспільства, не розуміючи, що дворянство є набагато гіршим та розбещенішим, ніж міщанство, до якого належить він сам.)

Приклади застосування Мольєром різних видів комічного для втілення авторського задуму:

- а) гумор - Журден позичає гроші Доранту (*висміюється довірливість Журдена та шахрайство Доранта*);
- б) іронія - пані Журден іронізує над довірливістю свого чоловіка (*висміюється плазування Журдена перед аристократією*);
- в) сатира - Ков'ель дає негативну характеристику Журдену: «От йолоп, так йолоп!..» (*втілена народна оцінка таких «шляхтичів», засудження буржуазії в її намаганні здобути аристократичні титули та звання*);
- г) сарказм - пані Журден з неприхованим гнівом викриває Доранта і Дорімену, виганяючи їх зі свого дому (*втілено засудження лицемірного життя аристократії*);
- д) буфонада (італ. *Буййонаїа* - блазенство, комедійна гра акторів, в якій використовуються засоби гіперболізованого комізму, окарікатурення персонажів, ситуацій; вистава, побудована в такій манері виконання) - окарікатурення Журдена: як він одягається, вимовляє звуки під час уроку, кланяється тощо (*викриття ганебного плазування перед аристократією, яка того не варта*);
- е) фарс (вид народного театру та літератури західноєвропейських країн, передусім Франції. Відрізнявся комічною, нерідко сатиричною спрямованістю, реалістичною конкретністю, вільнодумством. Герої фарсу - міщани. Образи-маски фарсу позбавлені індивідуальності, вони були першою спробою створення соціальних типів) - перодягання Клеонта і Ков'еля, підглядання Ніколь, побиття Журдена палицями під час посвяти у «мамамуші» та ін. (фарсові елементи надають п'єсі особливої жвавості, ефекту комічного; це також засіб викриття і висміювання дурості Журдена).

Саме тому світогляд, поведінка та мораль Журдена викликають сміх та осуд. Саме через це так холодно публіка зустріла комедію Мольєра «Міщанин-шляхтич». «Найкраще, що я можу зробити, - це викривати в смішних зображеннях пороки мого часу», - говорив сам Мольєр і дотримувався цього девізу попри всілякі негаразди.

- Яку роль у системі образів відіграє пані Журден? Люсіль та Клеонт? Ніколь та Ков'ель? (*Важливе місце у системі образів комедії «Міщанин-шляхтич» займають образи пані Журден, доньки подружжя Журденів Люсіль, її нареченого Клеонта та їхніх слуг Ніколь та Ков'еля. Всі вони протиставлені пану Журдену та його друзям - аристократам як представники міщанського прошарку, готові відстоювати свої права та почуття. Пані Журден бореться за щастя доньки, бачить усі хиби засліпленого манією аристократизму чоловіка, відверто ненавидить хижаків-аристократів, що присмокталися до тугого гаманця пана Журдена. В її образі до певної міри знайшли втілення думки самого автора, вони розвинені та поглиблені моральними засадами, що сповідують інші персонажі-міщани та їхні слуги. За принципом контрасту до образу головного героя створений і образ Клеонта. Якщо пан Журден виведений автором як антигерой - він носій моральних вад, які слід затаврувати, то Клеонт, його наречена Люсіль є ідеальними позитивними героями, які мають сприйматися глядачем як взірці людської поведінки. Вони обоє розумні, освічені, тверезо мислячі, керуються високими моральними переконаннями, борються за свої почуття з недолугим Журденом, відрізняються твердістю духу та справжнім почуттям людської гідності. Вони не будуть плазувати ні перед «тугим гаманцем» міщанина, ні перед високим становищем аристократа. Клеонт, предки якого обіймали почесні посади, й сам прослужив шість років у війську, його статки досить великі, але він, на відміну від Журдена, не має бажання привласнювати собі чужі звання і титули, тому що понад усе цінує честь та моральні якості. Ці герої, а разом з ними й пані Журден та слуги Ніколь і Ков'ель, доводять, що цінність людського життя й людини як особистості полягає в здатності керуватися здоровим глуздом та вимогами моралі, не втрачаючи при цьому почуття власної гідності. Крім того, образи Ніколь та Ков'еля є художньою опозицією до представників пихатої і чванливої дворянської знаті й недалекогоглядного міщанства. Незважаючи на те, що вони слуги й не мають ні сану, ні грошей, ці персонажі є художнім утіленням авторського ставлення до простого народу, його поваги й доброзичливості до людей, у яких брак освіченості та «права гаманця» компенсується природною кмітливістю, завдяки якій вони стають справжніми господарями ситуації й не тільки влаштовують особисте щастя, а й турбуються про долю своїх господарів.*)

- Який сенс образів Доранта й Дорімени? (Образи дворян графа Доранта та маркізи Дорімени яскраво засвідчують лицемірство, продажність, моральну нищість того зовні вишуканого, освіченого, блискучого аристократичного світу, до якого так прагне потрапити пан Журден. Граф Дорант, збіднілий дворянин-

пройдисвіт, збирається за рахунок Журдена влаштувати свій шлюб з маркізою Доріменою. Він нахабно бреше Журденові й про прихильність родовитої дами, й про те, що «сьогодні йшла розмова в королівській спочивальні» саме про цього «видатного» міщанина, який заслуговує на дворянський титул. Образи Доранта і Журдена також протиставлені автором. Якщо Журден щирий у своїх почуттях, то граф - закінчений лицемір. Якщо Журден щиро вірить у шляхетне слово Доранта обіцянку повернути гроші, то аристократ-негідник і не збирається їх повертати, а використовує для власних цілей. Журден наївно прагне дружби з високими особами, проявляючи при цьому дурість та приниження. Дорант же, виманюючи гроші у Журдена, цинічно глузує з нього. Дорімена взагалі сприймає Журдена як кумедного дурника, блазня, але й сама виявляється обдуреною, погодившись на одруження з Дорантом, що маніпулює Журденовими грішми й видає себе за багатія. Маркізу не цікавлять високі почуття, вона опікується тільки власним статусом та багатством. Для Мольєра зображення аристократів саме під таким сатиричним кутом було актом надзвичайної громадянської сміливості. Адже він замахнувся на звичай й вади панівного в суспільстві класу, і холод самого монарха був тому підтвердженням.)

V. Рефлексія. З'ясування традицій і новаторства Мольєра в п'єсі «Міщанин-шляхтич»

Складання порівняльної таблиці «Традиції та новаторство Мольєра у п'єсі «Міщанин-шляхтич»

Традиції класицизму	Новаторство Мольєра
* назва п'єси промовиста, має подвійний смисл: 1) викривається плазування Журдена перед аристократією; 2) міщанин виявляється більш шляхетним, ніж дворяни, тому немає потреби принижуватися; * поділ персонажів на позитивних і негативних; * дотримання правил жанрової ієрархії: комедії як жанру відповідають персонажі не дуже високого походження, їхня мова жива, розмовна; аристократія ж подається у сатиричному зображенні; * виховний зміст комедії; * розум - критерій оцінки персонажів; * чітка композиція, підпорядкована задуму автора; * універсальність людських характерів; образи схематичні, незмінні, за кожним - певна ідея; * художні образи й увесь зміст комедії - моральний урок людству	* порушення правила трьох єдностей - місця, дії і часу; * поєднання соціального змісту та любовної інтриги; * реалістичність образів: вони взяті зі звичайного життя; * поєднання комедії характерів із комедією обставин; * використання традицій народного театру; * введення балету та співів у структуру комедії; * орієнтація на смаки не вищого класу, а широкої публіки, утвердження пріоритетів народної моралі; * викриття вад людей і суспільства (за О. Ніколенко)

Науковець Н. Міляновська вважає, що «у комедії «Міщанин-шляхтич» Мольєр майстерно поєднав суворі правила класицистичного мистецтва і народного фарсу: глибокий філософський зміст і побутові замальовки, реальне історичне тло і неправдоподібні комічні ситуації. Французький комедіограф своєю творчістю зумів довести, що високе мистецтво не обов'язково має бути трагічно-урочистим чи повчально-нудним, що і комедія може бути одночасно і вишуканою, і смішною, і цікавою як для аристократії, так і для простолюду». Доведіть справедливості цього твердження, спираючись на текст п'єси.

VI. Домашнє завдання

Прочитати комедію Д. Фонвізіна «Недоросток».

Тема. “Сатири сміливий володар...” (Д.І. Фонвізін. «Недоросток»)

Мета: ознайомити учнів із творчістю російського письменника Д.І.Фонвізіна; на матеріалі його п'єси “Недоросток” поглиблювати навички аналізу драматичного твору; уміння визначати риси класицистичної комедії; розвивати зв'язне мовлення, логічне мислення, навички інсценізації; виявити головні проблеми, поставлені в комедії; сприяти розширенню літературного світогляду школярів.

Обладнання: портрет письменника, виставка його творів, тексти комедії “Недоросток”; “Словарь живого великорусского языка В.И.Даля”, афіша “Арка класицизму”, кросворд.

*Волшебный край! Там в стары годы,
Сатиры смелый властелин,
Блистал Фонвизин, друг свободы...
А.С.Пушкин*

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

II. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу.

Учитель.

Мы все учились понемногу
Чему-нибудь и как-нибудь,
Так воспитаньем, слава Богу,
У нас немудрено блеснуть...
Так писал О.С.Пушкін.

Проблема освіти й виховання з давніх-давен хвилювала письменників. До неї у XVI і XVIII ст. зверталися класицисти Ж.Б.Мольєр і Д.І.Фонвізін у своїх комедіях “Міщанин-шляхтич” і “Недоросток”. Ця тема важлива і для нас із вами тих, хто мусить долати важкі шляхи пізнання. Тож навіщо ми обираємо собі нелегку путь, постійно вчимося, підвищуємо свій інтелектуальний рівень? Яка мета нашої освіти? У цьому вам допоможуть розібратись вічні образи Мольєра і Фонвізіна.

Повідомлення учнів про життя і творчість Д.І.Фонвізіна

“Літературні візитки”

1.Дитинство

Д.І.Фонвізін народився 3 (14) квітня 1745 року у Москві.

2. Навчання

3 1755 року навчався у гімназії Московського університету та на філософському факультеті в Петербурзі

3.У вирі політичних подій

“Листи з Франції” та “Роздуми” – блискучий твір, звід політичних ідеалів письменника, яскравий документ російської суспільної думки

4.Полеміка між імператрицею та Д. Фонвізіним

Журнал “Співрозмовник любителів російського слова”

Статті сатиричного змісту:

- ☐ “Придворна граматики”;
- ☐ “Лист придворного радника Хабарникова його величності”;
- ☐ “Відповідь його світлості”;
- ☐ “Лист Тараса Скотиніна рідній своїй сестрі Простаковій”

5.Останній день життя Д. Фонвізіна - 1 (12) грудня 1792 р.

Словникова робота.

У “Словникові живої великоруської мови” В.І.Даля є таке трактування слова “недоросток”:

Недоросль – не достигший полных лет, обычно 21 года; незрелый, не вошедший во все года, в полный возраст, невозмужалый.

Бесіда з учнями:

- Назвіть головних персонажів комедій.
- Де відбувається дія?
- Визначте головний конфлікт п'єси.

Проблемне запитання.

- Як уже зазначалося постановка п'єси була проблематичною. Як ви думаєте, чому?
- Визначте коло проблем порушених у комедії(соц.-політичні та моральні).

Інсценування (сценка “Тришкін кафтан”).

Бесіда

- У чому полягає значення сцени з Тришкіним кафтаном?

Учень. Сценка з Тришківним та кафтаном розкриває сутність тогочасного суспільства, в якому люди посідають місце, яке не відповідає їхнім інтелектуальним і моральним якостям.

Час міркування.

- Що вам відомо про поміщиків Простакових? (скласти інформаційне гроно про відношення поміщиків до кріпаків)

- Кого у комедії називають “недоростком”?
- Чим займається цей юнак?

Асоціативний кущ

Учитель. А зараз вашій увазі уривки із фільму «Недоросток» (перегляд відеофрагментів).

- Яким постає у цій сцені Митрофан?
- Хто винен у цьому?
- Як ви гадаєте, чи любить Митрофан свою матір?
- Як ви вважаєте, чи можна змінити Митрофана у кращий бік?
- Як до маєтку потрапила Софія?
- Охарактеризуйте образи Софії та Мілона.

Бесіда.

1. Які сатиричні прийоми використовує Фонвізін, показуючи поміщиків? («Говорящие» прізвища).
- Навмисне перебільшення негативних рис (гіпербола).
 - Самохарактеристики.
 - Бажання героїв.
 - Ремарки.
 - Яка ж головна проблема поставлена в І дії?

Висновок. Прочитавши І дію, ми можемо говорити про те, який гнів, яка біль жили в душі письменника. Фонвізін встав на захист великого російського талановитого народу над яким знущалися деспоти-поміщики.

Учитель. Центральними образами комедії є, безперечно, Стародум і Правдін. Вони стали рупором просвітницьких ідей. Що ви про них знаєте? (Відповіді учнів)

Ділова гра «Компетентність».

Оскільки ми знаємо зміст комедії «Міщанин-шляхтич» та «Недоросток», то можемо їх порівняти.

Аспекти порівняння:

1. Назва п'єси
2. Для чого вчать герої
3. Тема
4. Образна система
5. Виховний зміст
6. Пафос

III. Підведення підсумків.

Бесіда

- Чи радісний сміх у Фонвізіна?
- Ні. Це сміх крізь сльози...
- Назвіть ознаки класицизму комедії «Недоросток» (відповіді учнів)
 - Яка будова комедії?
- Зав'язка – поява Стародума і звістка про 10 тисяч.
Кульмінація – сцена екзамен Митрофана.
Розв'язка – фінал.

Проблематика п'єси?

1. Критика самодержавно-кріпосницької дійсності.
 2. Трагедія долі простої людини.
 3. Проблема виховання і освіти молоді людини.
 4. Бажання бачити Росію освіченою, духовно багатою.
- Чому Пушкін назвав Фонвізіна «другом свободи»?
 - Чи можна образ Митрофана віднести до вічних?
 - Чи радісний сміх у Фонвізіна?

Висновок. П'єса «Недоросток» актуальна і сьогодні, а образ Митрофана можна віднести до вічних образів. Хочеться, щоб цю п'єсу ви сприйняли не як твір далеких часів, а як сучасний твір, який допоможе вам у житті вести непримириму війну із скотинініми, митрофанами, які трапляються в сьогоденні. Цініть цей твір як пам'ятник російської культури. Комедія має і виховне, і соціальне значення: людина мусить

учитися, підвищувати свій культурний і моральний рівні, щоб гідно служити своїй вітчизні, а суспільство повинно будуватися на розумних засадах, і кожен має посідати в ньому те місце, яке йому належить.

IV. Домашнє завдання.

Повторити відомості з теми «Бароко. Класицизм», підготуватися до контрольної роботи. Написати твір-мініатюру “Чи актуальна п'єса “Недоросток”?*

Тема. Контрольна робота. Бароко і класицизм

Мета: перевірити рівень засвоєння учнями теми «Бароко і класицизм»; систематизувати знання з вивченої теми та розвивати вміння застосовувати їх на практиці; сприяти формуванню цілісного уявлення учнів про всесвітній літературний процес.

Обладнання: кліше завдань для проведення контрольної роботи з теми «Бароко і класицизм».

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація учнів на успішне виконання контрольної роботи.

III. Самостійне виконання контрольної роботи учнями (за варіантами).

IV. Домашнє завдання.

Прочитати С.271-284, дати відповідь на питання «Який він, Маленький принц?»*

Тема. Антуан де Сент-Екзюпері. «Маленький принц». Людські взаємини, моральні цінності в казці-притчі.

Мета: ознайомити учнів з особистістю та творчими надбаннями відомого французького письменника ХХ століття Антуана де Сент-Екзюпері; показати місце філософської казки-притчі в контексті творчості митця; розпочати аналітичне дослідження тексту «Маленького принца», зробивши акцент на характеристиці людських взаємин, відображених у творі, та моральних цінностей; вдосконалювати читацькі компетенції учнів; сприяти формуванню духовних цінностей учнів.

Обладнання: відеопрезентація «Антуан де Сент-Екзюпері»; А. де Сент-Екзюпері. «Молитва»; відеокліпи «Енігма. «Космос»; фрагменти мультфільму «Маленький принц» (1979).

*Сумна і насмішувата казка ця,
звичайно, більше для дорослих, ніж для дітей...
Над нею і посміхнешся, і посумуєш,
а головне - неодмінно замислишся...
Казка ця - мудра, і людина,
і автор її не тільки поет, але й філософ.
Нора Галь, перекладач*

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

Перегляд відеоряду «А. де Сент-Екзюпері. «Молитва»

Проблемна ситуація

- Хто ж ця людина, що такими простими й зрозумілими словами зверталася до Бога?
- Що ми знаємо про Антуана де Сент-Екзюпері як про людину та як про письменника?

Ознайомлення з особистістю А. де Сент-Екзюпері та його творчим внеском у скарбницю світової літератури

Перегляд відеопрезентації «Антуан де Сент- Екзюпері»

Завдання. Створити словесні портрети Сент- Екзюпері-людини і Сент-Екзюпері-митця.

(І група створює портрет Сент-Екзюпері-людини (для полегшення роботи рекомендуємо використати такі позиції:

походження й середовище, в якому пройшло дитинство Антуана де Сент-Екзюпері; освіта, життєві захоплення; чинники, що вплинули на формування світогляду найважливіші факти біографії; світогляд і провідні риси характеру; ставлення до людей).

II група працює над створенням словесного «мистецького» портрета письменника, враховуючи такі питання:

ставлення до мистецтва (до літератури), літературні кумири;

початок творчості;

найвідоміші твори;

провідні теми творів;

провідні ідеї творів Антуана де Сент-Екзюпері).

На виконання роботи виділяється до 3 хвилин. Кожна група обирає спікера, який представляє результати спільної роботи. Можливі доповнення й уточнення.

Аналітична робота зі змістом казки Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц»

Перегляд відео «Разговор о книге».

З'ясування історії задуму й створення казки «Маленький принц»

- Коли була написана казка «Маленький принц»? Що стало поштовхом до її створення? *(Задум казки Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц» виношувався досить довго. По-справжньому мотиви цього твору почали складатися з початком Другої світової війни. У той самий А. де Сент-Екзюпері часто малював один і той же малюнок: маленький хлопчик із крильцями і без них здивовано дивиться із-за хмар на землю. Цей дивовижний хлопчик дедалі більше не давав спокою письменникові, льотчикові, бійцеві. Казка була написана під час вимушеної еміграції у Нью-Йорку протягом 1942 року і вийшла друком навесні 1943 року. Це був останній твір А. де Сент-Екзюпері.)*

Аналіз посвяти

- Кому присвятив Антуан де Сент-Екзюпері «Маленького принца»? Це дитина чи доросла людина?
- Хто такий Леон Верт? Як ви оцінюєте цінність такого подарунка другові як книга, написана власноруч?
- Як сам Антуан де Сент-Екзюпері пояснив, чому він присвятив «Маленького принца» саме Леонові Верту? *(По-перше, «той дорослий - мій найкращий приятель»; по-друге, «той дорослий може зрозуміти все на світі, навіть дитячі книжки»; по-третє, «дорослий живе у Франції, йому там голодно й холодно. Він дуже потребує, щоб втішили».)*
- Яку роль відіграє примітка «Леонові Верту, коли він був маленьким»?
- Який сенс має вислів «Усі дорослі колись були дітьми, але мало хто з них про це пам'ятає»?
- То для кого ж, по-вашому, призначена казка Сент-Екзюпері? Кого він бачив своїми читачами?

З'ясування первинних вражень учнів від самостійного прочитання тексту казки «Маленький принц»

- Як швидко ви прочитали казку Антуана де Сент-Екзюпері?
- Про що вам сказала назва твору до початку читання? На яку історію ви очікували? Чи справдилися ваші сподівання?
- Чи доводилося вам раніше читати подібні казки?
- Які епізоди вам запам'яталися найбільше? Чим?
- Чи можна події, зображені в ній, назвати динамічними й захопливими?
- Як ви думаєте, ця казка дає відповіді на запитання чи, навпаки, породжує запитання? Що в творі, по-вашому, потребує роздумів і пояснень?
- Як ви думаєте, навіщо автор сам проілюстрував казку «Маленький принц»?

Перегляд фрагменту мультфільму «Маленький принц» (1979), що відповідає змісту його першого розділу тексту казки

Герменевтична бесіда

Розділ перший

- Від чийого імені ведеться розповідь? *(Від імені першої особи, автора-оповідача.)*
- Це розповідь дитини чи дорослої людини? Доведіть, спираючись на текст.
- Чому оповідач звертається до подій шестирічного віку в своїй біографії? Перекажіть близько до тексту ситуацію зі «слоном в удаві».
- В якому стані перебував хлопчик, коли дорослі замість «слона в удаві» бачили капелюха?
- Поясніть, спираючись на текст, чому дорослі не розуміли сутності малюнка хлопчика? Які поради й чому вони йому давали? *(«Дорослі такі нетямовиті, а діти просто не в змозі розжовувати їм усе».)*
- Як це вплинуло на подальше життя оповідача? *(«Отак і сталося, що я в шість років зрікся блискучої малярської кар'єри. Зазнавши провалу з малюнками № 1 і № 2, я геть зневірився в собі», «Коли я мав шість років, дорослі відбили у мене охоту до того, щоб стати художником».)*
- Чому, навіть ставши дорослим, оповідач не змінив свою думку про дорослих? Прокоментуйте вислів: «На своєму віку я зустрічав чимало всяких поважних людей і мав з ними стосунки. Жив довго між дорослих. Бачив їх зовсім близько. І від того моя думка про них не покращала».

- Чи перестав оповідач почуватися самотнім, ставши дорослим?
- Як ви думаєте, чому оповідач обрав саме професію льотчика, а не якусь іншу?
- Зробіть висновок, у якому співвідношенні постають перед читачем світ дитини й світ дорослих у першому розділі твору Антуана де Сент-Екзюпері?
- Як думки про дорослих, висловлені в першому розділі, перегукуються з позицією автора щодо дорослих з посвяти до «Маленького принца»?
- На чиєму боці, по-вашому, дорослих чи дітей, сам оповідач? Аргументуйте відповідь.

Розділ другий

- У якому стані переважно перебував оповідач, ставши дорослою людиною? (*«Так жив я сам-один, не маючи нікого, з ким міг погомоніти-порадитися...»*)
- Яка подія в житті льотчика докорінно змінила його життя? (*Аварія, що спіткала його «шість років тому в Сахарі»*.) Чому герой почував себе «самотнішим, ніж потерпілий на плоту посеред океану»? Від кого залежав його порятунок?
- Що (чи хто) викликав подив пілота? (*Серед абсолютної пустельної самотності він почув «чудний голосочок»*.) Який сенс має епітет «чудний»?
- Що більше здивувало пілота - поява хлопчика серед пустелі чи його прохання?
- Виразно прочитайте в особах діалог між пілотом і хлопчиком. Спробуйте передати інтонаційно подив пілота й затуляту наполегливість дивовижного хлопчика.
- Поясніть, чому дивного хлопчика не задовольняли усі намальовані пілотом баранці. Для аргументації використайте крім цитат малюнки Антуана де Сент-Екзюпері.
- У чому полягав секрет малюнка ящика? Якою була реакція хлопчика? (*«Ось тобі ящик. А в ньому той баранець, який тобі до вподоби»*, *«Я був неабияк вражений, побачивши, як заяснів мій юний суддя...»*)
- Визначте, завдяки чому пілот і хлопчик зрозуміли одне одного. Чи можна вважати, що оповідач і в дорослому житті зберіг дитинне сприйняття світу?
- Чому тільки в кінці другого розділу оповідач повідомляє, що так він познайомився з маленьким принцом, а не сказав про це з початку?

Розділ третій

- Розкажіть, як складалися взаємини пілота з маленьким принцом. Як вони пізнавали одне одного?
- Чому герої по-різному розуміли вислів «упасти з неба»?
- Чому саме малюнок пілота з баранцем у ящику став відправною точкою до відкриття пілота про іншопланетне походження маленького принца?
- Що дізнався пілот про свого нового знайомого? (*Пілот дізнався про те, що маленький принц прибув з якоїсь дуже маленької планети.*)
- Як ви розумієте вислів маленького принца: «Коли йти просто перед собою, куди очі світять, то далеко не зайдеш»? (*Можливо, герой говорить про те, що кожна подорож має мати мету, інакше вона позбавлена сенсу.*)
- Чи дізналися ми про те, як маленький принц опинився на Землі, в цьому розділі? Чи відкрилася читачу мета міжпланетної подорожі маленького принца?
- Як ви думаєте, чому автор створює інтригу таємничості навколо появи й перебування маленького принца на Землі?

Розділ четвертий

- Що довідався пілот про планету маленького принца? Який сенс мають міркування оповідача про відкриття астероїда В-612? Чому в текст знову входять міркування про те, як сприймають світ дорослі? (*Висновок - дорослі сприймають світ раціоналістично.*)
- Чи зараховує оповідач себе до світу дорослих? Кого він має на увазі, говорячи: «А ми ж бо розуміємося на житті, і ми, звісно, не дуже зважаємо на ту циферію»?
- Як пілот-оповідач пояснює своє прагнення написати книжку про маленького принца? (*«Уже минуло шість років відтоді, як він зі своїм баранцем покинув мене. І я силкуюся розповісти про нього, щоб не забути його. Живий жаль бере, коли забувають друзів»*.)
- Як змінилося життя пілота після знайомства з маленьким принцом, дружби з ним і його втрати?
- Чому оповідач знову почав малювати?

Розділ п'ятий

- Як змінюється художній час у п'ятому розділі казки? (*Пам'ять переносить оповідача на шість років назад, у перші дні його знайомства з маленьким принцом.*)

- Як пілот відкривав для себе маленького принца? (*«Щодень я дізнавався щось про його планету, про те, як він покинув її і як мандрував по світах. Він розповідав про це поступово, і то принагідно».*)
- Яка тема стала головною в розмовах героїв третього дня? (*Це тема баобабів.*)
- Виразно прочитайте діалог маленького принца й пілота про баобаби. Що стало поштовхом до нього?
- У чому полягає небезпека баобабів? (*«... на планеті маленького принца було жахливе насіння... Це насіння баобабів. Земля на планеті була вражена тим насінням. А баобаб - така рослина, що коли не розпізнаєш її вчасно, то вже ніколи не позбудишся. Він захарастить цілу планету. Він прониже її своїм корінням. А якщо планета дуже маленька, а баобабів забагато, вони роздеруть її на клаті».*)
- Який символічний сенс має проблема баобабів? (*Не забуваймо, що «Маленького принца» Екзюпері створив під час Другої світової війни, коли проросло страшне насіння фашизму й нацизму, цих «баобабів», здатних роздерти Землю.*)
- Виразно прочитайте слова маленького принца про перший закон життя: «Є такий закон, - сказав мені згодом маленький принц. - Причепурився сам уранці, причепури гарненько і свою планету. Треба полоти баобаби зараз же, як тільки побачиш, що то не рожі, бо молоді пагінці рож і баобабів майже однакові. Ця праця дуже нудна, але зовсім легка». Спробуйте визначити підтекстовий сенс цього правила маленького принца.
- Чому маленький принц підкреслює, що інколи роботу можна відкласти, тільки не з баобабями? (*«Але з баобабями відкладати годі - тоді чекай лиха. Я знав одну планету, там жив лінтюх. Він не звернув уваги на три куцики...»*)
- Чому оповідач вважає боротьбу з баобабями однією із найважливіших? У чому полягає сенс його перестороги: «Діти! (...) Стережіться баобабів!»? (*«Я хотів застерегти моїх приятелів від небезпеки, що давно чигає на них, а вони не знають цього, як не знав я сам раніше, хотів попередити їх...»*)
- Яку роль у цьому попередженні відіграє малюнок з баобабями? Чим керувався оповідач, малюючи баобаби?

Розділ шостий

- Який сенс має розповідь про любов маленького принца до призахідного сонця? (*«...коли стає дуже сумно, втішно помилуватися, як сідає сонце»*).
- Що важливого про маленького принца відкрив для себе оповідач з розмови про захід сонця? (*Він зрозумів, що маленький принц носить у своєму серці смуток. Проте причини цієї печалі залишилися прихованими.*)

Розділ сьомий

- Чому маленького принца турбувало питання, чи їдять баранці квіти з колючками?
- Чому між пілотом і маленьким принцом зникло порозуміння? Чому маленький принц дорікнув оповідачеві: «Ти говориш, як дорослі!»? Чому він порівняв пілота з «червонопиким добродієм», який «зроду не глянув на зірку. Нікого ніколи не любив. Він тільки й робить, що підбиває цифри, і цілий день торочить: «Я людина поважна! Я людина поважна!», - якого він сприймав як «гриб»?
- Виразно прочитайте слова маленького принца: «Мільйони років у квітів ростуть колючки. Мільйони років баранці все ж їдять квіти. То хіба це не поважна річ - зрозуміти, чому вони так стараються випустити колючки, які їм нічого не дають? Хіба це не важливіше і не поважніше, ніж рахунки червонопикого гладуна? І коли я знаю квітку, яка є єдина на світі і росте лише на моїй планеті, а якийсь баранець одного ранку з'їсть її, не тямлячи навіть, що він накоїв, це теж, по-твоєму, байдуже? Він зашарівся, потім озвався знову:
- Якщо ти любиш квітку, яка існує єдина на світі і лише на одній з мільйонів і мільйонів зірок, цього досить: милуєшся на зорі і чуєшся щасливий. Кажеш собі: «Десь там і моя квітка...» Але коли баранець її з'їсть, це все одно, мовби всі зорі раптово згасли! І це, по-твоєму, байдуже!». Виділіть ключові слова з цього фрагмента. Доведіть, що маленький принц на мить оголив перед пілотом рани свого серця.
- Чому оповідач кинув ремонт літака? Як пілот намагався втішити маленького друга? Поясніть його слова: «Я вже й не тямив, що кажу. Я здавався собі страшенно незграбним. Не знав, як підійти до нього, як прихилити його до себе... Вона така загадкова, ота країна сліз».

Розділ восьмий

- Чи можна історію, розказану у восьмому розділі, вважати «казкою в казці»? Чому? Про що вона? (*Це історія маленького принца й троянди.*)

- Виразно прочитайте діалог квітки й маленького принца. Чому квітка весь час вередувала?
- Чому маленький принц почувався нещасним, хоча дуже любив квітку? Чого він тоді не розумів? (*«Ніколи не треба слухати квітів. Треба просто милуватися ними і дихати їхніми пахощами. Моя квітка напахтила всю мою планету, а я не умів нею тішитися. Оті балачки про тигрячі пазурі... вони б мали зворушити мене, а я розгнівався... А ще він признався:*
- *Тоді я ще нічого не розумів! Треба було зважати не на слова, а на діла. Вона впоювала мене своїм ароматом, ряхтіла, як сонце. То чом би я мав від неї тікати? Адже за тими її нелукавими хитрощами я мав би вгадати ніжність. Квіти-бо такі свавільні! Але я був занадто молодий, щоб уміти любити».*)

Розділи дев'ятий - п'ятнадцятий (мандрівка маленького принца в космосі)

Прослуховування однієї з композицій «Енігми» з альбому «Космос»

(можливе використання цієї музики як своєрідного фону для розмови про головні події, зображені в IX-XV розділах)

- Що, по-вашому, стало поштовхом до мандрівки маленького принца космічними світами? Чому він «утік з мандрівними птахами» з астероїда В-612? Чому обрав саме такий спосіб мандрівки?
- Чи можемо ми відразу зрозуміти головну причину цієї втечі? Від кого, по-вашому, втікав маленький принц?
- Якою була мета його подорожі? (*Пошук друга.*)
- Розкажіть про підготовку маленького принца до мандрівки. (*Прочищення вулканів, у тому числі й недіючого; виполовання баобабів; останній догляд за квіткою.*) Яку роль у прибиранні планети має очищення вулканів? Який алегоричний підтекст, по-вашому, вкладає автор у слова «Добре очищені вулкани горять тихо й рівно, без виверження. Виверження вулкана - все одно що пожежа в комині, як там загориться сажа. Земляни, звісно, вулканів не прочистять: для цього ми замалі. Тим-то вони й завдають нам стільки лиха»?
- Чому маленький принц вважав, що «ніколи більше не вернеться»?
- Чому найскладніше маленькому принцові було востаннє полити квітку?
- Виразно прочитайте діалог маленького принца й квітки в особах (розділ IX). Спробуйте виділити в ньому ключові слова та пояснити їх смислове навантаження. Чиї фрази, по-вашому, більш важливі в цьому діалозі - маленького принца чи квітки? Аргументуйте, спираючись на текст. (*Більш важливими видаються слова й дії квітки, яка визнає свою провину в тому, що весь час дорікала принцові й не сказала йому про свою любов, бо була дурненькою. Вона бажає маленькому принцові знайти свою долю й бути щасливим (безкорисливість тих, хто любить усім серцем: «Так дай вам Бог любимой быть другим» (Олександр Пушкін). Проте для розуміння глибини проблеми автор підсилює емоційний стан маленького принца: прийнявши рішення покинути свою планету, він не перестає про неї турбуватися, він переживає, а, під час прощання з квіткою його душать сльози; він вражений її відвертістю («Маленький принц був вражений. Стояв, збентежений і знічений, зі скляним ковпаком у руці. Не розумів, звідки ця погідна ніжність».)*
- Окресліть маршрут маленького принца в космосі. Навіщо він відвідав «астероїди 325, 326, 327, 328, 329 і 330»? (*«треба ж знайти якесь діло та й чогось навчитися»*)
- Що спільного було у всіх астероїдів? (*Всі вони були маленькими, як і планета маленького принца; всі вони були близько від його домівки.*)

Самостійна робота в групах

(клас поділяється на шість груп відповідно до шести планет, на яких побував маленький принц; кожна група готує стислий звіт про перебування маленького принца на кожному з астероїдів)

План звіту

Назва планети.

Хто жив на цій планеті?

Як господар планети прийняв маленького принца?

Про що вони говорили?

Як почувався маленький мандрівник? Чи комфортно було маленькому принцу на цій планеті?

Яку із загальнолюдських проблем відкрив для себе маленький принц під час перебування на цій планеті?

Які людські та суспільні вади відкрилися маленькому принцу під час його перебування на цій планеті?

Чому маленький принц не залишився на цій планеті?

Якою фразою закінчується розповідь про перебування маленького принца на цій планеті?

III. Рефлексія

Підсумки й висновки на основі досліджених розділів казки «Маленький принц»

- Яку композиційну роль виконує в казці перший розділ? *(Це передмова (експозиція). Головне питання, яке в ньому порушує автор, - це проблема непорозуміння між дорослими і дітьми, одвічне філософське питання, яке не має остаточного вирішення впродовж усієї історії людства.)*
- Визначте композиційну роль другого розділу казки Антуана де Сент-Екзюпері. *(Це сюжетна зав'язка твору. Головна подія - знайомство пілота з маленьким принцом.)*
- Зробіть висновок про роль третього розділу в казці «Маленький принц». *(Головна інформація цього розділу - маленький принц прибув на Землю з іншої планети.)*
- Зробіть висновок про роль четвертого розділу в композиції казки. *(Четвертий розділ дає змогу читачеві зрозуміти, що після подій з маленьким принцом у пустелі минуло шість років. Пілот-оповідач прагне зберегти пам'ять про свого маленького втраченого друга в книжці та в малюнках. У текст твору входить одна із провідних тем - тема дружби.)*
- Визначте роль п'ятого розділу в контексті казки «Маленький принц» та сформулюйте його головну думку. *(«Стережіться баобабів!»)*
- Що важливого містить у собі сьомий розділ? *(Разом з пілотом читач дізнається про біль душі маленького принца, про те, що він втратив когось дуже йому дорогого (квітку) й тепер невимовно страждає. Автор порушує ще одну важливу тему - тему втрати друга, яку словами маленького принца виражає як згасання в одну мить усіх зірок.)*
- Яку важливу проблему вводить автор у текст з історією про стосунки маленького принца й квітки. *(Це проблема любові. Виявляється, що не всі вміють любити. Цьому потрібно вчитися!)*
- Доведіть, що мандрівка маленького принца космічними світами алегорично втілює процес пізнання світу дитиною.
- Чому майже всі відвідини сусідніх астероїдів закінчувалися висновком маленького принца про те, що дорослі дуже дивні?
- Які людські та суспільні проблеми й вади відкрилися маленькому принцу під час його подорожі до сусідніх астероїдів?
- З ким і чому маленький принц міг би заприятелювати? Чому цього не сталося?
- Чому він не залишився на жодній з планет?
- Хто й чому порадив героєві відвідати Землю? *(«Одвідай планету Земля, - відказав географ. - Вона має добру славу».)*

IV. Домашнє завдання

Уважно перечитати розділи XVI—XXVII. Виділити в них ключові думки. Записати у зошити ті цитати з вказаних розділів «Маленького принца», які ви хотіли б мати у своїй власній «Скарбниці важливих думок на все життя». Намалювати у зошиті схему подорожі Маленького принца Всесвітом*.

Тема. Антуан де Сент-Екзюпері. «Маленький принц». Філософський зміст твору.

Мета: завершити аналітичне дослідження казки «Маленький принц» (від XVI розділу до кінця - перебування головного героя на Землі); з'ясувати жанрові особливості твору; з'ясувати роль алегорії й символу у втіленні авторського задуму; розкрити філософський зміст твору; узагальнити й систематизувати характеристики головних героїв твору; сприяти формуванню світоглядних та моральних цінностей учнів.

Обладнання: фрагменти мультиплікаційного фільму «Маленький принц» (1979), тексти твору, портрет письменника, ілюстрації до твору.

*Дитинство - це величезний світ,
звідки приходить кожен! Звідки я родом?
Я родом з мого дитинства, ніби з якоїсь країни...
Є тільки одна істинна цінність –
це зв'язок людини з людиною.
Антуан де Сент-Екзюпері*

Перебіг уроку

I. Організаційний момент. Актуалізація опорних знань учнів.

Кросенс.

Склавши кросенс, пояснити, які істини відкрив для себе Маленький Принц, подорожуючи Всесвітом.

1 - Був собі Маленький принц, і жив він на планетці, трошечки більшій від нього самого, і дуже тому принцові хотілося мати друга.... Він бачив захід сонця щоразу, коли тільки бажав, досить було пересунути свого стільця на крок, другий. На його планеті росла троянда, про яку він ніжно турбувався. Також кожного дня Маленький принц прочищав вулкани і виполював баобаби.

2 - Найближче до планети маленького принца були астероїди 325, 326, 327, 328, 329 і 330. Спершу він вирушив туди: треба ж знайти якесь діло та й чогось навчитися. На першій астероїді жив король. Убраний у шарлат і горностай, він сидів на престолі — дуже простому, а все ж величному. Непослуху він не стерпів би. Був то абсолютний монарх. Відвідавши планету короля, Маленткий принц зрозумів: «Себе судити набагато важче, ніж інших. Якщо ти зумієш правильно судити самого себе, то ти справді мудрий».

3 - на другій планеті жив шанолуб, який чекав на шанувальника. Той вимагав від свого гостя шанування. Шанувати — значить визнавати, що я найкращий, найчепурніший, найбагатший і найрозумніший на планеті.

— Але ж на твоїй планеті ти сам-один!

— Ну, то зроби мені ласку, все одно шануй мене!

— Я шаную,— мовив маленький принц і злегка знизав плечима.— Але яка тобі з цього радість?

4 - на дальшій планеті жив п'яничка. Маленький принц пробув там зовсім недовго, а все одно його поїняла глибока журба. П'яничка мовчки сидів перед цілою батареєю пляшок — порожніх і повних. Йому було дуже соромно, що він п'є, що потрапив у замкнене коло: п'є, щоб забути, що йому соромно від того, що він п'є. Ця людина була слабкодуха, а зі своїми слабкостями потрібно боротися.

5 - четверта планета належала ділкові. Цей чоловік був такий заклопотаний, що коли прийшов Маленький принц, навіть голови не звів. Він володів зірками і хотів бути багатим. Маленький принц йому зауважив: «Я маю квітку і щоранку її поливаю. У мене три вулкани, я щотижня їх прочищаю. Усі прочищаю: і діючі, і погаслий. Мало що може статися. І моїм вулканам, і моїм квітці корисно, що я ними володію. А зорям від тебе нема ніякої користі»

6 - п'ята планета була вельми цікава. Вона виявилася з усіх найменша. На ній тільки й ставало місця, що для ліхтаря та ліхтарника. Маленький принц ніяк не міг збагнути, навіщо серед небес, на планетці, де немає ні будинків, ні жителів, потрібні ліхтар та ліхтарник. Але він подумав: «Можливо, цей чоловік тут і недоречний. А проте він не такий недоречний, як король, шанолуб, ділок і п'яничка. Його праця має все ж якийсь глузд. Коли він запалює свого ліхтаря — буцімто народжується ще одна нова зірка або квітка. Коли гасить ліхтар — буцімто присипляє зірку чи квітку. Гарна робота! І він не думає про себе. Вона таки справді корисна, бо красива. От з ким я міг би заприятелювати подумав він. Але його планетка зовсім крихітна. Там нема місця для двох.

7 - шоста планета була вдесятеро більша од попередньої. На ній жив дід, він писав грубезні книжки. Книжки з географії — найцінніші з усіх книжок. Вони ніколи не застаріють. Саме на цій планеті Маленький принц зрозумів: «Моя рожа недовговічна — їй нема чим боронитися, окрім тих чотирьох колючок. А я покинув її вдома саму-самісіньку!»

8 — останньою планетою була Земля, на якій він познайомився з пілотом, змією, багато чого побачив і зрозумів. Тому захотів повернутися додому, де без нього сумує і поступово помирає його троянда.

9 — Маленький принц у процесі подорожі Всесвітом зрозумів деякі істини, серед яких — «Ми відповідаємо за тих, кого приручили», «Зорко лише серце. Найголовнішого очима не побачиш».

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

III. Аналітичне дослідження розділів XVI- XXVII

Герменевтична бесіда

Учитель. «Отож сьома планета була Земля».

- Виразно прочитайте другий абзац шістнадцятого розділу (*«Земля - планета неабияка! На ній сто одинадцять королів (не поминаючи, звісно, і муринських), сім тисяч географів, дев'ять тисяч ділків, сім з половиною мільйонів п'яничок, триста одинадцять мільйонів шанолубців, себто десть із два мільярди дорослих»*). Як ви думаєте, хто дав Землі таку характеристику - пілот чи маленький принц? Аргументуйте свою відповідь.

- Який сенс серед характеристик Землі мають міркування про армію земних ліхтарників?

- Кого й навіщо шукав на Землі маленький принц? (*Людей. Він шукав собі друзів.*) Хто був першим, кого зустрів на Землі маленький принц? (*Гадюка.*) Де саме й чому там відбулася ця зустріч? Пояснить символічне навантаження образу пустелі. Пригадайте сенс цього образу на початку твору в історії з пілотом, що зазнав аварії саме в пустелі.

- Виразно прочитайте діалог маленького принца з гадюкою?

- Які афоризми з розмови маленького принца з гадюкою ви виписали? (*«Серед людей також самотньо», «Я розв'язую всі загадки»*.) Пояснить їх смислове навантаження.

- Пояснить сенс фрази, сказаної гадюкою: «...моці у мене більше, ніж у пальці короля»? Чому гадюка не вкусила маленького принца?

- Як гадюка могла прислужитися маленькому принцові? Чи зрозумів він сенс її натяку? Чому відразу не користався її послугами?

- Що про людей дізнався маленький принц із розмови з пустельною квіткою? Спробуйте витлумачити підтекстовий сенс міркувань квітки про людей: «Люди? Ага, їх, здається, всього шестеро чи семеро. Я бачила їх багато років тому. Та де їх шукати - хтозна. їх жене вітром. Вони без коріння, це дуже незручно».
- Який досвід виніс маленький принц з перебування у горах? («Яка чудна планета!») Чому він так казав? Яку роль у цьому відіграла луна від його власних слів?
- Визначте головну подію XX розділу тексту. Доведіть, що саме цей розділ є кульмінацією твору. Які важливі цитати з цього розділу ви записали до своєї «Скарбнички важливих думок на все життя»? («А всі дороги провадять до людей»).
- Чому після зустрічі з трояндами маленький принц почувався ще більш нещасним?

Висновок: *головна відмінність у внутрішній сутності образів; земні троянди, гарні й досконалі зовні, були чужими маленькому принцу, хоча він спочатку цього не зрозумів (до пояснень лиса). Спочатку він прийняв їх як обман квітки з астероїда В-612, відчув спустошення й образу й ще більшу самотність. У цей момент він не думав, чим для нього була квітка з його планети. В ньому говорив егоїзм, а серце мовчало.*

- Як ви думаєте, чому автор приводить до маленького принца лиса саме в хвилину його відчаю? (*Лис стає для маленького принца провідником у світ моральних цінностей, він пояснює йому сутність простих речей* - дружби, відповідальності, духовності, сприйняття серцем. Саме вони утворюють духовний стрижень особистості, саме вони є основою для побудови взаємин людини з людиною, вони є основою становлення особистості.)
- Виразно прочитайте в особах діалог маленького принца з лисом (розділ XXI) (або перегляньте відповідний фрагмент у одній з екранізацій твору). Розкрийте символічне навантаження образу лиса.
- Що означає «бути прирученим»? Як це пов'язано з однією із центральних проблем твору - проблемою дружби та пошуків друга?
- Які цитати з цього діалогу стали всесвітньо відомими афоризмами? Прокоментуйте їх. (*«Ти для мене поки що лише маленький хлопчик, достоту такий, як сто тисяч інших. І ти мені не потрібний. І я тобі теж не потрібний. Я для тебе всього тільки лис, достоту, як сто тисяч інших лисів. Та як ти мене приручиш, ми станемо потрібні одне одному. Ти будеш для мене єдиний на цілм світі. І я буду для тебе єдиний на цілм світі...»*, *«Будь ласка... приручи мене!»*, *«Мова - це джерело непорозуміння»*, *«А як ти приходитьимеш коли попало, то я ніколи не знатиму, на яку годину готувати своє серце... Повинні бути обряди»*, *«Ти зрозумієш, що твоя троянда - єдина на світі»*, *«Ви дуже гарні, але порожні, - сказав іще маленький принц. - Задля вас не схочеться померти. Звісно, випадковий перехожий і про мою троянду подумає, що вона така сама, як і ви. Але вона одна-єдина, над усе найдорожча. Я-бо полив її. Я-бо наклав її скляним ковпаком. Я-бо затулив її ширмою. Я-бо нищив задля неї гусінь, лишив тільки двох чи трьох, щоб повиводились метелики. Я чув, як вона нарікала і як хвалилась і навіть як замовкала. Троянда ця - моя»*, *«Ось моя таємниця. Вона дуже проста: лише серце добре бачить. Найголовнішого не побачиш очима»*, *«Твоя троянда дорога тобі тому, що ти присвятив їй стільки часу»*, *«Люди забули цю істину, - мовив лис, - але ти не забувай. Ти назавжди береш на себе відповідальність за тих, кого приручив. Ти відповідаєш за свою троянду»*.)
- Як ви думаєте, чому після «приручення» лиса маленький принц зустрічає стрілочника (розділ XXIII)?
- Яке смислове навантаження несе в собі рух людей у просторі?
- Виокреміть найважливіші, на ваш погляд, цитати з розмови головного героя зі стрілочником. Спробуйте їх витлумачити та пов'язати з провідними проблемами твору. (*«Люди вічно невдоволені там, де живуть»*, *«Лише діти знають, чого шукають, - сказав маленький принц. - Вони витрачають стільки часу на ганчір'яну ляльку, і лялька стає їм дорога, і якщо її заберуть, діти плачуть...»*)
- Поясніть, чому стрілочник сказав про дітей, що вони плачуть, коли у них відберуть ляльку («їхнє щастя»)
- З ким зустрівся маленький принц після стрілочника? Що продавав крамар?
- Доведіть, що крамар і маленький принц по-різному ставляться до проблеми тамування спраги та заощадження часу (*«за тиждень п'ятдесят три хвилини»*, *«От аби я мав витратити п'ятдесят три хвилини, - помислив маленький принц, - я просто пішов би до криниці...»*)
- Який сенс у творі має пошук колодязя в пустелі? Прокоментуйте найважливіші фрази цього фрагменту (розділ XXIV). (*«Добре, коли є приятель, навіть якщо треба сконати»*, *«Вода буває потрібна й серцю...»*, *«Зорі прегарні, бо десь там є квітка, хоч її й не видно звідси...»*, *«Знаєш, чому гарна пустеля? - спитав маленький принц. - Десь уній ховаються джерела»*, *«Найзворушливіше в цьому заснулому маленькому принці його вірність квітці, образ троянди, що сяє в ньому, ніби полум'я світильника, навіть коли він*

спить... » І я зрозумів, що він ще тендітніший і безборонніший, ніж здається. Світильники треба старанно охороняти: порив вітру може погасити їх... »)

- Розкрийте символіку образу колодязя в пустелі, до якого прийшов пілот з маленьким принцом. Як розуміти слова маленького принца «Ми збудили колодязь, і він співає...»?
- Чому маленький принц захотів цієї води, хоча зазвичай не відчував спраги? У чому була унікальність цієї води? (*«Була то не звичайна вода. Вона народилася від довгої дороги під зорями, від рипу корби, від зусилля моїх рук, люба серцеві, як дарунок»*.) Прокоментуйте слова пілота: «І я зрозумів, чого він шукав».
- Доведіть, що слова маленького принца про людей, які не знаходять того, чого шукають, та вислів «А те, чого вони шукають, можна знайти в одній-єдиній троянді, у ковтку води... » пов'язані з проблемою пошуку сенсу життя. Що усвідомив маленький принц? (*«Але очі не бачать. Шукати треба серцем»*.)
- Чому пілот і маленький принц почали розуміти один одного майже без слів, з одних тільки натяків? На який рівень перейшло їхнє спілкування? (*«На рівень серця. Так буває тільки між справжніми друзями»*.)
- Скільки тривало перебування маленького принца на землі? Чому він знову повернувся в пустелю, туди, куди впав з неба? На що й чому зважився маленький принц? Як він це пояснив пілоту?
- Виразно прочитайте останній діалог маленького принца й пілота в особах. Спробуйте передати інтонаційно напругу моменту та безкраю ніжність і довіру героїв одне до одного. Доведіть, спираючись на текст, що пілот і маленький принц стали справжніми друзями.
- Прокоментуйте слова пілота: «Усе це загадкове й незбагненне. Для вас, тих, хто теж полюбив маленького принца, як і для мене, світ стане інший, коли десь, невідомо де, баранець, що його ми ніколи не бачили, можливо, з'їв рожу... ». Яка важлива думка в них міститься?
- Чому пустеля стала для пілота «найкращим й найсумнішим місцем у всьому світі»? На що він очікує? («що він вернувся»)

Робота з епіграфами уроку

- Виразно прочитайте слова Антуана де Сент- Екзюпері, взяті за епіграфи до даного уроку.
- З якими провідними проблемами казки «Маленький принц» вони перегукуються?

IV. Складання характеристики головних героїв. Розкодування символічного навантаження художніх образів казки «Маленький принц»

- Який художній прийом є головним у створенні системи образів «Маленького принца»? (*Алегорія*.)
- Поміркуйте, чому головними героями є пілот і маленький принц.

Складання характеристики головних героїв казки «Маленький принц». Самостійна робота по варіантах

І варіант працює над характеристикою пілота,

II варіант - над характеристикою маленького принца.

Перегляд фінального фрагменту різних екранізацій «Маленького принца»

Мета перегляду:

- З'ясувати, в якій екранізації актори найбільш відповідають авторським описам та вашій особистій уяві про головних героїв? Чому не можна бути категоричними в їх оцінці? (*Кожна екранізація є режисерсько-акторським утіленням розуміння «Маленького принца» Сент-Екзюпері; і кожна версія має право на життя, оскільки образи Антуана де Сент-Екзюпері позбавлені особистісної конкретики (автор не дає цілісних портретів героїв, для нього головне не зовнішнє, а те, що всередині людини, те, що рухає її діями, вчинками, почуттями), вони є образами-символами, що відображують загальні, філософські проблеми людей. Тому в кожного з нас «свій пілот» і «свій маленький принц»*.)
- Який із фіналів найповніше передає духовний зв'язок головних героїв та трагізм ситуації розлуки назавжди? Аргументуйте відповідь.

Висновок. Формальна протилежність головних героїв: пілот - доросла людина, землянин; маленький принц - дитина, прибулець з космосу, - це тільки авторська маска, під якою він ховає те спільне, що приведе до дружби головних героїв. І пілот, і маленький принц сприймають світ з дитячою безпосередністю, серцем, але оточення їх не розуміє, і від цього вони невимовно страждають і почуваються ніби в пустелі, абсолютно самотніми. Проте їхня самотність до певної міри криється в них самих, у банальному людському егоїзмі. Головна мета обох героїв - знайти друзів, які б тебе розуміли на рівні биття серця, без слів. Але спочатку потрібно вчитися мистецтву дружби, відповідальності,

турботи про ближнього, розумінню сенсу життя, не втрачаючи при цьому головного: сприймати світ серцем, адже головного очима не побачити.

- Доведіть, що всі художні образи казки Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц» - це образи-символи. Спробуйте стисло розкрити їх сутність.

V. З'ясування жанрових особливостей твору та його філософського сенсу

Учитель. Аналізуючи зміст казки Антуана де Сент-Екзюпері, ми дійшли висновку, що не зовсім звична для нашого сприйняття казка. Спробуємо з'ясувати, в чому полягає секрет твору, чому майже над кожним рядком тексту доводиться міркувати, часто зупинятися й повертатися до окремих фрагментів та висловлювань.

- Пригадайте особливості жанру казки. Що втілили в собі народні казки? (*Фольклорні казки втілили в собі певний досвід і знання людини про навколишній світ та мрію про краще життя й кращу людину.*)

- Чим казка народна відрізняється від казки літературної? (*Літературна казка більш близька до реального життя, часто вона є реакцією автора на певні проблеми сучасного йому світу.*)

- Знайдіть ознаки літературної казки в «Маленькому принці» Сент-Екзюпері.

- Визначте провідні проблеми, які порушує в «Маленькому принці» Антуан де Сент-Екзюпері. Запишіть їх у зошит.

Варіант запису:

Провідні проблеми казки А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц»:

взаємини дорослих і дітей, причини непорозуміння між ними;

життєвий вибір людини, від чого він залежить;

дружба;

як будувати взаємини між людьми;

егоїзм і альтруїзм;

співвідношення матеріального й духовного в житті людини;

людські та суспільні вади;

турбота й відповідальність про світ навколо тебе;

сенс людського життя.

- Поміркуйте, ці проблеми стосуються однієї людини чи мають загальнолюдський характер? Яка сфера пізнання світу людиною цікавиться цими питаннями? (*Філософія.*)

Висновок: *казка Антуана де Сент-Екзюпері має філософський характер і торкається загальнолюдських питань і проблем, які не втрачають своєї актуальності з плином часу. Ми їх називаємо моральними цінностями людства. Вони важливі як для кожної конкретної людини, так і для всіх людей у цілому. Але секрет і полягає в тому, що кожен проходить цей шлях пізнання й духовної зрілості сам!*

- Як ми відзначили, практично всі образи «Маленького принца» - це образи-символи й головний художній прийом, використаний Екзюпері для їх створення, - це алегорія. Особливостями якого літературного жанру є ці ознаки, коли за допомогою інакомовлення стверджуються життєві цінності, вирішуються проблеми життєвого вибору? У яких текстах ви вже їх зустрічали? (*Це ознаки притчі, яка стала одним із провідних жанрів у священних книгах народів світу. Ми знайомилися з притчами Ісуса Христа.*)

- Сформулюйте остаточне жанрове визначення твору Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц». (*«Маленький принц» - це філософська казка-притча.*)

VI. Рефлексія

Учитель. Ми знаємо, що «Маленький принц» - це останній твір Антуана де Сент-Екзюпері, який став підсумком усього його життя й творчої біографії, у якому він в алегоричній формі виклав філософські міркування щодо сенсу людського життя, моральних цінностей, якими людина має керуватися в стосунках з іншими людьми. Проте ці важливі думки письменник-гуманіст проголошував і в інших своїх творах - «Військовому льотчику», «Планеті людей», «Листі до заручника», цитати з яких, як і важливі думки з «Маленького принца», стали всесвітньо відомими афоризмами.

- Виразно прочитайте афоризми Антуана де Сент-Екзюпері з різних творів письменника. Встановіть зв'язок проблем, що є сутністю кожного з висловлювань, зі спорідненими проблемами, відображеними у «Маленькому принці». Надаємо можливу добірку афоризмів.

Афоризми Антуана де Сент-Екзюпері

• Вмирають тільки за те, заради чого варто жити.

• Потрібно, щоб те, заради чого вмираєш, було вартим самої смерті. («Військовий льотчик»)

- Я не звертаю уваги на слова, я знаю: вони - вивіска, й прочитати її важко. («Військовий льотчик»)
- Людина - всього лиш вузол стосунків. І тільки стосунки важливі для людини. («Військовий льотчик»)
- Життя, що приносить й страждання, й радість, - це і є справжнє життя. («Нічний політ»)
- Друже мій, ти потрібен мені, як гірська вершина, де вільно дихається! («Лист до заручника»)
- Ти розумієш мене таким, який я є, й тому, якщо потрібно, примиришся з моїми міркуваннями й з вчинками. («Лист до заручника»)
- Довго потрібно плекати дружбу, перш ніж друг заявить на тебе права. («Лист до заручника»)
- Занадто багато у світі людей, яким ніхто не допоміг пробудитися. («Планета людей»)
- Ні, ніхто не замінить загиблого товариша. Старих друзів не скоро створиш. («Планета людей»)
- Земля допомагає нам зрозуміти самих себе, як не допоможуть ніякі книги. Адже земля чинить нам спротив. («Планета людей»)
- Бути людиною - це й означає відчувати, що ти за все відповідальний. («Планета людей»)

- Які з цих афоризмів ви занесли б до своєї «Скарбнички важливих думок на все життя»? Чому?

- Оберіть три найважливіших, по-вашому, висловлювання з «Маленького принца» й напишіть, спираючись на них, три головних правила, яких би ви хотіли дотримуватись усе своє життя. Свій вибір аргументуйте.

VII. Домашнє завдання

Прочитати твір В. Распутіна «Уроки французької», сконструювати власний світ на зразок планети, на який жив Маленький принц*

Тема. Річард Бах. «Чайка Джонатан Лівінгстон». Сюжет твору Р. Баха як філософська метафора людського буття. Alegоричні образи повісті. Утілення прагнення до високої мети в образі чайки Джонатана

Мета: ознайомити учнів з особистістю й творчим доробком Річарда Баха, розкрити особливості його творчої манери; розпочати аналітичне дослідження бестселера Річарда Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон»; допомогти учням усвідомити символічний сенс твору в цілому та образу чайки Джонатана зокрема; розвивати читачькі компетенції учнів; сприяти формуванню моральних цінностей восьмикласників.

Обладнання: відео «Чайка на ім'я Річард Бах»; портрет письменника, тексти твору.

*Ця книга Річарда Баха діє відразу в двох напрямках.
Вона надає мені почуття Польоту
і повертає мені молодість.
Р. Бредбері*

Перебіг уроку

I. Мотивація навчальної діяльності

1. Вступне слово вчителя

Величний і безмежний світ літератури. Кожний наш наступний урок - це подорож до незвіданого та казкового, щоуроку ми з вами перегортаємо все нові і нові сторінки світової літератури. Проте серед безлічі книжок нам може зустрітися КНИГА, що змусить по-іншому подивитися на себе та світ, можливо вперше ми замислимося над тим, а хто ми є, як нам жити, пливати за течією чи виборювати власний шлях у житті, зрадити чи залишитися вірним власному покликанню. До таких книг належить повість-притча Р.Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон»

Яке місце займає цей твір у сучасній літературі? Давайте послухаємо відгуки відомих письменників та пересічних читачів.

- Ця книга Річарда Баха діє відразу в двох напрямках. Вона надає мені почуття Польоту і повертає мені молодість. Р. Бредбері

- «Чайка Джонатан Лівінгстон» — одна з головних книг ХХ ст. Це стисла і мудра притча про велику мрію, яка живе в душі кожної людини, — мрію про політ, про покликання, мрію про безмежну досконалість.

- Книги Річарда Баха — провідний шлях у світ пізнання себе і своїх можливостей.

II. Повідомлення теми та мети уроку.

III. Формування нових знань, умінь, навичок.

1. Вивчення основних фактів життя та творчості Р. Баха за стратегія «Знаю. Хочу знати. Вивчив».

Методичний коментар : упродовж уроку учні створюють у робочих зошитах таблицю

(перша колонка – «Знаю», друга – «Хочу знати», третя – «Вивчив»; на цьому етапі уроку працюють над заповненням першої колонки, використовуючи матеріал домашнього завдання – опитування батьків, друзів, учителів нефілологічних дисциплін).

Знають	Хочу знати	Вивчив
1. Р. Бах - відомий письменник сучасності. 2. Представник американської літератури. 3. Автор творів «Чайка Джонатан Лівінгстон», «Міст через вічність», «Чужий на Землі. Біплан», «Втеча від небезпеки», «Ніщо не випадкове», «За межами розуму», «Єдина».	Куди ж кличе нас Р. Бах?	

2. Повідомлення творчої групи – Калейдоскоп новин про Р.Баха та його повість «Чайка Джонатан Лівінгстон».

Методичний коментар: творча група учнів звітує про виконане завдання, учні класу стисло та лаконічно занотувують почуте до таблиці.

Знають	Хочу знати	Вивчив
1. Р. Бах - відомий письменник сучасності. 2. Представник американської літератури. 3. Автор творів «Чайка Джонатан Лівінгстон», «Міст через вічність», «Чужий на Землі. Біплан», «Втеча від небезпеки», «Ніщо не випадкове», «За межами розуму», «Єдина».	Куди ж кличе нас Р. Бах?	1. Рік народження -..... 2. По лінії матері є нащадком 3. Навчався у 4. Хобі - 5. 2012 року потрапив у

Перегляд фрагменту відео «Чайка на ім'я Річард Бах» (*митець говорить про свою пристрасть до польоту, важливі не тільки думки Річарда Баха, а й можливість почути й побачити живого письменника-сучасника*)

3. Слово вчителя про історію створення філософської повісті-притчі «Чайка Джонатан Лівінгстон».

Повість «Чайка Джонатан Лівінгстон», написана у 1970 році, — одна з головних книг ХХ ст. Це стисла і мудра притча про велику мрію, яка живе в душі кожної людини, — мрію про політ, про покликання, мрію про безмежну досконалість.

Ідея написання книги виникла в автора 1959 року і була реалізована через вісім років. Письменник вважав, що він не автор твору, а лише медіум. Одного разу, прогулюючись туманним берегом каналу Белмонт Шор (штат Каліфорнія), почув Голос, який вимовив загадкові слова: «Чайка Джонатан Лівінгстон». Підкоряючись Голосу, він сів за письмовий стіл і записав марево, що пройшло перед його очима, як кінофільм. Але на цьому історія майже скінчилась. Скільки письменник не намагався власноручно продовжити повість, йому це не вдавалось, аж поки через 8 років примарилось продовження. Повість не зразу вразила видавців і читачів, спроби видати її окремою книжкою закінчилися невдало. Лише після того, як книгу було ілюстровано чудовими фотографіями фотографа — анімаліста Расела Масона, вона стала успішною.

За жанром — це алегорично-філософська повість про призначення людського життя. Річард Бах задумав написати про птаха, який мріяв пройти крізь стіну обмежень і заборон, виявивши наполегливість у подоланні своїх обмежених можливостей, упевненість у необхідності боротьби за досягнення своєї мети.

Перегляд буктрейлера до твору.

4. Бесіда на первісне сприйняття повісті

- Чому твір має назву «Чайка Джонатан Лівінгстон»?
- Які події, вчинки героїв викликали у вас інтерес?
- Які почуття виникли у вас на початку твору? Як змінювалися вони протягом читання повісті?
- Що здалося незрозумілим і дивним?
- Як побудовано твір? Чи можна в ньому виділити основні композиційні компоненти? (*Твір складається з посвяти й трьох частин. Основна частина має свою зав'язку, розвиток подій, кульмінацію (сюжетну й символічну, які текстово не збігаються). На наш погляд, твір не має спаду дії й розв'язки, тому що історія Джонатана Лівінгстона весь час буде повторюватися в історіях його учнів та історіях учнів учнів нескінченно. Швидше композиція нагадує спіраль, де кожен новий оберт - це історія нової чайки. У філософському сенсі твір не має й зав'язки, оскільки й до Джонатана були чайки, що прагнули високого польоту.*)
- Виразно прочитайте посвяту «Справжньому Джонатану-чайці, що живе в кожному з нас». Кому присвячено повість «Чайка Джонатан Лівінгстон»?

Перегляд початку художнього фільму «Чайка на ім'я Джонатан Лівінгстон» (США, 1973) із виразним синхронним читанням початку твору (до слів «А далеко від усіх, далеко від рибальського човна і від берега, вправлявся в польоті самотній птах - чайка Джонатан Лівінгстон»)

- Визначте за даним фрагментом головні художні опозиції твору. З'ясуйте, в якому співвідношенні вони знаходяться. (*З перших рядків твору в текст входять головні художні опозиції, які, ступаючи в конфлікт, рухають розвиток сюжетної лінії. Це «Зграя - чайка Джонатан Лівінгстон»; «матеріальне- духовне»; «їжа- політ»; «море - небо»; «вертикаль- горизонталь».* Всі художні пари протиставлені.)
- Поясніть сенс фрази «Новий день приніс нові клопоти». У чому різниця її сприйняття стосовно Зграї та Джонатана?

5. Фронтальна бесіда

«Чайка Джонатан Лівінгстон» - повість американського письменника Річарда Баха. У ній розповідається про молодого мартіна (чайку), який навчився літати. Повість була вперше опублікована в 1970 році і швидко стала бестселлером не тільки в США, але й за їхніми межами. 1973 року повість було екранізовано. Це твір про Людину, яка прагне самовдосконалення та шляхом самопожертви відкриває людству нові горизонти.

- Коли відбуваються події, описані на початку твору?
- Задля чого живуть тисячі чайок? Якою проблемою вони переймаються найбільше? (*Мета життя чайок – відлетіти від берега на годівлю і повернутися. Для них має значення не політ, а лише їжа.*)
- Чим був зайнятий Джонатан Лівінгстон того ранку?
- З якою метою постійно тренувався Джонатан?
- Які відкриття він зробив? Чого досягнув? (*Постійно вдосконалював мистецтво польоту. Навчився розвивати швидкість до 214 миль на годину. Навчився швидкісному повороту. Завдяки опануванню швидкісного піке, зміг виловлювати рідкісну і дуже смачну рибу та бути незалежним від риболовецьких суден. Навчився спати на льоту. Навчився долати туман, піднімаючись вище до сонця. На висотних вітрах залітав у глиб материка, де мешкали сухопутні комахи – справжні ласощі).*
- Яке рішення прийняла Зграя на раді? Чому?

Доведіть, спираючись на текст, що Джонатан «був незвичайним птахом». Створіть для цього порівняльну таблицю.

Зграя	Чайка Джонатан Лівінгстон
«Зграя, що чекала сніданку»(порівн. рос. переклад «Стая имени Завтрака»)	«далеко від усіх, далеко від рибальського човна і від берега, вправлявся в польоті самотній птах - чайка Джонатан Лівінгстон»
«тисячі чайок злетілися до човна, щоб вибороти собі якусь поживу»	

«Чайки (...) ніколи не діють нерішуче і не зупиняються в польоті. Спинитися на льоту - це для чайки страшний сором, просто ганьба!»	«Джонатан Лівінгстон - який без тіні сорому знову й знову вигинав напружені крила, щоб летіти все повільніше, а потім спинитися на місці, - був незвичайним птахом»
«Більшість чайок не завдають собі клопоту, аби дізнатися щось про політ, - хіба що найнеобхідніше: як долетіти від берега до їжі та повернутися назад. Для більшості чайок головне - їжа, а не політ»	«А для цієї чайки політ був важливішим за їжу. Джонатан Лівінгстон над усе любив літати»
«Любов'ю до польотів (...) не заживеш доброї слави серед птахів» «Навіть його власні батьки дивилися скося на те, як Джонатан з ранку до вечора літаєдесь сам-один»	
«Чому, Джоне, чому? - питала мати. - Чому ти не можеш поводитись, як усі? Оті низькі польоти - це забавка для пеліканів та альбатросів! Чому ти нічого не їси? Поглянь, синку, від тебе саме пір'я та кістки лишилися» «Бачиш, Джонатане, - мовив батько зовсім не сердито, - скоро зима. Рибальські човни будуть виходити в море нечасто, а риба, що зараз плаває мілко, піде вглиб. Коли вже ти хочеш чогось навчатись, то вчися краще, як здобувати їжу. Польоти - це дуже добре, та з них не проживеш. Не забувай, ти літаєш для того, щоб їсти»	«Ну то й що, мамо? Нехай пір'я та кістки. Я хочу знати, що можу робити в повітрі і чого не можу. Я хочу знати, оті все» «Кілька днів по тому він намагався поводитись, як інші чайки; так, він справді дуже старався, і галасував щосили, коли бився за їжу біля рибальських човнів, і пірнав за шматками риби та хлібними крихтами... Та все було марно. «Яка дурість, - подумав він нарешті - і рішуче кинув насилу здобутого анчоуса голодній старій чайці, що летіла слідом. - Весь цей час я міг би вчитися літати! Адже мені ще стільки треба вивчити!»
	«Невдовзі Джонатан знов опинивсь у морі сам-один - голодний, щасливий, жадібний до знань. Він хотів знати все про швидкість польоту - і за тиждень дізнався про неї більше, ніж найшвидша чайка у світі»

Схарактеризуйте, спираючись на текст, мету Джонатана в опануванні техніки польоту. В чому полягає парадокс? Адже чайки від природи літають! Що й чому не задовольняє Джонатана?

- Доведіть, що, втілюючись у польотах, чайка Джонатан Лівінгстон прагне не тільки віртуозної майстерності, а й намагається зрозуміти межу своїх можливостей? Чому він не їсть?

- Яку роль у його тренуваннях відіграють висота й швидкість? Чи зупиняють його падіння? Про які риси вдачі Джонатана це говорить? Наведіть приклади з тексту й прокоментуйте їх.

- Завдяки чому Джонатан долає сходинку за сходинкою в досягненні поставленої мети? (*Він не просто механічно виконує вправи, він - мисляча чайка! «Річ у тім - зрозумів він нарешті, коли вже був мокрий як хлющ, - річ у тім, що на великій швидкості слід тримати крила непорушно: можна махати крилами лише доти, поки швидкість не перевищує п'ятдесяти миль за годину».*)

- Чому, досягнувши поставленої цілі, чайка Джонатан Лівінгстон не зупиняється, а ставить нову мету? Що важче переживає Джонатан - фізичний біль чи біль від поразки? Що найбільше заважало Джонатанові? (*Страх, невпевненість у собі.*)

- Доведіть, що кожна нова поразка Джонатана насправді є початком досягнення нової мети, нового пізнання. (*«Короткі крила сокола!» «Недавні роздуми та обіцянки було забуто, ніби їх звів могутній стрімкий вітер. Але він не картав себе за те, що порушив слово. Ці клятви - для чайок, що згодні бути звичайними чайками. А той, хто хоч раз торкнувся вершини пізнання, не може зв'язувати себе такими обітницями».*)

- Поміркуйте, чому в мить свого тріумфу, досягнувши граничної швидкості для чайки («двісті чотирнадцять миль за годину»), чайка Джонатан вривається в Зграю. З якою метою його приводить сюди

автор? (*«Це Прорив, це велика, вирішальна мить в історії Зграї, а для чайки на ім'я Джонатан - це початок нового життя»*); *«Джонатан став першою чайкою на землі, що опанувала фігурні польоти»*; *«Коли вони про це почують, - думав він про свій Прорив, - вони ж просто очманіють з радощів! Скільки цікавого в нас попереду! Не товктись на місці поміж рибальських човнів - а знати, нащо ти живеш у цьому світі! Ми подолаємо свою неміч, ми станемо іншими - сильними, розумними! Ми будемо вільні! Ми навчимося літати!»*; *«Ми тисячу років жили заради того, щоб шукати риб'ячі голови, але ж тепер нам справді є для чого жити - щоб учитися, відкривати нове, бути вільними! Дайте мені тільки спробувати, дозвольте показати вам, чого я навчився... »*)

- Чому Зграя не зрозуміла прагнень і досягнень Джонатана? Чому на Великій Раді Зграї було прийняте рішення про вигнання чайки Джонатана? Чому за нього ніхто не заступився, навіть батьки? (*«Настане день, Джонатане Лівінгстон, і ти зрозумієш, що легкодумство тебе занапастило. Життя - це незбагненна таємниця, і нам досить знати одне: ми кинуті до цього світу, щоб їсти і лишатися живими, поки зможемо»*, *«Ти нам більш не брат, - нарешилі промовили чайки одна по одній, а потім з поважним виглядом затулили собі вуха і повернулися до нього спинами»*.)

- Яким було життя Джонатана Лівінгстона у вигнанні? Чому він полетів далі Далеких Скель, місця вигнання, призначеного Зграєю?

- Які нові знання й вміння він отримав? (*«Сам він кожного дня робив усе нові та нові відкриття. Він дізнався, що, пірнаючи у стрімкому піке, може зловити рідкісну та смачну рибу, яка водиться на глибині десять футів; тепер йому були не потрібні рибальські човни і крихти черствого хліба. Він навчився спати в повітрі, навчився тримати курс уночі, коли вітер дме з берега, і долати сотні миль від зорі до зорі. Так само спокійно він долав туманну запону над морем і проривався до світлого чистого неба - у той час як усі чайки лишалися на землі, і гадки не маючи, що в небі над ними існує щось інше, крім туману й дощу. Він навчився мандрувати з сильним вітром у далекі краї і там ловити на обід смачних комашок. Те знання, яке він колись хотів відкрити всій Зграї, тепер було його єдиною розрадою; він навчився літати й не шкодував, що йому довелося сплатити за це таку ціну. Джонатан зрозумів, що тільки нудьга, страх і злість скорочують життя чайок; а сам він був вільним від цього тягаря й тому прожив довгий щасливий вік»*)

- Що його найбільше занепокоїло? (*«І єдине, що його смутило, - це не самотність, а те, що чайки відмовилися повірити в чарівну красу польоту, хоча їм варто було тільки відкрити очі, щоб її побачити»*.)

IV. Узагальнення та систематизація вивченого на уроці.

Розкрийте сутність алегорії «Зграя - чайка Джонатан Лівінгстон». (*Натовп і творча особистість. Матеріальне й духовне. Обивательська філософія й філософія пізнання світу й власних можливостей, їх ролі для людини й суспільства.*)

- Спробуйте на основі дослідженої частини тексту зробити висновок щодо символічного сенсу твору..

V. Домашнє завдання.

Прочитати 2 та 3 розділи повісті, виписати цитати для характеристики образу Джонатана Лівінгстона. Створити власну ілюстрацію до повісті*.

Тема. Річард Бах. «Чайка Джонатан Лівінгстон». Художній конфлікт і можливість його подолання. Ознаки притчі у творі.

Мета: завершити аналітико-інтерпретаційне дослідження змісту повісті-притчі «Чайка Джонатан Лівінгстон» Річарда Баха, дослідити жанрову специфіку твору та її зв'язок із авторським задумом «Чайки...»; сприяти формуванню світоглядних і морально-естетичних підвалин у становленні школярів як особистостей.

Обладнання: відео «Річард Бах. Інтерв'ю»; фрагменти художнього фільму «Чайка на ім'я Джонатан Лівінгстон».

*Зрештою, для того, щоб літати,
тобі вже нічого не буде потрібно,
крім неба і прагнення вгору до хмар.
Досконалість не має меж.
Річард Бах*

Перебіг уроку

I. Організаційний момент. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Виконання вправи «Так – ні» (слайди 1-4).

1. Чайка Джонатан Лівінгстон у Зграї почувався самотнім. (+)
2. Більшість чайок вдосконалювали своє вміння літати, тоді як Джонатан самотньо сидів на березі.(-)
3. Батьки розуміли та підтримували свого сина. (-)
4. Згряя пишалася своїм Джонатаном Лівінгстоном. (-)
5. Опинившись вигнанцем, Джонатан зустрів двох сріблястих чайок. (+)
6. На Небесах Джонатан зустрів войовничих чайок. (-)
7. Незабаром Джонатан Лівінгстон опанував мистецтво телепатичного спілкування. (+)
8. «Ти – рідкісна птаха, такі зустрічаються в кращому випадку одна на мільйон,» - так сказав про Джонатана Саллівен. (+)
9. Джонатан так і не навчився мистецтву телепортації. (-)
10. Джонатан повернувся до своєї Зграї. (+)
11. Флетчер Лінд – учень Джонатана . (+)
12. Джонатан вважав, що чайок треба любити такими, якими вони є – злими та ледачими.(-)

2. Перегляд ілюстрацій до твору, створених учнями.

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

III. Аналітико-інтерпретаційне дослідження тесту повісті «Чайка Джонатан Лівінгстон» Річарда Баха

Герменевтична бесіда

Учитель. Ми залишили головного героя твору Річарда Баха в момент його перемоги над собою, в момент опанування суми знань, що могли б змінити на краще життя усієї Зграї. Але Чайка самотній! Зневажений Зграсю, нескорений, самотній, решту своїх днів чайка Джонатан провів Вигнанцем. Проте він не дорікав собі, не шкодував про ціну, яку довелося заплатити за прагнення бути першим серед інших у пошуку Прориву. Єдине, що непокоїло його, - це відмова інших чайок повірити у велич вільного польоту. Причини такого мізерного життя він вбачав у страхові, злості й нудзі.

- Чи можемо ми точно сказати, де жив Джонатан після вигнання зі Зграї? Чому автор не дає точних координат? Як ви вважаєте, герой знаходиться в земному чи позаземному світі? Наведіть аргументи з тексту для підтвердження своєї думки.

- Виразно прочитайте фрагмент зустрічі Джонатана з «двома чайками». Чим ці чайки були близькі героєві й чим вони відрізнялися від Зграї? (*«Дві чайки, що з'явилися біля його крил, осяяли темну небесну височінь, мов дві чисті зорі. Та ще більшим дивом було їхнє мистецтво польоту».*)

- Як Джонатан перевіряв прибульців? (*Він випробовував їх повільним польотом, крутим піке, вертикальним переворотом.*) Чому він перевіряв цих чайок ділами, а не почав відразу розпитувати? Чому чайки мовчки пройшли випробування, ні про що не питаючи Джонатана?

-Виразно прочитайте в особах діалог Джонатана Лівінгстона та прибулих чайок зі слів «Він повернувся в горизонтальний політ і довго мовчав...» до «І Джонатан Лівінгстон, злетівши у височінь із двома зоряними птахами, розтанув у темному просторі небес». Поясніть мету появи осяяних чайок, що вміли посправжньому літати? Вони називають себе «братами» Джонатана. В якому сенсі? (*Брати по духу.*)

- Що означають слова «Ми прилетіли, щоб забрати тебе у височінь, щоб забрати тебе додому»? Де той дім? Чи можна вважати, що Джонатан вмер, і тепер додому летить його душа? Наведіть аргументи «за» і «проти» такого твердження.

- Які зміни відбулися з Джонатаном, коли він покинув земний простір? (*«він побачив, що його власне тіло теж промениться світлом. Той юний Джонатан Лівінгстон, що завжди жив у глибині його золотистих зіниць, нікуди не зник, просто оселився тепер у новій подобі. Це нове тіло також було тілом чайки, але літати в ньому стало аж як краще»; «Його пір'я сяяло, мов діамантове, а крила стали гладенькими, як пластинки з полірованого срібла. І, зачудовано роздивляючись їх, він став випробовувати, на що здатні ці нові крила»; «нове тіло також не було всесильним. І хоча він зміг перевершити свій колишній рекорд, проте лишалася межа, подолати яку було дуже важко».*)

- У який світ потрапив Джонатан? Чи були це дійсно Небеса, як гадав герой?

- Чому в новому світі чайок було не так багато?

- Чому всі були раді Джонатанові й розуміли його без слів? (*Спілкування відбувалося на рівні тонких енергій. Джонатан потрапив «додому», у світ своїх однодумців, таких же творчих особистостей, як і він сам. Вони весь час прагнули до нових висот і нових відкриттів. «Чайки, що мешкали тут, були близькі йому по духу. Всі вони жили заради того, щоб досягати нових висот у головній справі свого життя - у польоті. Це були просто дивовижні птахи, і кожен з них тренувався щодня, багато годин поспіль, вивчаючи все нові та нові таємниці повітроплавання».*)

- Що й чому відбувається з художнім часом? Чому «І час линув для нього, як один довгий-довгий день - так, ніби сонце ніколи не сходило, а просто світило завжди»? Чи є тепер мета в Джонатана? (*«Уже за кілька днів він зрозумів, що тут йому належить дізнатися про політ іще більше, ніж у попередньому житті».*)

- Поміркуйте, чому, опинившись серед «своїх», Джонатан все ж згадував той світ, де сенс існування чайок - їжа. (*«Джонатан надовго забув той світ, звідки він був родом, - місце, де жили птахи, яким є незнаною радість польоту, птахи, яким крила служать лише для пошуків їжі та для боротьби за неї. Проте час від часу, на одну коротку мить, цей світ виринав у його пам'яті». Чайка Джонатан бачив, що в новому світі для кожної чайки найвагомішим у житті було удосконалення польоту й самого себе. Йому було дуже гарно з розумними птахами. Він багато чому навчився у своїх братів. Однак за призначенням чайка Джонатан був народжений для того, щоб відкривати істину для інших. Йому понад усе хотілося повернутися до своєї Зграї й навчити чайок свободи вибору й польоту.*)

- Виразно прочитайте в особах розмову чайки Джонатана з учителем Салліваном. Спробуйте пояснити символічний сенс фрази Саллівана: «Єдине, що я можу відповісти, Джонатане, - таких птахів, як ти, буває один із мільйона. Більшість з нас рухаються вперед дуже повільно. Ми прийшли з одного світу в інший, майже точно такий, і вже забули, звідки походимо; нам байдуже, куди нас ведуть, ми живемо одним днем. Уявляєш, скільки життів ми маємо прожити, перш ніж почнемо здогадуватися, що життя - це не тільки пожива, боротьба та влада у Зграї? Тисячі життів, Джонатане, десятки тисяч! А потім іще сотню, поки не зрозуміємо, що таке вершина знання, і ще сотню, поки не впевнимся, що мета нашого життя - досягти цієї вершини і передати свої знання іншим. Звичайно, і тут діє той самий закон: ми вибираємо для себе наступний світ завдяки тому, чого навчилися у попереднім. Не навчившись нічого - і наступний світ не буде нічим різнитися від попереднього, і в ньому тебе чекатимуть ті самі перешкоди і свинцевий тягар незнання».)

- Чому чайка Джонатан звернувся із запитаннями про Небеса до Старійшини Чіанга? Як Чіанг пояснив, що таке Небеса? (*«Небеса - не місце і не час. Небеса - це досконалість».*) Що таке «досконала швидкість»?

{«...досконалість не має меж. Досконала швидкість, сину мій, - це значить, що ти опинився там». Досконала швидкість - сила думки.)

- Прокоментуйте слова Чіанга: «Дивна річ. Ті чайки, що нехтують досконалістю заради мандрів, не летять нікуди, бо їм непідвладна швидкість. А ті, хто відмовляється від мандрів заради досконалості, в одну мить дістаються куди захочуть. Запам'ятай, Джонатане, небеса - це не час і не місце, бо місце і час не мають значення. Небеса - це... ». Що, по-вашому, мав на увазі Чіанг?

- У чому полягав секрет навчитися «літати куди завгодно»? (*«Аби літати зі швидкістю думки, тобто літати куди завгодно, - говорив він, - ти насамперед мусиш збагнути, що вже прилетів...*

За словами Чіанга, уся хитрість була в тому, щоб Джонатан перестав бачити себе ув'язненим у тілесній оболонці, яка має розмах крил сорок два дюйми і знає певні льотні прийоми. Весь сенс у тому, щоб усвідомити: його справжня сутність, як ненаписане число, перебуває водночас у будь-якій точці простору та часу».)

- Що заважало Джонатану позбавитися тілесної оболонки? (*Йому заважала віра. «Забудь про віру! - повторював йому Чіанг. - Тобі не потрібна була віра, щоб літати, ти мав лише зрозуміти, що таке політ. І це те ж саме. Спробуй ще раз... І настав день, коли Джонатан, стоячи на березі з заплющеними очима і намагаючись зосередитися, раптом осягнув усе, про що говорив Чіанг. «Це правда! Я можу досягти досконалості, для мене немає межі!» Його охопила радість».)*

- Що, по-вашому, мав на увазі Чіанг, підкресливши, що знанням, якого досяг Джонатан, потрібно навчитися управляти? Чого зміг досягти завдяки управлінню думкою Джонатан Лівінгстон? (*Він зміг потрапити в Космос, в інші, позаземні світи. Можливо, таким чином Річард Бах стверджує думку про можливість міжпланетних мандрівок на рівні думки. Порівняйте з творами Рея Бредбері та Роберта Шеклі.)*

- Яким був заповіт Чіанга чайці Джонатану? (*«Якщо хочеш, ми почнемо працювати над часом, - сказав Чіанг, - і ти зможеш літати і в минуле, і в майбутнє. Тоді ти справді будеш готовий до найскладнішого і найцікавішого. Ти будеш готовий до того, щоб полетіти вище, пізнати доброту і любов».) «Джонатане, - мовив він, і це були його останні слова, - ти маєш дізнатися, що є любов».)*

- Чому, по-вашому, Чіанг перед зникненням перетворився на сяйво? Що воно в собі уособлює? Чого зміг досягти Чіанг?

- Чому Джонатан усе частіше згадував Землю і Зграю? Що його турбувало? (*«Він стояв на піску і думав: а що, як там нині живе чайка, яка прагне подолати межі своєї натури й літати для того, щоб пізнати сутність польоту, а не тільки жєбрати черствий хліб біля рибальських човнів. Може, ця чайка навіть стала Вигнанцем за те, що сказала правду у вічі Зграї?»)*

- Що стало головними факторами бажання Джонатана повернутися на Землю? (*«І що більше Джонатан учився доброті, то глибше він пізнавав сутність любові й чимдалі дужче хотів повернутися на Землю. Джонатан Лівінгстон, незважаючи на своє самотнє минуле, був природженим учителем, і найкращим виявом любові стала для нього можливість передати свої знання тій чайці, яка чекає слушної нагоди, аби пізнати щось нове».)*

- Які аргументи наводив Салліван, відмовляючи Джонатана повертатися на Землю? (*«Джоне, ти колись був Вигнанцем. Чому ти гадаєш, що твої колишні вороги прислухаються до тебе зараз? Ти знаєш приказку, і вона справедлива: літаєш високо - бачиш далеко. Ті чайки, які тебе прогнали, стоять на землі, здійсмають галас знічев'я і б'ються між собою. Вони за тисячу миль од небес - а ти кажеш, що хочеш показати їм небеса звідти, із землі! Джоне, вони не бачать далі кінчиків своїх крил! Лишайся тут. Допмагай новим чайкам, тим, хто піднявся досить високо, щоб побачити те, про що ти можеш їм розповісти». «Чайка, що високо літає, далеко бачить».)*

- Чому під час прощання Салліван назвав Джонатана «просто божевільним»? Ким він був насправді? (*«він - живий образ волі й польоту, для якого ніде й ні в чому немає межі»)*

- Чому першою чайкою, яку зустрів Джонатан Лівінгстон, був Флетчер Лінд? (*Він повторював долю Джонатана, його також вигнала Зграя до Далеких Скель. Для Флетчера, як і для Джонатана, «Літати - це щось більше, ніж просто лопотіти крилами, перелітаючи з місця на місце!» Флетчер задає собі ті ж питання, що турбували й Джонатана: «Та що вони - сліпі? Чи справді нічого не бачать? Чи не розуміють, як ми услаavimo себе, коли навчимося літати по-справжньому? Байдуже, що вони про мене думають. Я покажу їм, що таке політ! Буду нещасним Вигнанцем - ну то нехай, коли вони так хочуть. Я ще змушу їх пошкодувати, та ще й як... »)*

- Визначте стан, у якому перебуває Флетчер. Чим його стан відрізняється від усвідомлення себе теперішнім досконалим чайкою Джонатаном? (*Флетчер переповнений гнівом, образою, а Джонатан - добром і любов'ю, здатністю прощати образи й знуцання.)*

- За якої умови Джонатан почав навчати Флетчера літати по-справжньому? (*«Чайко Флетчере Лінд, чи так сильно ти хочеш літати, що зможеш простити Зграю, і навчатись, і колись повернутись до них і передати їм свої знання?» Це вищий ступінь досконалості й мудрості, яким немає межі і якого вже досяг Джонатан. Повернувшись на Землю, він переходить на новий рівень досконалості в передаванні знань учням.»*)

- Схарактеризуйте стосунки чайки Джонатана й чайки Флетчера Лінда як взаємини вчителя й учня. Доведіть, що Флетчер був ідеальним учнем, а Джонатан - ідеальним учителем. Яка риса, по-вашому, робила його бездоганним учнем? (*Він точно знав, чого хотів, і робив усе для досягнення своєї мети. «Він мав і силу, і хист до польоту, і найголовніше - палке бажання учитись».*) Поміркуйте, наскільки важливим є такий підхід до навчання особисто для вас.

- Чому зі Зграї усе частіше почали виганяти чайок? (*«За три місяці у Джонатана з'явилося ще шість учнів. Усі були Вигнанцями, бо їх захопила нова дивна ідея - літати заради того, щоб відчувати радість польоту».* Це дивовижний механізм розвитку нових прогресивних ідей, які спочатку зароджуються у геніїв, а потім знаходять все більше прихильників серед мислячих людей, і вони йдуть цим тяжким шляхом задля того, *«щоб відчувати радість польоту».* *«Насправді кожен з нас - це живий образ Великої Чайки, необмежена ідея свободи, - говорив Джонатан вечорами, стоячи на березі моря, - і точність польоту - це крок до вираження нашого справжнього «я». Усе, що нас обмежує, треба відкинути. Ось навіщо ми маємо опанувати високу швидкість, і малу швидкість, і фігурний політ... »*) Визначте пряме й символічне значення образу польоту.

- Чим чайка Джонатан, як учитель, відрізнявся від своїх учнів? (*Ніхто з учнів, навіть Флетч, «не міг повірити, що політ ідей може бути так само реальним, як політ вітру і політ птаха». А Джонатан не просто в це вірив, він це знав!*)

- Чому учні боялися повертатися до Зграї, а Джонатан - ні? Доведіть, що вчитель надихнув учнів власним прикладом.

- Чи однаково сприймали повернення до Зграї Джонатан і його учні?

- Яка була реакція Зграї на повернення Вигнанців? Наведіть цитати з тексту. (*«Слово Старійшини облетіло всю Зграю: «Не зважати на них!» Чайка, що заговорить із Вигнанцем, стане Вигнанцем також. Чайка, що погляне на Вигнанця, порушить Закон Зграї».*)

- Яку тактику впливу на Зграю обрав Чайка Джонатан Лівінгстон? Чому? Чи дало це результат? (*«Він проводив заняття просто над Берегом Ради і вперше вимагав од учнів, аби вони показали все, на що здатні».*

«Джонатан щогодини був зі своїми учнями, весь час показував та пояснював їм щось нове, був вимогливим до кожного і вів усіх за собою. Він літав разом із ними вночі, і в туман, і в бурю - просто так, заради втіхи, а Зграя на березі немічно тулилася до землі. Коли заняття припинялися, учні відпочивали на піску, і з часом вони почали прислухатися до слів Джонатана. Звісно, його ідеї звучать незрозуміло, а часом просто дико, проте деякі думки все ж таки можна збагнути. Мало-помалу вночі стало утворюватися інше коло слухачів, трохи подалі від учнів: багатьом чайкам було цікаво послухати Джонатана, і вони годинами сиділи в темряві, ховаючись одна від одної, і квапились щезнути, ледве зорів світанок. Тільки через місяць після Повернення перша чайка із Зграї переступила межу і попросила дозволу навчатися разом з іншими. За цей переступ Теренс Ловелл став зватися проклятим Вигнанцем - і восьмим учнем чайки Джонатана.»

- Який Закон протиставив чайка Джонатан Лівінгстон Закону поживи Зграї? (*«Мейнарде, ти вільний бути самим собою, тут і зараз, і ніщо не може тобі завадити. Це Закон Великої Чайки, це - Закон»; «він говорив дуже прості речі: що чайка має право літати, що свобода - це її істинна сутність, і все, що обмежує цю свободу, нічого не значить - усі забобонні звичаї, усі закони, хоч би які вони були»; «Єдиний справедливий закон - це шлях до свободи, - відповів Джонатан. - Іншого закону немає».*)

- Що об'єднує усіх учнів чайки Джонатана й відрізняє їх від Зграї? (*«Погляньте на Флетчера! На Ловелла! На Чарльза Роланда! На Джуді-ЛІІІ Чи вони теж незвичайні і мають Божий дар? Не більше, ніж ви, не більше, ніж я. Вони різняться від вас лише одним - що почали розуміти, хто вони є, і доводять це на ділі».*)

- Визначте сутність головного конфлікту твору. Запишіть висновки у зошит.

Висновок. Основний конфлікт повісті «Чайка Джонатан Лівінгстон» Річарда Баха - це конфлікт ідей (добра, любові, прощення, бажання зробити цей світ кращим і досконалішим завдяки знанням і вмінням - з одного боку, і ненависті, заздрості, тупості, обмеженості, закритості до всього нового й прогресивного з іншого); конфлікт знань про навколишній світ і самого себе (нового й старого, усталеного й того, що ламає традиції та закони, що веде вперед, до нових висот); це конфлікт обивательської психології

меркантильних заматеріалізованих істот й творчо мислячих особистостей, які є рушіями прогресу (досягнувши одної мети, вони ставлять перед собою наступну в ім'я свободи, добра й любові.)

- Який сенс має епізод, в якому йдеться про те, як Флетчер розбився об скелю? Чому він не впорався з вправами? Чому, розбившись об скелю, Флетчер залишився живим? *(«на дорозі в нього опинилося мале чаєня, що вирушило у свій перший політ і кликало маму. У Флетчера Лінда лишилася десята частка секунди, щоб ухилитися, він рвучко повернув ліворуч і на швидкості понад двісті миль врізався у гранітну скелю».* Флетчер змінив траєкторію польоту заради порятунку чаєняти. Він, ще зовсім недавно гордовитий і гнівливий, зрозумів істину любові й істину свободи вибору. Він перейшов на новий рівень в опануванні досконалості. Це було його Небо!)

- Чому те, що сталося, по-різному сприйняли чайка Джонатан, чайка Флетчер і Зграя? Чому Джонатана Зграя оголосила дияволом і хотіла вбити разом із Флетчем? Як у цьому проявляється конфлікт ідей твору?

- Виразно прочитайте в особах епізод розмови Флетчера з Джонатаном від слів «Чотири тисячі чайок, налякані тим, що побачили, закричали: «ДИЯВОЛ!» до слів « Марево зникло. Джонатан розтанув у повітрі». Виділіть ключові фрази та поясніть їх смислове навантаження.

- Прокоментуйте останні слова Джонатана Лівінгстона, звернені до Флетчера Лінда: «Не вір своїм очам. Усе, що вони бачать, це межі. Довіряй внутрішньому зору, досягни те, що вже знаєш, - і шлях до неба відкрито». У якому творі якого митця звучить подібна думка про те, що головне потрібно бачити серцем? *(«Маленький принц» Антуана де Сент-Екзюпері.)*

- Якого вміння досяг Флетчер, побажавши повернутися знову на Землю? *(Він опанував здатність рухатись у просторі й часі силою думки. Він став рівним своєму вчителю. І повертається назад Флетч заради тепер вже своїх учнів, яким у нього є що передати!)*

- Чому Флетчеру вже більше не потрібен вчитель? *(Він сам вже став учителем, знайшовши «шлях до світла». «Тобі я більше не потрібний. Усе, що тобі треба, - це і далі пізнавати самого себе, з кожним днем усе ясніше бачити справжнього Флетчера, для якого не існує межі. Він - твій учитель. Ти мусиш його розуміти і коритись йому, оті все».)*

- З чого вчитель Флетчер розпочав свій урок? Чому це були саме ці слова? Чому він не розпочав відразу з «горизонтальних польотів»? *(«Насамперед ви мусите зрозуміти, - похмуро мовив він, - що чайка - це необмежена ідея свободи, образ Великої Чайки, і все ваше тіло - від кінчика одного крила до кінчика другого - це не що інше, як ваша думка».* Флетч, як і Джонатан, як і Чіанг, ставить перед учнями високу мету - програму максимум, розуміючи сам її силу. А далі вже справа техніки й тренувань! Головне - це чітка висока мета, до якої можна йти різними шляхами, головне, щоб це були шляхи Свободи й Любові. «Межі немає, Джонатане? - подумав він. - Ну то що ж, скоро настане час, коли я вирину з повітря на твоєму березі і зможу тебе дечому навчити!» І хоча Флетчер намагався дивитись на своїх учнів з належною суворістю, він на мить побачив їх такими, якими вони є насправді, і вони не просто сподобалися йому - в цю мить він їх полюбив. «Межі немає, Джонатане?» - подумав він і всміхнувся. І рушив у свій політ до знання».)

IV. Рефлексія

Перегляд інтерв'ю з Річардом Бахом «Пригоди духу» з наступною бесідою

- Поміркуйте, чому письменник виступає проти поділу літератури на художню й нехудожню.

- З чим Річард Бах порівнює книжки? *(З потоками золота.)*

- Як письменник пояснює, що є основою його творів? *(Те, що цікаве йому самому; ті ідеї, які він «викрадає» і «привласнював», щоб спочатку зробити «своїми», а потім через книги поділитися з тими, кому це також цікаво.)*

- Яку роль у житті й творчості Річарда Баха відіграло захоплення психологією? *(Навчився виходити за межі, бачити те, що від нас закрите, наділивши потім цією здатністю героїв своїх книг.)*

- Поміркуйте, яким чином названі Річардом Бахом позиції знайшли втілення у його найвідомішій книжці «Чайка Джонатан Лівінгстон».

Складання інформаційного грона «Чайка Джонатан Лівінгстон».

Слово вчителя

Перед нами не просто повість, а повість-притча. Отже, Джонатан – це не просто чайка, він символізує людину, яка прагне до знань, досконалості. Зграя чайок — наше повсякденне життя; політ Джонатана Лівінгстона — свобода; прагнення вдосконалювати політ — шляхи людського самовдосконалення, бажання пізнати сенс буття і осмислити свій статус у світі. Крила – це символ мрії, свободи, волі, духовності, багатства думки, емоційного піднесення, могутності, незалежності й впевненості. Образ крил уособлює усі ті чесноти, які роблять людину Людиною.

Визначення жанрових особливостей твору Річарда Баха про Чайку Джонатана Лівінгстона

- Літературознавці вважають, що «Чайка Джонатан Лівінгстон» Річарда Баха за жанром - це алегорично-філософська повість про сенс людського життя. Доведіть справедливості такого визначення. Знайдіть у творі ознаки повісті й притчі.

- Поміркуйте, який жанрово-смісловий пласт є більш важливим для читача - оповідний (повість) чи притчовий (історія чайок як алегорія людського життя). Наведіть аргументи.

- До яких думок, по-вашому, спонукає читача книжка Річарда Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон»? *(Автор підводить читача до міркувань над такими важливими речами, як необхідність мати високу мету (бажання літати) й, скориставшись розумом, вийти на небувалі площини самоусвідомлення та самовдосконалення, щоб зрозуміти головне - у чому полягає сенс твого буття; потрібно переймати в інших те краще, чого вони досягли, і йти далі; не миритися з ненавистю і злобою, а протиставити їм Свободу вибору, Добро й Любов.)*

- Досить багато дослідників і читачів вважають, що в повісті-притчі «Чайка Джонатан Лівінгстон» знайшли відображення християнські та буддистські мотиви. Спробуйте знайти відповідники в тексті цим твердженням. *(Біблійно-євангельський сюжет виявився в обраності й вигнанні, поверненні до тих, «чий розум відкритий до знань», учнях, дивах, перебуванні в раю для чайок, смерті й воскресінні. Разом з тим підкреслено, що у притчі відсутній будь-який релігійний пафос. Як доказ, наведемо цитати із твору: «Віра тут ні до чого... Навіть у випадку звичайного вміння літати на одній вірі далеко не залетиш». Наставляючи свого учня, Чайка Джонатан говорив йому: «Не давай їм розпускати про мене безглузді плітки. Або робити з мене бога, добре, Флетч? Я чайка. Ну, хіба що люблю літати».*

Буддистські мотиви виявилися в перетворенні, основою якого стало страждання. «Ми перелітаємо з одного світу в інший... А щоб зрозуміти досконалість, на це пішла ще добра сотня життів». У притчі акцентовано увагу не на розвитку образу Джонатана Лівінгстона, а на основному постулаті буддизму - ідеї переродження і досягнення досконалості, чайки стають осяйними. «Мета життя - пошук досконалості, а завдання кожного з нас - максимально наблизити її прояв у самому собі, у власному стані і поведінці. Закон на всіх рівнях буття - той самий: свій і наступний світ ми вибираємо за допомогою знання, яке знайшли тут. І якщо тут ми віддаємо перевагу невігластву, то знання наше залишилось дотеперішнім, - наступний наш світ нічим не буде відрізнятися від теперішнього, всі його обмеження будуть збережені, і таким же не - підйомним буде гнітючий вантаж незрозумілого виклику», - говорить Джонатану чайка Салліван.

Наявність євангельських та буддистських мотивів критики пояснювали розквітом у 60-70-х роках ХХ століття молодіжного руху «хіпі», представники якого відмовилися від споживацького погляду на життя, стверджували культ свободи, любові, проголосили своїми кумирами Ісуса, Будду, Ганді, звернулися до східних релігійних учень.)

Робота з епіграфами до уроку й висловлюваннями Річарда Баха

- Виразно прочитайте епіграфи до уроку. Поясніть, як вони пов'язані з головними думками, яких ми дійшли в результаті аналітичного дослідження тексту.

- У чому ви вбачаєте свою особисту цінність досвіду осмислення тексту й ідей повісті-притчі «Чайка Джонатан Лівінгстон» Річарда Баха?

Виразно прочитайте добірку цитат з творів Річарда Баха та його висловлювань. Які з них перегукуються з важливими думками та ідеями повісті «Чайка Джонатан Лівінгстон»?

Істина залишається істиною, навіть якщо не зрозуміла і не прийнята ніким.

Все, що буде важливим для тебе в кінці життя, це те, як сильно і правильно ти любив. Тільки в цьому і буде остаточний сенс твого життя.

Розмірковуючи над своїм вибором, ти стоїш на шляху відмови від різних життів, можливих для тебе. Коли вибір зроблено - залишається у тебе тільки одне життя.

Кокон - кінець шляху для гусениці, але початок життя для метелика.

Якщо ти не можеш знайти щастя через власні справи і вчинки, а чекаєш справ і вчинків від інших, значить у тебе, дійсно, серйозні труднощі в житті.

Чи виникало у тебе відчуття, що те, чого ти хочеш, можливо, взагалі не існує в природі? Поки не відчуєш реальну загрозу втрати чогось дуже важливого, до тих пір можна і не зрушитися з місця.

«Любов» - так часто використовуване слово, що стає за нього страшно. Частіше говорять тільки слово «Бог».

Кожна перешкода на твоєму шляху містить у собі безцінний урок. Часто ми самі собі створюємо труднощі, оскільки дуже потребуємо цих уроків.

- Оберіть із запропонованої добірки висловлювань Річарда Баха три, які ви занесли б до своєї «Скарбнички важливих думок на все життя». Аргументуйте свій вибір.

V. Домашнє завдання

Написати висловлювання «Якщо я стану Джонатаном, чому я навчу інших?»*

Прочитати твори Барбари Космовської «Буба», «Буба: мертвий сезон». Усно скласти про них враження, яким би відразу хотіли поділитися з друзями після прочитання книжок про Бубу (за бажанням можна записати враження про твори у формі електронного листа друзі).

Тема. Барбара Космовська. «Буба». Художній світ Космовської. Батьки – діти, діди – онуки. Сімейні цінності у творі.

Мета: ознайомити учнів з особистістю та творчим доробком відомої сучасної польської письменниці Барбари Космовської; розпочати аналітичне дослідження книжок «Буба» та «Буба: мертвий сезон», показати особливості творчої манери Космовської; сприяти формуванню кращих людських якостей в учнів та принципів міжособистісного спілкування.

Обладнання: буктрейлер: «Барбара Космовська. Книга про Бубу», портрет письменниці, тексти творів.

*...рідний будинок здатний незримо
створювати в серці «пласти ніжності»,
де, як води джерела, народжуються мрії.
Антуан де Сент-Екзюпері*

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й завдань уроку

Учитель. На думку В. Сухомлинського, «слово у матері має бути - ніжним, добрим, уважним, розумним, а не дратівливим, сварливим, злим - саме від нього і залежить виховання у дітей почуття «потрібності» та відповідальності». Але жаль, що майже в кожній сім'ї діти нечують тих лагідних, турботливих слів. Тому нині найактуальнішою є проблема стосунків батьків і дітей. Вона є надзвичайно складною, тому що батьки не завжди розуміють своїх дітей. Саме про такі стосунки про батьків, які не цікавляться життям своєї дитини, ми з вами будемо вести мову на уроці.

Віртуальне знайомство з письменницею

Учитель. Барбара Космовська - популярна польська письменниця, лауреат численних літературних конкурсів. Пише і для дорослої аудиторії, і для молоді. Народилася 24 січня 1958 року в місті Бутів. Закінчила Гданський університет. У 1999 році захистила кандидатську дисертацію на тему «Між дитинством і дорослим життям. Про романи Зофії Урбановської». Певний час працювала вчителькою польської мови, писала вірші. Барбара Космовська здобула ряд премій на поетичних конкурсах. У 2000 році світ побачив перший роман письменниці - «Голодна кішка». А вже у 2001 -му році вийшов роман «Приватна територія», що приніс авторці популярність і потрапив до списку бестселерів, складеного газетою. Твори для підлітків Барбари Космовської удостоєні польських та міжнародних нагород. Їх перекладено багатьма іноземними мовами. Українському читачу твори Барбари Космовської «Буба», «Буба: мертвий сезон» та «Позолочена рибка» відомі в перекладах Богдани Антоняк.

Самостійна робота по варіантах

I варіант. Створення словесного портрета Барбари Космовської як людини

II варіант. Створення словесного портрета Барбари Космовської як поетеси й письменниці

III. Робота над темою урока.

З'ясування первинних вражень про твір

- Розкажіть, наскільки цікаво вам було читати книжки «Буба» та «Буба: мертвий сезон» Барбари Космовської.

- Який стан був домінуючим під час читання - захоплення, розчарування, здивування, обурення? Поясніть чому?
- Про що йде мова у цих творах польської письменниці?
- Як швидко ви прочитали твори? Чим вони вас вразили?
- Хто із героїв викликав у вас захоплення, а хто вам не сподобався? Чому?
- Чи ділилися ви своїми враженнями про прочитані твори з батьками, з друзями? Чи захотіли вони теж прочитати книжки про Бубу?

Історія написання. Художнє оформлення.

Роман «Буба» та його продовження «Буба: мертвий сезон» вийшли друком у видавництві «Урбіно» протягом 2010-2011 років у перекладі з польської Божени Антоняк. Художнє оформлення книжок виконала художниця Наталка Гайда. Воно стилізоване під аніме та безсумнівно зорієнтоване на підліткову аудиторію. Ілюстровані на обкладинці герої роману - мама, яка зайнято мандрує своїм шляхом, прихопивши лише умовний спогад про родину у вигляді зображення свого чоловіка; дідусь, який окрилено «літає» у своєму світі, - чітко передають найяскравіші риси характеру згаданих героїв. Сама ж Буба на обкладинці першої частини зображена, радше, як спокійний та врівноважений спостерігач, а ось на обкладинці продовження роману «Буба: мертвий сезон» дівчина ніби летить назустріч усім тим неприємностям, що звальються на неї, хоча, як розуміє читач із виразу Бубиноного обличчя, відступати дівчина не збирається. Вона готова подолати будь-які негаразди.

Перегляд буктрейлера: «Барбара Космовська. Книжка про Бубу»

У романах «Буба» (2002) і «Буба: мертвий сезон» (2007) ідеться про шістнадцятирічну школярку Агнешку на прізвище Буба. Це мудра, цілком позитивна дівчина. Вона відповідальна, слухає класичну музику, допомагає своїй родині. Буба живе з батьками, старшою сестрою і дідусем. Її мама – відома та амбітна письменниця – не має часу на доньку; батька частіше можна побачити на телеекрані, ніж удома; сестра прагне будь-що стати кіноактрисою; дідусь пристрасно захоплений грою в бридж. З теплим гумором роман розповідає про сімейні проблеми, зраду, пошук дружби, перше кохання, гіркоту поразок, про маленькі й великі перемоги над собою.

Герменевтична бесіда за змістом твору.

- Від чийого імені ведеться розповідь у творах про Бубу? У чому полягає особливість оповідної манери Барбари Космовської? *(Розповідь ведеться від імені третьої особи, але складається враження, що це сама головна героїня розкриває перед читачем свою душу.)*
 - Як ви думаєте, чому авторка без усіляких вступів та передмов відразу знайомить читача з головною героїнею? Що ми дізнаємося про Бубу з перших рядків твору? *(«Буба не була ані дуже вродливою, ані негарною. Не була й надто високою, хоча низенькою її теж не назвеш. Можна було б сказати, що вона товста, проте насправді гладкою вона також не здавалася. Деякі продавчині навіть зверталися до неї «крихітко», коли дівчина приміряла чергову пару джинсів. Бо Буба ходила лише в джинсах. Так, ніби в усіх крамницях з лахами продавали виключно вилялі й витерті «Левіси».)*
 - Де й з ким мешкає Буба? *(Дівчина проживає разом з батьками й дідусем «в їхньому просторому помешканні на третьому поверсі багатоповітрявки на вулиці Звіринецькій, у якому, проте, не бракувало пожильців».)*
 - У чому полягала проблема Бубиної родини? Чому вона живе під прізвищем, а не під власним ім'ям? Хто й чому, по-вашому, назвав її Бубою? *(Дівчині шістнадцять років. Звуть її Агнешка (але про це читач дізнається майже в кінці першої книги після її перемоги на турнірі з бриджу). Бубою, вірогідніше за все, її назвали батьки, коли вона була ще маленькою. Дорослі чомусь дуже люблять своїх дітей, коли вони маленькі й безпомічні, коли з ними можна сюсюкатись і гратися, як з іграшкою, або не помічати (як це робить сестра Буби Ольга зі своїм сином Францішеком).*
- Проблема Буби в тому, що вона має знаменитих батьків, зайнятих собою й своєю кар'єрою. До дівчинки та її дорослішання, за великим рахунком, їм немає діла. Тому й у шістнадцять років вона носить дитяче

прізвисько. «Буба не вдавалася в дискусії, бо не збиралася ні з чого виростати. Тим більше, що її дорослішання ніхто з родичів, певне, й не помітив би. Дівчина не раз замислювалася, чи хтось у сім'ї знає, як її звуть насправді. Про всяк випадок нікому не задавала цього незручного питання. Зрештою, байдуже, яке її справжнє ім'я, якщо його взагалі не використовують. Щось схоже відбувалося і з Бубиним прізвиськом. Теж незручним. Завжди її запитували про маму або тата. «Дитинко, ти випадково, не донька цієї відомої письменниці?». Або: «Це твій татко веде передачу «Обрій надії»? Цю програму про хворих на серце?». А Буба знала, що вона донька аж ніяк не «випадково», та ніколи не вимовляла цього вголос.

- Я? - удавала вона в таких ситуаціях щире здивування.

І люди приймали це лаконічне пояснення й більше не мучили запитаннями таку посередню людину, як Буба. Вона чудово пригадувала кошмар під час поїздки зі своїми знаменитими батьками на відпочинок. Буба просто повинна була навчитися зберігати анонімність. Коли поруч були батько з матір'ю, вона перетворювалася на об'єкт суворої критики численних шанувальників їхніх талантів, котрі були гірко розчаровані тим, що Буба виглядає так, а не інакше, а до того ж не настільки розумна, дотепна й вродлива. Якби ж то йшлося лише про вроду! Буба відчувала, що від неї очікують усього, чим природа обдарувала її батьків аж надто щедро. А може, навіть трохи більшого. Вона швидко зрозуміла, що мусить боротися за власне право залишитися Бубою. Подобається це комусь чи ні. Тому щоразу, коли вона не признавалася до свого відомого прізвища й тим самим відмовлялася дати комусь автограф, дівчина відчувала себе знаменитою актрисою після чергової вдалої вистави».)

- Про що мріє Буба, повертаючись з ліцею? («...увяляла собі, що коли переступить поріг рідної домівки, її відразу огорне атмосфера загального зацікавлення. Пролунають важливі запитання: Ти зголодніла? Як ти написала контрольну з фізики? Що думаєш про нові квіти на балконі пані Пенцикової? Або інші, які стосуються, наприклад, хатніх справ, у яких її голос виявиться вирішальним. Важливо, аби Бубу запитували й очікували її відповідей».)

- Схарактеризуйте стосунки в родині Буби. Доведіть, спираючись на текст, що рідні Буби байдужі до неї. (У цій родині всі живуть «поряд», але не «разом»! Найближчі люди - батько й мати - настільки захоплені собою, що не помічають доньки (матір цікавить тільки її статус відомої письменниці та зустрічі з нечисленними читачами її «жіночих романів», так званого літературного «мила», а батько ніяк не навіщається своєю роллю відомого телеведучого, який врешті-решт виявляється невдахою), або звертаються до неї стандартними фразами, які нікого ні до чого не зобов'язують («Буба подумала, чи батькові спало коли-небудь на думку, що кожну розмову він починає однаково. Ніби щойно повернувся з далекої подорожі. Запитання, чи все в неї гаразд, було загальним, і аж ніяк не заохочувало Бубу до звірянь. Що їй було відповісти? Що не все гаразд? Що батько вже тричі переносить їхню поїздку на Віслу? Що вчитель англійської по-англійськи кепкує лише з Буби, і що вона по-англійському йде з уроку? Нарешті те, що Адає, той самий, з яким Буба знайома з дитсадочка і якого любить, почав зустрічатися з Йолькою? І що він навіть не подумав піти з Бубою на «Міс Сайгон», хоча в неї були два квитки? Окрім цього короткого списку скарг, усе було якнайкраще. По-старому. Без карколомних поворотів долі, без приголомшливих і неймовірних ситуацій, від яких перехоплювало би подих. Батько більше не чекав на Бубину відповідь...»; «Буба знала, що розмова про неї закінчилася. Тепер настав час батька, заповнений докладною розповіддю, яка перенесе його в атмосферу телестудії»).

Мати навіть забула про день народження доньки («Бубо! - перелякано глянула на неї мати. - У тебе нині день народження? - Був учора»). Вона помічає дівчину тільки мимохідь, крутячись перед дзеркалом чи збираючись на чергову «зустріч». Проте для дівчини це дорогі хвилини, коли вона може побути бодай поряд з матір'ю: «Буба приглядалася до неї, примруживши очі. Не вперше мати в присутності доньки розмовляла сама із собою, своїм тілом, колготами й пурпуровим светриком. Але вони настільки рідко зустрічалися вдома, що дівчина була вдячна їй навіть за постать у дзеркалі, яка час від часу зупиняла погляд на доньці, очікуючи схвалення в таких важливих справах, як колір шарфика, котрий мати саме приміряла. - Без нього краще, правда, Бубо? - вона поглядала на годинника. І Буба знала, що переддзеркальна аудієнція невблаганно наближається до кінця» (...) «Батько в останній момент помітив Бубу»).

Батьки навіть не знають, в якому саме ліцеї навчається Буба! Мати шукала її в зовсім іншому навчальному закладі! Вершина байдужості до власної дитини! («Я обов'язково піду. А до якого класу ліцею ти ходиш, доню? - поцікавилася мати»; Буба: «Але ж ти ніколи не знаєш, о котрій я виходжу чи повертаюся. Тебе ніколи немає, або ти спиш...»). Мати: «Мовчи! - закричала мати. - Тобто - розповідай! - зажадала вона. - Поясни, будь ласка, чому ти так підло нас ошукала. Ти ж не ходиш до жодного ліцею! Ти брехуха! Донька відомої письменниці з незавершеною середньою освітою! - мати витирала накрохмаленою скатертиною

то очі, то носа. - Я перевірила журнали в усіх класах. Навіть у четвертих! Ніде про наше поїзвище навіть не чули»; «Ось адреса. Що, не твій? На площі Вашингтона. Імені, здається, 303-ї Дивізії.

- Не мій, - спокійно відповіла Буба. - У тому, що на площі, були якісь літературні зустрічі з тобою. Рік тому. Мій - імені Костюшка, двісті метрів звідси, біля бібліотеки. А з ліцеєм імені 303-ї Дивізії в нього спільного лише те, що цей ліцей, як із пташиного польоту, видно з вікна нашої кухні.

Мама завмерла.

- Справді, Бубо? - запитання пролунало драматично. - Ти розумієш, що це значить? Що я знову можу повністю тобі довіряти! Ох, дитинко! - Буба опинилася в маминих обіймах, але перш ніж її притулили й обцілювали, дівчині спало на думку, що в цій ситуації не все настільки смішно, як хотілося б зараз мамі».)

Мама, авторка «провальних» романів, постійно впадає в певні крайнощі. То вона невпинно пише, то вдягається по-підлітковому й фанатично займається фітнесом, то намагається помолодшати, то переймається модними релігійними віяннями. Материн контакт із донькою зводиться до нечастих візитів до Бубиної кімнати та істеричних розмов, у яких Буба радше стає буфером для материних сліз, аніж повноцінним учасником спілкування. Мати нагадує Бубі інфантильне наївне дівчисько

Дорослі весь час сваряться. Оги́дно спостерігати за тим, як розмовляє мати («відома письменниця»!) зі своїм батьком, дідом Буби Генриком (Мати: «Дідусь навіть про власний день народження не пам'ятає». Дід: «А я боюся, що ні! Я пам'ятаю не лише про власний, але й про твій, Маріє, - дідусь стояв у дверях. Окуляри на носі перехнябилися, на сивій голові панував безлад. - Якщо так звані нащадки можуть бути старими, то ти - саме той випадок, - продовжував він. - Твій онук Францішек сам тобі про це скаже, щойно в нього проріжуться зуби» (...)) «Тобі не вдасться мене рознервувати, - запевнила вона, зберігаючи кам'яний вираз обличчя. - Я не сперечатимусь зі старим, який у житті надбав хіба що хворобу Альцгеймера.

- І погану дочку, - додав добряче ображений дідусь».)

Батько й мати сваряться через дрібниці, дорікають одне одному за охолодження почуттів, за надмірну витрату грошей Марисею, за прискіпливість і жадібність Павела, його скарги на неухважність дружини («Вічно ти кудись ідеш, коли я повертаюсь, - докірливо відповів батько»), за намагання матері виглядати молодою та її романчики з шах-раями-продюсерами й видавцями тощо («Батько теж здогадується, - Бубині очі зробили небезпечний маневр і заховалися під повіками. Неначе їх закрила якась жаклива таємниця. - Я чула вчора, як вони сварилися. Мама тричі заводила розмову про розлучення.

Тепер з Бубиними очима було ще гірше. З них полилися струмочки сліз.

- Про розлучення, моя дорогенька Бубо, твої батьки розмовляють тричі на місяць. З точністю двох солідних швейцарських годинників. Дехто полюбляє в подружжі сваритися через телепередачу, інші змагаються на професійній ниві, а твої батьки мають гарну звичку обіцяти одне одному свободу».)

Вони поводяться як невиховані вередливі діти! Здається, що найбільш дорослою й поміркованою у цій родині є шістнадцятирічна Буба.)

Що вже казати про батька, який не здатен сам вибрати собі одяг на роботу? Бубу він помічає частіше, але здебільшого їхні розмови короткотривалі. Батьки надто зайняті собою та своїми кар'єрами. Егоцентризм домінує й у родині Бубиної сестри Ольги, яка постійно намагається оволодіти котроюсь із популярних професій. То вона хоче стати моделлю, то зіркою кіно. Ольга навідується до батьків лише в ситуаціях родинної «кризи», бо вона, успадкувавши від матері любов до крайнощів, за першої ж сварки ладна розлучитися зі своїм чоловіком.

- Наведіть з тексту приклади, які підтверджують думку про самотність Буби при живих батьках. («Цікаво, що б ми робили, якби тут не було телевізора, думала Буба, дивлячись на своїх рідних, утуплених у блакитний екран»; «наше майбутнє буде саме таким. Гівняним, - задоволено процідив дідусь, і про всяк випадок подався по наступне яблуко»; «Ой, Бубо, - дорікнула мати. - Ти стаєш дріб'язковою, як твій дідусь. Іноді тиша краще єднає людей, аніж слова. Це мистецтво розуміти без слів, - закінчила вона, задоволена зробленим моралізаторським висновком.

- Але невідомо, чи ми розуміємо одне одного, бо ми ні про що не розмовляємо, - не здавалася Буба»; «Пані Коропова любить цього кота! Я не пригадую, щоб мене хтось так притуляв, - схлинула вона»; «Притуляли, притуляли, - дідусь поплескав онуку по щоці, - коли ти сама була маленьким кошеням, - посміхнувся до неї. - Ну, якщо так, то я йду до підвалу, - він зріб з пачки решту ласощів і рішуче підвівся».)

- Чому ж перестали «притуляти», коли Буба почала дорослішати? Невже «дорослі» діти не потребують любові, ласки та уваги? Чи доводилося вам перебувати в ситуаціях, подібних до Бубиних?

- Чому Буба не хотіла дорослішати? (*«дорослі поводяться як діти, коли сердяться одне на одного, й вирішила ніколи не дорослішати до кінця»; «Невже я колись теж буду така? - подумала Буба, спостерігаючи, як батько з мамою позбавляють себе приємних хвилин, анітрохи від цього не страждаючи. Вони скидалися на когось далекого й недоступного. Неначе невидимими картами грали в бриджа, не усвідомлюючи, що поруч вирує якесь інше життя. Та найгіршим було те, що в цього уявного бриджа Бубині батьки грали... поодиночі. У цьому вона була переконана»*)

- Поясніть сенс слів, сказаних дідусем Генриком: «Безкритично нікого не варто любити. Навіть себе, бо можна перетворитися на нарциса».

- Розкажіть, якою ви бачите Бубу. Чи можна її вважати важким підлітком? Чому ви так вважаєте? (*Буба зовсім не важкий підліток, вона - підліток, покинутий напризволяще зі своїми проблемами власними батьками. Шістнадцять років (а нерідко ці проблеми діти вже відчують у 12-13 років!) - складний період дорослішання, коли увага й розуміння рідних і близьких надзвичайно потрібні дитині, що робить перші кроки в доросле життя. На жаль. Бубі, як і більшості її однолітків, доводиться всі випробування цього віку долати самій. Вона сильна дівчинка! У хвилини відчаю вона слухає класичну музику, медитує або грає з дідусем у бридж. Буба має унікальні здібності до бриджу, у неї розвинене логічне мислення. Вона прекрасно співає. Проте нею ніхто, крім дідуса, не цікавиться й не займається, буває й він не завжди розуміє онуку, бо занадто заціклюється на власних образах на дочку й зятя. («Дід поглянув на онуку, немовби вперше її побачив»-, «Пекло продовжувалося, і Буба у відчай сягнула по навушники. Зрештою, завдяки цим скандалам вона знала напам'ять усі найвідоміші концерти для скрипки з оркестром. Вона не встигла увімкнути диск. У дверях стояв дідусь і голосно шепотів:*

- Ця сварка гірша, ніж попередня. Перед нами тиждень тиші.

- Менше, - так само пошепки відповіла Буба. - Помиряться післязавтра, бо підуть разом до театру».

Дід і онука - змовники. Вони намагаються згладжувати гострі ситуації, які весь час накручують батьки. Наприклад, ситуація з «нечитанням» членами родини материного літературного «мила». («Мати не зауважила потиску двох рук. Меншої, дівочої, і великої, старечої, яка тримала під пахвою примірник «Службової сонати».

«Зрештою, подумала вона (Буба), навіть, якщо батьки розлучаться, то в неї залишиться дідусь.

І Буба вкотре подумала, що життя без старенького було б для неї просто нестерпне».

«Дідусь важко підвівся й більше не озвався жодним словом. Поплентався, ледь згорбившись, до своєї кімнати. За ним подалося Бубине серце.

Решта онуки із застиглим поглядом залишилася в кімнаті».

«І дівчина подумала, що в цьому домі краще вже бути хатньою робітницею, аніж нею, Бубою».)

- Чим є для Буби її кімната? (Це її територія, її світ, де вона могла бути сама собою. «Вона не терпіла, коли хтось із батьків удирався на її територію. Бо їм не вдавалося побувати в неї без спроби понищити в доньчиних речах, зошитках і нотатках. А Буба понад усе ненавиділа якраз такі обшукки»; «вона почувалася майже щасливою, що їй не доведеться передивлятися каталоги й проспекти, вибирати острови, на яких більше басейнів, ніж дерев на їхній вулиці. Що її кімната не перетвориться на виставку італійських меблів, а батьки залишаться зі своїми звичками, не надто дорогою косметикою й рахунками за телефон. Бо це нормально,- думала Буба, ворушаючи великим пальцем лівої ноги. - А нормальності не можна купити за жодні гроші. Відмовитися від неї означало покинути все те, що, власне кажучи, було добрим, власним і примушувало дівчину, незалежно від життєвих негараздів, які траплялися мешканцям Бубиної квартири, любити власний дім. Вона не збиралася міняти його на жодну віллу. Навіть якби там стояли тисячі коробок з новими мартенсами».)

- Доведіть, спираючись на текст, що для Буби родина, дім, батьки є найважливішими попри їхні дивацтва й байдужість до неї. (*«Буба раптом усвідомила, що епітет «щасливі» дуже невідповідне слово, аби проілюструвати стосунки між батьками. - Ну, хай там як, а тато з мамою разом, - здалася вона»;*

Олька: «Мені здавалося, що батько щойно дурнуватو всміхався в дебільній програмі, а мама, напевне, уже кілька годин базикає з кимсь на іншому кінці міста. На неї вирячився якийсь псевдоінтелек- туал, що видає книжечки на всі випадки життя, а вона заряджає біля нього свої жіночі акумулятори. І так щодня, - переможно закінчила вона».

Буба: «Буба взялася захищати сімейні цінності. - Батьки знаходять для себе час удома, - продовжувала вона голосом, який свідчив про її прагнення повірити у власні слова».

Олька: «Удома батьки приречені на власне товариство, та вони тут просто гинуть! Так, гинуть! - засичала вона зловісно, ніби повторювала слова Касандри на сцені шкільного театру. - Уникають розмов, брешуть, дратуються, утікають одне від одного, бо в них немає часу для себе, а якщо випадково зіштовхнуться, скандал забезпечено. Ти що, справді цього не бачиш? - знову здивувалася сестра».)

- Поясни, чому через «маміне кохання» та татові викрутаси щодо інших жінок найбільше страждала Буба? («І через усі ці складні причини Буба почала сумувати за нормальними сімейними ситуаціями. За Олькою, яка ридає у вітальні, за Францішеком, котрий мав усі шанси стати мімом, за веселою мамою, що домовляється про зустріч із ксьондзом Кореком, за татом, коли той супроводжує маму поглядом Казанови-старшокласника. Зовсім нещодавно Бубині мрії зосереджувалися на тому, аби всі вони бодай один день провели поза домом. Зараз вона все б віддала, щоб повернути ці нестерпні, дратівливі, але такі необхідні для родинного життя хвилини в помешканні на Звіринецькій»; «Коли ввечері Буба слухала свій улюблений диск із найкращими скрипковими концертами, їй спало на думку, що домашній оркестр трохи «розстроївся». Ця відсутність гармонії не була новою, але чомусь дивно її засмутила. Уперше в родинній опері з'явилася анонімна солістка, якій удалося цілковито вивести матір з рівноваги. Досі батьки ніколи не відкривали перед Бубою своїх слабинок. Були настільки зайняті собою, що навіть не помічали решту членів оркестру. Тим часом хтось сфальши- вив, з'явилася зайва нота, когось підвів смичок, і першокласний оркестр почав грати, як дуєт музик- самоуків. Подумавши про дуєт, вона раптом побачила перед собою Адася з Йолькою, які танцювали самбу на безлюдному пляжі. Рухалися важко й неритмічно, ніби зовсім не чули скрипки, чії ідеально злагоджені звуки розливалися Бубиною кімна- тою, тихенько розповідаючи якусь важливу й сумну історію одного знайомства. І Буба чомусь зраділа, що скрипка грає не для батька з матір'ю, і не для Адася з Йолькою. Вона грає для неї, для зіщуленої клубочком Буби, ледь наляканої несподіваним відкриттям, що іноді краще бути самій, аніж із кимсь, хто зробить твоє життя сірим і безрадісним».)

- Що відбувалося в квартирі Бубиних батьків з появою нової подруги матері «сестри Астріди»? Доведіть, що вона була нахабною шахрайкою. Чому мати дозволила їй маніпулювати собою? Чому не побачила її істинної сутності? («Пані Астріда як цунамі вдерлася в родину Буби: «Досі будь-яка суперечка відбувалася, як звичайно, достатньо було запастися терплячістю, щоб знову побачити, як батьки повертаються до ніжності й любовних зітхань. Проте цього разу мати порушила класичне закінчення подружньої драми й запровадила на сцену нову дійову особу, що тут, у їхньому домі, почувалася краще, ніж Буба».)

- Яку пораду дала Бубі Зузка Хваст щодо материного божевілля? Доведіть, що проблеми, з якими намагається впоратися Буба, непоодинокі в польських (та й в українських) родин, («...через маму. Вона збожеволіла, - коротко пояснила Буба, розгрізаючи м'яте драже.

- Лише зараз? - здивувалася Зуза, і в її голосі вчувалася нотка заздрості. - Тоді тобі справді пощастило. Можна сказати, що ти постаріла з нормальною матір'ю. З моєю не можна було говорити ще в п'ятому класі школи. Ну, що ж, - співчутливо зітхнула вона, - колись і у твоєї мусив поїхати дах. Із часом це минається, - продовжувала Зуза тоном знавця ненормальних матерів. - Нарешті ти якось до цього звикнеш, але треба мати терпіння. Послухай доброї поради.

- Біда в тім, - пояснила Буба Зузі, - що в мамі поїхав дах не через мене, а через якусь ненормальну жінку, котра відучора живе в нашому домі, поглинає наш сніданок і поводить, як мамин чоловік... Вони навіть сплять разом, - Буба вже пожалкувала, що все так вибовкала, але Зуза не надто зацікавилася екстравагантністю Бубиною матері.

- Не переймайся, - сказала вона. - Це минеться. У твоєї матері теж повинні виявитися якісь вади. (...)

- Власне кажучи... - намагаючись проаналізувати ситуацію Буба, - відтоді, як батьки повернулися з моря, мама виглядала такою нещасною, весь час плакала. Навіть вигляд тата її страшенно дратував і... і... знаєш, вона з ним узагалі не розмовляла. А він теж поводився по-дурному, неначе мамині нерви його не обходять.

- Сама бачиш, - Зуза безпорадно розвела руками. - Емоційний недолік! Причому серйозніший, ніж у моїх старих після розлучення.

- Після розлучення?

- Звісно. А чого ти дивуєшся? У нашому класі більше розлучених батьків і матерів, ніж тих, що живуть разом»)

- Яку роль в житті Буби й дідуса Генрика відіграє бридж? Чому вони завжди грають на пару? («Цього разу, моя дороженька, ти перебільшуєш! - дідусь аж затрусився. - Не звертайся до мене цією жахливою мовою кар'єристів, як твої нещасні батьки. Ти що, вирішила в майбутньому піти їхніми слідами? Писати поганенькі романчики або мавпувати на екрані на очах усієї Польщі? - дідусь не на жарт перелякався, уявивши, що Буба стане авторкою еротичних книжок або сидітиме, утупивши напудреного носа в

об'єктив телекамери. - *Твоє майбутнє повинно бути іншим, - заявив він. - Я бачу тебе, - почав він пророчим тоном, - на міжнародних змаганнях за титул королеви бридж. Через декілька років станеш найкращою.* «*Хіміком ти однаково не станеш, - безапеляційно заявив дідусь, - а честь родини відстоювати треба, - наказав він і подався по колоду карт.*» «*Справжній виграти у лотерею - це ти, Бубо. Жодні мільйони тебе не вартують, - і сів, аби дати перше інтерв'ю*»; «*- А що там нового в Адася? - дідусь програв велику кількість очок, тож Бубі спало на думку, що таким чином він хоче примусити суперника розслабитися.*

- *Не знаю, - неохоче відказала вона. - Я ж не Йолька.*

- *І це твій найбільший козир, - серйозно запевнив пан Генрик. - А таких Адасів на твоєму шляху буде стільки, скільки двійок у колоді. Ти повинна, дитино, чекати на свого козирного короля.*

- *Найгірше, що я мушу, а Йолька ні.*

- *Дурниці! - обурився дідусь. - Якщо твій Адася справжній козирний король, а не який-небудь хрестовий валет, то ти ще цю партію виграти. Інакше, - мудрував він, намагаючись зазирнути в Бубині карти, - нема за ким шкодувати.*

- *Це ти, дідусю, мій король, - примружила очі Буба. - Зараз, коли ми з тобою граємо, у нас збори, присвячені скаутській пісні. Йолька абсолютно безголоса, Адася теж далеко не Паваротті, а я, найкращий голос загону, обрала побачення з тобою».)*

Учитель. Однаке дідусь Генрик є золотою серединою цієї сім'ї. Здебільшого саме він є рушієм сюжету. Дідусь не просто виконує нав'язані сімейними конфліктами чи ситуаціями ролі - навпаки, він завжди охоче приміряє рольові маски: мудреця-філософа, колишнього донжуана, рятувальника, досвідченого пройдисвіта, а часом навіть бевзня. Водночас він здатен не тільки підтримати Бубу в тяжкі хвилини, а й вирішити в родині будь-яку ситуацію завдяки гумору та здоровому глузду. На ділі він завжди виявляється найближчим Бубиним другом, який здатен оцінити й переосмислити будь-яку складну ситуацію. Щоправда, у другій частині роману бачимо, що він почувається дедалі самотніше й намагається знайти собі «інтер- нетного» друга для душі, чим дивує Бубу.

Дідусь Генрик

У мене є гідність, - гордовито підкреслив дідусь. Прогулянка засніженими вулицями між магазинами належала до його улюблених занять. Роздивляючись вітрини, він тішився, як дитина. Особливо любляв спортивні магазини й крамниці іграшок. Погано реагував лише в чергах у продуктових, зате супермаркети, де можна було ходити з кошиком, викликали в нього повагу.

Найдужче дідусь цінував відділ алкогольних напоїв. Продавчині добре його знали й відразу з'являлися, почувши за полицями його гучний голос. Вони розуміли, що він нічого не купить, але старенький був просто чарівний і так цікаво розповідав про довоєнні горілки, що невдовзі його оточувала юрба покупців, неначе дідусь проводив у супермаркеті екскурсію, (с.5)

Пообіддя було сонне й ледаче. Навіть жвавий останнім часом дідусь впадав у зимову сплячку, про що свідчило його гучне хропіння. Мати ходила по хаті знервована, у розхристаному халаті й шукала натхнення

- *Твоє майбутнє повинно бути іншим, - заявив він. - Я бачу тебе, - почав він пророчим тоном, - на міжнародних змаганнях за титул королеви бриджу, (с. 13)*

Важливо любити людей. Особливо в наш час, коли всі кидаються одне на одного з бейсбольними битами, крихта справжніх почуттів цінується на вагу золота... (с.25)

Дідусь був чемпіоном з вигадкування проблем.

- *Я ж бо, онучко, розумна людина, і завжди помічаю, що діється довкола мене, - закінчив він, посміхаючись, а в його очах видніла сімдесятип'ятилітня мудрість*

Бабуся Рита

- *Бабуся ціле життя була вчителькою, - майже пошепки пояснювала вона подрузі й нарешті побачила в її очах зрозуміння.*

- *Пробуде з тиждень, може, довше. А цього вистачить, Щоб дідусь набув важкої депресії, я - комплексів, а Бартошова - неврозу, як це було рік тому*

- *Визначте місце в родині Буби баби Рити? Чому її не люблять і намагаються якнайшвидше спекатися? Чи хотіли б ви, щоб ваша бабуся була схожа на бабцю Риту? Чому? Визначте головну проблему баби Рити. (З бабою ритою пов'язане «пекло дитячих спогадів» Буби. Баба Рита, батькова мати, як і всі інші, понад усе захоплена собою та «здоровим способом» життя. А ще вона була сорок років учителькою і це стало діагнозом. Вона весь час усіх повчає і перетворюється на сімейного диктатора. « Як я рідко сюди*

приїжджаю! Ходи-но, Бубонько, я тебе поцьомаю, - бабуся Рита виконала ритуал, який аж ніяк не нагадував поцілунок. Бубі навіть здалося, що літня пані старанно уникала торкнутися її вустами, на яких видніли сліди віртуальної помади»; «Бабуся ціле життя була вчителькою»; «Пробуде з тиждень, може, довше. А цього вистачить, щоб дідусь набув важкої депресії, я - комплексів, а Бартошова - неврозу, як це було рік тому.

- Ти диви, - зітхнула Агата тоном знавця педагогів, - одна вчителька, а скільки лиха здатна наробити «Навіщо їй ходити до театру, якщо в неї вдома постійні вистави? - прийшов на допомогу дідусь, гортаючи газету.

- Я й анітрохи не сумніваюся, - бабуся відкопилила губу. - Те, що відбувається в цьому домі, нагадує цирк, а це надзвичайно шкідливо, - бабусин голос досягнув максимальної висоти.

- Надзвичайно шкідливими бувають вистави нудні й повчальні. Ти, дорога Рито, якраз і з'являєшся в нас із таким репертуаром, - дідусева голова сховалася за сторінками газети, тож тепер бабуся зверталася із претензіями до Адама Малиша з першої сторінки «Газети Виборчої», який саме готувався стрибнути із трампліна»; «- Бабусю, уже приїхало таксі! - Буба повернулася з балкону, намагаючись надати обличчю вираз, який найкраще передавав би атмосферу ніжного прощання. Але бабуся вочевидь забула про цей ритуал. Диригуючи транспортуванням своїх валіз, вона квапливо покидала пост командувача. Коли її капелюшок зник у салоні таксі, а дідусь послужливо хряснув дверцятами, Буба машинально помахала рукою. Батько зробив те саме з балкону. Мати не з'явилася взагалі, що примусило діда виголосити лаконічний коментар.

- Дивися, Бубо, як воно буває, - зауважив він, кумедно ворушачи вусами, - щойно позбулися одного нещастя, а вже маємо чергову драму. Ромео на балконі, а Джульєтта в сльозах. Як чудово, що на цьому найкращому зі світів існують карти»)

- Чому дідусь Генрик свариться з бабою Ритою? Чому інші члени родини намагаються їй «догоджати»? Як вели боротьбу зі «здоровою їжею» баби Рити Буба та батько й дідусь?

- Прокоментуйте цитату «Усередині самої себе Буба була відмінницею в школі виживання, свідомо власної переваги над усім, що її оточує. Ну, може, не над усім, але, напевне, над світом, у якому більшість її рідних та знайомих бавилася в піжмурки. Гралися мати й дідусь, а поруч із ними крутилася, наче дзига, довгонога Йолька. Поміж них з певною гідністю вештався Адаш. І в усіх на очах були пов'язки. Крім Буби, яка знову сплела ноги, вирівняла дихання й виключилася із гри». Виділіть в ній ключові слова, доведіть, що Буба - «стійкий солдатик».

- Буба та її дідусь Генрик весь час підслуховують. Як ви думаєте, чому вони це роблять?

- Яку функцію стосовно діда має виконувати Буба за дорученням батьків? Чи дійсно вона перетворюється на дідусевого наглядча? («Я тебе не можу залишити, бо ти відразу побіжиш по квитки спортлото. До того ж, на таксі треба мати грошки, а звідки їх узяти, коли ти цього місяця все доценту програв?»)

- Прокоментуйте думки діда Генрика стосовно онуки: «І не занадто худа, і не затовста. Щоправда, не така вродлива, як довоєнні актриси, чи хоч би Марися, але нічого їй не бракує. Якби ще трохи краще грала в бриджа...». Схарактеризуйте його ставлення до Буби.

- Яку роль у творі відіграють сестра Буби Ольга, її чоловік Роберт та їхній малолітній синок Францішек? Чи можна сказати, що молоде подружжя живе в любові та злагоді? Чому дід Генрик не любить Ольку? («Буба не брала участі у сварці. Кожні три місяці Ольга із сином, що ревма ревів, атакувала батьківський дім, захоплювала вітальню і перебувала там доти, доки не з'являвся скрушений Роберт із букетом прив'ялих троянд. Після довгих перемовин, коли сльози чергувалися із взаємними докорами, уся трійця полишала територію відчуження. Ольга й Францішек з полегшею, Роберт - з невиразною гримасою жалю, неначе учень, у якого несподівано закінчилися канікули. Цю сумну вервечку біженців супроводжували запевнення, сповнені радісних слів про міцні родинні узи й побажання, аби несподівані Ольчині відвідини раз і назавжди залишилися в історії. Проте вони повторювалися з аж ніяк не історичною регулярністю, просто без кінця»; «Бідний Роберт, - подумала вона про тихого швагра, у якого не було жодних шансів приборкати вередливу дружину, котра постійно переконувала свою другу половину в перевагах фемінізму над чоловічою безпорадністю. Цей фемінізм, який полягав у постійному задоволенні сценічних забаганок Ольки й ненавмисному, проте систематичному занедбуванні Францішека, часто нашивався на Робертів спротив. І через це чергові псевдофеміністичні прагнення переносилися разом з Олькою на вулицю Звіринецьку»; «Нестерпний шибеник, на підтвердження непомильності дідусевої оцінки, схопився з голосним плачем і, незграбно стягаючи трусики, обцінював килим, а саме турецьку розету, якою так пишалася господиня.

- Що тут робиться? Чому, у дідька, ви дозволили йому пісяти на килим? - у дверях стояла мати й намагалася поглядом переконати Францішека припинити ганебні дії.

- От і капець твоєму килиму, Марисю! - проказав дідусь тоном знавця, а тоді тихенько вибрався із цього шарварку, який знову зчинився у вітальні, і асоціювався в Буби з Вавилонською вежею. Хіба що з тією відмінністю, що тут ніхто нічого не будував. Навпаки, руйнувалися підвалини й опори родини, і все це під голосний плач Францішека, який демонстрував могутність свого голосу в будь-якому місці й будь-якій ситуації»; «Є покинутий чоловік, занедбана дитина й комфортабельна квартира. Є полишене навчання й невдала кар'єра співачки. Треба, нарешті, дати цьому лад. Закінчити навчання, виховати Францішека й спромогтися бодай на якусь самостійність. Гарна незалежність... Моя донька в епізодичній ролі в поганенькому серіалі, із прихованою під пледом анемією! Та на місці цього Роберта...» (батькова реакція на чергову появу Ольки в рідному домі); «Я ніколи б не закохалася, - думала Буба, спостерігаючи за кульмінацією мелодрами, яку знала напам'ять. Герої подружнього скандалу неухильно наближались до згоди. - Я б цього не зробила, коли б не... Узагалі я вже теж трохи закохалася. До того ж нещасливо.»)

- Доведіть, що Буба стає янголом-охоронцем не тільки власних батьків, а й родини старшої сестри. Поясніть, чому вона тримає сторону зятя Роберта, а не Ольки? Чим Ольга схожа на матір? Чи можна її вважати гарною дружиною й матір'ю? Чи не є це, по-вашому, проблемою багатьох молодих сімей не тільки в сучасній Польщі, а й в Україні?

- Які хвилини для Буби були найдорогоціннішими? Чому? Знайдіть ключові слова в наведеній цитаті, поясніть їхнє смислове навантаження. (Епізод з обпеченою матусею. «Як дивно, - думала Буба, з недовірою дивлячись на веселі обличчя батьків. - Начебто все так, як і вчора. Та сама кухня, той самий джем на столі, схожий ранок, безсніжний, проте морозяний. Але скільки змінилося! Мати радісно сміється. Від цього її обличчя ще більше почервоніло, але її це зовсім не турбує. Тато назавжди повернувся до рідних пенатів, а крім того відверто фліртує з матір'ю. Поводиться, наче хлопчак, і голосно планує, куди вони подадуться на вихідні. Дідусь уже виборов свою пайку тютюну. Розхвалює сир, що приготувала Бартошова, хоча таке трапляється з ним раз на кілька років. Ну, і Бартошова, яка вдає набурмосену, але її очі сяють, як дві незабудки. У Бубі теж щось розквітає й співає. Такий собі зимовий жайворонок щастя. їй хочеться зупинити цю картину, записати її на твердий диск пам'яті й переглядати завжди, коли їй буде сумно»)

- Що ви можете сказати про подружжя Маньчаків, що регулярно приходять пограти в бридж з рідними Буби? Яку роль ці персонажі відіграють у творі? (Маньчаки сприймаються ще як одне подружжя придурків, вони зіставлені з батьками Буби. Такі ж егоїстичні, зайняті собою, своїм статусом в очах оточуючих. Крім того, вони нахаби й ненажери. Весь час об'їдають Бубиних родичів, і не тому, що їм немає чого їсти, а тому що вони лінуються готувати та цвиндрять гроші на різні ексцентричні речі, через які виглядають, мов «ворони у пір'ї павича» (Мольєр). їхні постаті карикатурні! Вони ще гірші, ніж Бубині батьки. Навіть їхнє бажання всиновити дитину виглядає егоїстичним і безвідповідальним, тому що весь час вони думають тільки про себе.) Як до них поставилася бабуся Рита? Хто, по-вашому, більш огидний у цій ситуації, Маньчаки чи баба Рита? («Не заважати! - засопіла бабуся. - Але ж ці люди заважають лише своїм виглядом. Вони не нашого кола.

- Вони дуже приємні й культурні, - Бубу прикро вразили бабчині слова хоча б через те, що Маньчаки більше цікавилися її юним життям, ніж бабуся»)

- Розкажіть про проблеми Буби поза домівкою. Яким є її статус як учениці ліцею? Схарактеризуйте її стосунки з однокласниками. Чому Адає і Йолька стали для неї болючою проблемою? («Уявила собі, як вона висить на шиї в Адає, і відчула важку лапищу несправедливої долі, що наблизилася до Адасевого серця Йольку, а її, Бубу, відсунула на задній план. І ця ж таки нахабна лапа так дошкульно струснула Бубиними амбіціями, що їй аж заболіло. А Бубина доля, дірява й зруйнована, схожа на спиці поламаного парасоля, який не може захистити її від зливи сліз»; «Йолька - моя подружка, й Адає від неї дуріє. У цій ситуації я намагаюся позбавитися почуття ревності і розчарування. Тому медитую. Це дає можливість відсторонитися від справ, на які я однаково не можу вплинути»; «До Бубиної кімнати вже зазірав місяць, і з радіо пливла музика. Дівчина любила слухати радіо, але нині все віддала б, якби під вікном чувся тихий Адаєв голос. І щоб цей голос заглушив усі інші. Ті, що лунали з кухні, й ті, що були всередині Бубиної душі, роздертої на клатки, ніби шпаргалки з фізики, розкиданої по кутах, як зібгані аркушики з формулами в темній кишені. Буба замислилася, що крім того могло справити їй приємність. Дійшла висновку, що спатиме одягнена, не прийме душ і не почистить зуби. А оскільки це була приємність реальна й легко досяжна, дівчина швиденько залізла під ковдру».

Лише дід підтримує онуку, він єдиний у курсі справ Буби: «Це вони з тобою вчинили по-свинському, моя Бубо. Цей стрижений і шантажистка. У друзів можна попросити, але не можна ображатися, якщо чогось не отримаєш. Крім того, ця Барбі вихопила тобі з-під носа отого здоровила, тож не бачу приводу, щоб вона позбавила тебе ще й зошита. Зошит, на відміну від здоровила, твій. І завдання твої...»; «коли ми вже залишилися самі на цьому чудовому світі, немає іншого виходу, як...

- Зіграти в бридж? - прошепотіла Буба».)

- Що ви можете сказати про Бубиних вчителів? Як ви думаєте, чому в тексті жоден із вчителів не має імені, а функціонує лише під прізвищем (Шварценегер, Гібсон, Редбулька тощо)?

- Чому Буба почала краще вчитися? («Та немає тут жодної таємниці. Останнім часом удома було так зле, що я просто весь час училася, щоб не здуріти, - пояснила вона, запихаючи змерзлі руки до кишень куртки».)

IV. Рефлексія.

Проблемні питання:

1. Коли ви чуєте слово «буба», які асоціації у вас виникають? (Правильно - передусім дитячі. Усі ці буби, ваби, які в перекладі з дитячої мови означають побиті колінця, подряпані ручки з ніжками, одним словом, - гулі. Без них не обходиться жодне дитинство, бо на цих бубах дитина здобуває свій унікальний життєвий досвід).

2. Чи згодні ви з твердженням: Буба - мудра дівчина-підліток і абсолютно інфантильні дорослі герої? Чому так? (Дійсно, так. Дорослі часто не усвідомлюють, що починають в очах власних дітей здаватися смішними. Намагаються зберегти авторитет і водночас борються за своє доросле «бути чи не бути». У Буби немає вибору, і так само, як багато інших молодих людей, вона робить для своєї родини все можливе, при цьому часто перебираючи на себе роль власних батьків).

3. Як ви гадаєте, чи був реальний прототип у Буби і, що найцікавіше, у пана Генрика? (За словами автора, Бубин дідусь - це викапана... її мама! Із тією відмінністю, що вона не мала пристрасті до алкогольних напоїв. А Буба - це просто випадково зібрані до купи дівчачі риси. Хоча іноді вона багато в чому схожа на письменницю. Ця розгубленість і, водночас, її намагання виправити світ...)

4. Чому пан Генрик, людина похилого віку, є найбільш близьким другом Буби? Чому, на вашу думку, спільну мову підліткам легше знайти зі старими людьми? (Молода людина потоваришує з тим, хто її зрозуміє, матиме для неї час і безкорисливо підтримає. Батьки часто вимагають від дітей, аби ті були гарно виховані й мали добрі манери. У них власні уявлення про те, якою повинна бути молодь, і їм бракує часу, щоб краще познайомитися зі своїми сином чи донькою. А дідусеві й бабусі - навпаки. Вони вміють просто любити, нічого не очікуючи натомість. У їхньому житті виникає порожнеча, яку онуки чудово заповнюють. І цього достатньо для чудових взаємних стосунків).

5. Яку роль відіграє у творі образ будинку? (Образ дому відіграє в романі велику роль, бо всі події в житті Буби, навіть ті, що відбулися чи відбудуться поза межами будинку, вирішуються саме в їхньому помешканні. Наприклад, удома Буба навчається грати з дідусем у бридж, сюди ж надходить газета з повідомленням про те, що Буба стала чемпіонкою Польщі з цієї гри, тут же дівчина переживає своє перше кохання і величезну тривогу за близьку подругу Агату та сестру Ольгу; також удома Буба святкує зимові свята та знаходить такі необхідні їй тепло й затишок).

6. Хто є Берегинею родинного вогнища в романі «Буба»? (Хатня робітниця Бартошова. Це комедійний персонаж, який часто стає зв'язківцем у родині. Хоча завдання Бартошової полягає у дбанні про чистоту квартири та приготуванні їжі, саме вона часто розв'язує сімейні конфлікти. Наприклад, коли дідусь Генрик укотре підслуховує розмови своїх близьких, хатня робітниця, не схвалюючи таких речей, відправляє його до магазину. Бартошова часто виступає в ролі буркітливої, грубої й незадоволеної жінки, але, попри все, саме вона втілює дух родини, виступає символічною матір'ю-годувальницею й наставницею, чого якраз не можна сказати про Бубину матір Марисю. На відміну від інших членів родини, монолітний образ Бартошової не зазнає багатьох змін і трансформацій. Єдина вагома зміна полягає в тому, що Бартошова, яка в першій частині роману намагається не висловлюватися щодо поведінки членів родини, у другій частині таки порушує своє мовчання й змінює стриману позицію найманої робітниці на відверту позицію жінки, яка знається на житті).

V. Домашнє завдання:

Доведіть, що дідусь Генрик став своєрідним острівцем порятунку для Буби. Оформіть опорну схему «Заняття і захоплення героїв роману «Буба»*

Тема. Барбара Космовська. «Буба». Ідея поваги й любові до людини.

Мета: завершити аналітико-інтерпретаційне дослідження творів Барбари Космовської про Бубу розкрити гуманістичний сенс творів Космовської, їх актуальність для людей у сучасному світі; сприяти знаходженню шляхів порозуміння між батьками й дітьми, формуванню міжособистісних взаємин підлітків.

Обладнання: фрагменти інтерв'ю Барбари Космовської українським виданням (Барбара Космовська: «Я - ворог сліпого дидактизму» та «Барбара Космовська: «Сучасні підлітки потребують чесності»; буктрейлер «Барбара Космовська. «Буба». Бути чи не бути?»).

...ми знаємо одне одного настільки,
наскільки одне одному довіряємо.
Барбара Космовська.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань

Перевірка домашнього завдання.

Вікторина «Чи уважний ти читач?»

Які дитячі малюнки були на шарфиках й шапочках Маньчаків? (На комплекті Маньчакової видніли зображення Міккі Мауса, а на шарфику Маньчака - маленькі руді білочки).

Яку умову поставила Йолька? (Поставила умову: або зошит, або дружба.)

Як звали домробітницю? (Бартошова)

Яке прізвище було у фізкультурника? (Шварценегер)

Яка була хвороба в дідуся? (Гоати в азартні ігри) Що попросив привезти з моря дідусь? (Лікувальну настоянку з буричину)

Чим захоплювався Мілош? (Орнітологією)

З ким порівняв дідусь пана Маньчака, коли той показав йому золотий зуб? (Ви, пане Маньчак, виглядаєте, як кацап чи якийсь азіат).

Як називали хімічку? (Пінеткою)

Яка кличка була в собаки Буби? (Добавка)

Яка професія була в батька Агати, коли його позбавили ліцензії хірурга? (Професія "алкоголік")

Як називає подарунки Буба? (Це такі собі скрині Пандори)

III. Робота над темою уроку.

Учитель. Популярна польська письменниця Барбара Космовська зізнається, що пише для непростой аудиторії - підлітків. Із молоддю письменниця намагається бути максимально щирою, а тому не боїться на

сторінках своїх книжок говорити про складні та болючі речі - розлучення батьків, смерть близької людини, анорексію, першу закоханість, проблеми з алкоголем, бідність тощо. Авторка впевнена, що розуміння світу підлітків, пам'ять про власну молодість та власні помилки - це той спільний «простір», що зближує письменника та юних читачів. Головне, впевнена Барбара Космовська, щоб у підлітковій літературі не було фальші та надмірного моралізаторства. «Пам'ятати про свого читача, незалежно від його віку, - це, на мою думку, є обов'язком автора і звичайною, якщо хочете, чемністю. Якщо ми починаємо діалог, то, звичайно, хочемо, щоб нас зрозуміли. Я завжди намагаюся про це пам'ятати, хоча це не завжди легко. Щоб зацікавити молоду людину світом, до якого я, з огляду на мій вік, давно не належу, треба докласти зусиль і ґрунтовно ознайомитися із цією «іншою планетою». Самого факту, що всі ми колись були молодими, не досить. Змінилася мова, система цінностей, підхід до багатьох речей. Але сама молодь не змінилася. Підлітки так само вразливі, як і раніше, і так само потребують чесності. Якщо про це пам'ятати, то значно легше написати роман, у якому не буде фальші. Ба більше, така книжка може стати чудовою нагодою, аби розпочати діалог. Вона може призвести до того, що стіну між поколіннями вдасться бодай у якихось місцях пробити, допоможе усвідомити, що перед багатьма справами ми, які стоїмо по різні боки цієї стіни, є однаково безпорадними».

Ідейно-тематичний аналіз твору

Тема: розповідь про шістнадцятирічну дівчину з сімейним прізвиськом Буба, її стосунки з родичами та друзями, перше кохання та підліткові тривоги. Також це книжка про сучасного підлітка в родині та вплив сім'ї на формування підліткового світогляду.

Ідея: уславлення гармонії та ідилії стосунків батьків та дітей.

Фронтальна бесіда

- Чому письменниця звертається до теми сучасної родини?

- Чи можна родину, в якій зростає головна героїня книжок «Буба» й «Буба: мертвий сезон» Барбари Космовської, вважати щасливою родиною? Що заважає нам це стверджувати? Наведіть аргументи. (Зовні, здається, що родина Буби це взірцева сім'я - успішні батьки, дівчинка навчається в престижному ліцеї, разом з ними проживає дідусь, старша донька заміжня, має маленького синочка й незабаром має стати матір'ю вдруге, в гості приїздить бабуся. Тобто все як має бути. Проте справжньою родиною їх назвати не можна. Ці люди живуть «поряд», але не «разом». Кожен з них занадто зайнятий собою, щоб помічати поряд близьку людину й дарувати їй любов і розуміння. Егоїзм, байдужість, кар'єризм заважають їм зблизитися. Ці люди не чують і не хочуть почути одне одного. Найбільше від цього страждає шістнадцятилітня Буба, самотня й неприкаяна, яку залишили сам на сам з її підлітковими проблемами.)

- Завдяки чому й кому Буба має міцний життєвий стрижень? Що стало внутрішньою основою її виживання в родинному пеклі? Чому саме вона стає берегинею усієї родини? Доведіть, що у шістнадцять років вона доросліша за своїх батьків.

- Які художні засоби використовує Барбара Космовська для зображення родинних стосунків? Чи можна її гумор розцінювати як сміх крізь сльози? Чому?

Учитель. Задумавши створення книжок про Бубу, Барбара Космовська «...мала намір «зазирнути до польських шаф», де кожен із нас ховає власні проблеми, і трохи їх «провітрити».

Проблемна ситуація. З'ясуємо, які ж саме «кістяки» зберігаються у родинних та суспільних шафах романів «Буба» та «Буба: мертвий сезон» Барбари Космовської.

Складання таблиці «Проблематика романів «Буба» й «Буба: мертвий сезон» Б. Космовської»

Проблема	її художнє втілення в творах про Бубу
Батьки й діти (розуміння - нерозуміння)	У кожній родині своє пекло: Буба та її батьки, мати й батько та дід Генрик, Агата та її батьки, Зузка та її мати, Мілош та його батьки
Дідусі й бабусі та онуки	Буба й дідусь Генрік, Буба й баба Рита
Взаємини чоловіка й дружини	Батьки Буби, Ольга й Роберт, батьки Агати
Родина й суспільство	Кар'єризм Бубиних батьків
Чесність і шахрайство	Мамині видавці й продюсери (Протек), шахрай Ксавер, Сталін

Алкоголізм, наркоманія, азартні	Батько Агати, дід Генрик, Агата, подружжя Манчаків, пан Кпеменс,
Проблеми першого кохання	Буба й Адасть, Буба й Мілош, Адасть і Іолька, Мілош і Ребекка, Іолька й Ксавер
Проблеми підліткової дружби	Буба й Агата, Буба й Стась, Буба й Адасть та Мілош
Проблеми взаємин учнів-	Лідери й зневажені (Іолька, Адасть, Стась, Агата, Буба)
Взаємини учнів і вчителів	Учні ліцею (Буба, Адасть, Мілош, Іолька, Зузка, Агата та інші) та вчителі (Редбулька, Пандемія, Шварценегер, Гібсон, Сокира та інші)
Взаємини дорослих: успішні й неуспішні люди	Успішні (батьки Буби, так їм здається), баба Рита, Манчаки (прагнуть виділитися, бути успішними в очах інших), батько Агати, пан Кпеменс («вони не нашого кола»)
Люди й тварини	Орнітологія й Мілош, Добавка й Буба та її рідні, котяча любов пані Коропової

- Доведіть, що Буба є головним каталізатором у вирішенні всіх проблем. Наведіть аргументи, спираючись на текст.

- Які із зазначених проблем, по-вашому, для Буби є найбільшчистими? Чому?

- Яку роль у житті дівчини відіграє випробування коханням? Чому «козирним королем» для неї став саме Мілош, а не Адасть? Чи можемо ви з впевненістю сказати, що кохання Буби і Мілоша - це на все життя? Чому? (*«Повернення з ліцею перетворилося для Буби на найприємнішу частину навчального процесу. Вона навіть перестала вдавати, наче не помічає Мілоша, який зненацька виростав на її шляху. Навпаки. Дівчина шукала його поглядом відтоді, як застібала блискавку на куртіці. Він ніколи її не підвів. Чекав завжди в тому самому місці, креслячи носом черевика таємничі знаки на рештках брудного снігу. Потім присиднувався до Буби, і вони разом простували вулицею аж до її мікрорайону. З Мілошем було інакше, ніж із Адашем. Дівчина не відчувала збентеження, вигадуючи оповідки, яких ніколи не почує Адасть, бо Бубі не хотілося, щоб про них дізналися всі. Зате Мілош не лише ставився зі зрозумінням до всього, що відбувалося на Звіринській, а й сам розповідав, що діється на Ружаній, а точніше - у порослій виноградом віллі, яка влітку ховалася в гущавині шипшини. Буба раділа, бо життя Бродзевичів нагадувало життя її власної родини, проте дівчину не полишало враження, що Мілошеві батьки приділяли йому більше уваги, з його думкою завжди рахувалися, тоді як з нею...»*); *«Кінець зими перетворився для Буби на початок весни. Віднедавна все, крім родинного життя, здавалося їй чудовим і надзвичайним. Прогулянки з Мілошем за місто з біноклями в зелених футлярах, спільне розв'язування математичних задач, піца, яку вони їли завжди за тим самим столиком, і навіть обіцянка шкільної дискотеки, куди збирався піти весь клас... Виглядало так, ніби зненацька всі потаємні мрії почали здійснюватися. Пані Коропова не могла надивуватися, що Буба так «подорослішала». Олька, завітавши якогось дня зі своїм верескливим Францішеком, глянула на сестру так, немовби збиралася запропонувати їй роль у фільмі «Щаслива ліцейстка», у якому була сценографом»; кохання перетворило Бубу на красиву дівчину, вона нарешті почала інколи замінювати джинси й мартенси сукнею: «Коли Буба вийшла із приміркової, старий зробив висновок, що його онука нічим не відрізняється від усіх кралечок, яких він звик бачити по телевізору. Ну, може, тим, що жодна з них насправді не така красуня й не вміє так чудово грати в бридж, - подумав він, ніжно вдивляючись у щасливі Бубині очі, синіші, ніж її джинсова сукня»; «- Дуренька! Дуренька красуне, - швидко виправився Мілош. - Я чекав лише на тебе. І ти про це добре знаєш, правда? Але я тебе не впізнаю. Я й не сумнівався, що ти найвродливіша на світі, але зараз волів би, щоб ти була звичайніша. Бо тоді...*

- Що тоді? - злетіли пухнасті вії.

- Бо тоді ти найвродливіша лише для мене, - прошепотів хлопець»; «З-над Мілошевого плеча Буба бачила небагато. Хіба що здивовану Іольку, яка пильно міряла поглядом скромні сантиметри Бубиної сукенки, немовби та могла відповісти на всі її запитання. Помітила й Адася, який, уледівши її, припинив жувати й здається, проковтнув жулку. І музикантів, які підштовхували одне одного, побачивши Бубу. І ще кількох однокласниць, які недовірили хитали головами. А тому не бачила більше нічого, бо її підхопила ніжна балада, у якій розповідалося про чиесь щасливе кохання. Мілош теж мовчав. І лише коли стихла музика, прошепотів якісь чарівні слова, і Буба, зашарівшись, радісно глянула на нього.

- І завжди будеш моїм синім дроздом, - закінчив він, надягаючи Бубі на палець перстеника із блакитним камінцем. Бо з усіх птахів на світі Мілош найдужче любив синього співочого дрозда).

Та коли Мілош захопився яскравою Ребеккою, життя для Буби перетворилося на «мертвий сезон».)

- Яку роль у становленні Буби як особистості відіграла її дружба з Агатою, Стасем, паном Клеменсом? (Буба навчилася розуміти тих, кого вважали «з іншого кола», не таких, як усі, навчилася переживати чужий біль.

Агата: «Повір мені, - видушила вона гірко, - інколи мені хочеться, щоб мене не помічали. Я... я так часто молюся про це... Бачиш? Цей синець... - з куртки висунулася рука Агати з величезним крововиливом. - Або ось тут, на шиї... - вона розв'язала шарф і Буба із жахом помітила сліди чийхось сильних пальців, - це доказ, що не завжди можна сховатися... Від власного батька, - закінчила Агата з ледь помітною іронією. І ця іронія була важча від найважчого каміння, яке Буба досі зустріла на своєму шляху»; «Мабуть, не знаєш, що в цій ситуації сказати, аби не виглядати по-дурному? - посміхнулася Агата й знайшла Бубину долоню, прикриваючи її власною, холодною рукою. - То не кажи нічого, бо навіщо? Ти класна, тільки життя зовсім не знаєш. Тобто, - докинула вона за хвилину, - тобі знайомий інший біль. Такий... людський. А мій - нелюдський, - закінчила вона, жбурляючи горобцям шматок черстої булки. - Ну, не рюмсай, - Агата відгорнула неслухняне волосся з Бубиною обличчя й погідно дивилася на неї. - Мій батько п'є, тому все цим і закінчується. Але інколи він буває тверезим, і тоді на світі немає кращого батька.

- А часто він буває тверезий? - у Бубиному питанні жевріла надія.

- На жаль, ні. Частіше він п'яний. Це хвороба, а він занадто слабкий, щоб лікуватися.

- Ти могла б прийти до мене, втекти... - Буба міцно схопила худі Агатині руки й благально вдивлялася в подругу.

- Від цього не втечеш. Ну, і в мене ще є брат. А хто його захистить, якщо я сховуюся в тебе?»; «- Мабуть, який-небудь є, - Агата глибоко замислилася й мовчала. Горобці вже помирилися й виїдали крихти, розсипані в грязюці, змішаній зі снігом. - Є якісь блакитні й оранжеві телефонні лінії, психологи, лікарі... Але є проклятий, дурний сором, який примушує тебе не ходити на фізкультуру, щоб ніхто не побачив твоїх синців, не носити коротких рукавів і викотів. І мовчати, бо коли скажеш забагато, про тебе говоритимуть «дочка алкоголіка». Неважливо, що ти відчуваєш. Завжди будеш гіршою. Неважливо, що ти читаєш. Навіть ті, хто в очі книжок не бачать, зате їхні тверезі батьки готують їм уранці сніданки, дивитимуться на тебе, як на патологію, покидька суспільства. А найгірше, що дочці алкоголіка завжди гірше, ніж йому самому! Я волію нікому про це не розповідати, - тихо зізналася Агата. - Тим більше, що батько... - вона замовкла.

- ...що твій батько? - Буба підхопила ці слова, як кволу рослину.

- ...що він ще десять років тому був чудовим хірургом. А зараз, коли його позбавили ліцензії, а в мамі кожні два роки новий коханець, він зовсім змінився. У нього налиті кров'ю очі, збільшена печінка, постійне похмілля й професія «алкоголік».

Після повернення Агати до ліцею: «Агато, тепер твоя черга, - змінила тему Редбулька, - ласкаво просимо додому, - усміхнулася класна. І Бубі здалося, що ця зовні суха й сувора жінка глибоко в душі приховує радість, знаючи, що її справжні почуття будуть виглядати дивно перед усім класом. Агата трохи помовчала. Нарешті наважилася».

Стась: «Зрештою, - думала вона, вивчаючи карту вугільних покладів, - це мій друг. І я гарно до нього ставлюся, бо Стась не пхає свого носа в чужі справи... Та чи маю я право влаштовувати йому допит? Ми не настільки добре знаємо одне одного...» (реакція Буби на відсутність Стася на уроках);

- Поміркуйте, у чому полягає сенс походу Буби і Стася зі свічками на цвинтар? («Друзі йшли мовчки, із приємним відчуттям, що на цвинтар їх провадить внутрішня потреба, а це зовсім інша справа, ніж відвідування могил рідних чи близьких»; Стась вмів тримати удар, не підлаштовувався під думку загалу; прийшовши до ліцею, він відразу став посміховиськом, але цим не переймався, згодом виявилось, що він - кращий учень ліцею і одночасно вже талановитий студент, успіхи в навчанні якого були відзначені поїздкою до Сполучених Штатів Америки. «Вона пишалася другом, та водночас сумувала, що втратить його». Буба була чи не єдиною, хто захотів дружити з Сиротою. І їхня дружба, як і дружба з Агатою, - це взірць міжособистісних стосунків підлітків.

Пан Клеменс: алкоголік, гравець і безхатько, пан Клеменс, хоча й був, за словами баби Рити, «не нашого кола», став чи не єдиною людиною під час «мертвого сезону», з ким Буба могла поговорити. «А поки мені цілком вистачає розмов з паном Клеменсом, і дайте йому святий спокій». Буба вирішила встановити справедливість і покарати підлого Сталіна, який так огидно обібрав пана Клеменса. Цим самим дівчина нажила собі неприємностей та врятувала Клеменса від остаточного падіння. І вдячності його не було меж - пряники, ялинка, згрібання снігу з батькової машини.)

- Чому повіреним у всіх справах Буби, в тому числі й сердечних, став дідусь Генрик? («Я знаю, - похитав головою пан Генрик. - Я ж бо, онучко, розумна людина, і завжди помічаю, що діється довкола мене, - закінчив він, посміхаючись, а в його очах видніла сімдесятип'ятилітня мудрість».)

- Доведіть, що гра в бридж для Буби стала не хворобливою манією, а порятунком від батьківської байдужості та засобом самоствердження. Яку роль у цьому відіграв дід? («Усі мої ідеї завжди мудрі. А крім того, - розсудливо закінчив дідусь, - ти їдеш туди по досвід, а не по лаври переможця!») Чому дід відправив Бубу на турнір до Сопота таємно? («Він-бо знав, навіщо виїхала Буба, і був переконаний в одному: саме зараз вона розпочинає свою першу в житті серйозну гру. Старий так міцно стиснув кулаки, що склянка з мінералкою покотилася просто під ноги Маньчаковій»; «- Мені запропонували особистого тренера й заняття, - розповідала Буба, поїдаючи черговий сирок. - Я потраплю в лігу й у мене є шанс отримати міжнародну стипендію, уже не пригадую, яку саме. А взагалі, дідусю, уперше в житті хтось розмовляв зі мною особисто, а не через маму й тата, розумієш?»

Дідусь розумів онуку дуже добре. Зрештою, він завжди її розумів і беріг як зіницю ока, бо знав, що рідко можна зустріти такі здібності, які Буба демонструвала, розв'язуючи бриджеві задачі. Колись сам розповідав їй, що коли вона народилася, він хотів подарувати їй колоду карт, і виявилося, що там було більше на одну чирвову кралею. Відтоді в нього не було сумнівів, що на бриджевому небосхилі з'явилася нова зірка, яку рано чи пізно помітить увесь світ. Атож. Увесь світ! Бо дід завжди мав схильність до перебільшень.

- Ти моя чирвова краля, схожа на співочого дрозда, - захоплено прошепотів він і витягнув з папірця ланцюжок із блакитним камінчиком».) Як поставилися до Бубиноного успіху оточуючі (Мілош, учителька математики на прізвище Сокира, Адам, батьки Буби)? Чому батьки не відразу зрозуміли, що успіх якоїсь Агнешки - то здобуток їхньої доньки? Як Буба віддячила дідусеві за науку? (Купила йому телевізор, чим шокувала батьків. «Ну, що? - тріумфував дід. - А ви гадали, що Буба поцупила той телек з вітрини крамниці? А вона ж заробила дуже пристойні грошенята. Про перемогу я взагалі мовчу! І ти був правий, Павле, кажучи, що ці троянди не для мене. Бо вони, мої любі, від мене для Буби.

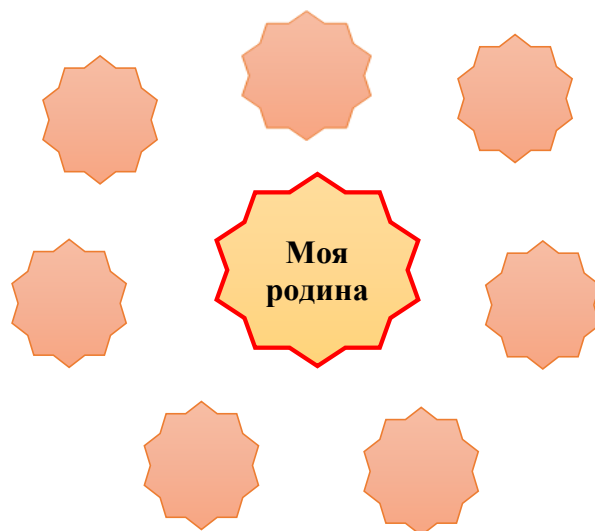
Бубині очі засяяли щастям. Як це приємно, коли батьки іноді пригадують собі, що про власну дитину знають геть усе. Ну, може, не зовсім. Це справді занадто. Майже все. Так воно буде найкраще».)

- Що стало причиною віддалення дідуса Генрика від Буби? Чому це сталося під час «мертвого сезону»? Поясніть сенс вислову «мертвий сезон»? Чому він винесений у назву другого роману про Бубу? («Мертвий сезон» - це абсолютна самотність Буби: батьки ще більше віддаляються від неї та одне від одного, Мілош зрадив їхнє кохання, невідомо де поділася Агата, дідусь і батько прикипіли до своїх комп'ютерів).

- Поміркуйте, чому письменниця весь час сипле на голову героїні купу випробувань і неприємностей? Невже вона не любить Бубу? (Навпаки, Барбара Космовська милується своєю головною героїнею й хоче показати не тільки силу духу дівчи-ни-підлітка, а й те, що щастя людей залежить від них самих, що немає проблем, яких не можна було б подолати. Буба ж долає життєві проблеми з гідністю. Це робить її сильнішою. Таким є складний шлях дорослішання.)

-А що сім'я є особисто для вас?

Створити асоціативний куш «Цінності моєї родини».

IV. Рефлексія

- Як ви думаєте, чому романи про Бубу завершуються підготовкою до Різдвяних свят та подарунками Буби на Різдво близьким їй людям?

- Який сенс має Бубина гра на Різдво «кожен з нас повинен сказати, що його найдужче втішило, а що засмутило»? У чому, по-вашому, її важливість? Як ви вважаєте, чи мала б сенс така гра у вашій родині?

- Визначте провідну ідею романів Барбари Космовської про Бубу. Доведіть, що Буба, завдяки її розумінню, змінює світ навколо себе на краще. *(Провідна ідея романів Космовської про Бубу - це ідея любові й поваги до людини, незалежно від її статусу в суспільстві, незалежно від дивацтв та слабкостей, притаманних людям; та ідея родинного тепла, що робить життя людини освітленим щастям.)*

- Визначте три провідні риси характеру головної героїні, завдяки яким вона впливає на своїх рідних, друзів, сусідів? (Одна з них - це здатність Буби «вірити в дива» й «робити їх власними руками» (аналогія з «Пурпуровими вітрилами» Олександра Гріна).

- Виразно прочитайте слова Буби, які вона надписала на подарунку Мілошеві в день його народження: «Бажаю Тобі, щоб у свого бінокля ти завжди помічав рідкісні екземпляри, проте не забував про звичайних горобців. Завдяки їм світ теж стає кращим». У чому, по-вашому, полягає їх загальнолюдський сенс?

- У чому, на ваш погляд, полягає мудрість у відновленні стосунків з Мілошем? Чи є це свідченням її дорослішання? *(«Ми ніби йдемо разом, а все-таки поодиночі, - подумала Буба.*

- Я саме подумав, що нині все було, як раніше, - озвався Мілош, позираючи на неї.

- Було дуже гарно, але вже не так, як колись, - заперечила дівчина.

- А якщо я дуже-дуже старатимусь? - Мілош зупинився й почав зав'язувати черевики. - Як раніше?

- Складне запитання, - відповіла Буба. - І я не можу тобі відповісти отак на тротуарі.

- То станьмо на дорозі, - пожартував хлопець, але усмішка відразу зникла з його обличчя. - Авжеж, - прикусив він губу. - Спершу я зробив тобі боляче, а зараз пропоную палке кохання.

- Не в тому справа, - Буба заперечно похитала головою. - Люди завжди граються в гру «пекло- рай». Іноді не можуть без цього жити. Але мені здається, що зараз я потрібна тобі, бо ти залишився сам. Розумієш... порожнеча, яку треба заповнити, аби не страждати. А я так не хочу... Залишимося друзями. Так буде краще».)

- Який сенс має різдвяний подарунок Мілоша Бубі? *(«Покажи, онучко, свій подарунок, - попросив дідусь.*

- Гляньте, - якимсь дивним тремтячим голосом озвалася Буба. - У цій вазочці лежить яєчко лежнє... Це доказ того, що він живе в Котанському гаю. Можна сказати, справжній скарб...

- Дайте відгадаю, від кого це, - посміхнувся дід Генрик.

- Лежень... лежень... - замислився тато. - Але ж це надзвичайно рідкісний птах!

- Ййце? Але ж, здається, це не те свято! - зауважила мама. - Більш доречно було б на Великдень...

- Не обов'язково! - Буба обережно поставила вазочку. - Скажу вам лише, що для Мілоша ця начебто дрібничка важливіша від усіх Ребекк на світі.

- Але напевне не від тебе, доню, - здогадався тато, і Буба не знала, як приховати рум'янець, який раптом спалахнув на її щоках, нагадуючи пурпурове небо, котре віщує морозяну ніч... Ні! Швидше, червону троянду, яка розквітла просто в Бубиному серці».)

- Поміркуйте, чому саме цими словами Барбара Космовська завершує другий роман про Бубу?

- Чому Стась сказав, що не залишиться у Штатах? *(«Там погано годують, і немає таких божевільних, як ви».)*

- Чи хотіли б ви мати таку подругу, як Буба? Аргументуйте.

- Як ви розумієте думку Буби про те, що «мовчання - це погода для дружби»?

- Яка з важливих проблем сьогодення звучить у словах Агати: «Я вперше зустріла людину, яка не кричала, не лякала, а намагалася вислухати. Якби люди знали, скільки від цього залежить, жити було б легше й приємніше?»

- Як ви вважаєте, чи будуть герої романів про Бубу завжди такими щасливими, якими ми їх бачимо в кінці твору? Чому ви так вважаєте? *(«Усе повернеться на круги своя, хоча Буба давно переконалася, що в них удома все не як у людей. Воно й добре, і водночас погано, - думала дівчина, ніжно дивлячись на рідних, які розставляли на столі нові полумиски з різною смакотою. - З одного боку, ми буваємо непередбачуваними й егоїстичними, з іншого - уміємо в скрутну хвилину знайти в собі стільки любові до близької особи, якщо вона її потребує...»)*

- Поміркуйте, які миті життя героїні можна назвати щасливими. Створіть квітку радості Буби. Відобразіть почуття в кольорах.

V. Домашнє завдання:

На вибір: 1. Напишіть твір-мініатюру «Мій друг Буба».

2. Напишіть електронного листа Барбарі Космовській зі своїм враженням-розумінням романів про Бубу.

Прочитати книжку Марини Аромштам «Коли янголи відпочивають», усно скласти про неї враження.

У робочі зошити записати 3-4 запитання за текстом, на які ви хотіли б отримати відповіді*.

Тема. Марина Аромштам. «Коли відпочивають янголи». Учителька (Марсем) та її учні: два погляди на один світ.

Мета: *стисло ознайомити учнів з особистістю та книгами для дітей сучасної російської письменниці Марини Аромштам; з'ясувати враження від прочитання книжки «Коли відпочивають янголи», розкрити особливості побудови системи образів твору та композиції; розкрити сенс показу одного світу крізь призму сприйняття дорослого й дитини (дві площини оповіді) в зв'язку з авторським задумом; сприяти розумінню цінності міжособистісних відносин та проблем родини й школи в сучасному світі.*

Обладнання: *портрет письменниці, ілюстрації, тексти твору.*

*Дітей немає, є люди.
Януш Корчак*

Перебіг уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

III. Віртуальне знайомство з Мариною Аромштам, людиною і письменницею

Перегляд відео «Портретне інтерв'ю з Мариною Аромштам»

Створення «людського» та «мистецького» портретів Марини Аромштам на основі матеріалу підручника та додаткових інформаційних джерел (робота в групах)

IV. Дослідницька робота в просторі означеної теми уроку

З'ясування первинних вражень про твір

- Розкажіть про свої враження від прочитання тексту повісті «Коли відпочивають янголи» Марини Аромштам.
- Скільки часу ви витратили на прочитання твору?
- Як часто ви сміялися, читаючи текст?
- Коли й чому вам було сумно? А коли хотілося обурюватися? Чому?
- Які епізоди запам'яталися найбільше? Чим?
- Які частини вам було читати легше й цікавіше, в яких оповідь ведеться від імені дівчинки чи від імені вчительки Марсем? Прокоментуйте свій вибір.
- Чи є у цьому творі проблеми, які хвилювали (хвилюють) і вас?
- Як ви думаєте, чи варто цю книжку давати читати батькам і вчителям? Чому ви так вважаєте?

Перегляд буктрейлера «Марина Аромштам. «Коли відпочивають янголи»

Герменевтична бесіда за текстом повісті

- Від чийого імені ведеться оповідь у тексті? У чому полягає особливість побудови тексту? (Від імені дівчинки Аліни (учениці початкових класів) та її вчительки Марсем. Це як дві точки зору на одні й ті ж події та одні й ті ж проблеми з тією різницею, що це погляд дитини й дорослого, учениці й вчительки.)
- Назвіть дійових осіб повісті. Які основні групи персонажів діють у творі?
- Виразно прочитайте початок повісті. Чому міркування Аліни про відсутність тата в її житті є неоднозначними?
- Доведіть, що проблема неповних родин досить поширена.
- Як Аліна потрапила на навчання до Тетяни Володимирівни? Чому мама прислухалася до аргументів сусідки, яка вважала, що Аліні шкодять її фантазії, й не чекала, доки повернеться з відрядження дідусь? Яку роль відіграють посилення дідуса на бабусині переконання щодо «внутрішнього стрижня»? («бабушка

считала: самое ценное в человеке - его внутренний стержень. Стержень - ось человеческой личности, как позвоночник - ось тела. Его нельзя увидеть или пощупать. Но отсутствие стержня в человеке сразу ощущается. И если этот стержень был, а потом сломался, весь человек изнутри распадается на куски. С виду вроде бы ничего не изменилось, а на самом деле - сплошной человеческий лом. Учительница должна бережно относиться к дет-ским стержням, думали бабушка и дедушка».)

- Який сенс мають спогади про вибір учительки для Аліниної мами?

- Чому Аліна й Тетяна Володимирівна не зійшлися характерами? Чому не спрацював закон «потрібно любити свою першу вчительку»? Розкажіть про Тетяну Володимирівну. Наведіть приклади з тексту, («здати квіти», квіти у відрах для миття підлоги, випадки з малюванням квітів першого вересня, Аліна «не впоралася» з малюванням неваляшок з бороною; учителька поділила дітей на три групи: «все ученики в класі діляться на нерівні групи. Перша група була маленької. В неї входили умні діти - як той мальчик-солдатик. Тетяна Владимировна часто к ним об'яжалася, говорила, що он или она - «молодець». И солдатики получали больше всех картонных солнышек. Все остальные были Тетяне Владимировне неинтересны и вызывали скуку. Скука была невероятно заразной и оказалась бы невыносимой, если бы не наличие третьей группы. Ее представители никогда не получали солнышек. Время от времени Тетяна Владимировна о них вспоминала и говорила: «Так. Все молчат и работают самостоятельно. Я занимаюсь с дураками!» Дураки вставали рядом с партами, и Тетяна Владимировна с раздражением начинала требовать, чтобы они что-то повторили - еще и еще раз. В эти моменты она нехорошо возбуждалась, и в ее красивом лице чувствовалась недобрая, но живая жизнь», історія з дзеркальцем Тетяни Володимирівни: «По стойке смирно. Руки за голову! Будете так стоять, пока зеркало не найдется. Мы встали и неуверенно заложили руки за голову. Как в кино про бандитов. Или про террористов. Террористы кладут руки за голову, когда их ловят. Или они сами велят кому-нибудь положить руки за голову».)

- Чому дідусь сказав мамі Аліни, що дівчинку потрібно забрати з цієї школи й від цієї вчительки? Які аргументи для цього він використовував?

- Як Аліна потрапила до Марсем? Хто такий В. Г.? Як його сприймали рідні Аліни? Що пов'язувало В. Г. з Марсем?

- Розкажіть, як В. Г. став переможцем на конкурсі, де обирали кращого вчителя? (Розділ шостий: «Там он изложил свою теорию «Химия - основа жизни»-и победил. Нет ни одной сферы жизни, избежавшей влияния химии, сообщил В. Г. жюри. Химия касается даже того, что раньше считали областью сугубо духовной, - человеческих эмоций и чувств. Центр удовольствия в мозгу уже обнаружен. С помощью химических препаратов можно погрузить человека в состояние эйфории или наоборот - лишить его возможности испытывать удовольствие. Сегодня ученые делают смелые заявления, будто возможно обнаружить и центр любви. Экспериментально доказано: в организме влюбленного меняется ско-рость химических процессов, индекс кислотно-щелочного баланса и даже электрические показатели мозга. Следующий шаг - попробовать влиять на некоторые мозговые участки, чтобы способствовать возникновению или уничтожению любви - этого самого неподвластного управлению чувства - столь прекрасного, столь и разрушительного. Но пока наука находится в поиске, приходится надеяться на самих себя, на свою способность к саморегулированию. К химии же надо относиться с особым вниманием - как к орудию проникновения не только в тайны материи, но и в тайны человеческой души. В довершение своей блистательной речи В. Г. устроил на демонстрационном столике, в непосредственной близости от жюри, маленький взрыв, искры которого заставили судей увидеть в новом свете и химию, и любовь, и самого докладчика. «Это наглядное доказательство силы химии, - заявил он. - И яркий образ для изображения любви!» Последнюю часть фразы В. Г. сопровождал демонстрацией горстки черной пыли, оставшейся после искрящегося пламени. И жюри присудило ему первое место».)

- Що розповів В. Г. про Марсем? Чому вона не отримала нагороди журі в конкурсі на кращого вчителя? (На питання, чи любить вона дітей, Марсем відповіла: «Дети - не фарфоровые пусики (...) Они люди. И, как люди, вызывают в нас самые разные чувства. Нам может быть с ними хорошо, а может быть - напротив. Мы хотим, чтоб было интересно. В этом наша учительская корысть. Наш разумный эгоизм. Но вопросы профессионализма не связаны с любовью. Они ставятся по-другому: насколько наши теории губительны для нас самих?» (...) «Вы хотите услышать от меня публичное признание в любви к детям? Я не понимаю, почему для педагогов эта двусмысленная процедура оказывается обязательной. Этот гибрид стриптиза и ханжества...», чим дуже розсердила членів журі.)

- Яку особливість Марсем виокремив член журі Зубов? («Зубов, поднялся на сцену, чтобы сообщить публике свое особое мнение - отличное от мнения жюри. Среди всех участников конкурса Зубов выделил одну учительницу. Это Марсем. Он отметил ее способность выдумывать. Но дело не только в этом. Дело в особой смелости - заглядывать внутрь себя. Крайне важное качество! И трудновыполнимое.

А вообщє - он за то, чтобы педагоги как можно больше «какали». Тут Зубов сделал небольшую паузу, наблюдая произведенный эффект, а потом разъяснил: про- шло время, когда в педагогике требовалось задавать вопрос «Что?» - «Что надо делать?». Теперь настало время другого вопроса - вопроса «Как?» - «Как делать это „что“?». Тут все поняли, что старичок - шутник и проказ- ник, и облегченно рассмеялись. А он объявил, что награждает Марсем специальным призом: она поедет на практику в Швецию, в одну необычную школу. Зубов обнял и расцеловал Марсем и пода- рил ей цветы. Получилось, что она тоже победила».)

- Чому думка від заочного знайомства про Марсем мамі й дідуся Апіні була діаметрально протилежною? Про яке голодування дітей говорила Маргарита Семенівна? («Маргарита считает, что дети голодают не только в Африке, но и в наших широтах. А именно - в школе. Им не хватает пищи для внутренней жизни. И эта внутренняя жизнь, точнее - пища для нее - и должна быть предметом педагогических забот» (...)) «Только напряженная внутренняя жизнь, считала Марсем, со временем превращает детей в писателей и художников, дела- ет их нервами человечества».)

- Чому саме після заочного знайомства з Марсем в текст вводиться «Щоденник Марсем»? Яку, по-вашому, роль відіграє щоденник в житті людини? Хто й чому веде щоденники? (Відчуваючи дефіцит розуміння, намагаючись розібратися в собі, в своїх сумнівах і проблемах, деякі люди ведуть щоденники. Колись ведення щоденників було даниною моді. У наш час цією справою займаються одиниці, здебільшого люди неординарні, творчі, не такі, як усі.)

- Розкрийте роль захоплення Марсем особистістю та ідеями видатного польського педагога й письменника Януша Корчака. Що ви про нього знаєте? (У разі необхідності учитель або зарані підготовлений учень стисло розповідає про Януша Корчака.)

- Чому Марсем почала ставити під сумнів свій демократичний принцип роботи з учнями? Як це підтвердилося історією з «чорножопим» татом Ані?

- Що ми дізналися про Марсем із «другого запису» в її щоденнику? Яку важливу проблему вона відкрила для себе? Яке завдання поставила перед собою? («я старалась не повышать в классе голос. Я никогда не обзывала детей. Ни крестинами, никем. Потому что демократи- ческие ценности обязывают уважать чужую лич- ность. А про себя я думала, что они - мои первые, мои неповторимые, мои незабываемые и незаме- нимые. Когда они сочинили эти идиотские законны, я просто впала в отчаяние. Что в мозгу нет центра демократии. Что нельзя послать туда электричес- кий разряд и установить в классе свободу, равен- ство и братство. Еще я поняла, что плохо их учила. Раз они придумали такие законы. И такие наказа- ния. А до этого я думала, что учу их хорошо. Что им вообще со мной хорошо. Но оказалось, им часто бывало плохо. Даже тогда, когда я думала, что им хорошо. И я ничего не знаю об их внутренней жизни. О том, что у них внутри. А это важно. Это, может быть, самое главное - думать про их внутреннюю жизнь. Про то, как там все происходит. Может, центр демократии у них потому и не образовался: я начала не с того конца. И я тогда дала себе слово: когда у меня будут «новые» дети, я начну по-другому. Я вообще стану другим человеком. Не буду больше такой правильной и нагруженной ценностями. Я буду учиться вглядываться - чтобы угадывать нечто про внутреннюю жизнь. Возможно, им чего-то не хватает для этой жизни. Взрослого внимания. Моего проникающего внимания. Ведь хорошее сочетание - «проникающее внимание»? Что-то вроде проникающего излучения, для которого телесное - не препятствие».)

- Чому вона не зняла зі стіни портрет Корчака? («А Корчак пусть висит над столом. Пусть смотрит, как у меня получится. Как я буду играть с детьми в игры, которые придумаю для них сама. Точнее, которым позволю вырасти из нашей совместной жизни, из нашего трудного совместного бытия...»)

- Поясніть, чому нові записи в щоденнику Марсем мали підзаголовок «другий запис». (Вона їх не нумерує, а просто зазначає, що це «інший» запис.)

- За якими законами Марсем почала будувати стосунки з новими вихованцями? Чому це були закони, виведені її «першими»? Виразно прочитайте ці закони від слів «Для потомков...» до «За оскорбление друг друга - дополнительное задание по русскому языку». Яку роль в тексті «законів» мають примітки Марсем? Порівняйте їх із Правилами для учнів вашої школи. Зробіть висновок, які з них є, по-вашому, більш дієвими?

- За яких обставин Апіна й дідусь познайомилися з Марсем? Як Марсем відреагувала на випадок із застрягненням Єгора? Доведіть, що «розборки» були демократичними.

- Про які випадки з життя однокласників Апіни йдеться у розділі IX? Як відреагувала Марсем на фізіологічні дослідження Іллюшки та Жорика? («Жорик и Илюшка выбрали покинутую хозяйкой Барби, дождались, пока все уйдут гулять, спрята- лись в спальне и раздели беззащитную куклу догола. Они хихикали, уставившись на пластмассовые выпуклости, и по атому хихиканью были обнаруже- ны. Сначала Марсем молчала - долго и тяжело. Это сразу заставило малолетних преступников потерять вкус

к жизни. Потом она заговорила, глядя в пространство и не обращая ни к кому лично. Больше всего, сказала Марсем, мне хочется раздобыть еще одну куклу. Такую же голую. На специальной веревочке. И повесить каждому из вас на шею. (Тут она посмотрела - сначала на Илюшку, а потом на Жорика.) Как орден за совершенные деяния. И чтобы все видели. А то ишь - спрятались! Кстати, чья это кукла? Большой Насти? Вот и поделились бы с ней своими открытиями. Но, сказала Марсем самым жестким голосом, я так не сделаю: мне жалко кукол. И стыдно перед Настей. А на вас смотреть противно. Она резко повернулась и ушла на улицу, костальным, отыскалтам Настю, велела ей привести свою куклу в порядок и убрать в шкаф. Жору с Илюшкой Марсем не замечала два дня. В тот злополучный день они сами старались не попадаться ей на глаза. Но на следующее утро вступил в действие закон о любви к первой учительнице...»)

- Яка проблема турбувала Ромчика? Як Марсем її вирішила? Чи можна її методи назвати педагогічними? Поясніть, чому ж тоді вони мали такий вплив на «малолітніх злочинців»? («Не успела забыться история с куклой, как поступили жалобы на Ромика: он пытался проникнуть на женскую половину туалета, проявив интерес к тому, что там, у девочек, в трусах. Обладательницы трусов сообщали об оскорблении своей чести плаксиво и настойчиво и в конце концов вывели Марсем из себя. Она велела всем девочкам достать трусики, в которых они ходили на уроки танцев, насыпала их щедрой кучкой перед Ромиком и пожелала ему приятного исследовательского труда. Ромик выглядел совершенно уничтоженным».)

- У чому полягали «злочини» Єгора? («Порятунок покинутых речей», точилка для олівців.) Що зрозуміла Марсем про цього хлопчика? Доведіть, що вона гарний психолог і використовує індивідуальний підхід до дітей.

- Що змусило Марсем змусити дітей потрапити в пащу дракона? (Діти втратили інтерес, зник ефект новизни й недосяжності. Саме історії з Єгором допомогли їй це зрозуміти.)

- Яким було ставлення Марсем до подвигів? Виокреміть ключові слова в її міркуваннях, спробуйте пояснити власне ставлення до цих думок. У чому й чому з Марсем потрібно погодитися? Що вона цінує найбільше? («Я - против подвигав. Если жизнь нормальная, в ней не должно быть подвигов. Я где-то читала: в реальности человек не совершает подвигов. Он совершает поступки. Подвиг это или не подвиг, решают другие люди. Потомки. Те, кто может взглянуть на чужую смерть со стороны. Они думают: ах, как красиво атот человек умер! Настоящий герой! А тот, кто действительно умирает, в газовой камере вместе с детьми, не совершает никакого подвига. Ему тоскливо, страшно, больно. Невыносимо ему. И он совсем не думает: как же красиво я тут умираю! Я просто ненавижу подвиги».) У чому Марсем вбачає різницю стосовно подвигів у житті дорослих і житті дітей? Які аргументи вона наводить? («Если бы у них (детей - О. Г.) была возможность совершить подвиг в выдуманной жизни! В выдуманной, но чтобы была почти как настоящая. Будто ты уснул, а потом очнулся - с подвигом внутри. И дальше бы с этим жил. А то героическое внутри - оно как гарантия человеческого качества, даже если жизнь вокруг будет нормальная и не потребует действительно умирать, задыхаться в газовой камере. И вообще: быть может, если совершать подвиги в детстве, потом, во взрослой жизни, ни от кого не потребует задыхаться. Не потребует подвигов, которые будут признаны после смерти...»)

- Яка подія й чому стоїть у центрі оповіді? (Похід у пащу дракона. Це була рольова гра, вигадана Марсем для випробування й згуртування дітей, формування у них важливих рис і навичок - вміння діяти в команді, підтримувати одне одного, бути здатними на вчинок.)

Система образів повісті «Коли відпочивають янголи» Марини Аромштам	
Діти	Дорослі
Апіна - головна героїня книги	Марсем (Маргарита Семенівна) - вчителька початкових класів, друга вчителька
Наташка - краща подруга	Тетяна Володимирівна - перша вчителька
Єгор, однокласник Апіни, про дружбу з ним мріє головна героїня	Мама, Ольга Вікторівна
Колян (з «дурнів») (клас Тетяни Володимирівни)	Тато - математик, який живе у Франції
клас Марсем: Жорик, Ілюшка, велика Настя, Віра, Ромчик, Петрусь, Саня (Соломон), Льоша Кравчик, Налійка та інші	Дідусь (Віктор Сергійович, власник фірми)
Жабасті, Чорний Дрегон	Бабуся (покійна)

Принци й принцеси	Сусідка тітка Валя
Матвій, дорослий син В. Г.	В. Г. (Володимир Григорович, знайомий дідуся, вчитель хімії, «руйнівник жіночих полів»)
Учні В. П., старшокласники (Макс та інші)	Клавдія Іванівна (секретарка на фірмі дідуся)
Лерка (однокласниця Марсем)	Бабуся Петрика
	Мати й вітчим Лерки, Аллочка (сестра Лерки)
	Юлія Олександрівна (розпорядниця балу)
	Батьки учнів з класу Марсем
	Лідія Петрівна, мама Льоші Кравчика, Леонід Петрович, тато Льоші Кравчика
	Ион, садівник зі Швеції
	Завуч Галина Василівна
	Портрет Януша Корчака
	Янголи, що більше не літають

V. Рефлексія

Бесіда за змістом X-XII розділів

- Як ви думаєте, яку мету ставила перед собою Марсем, затіваючи гру в «Похід на Пагорби»?
- З чого й чому вона почала готувати дітей до гри? Чи підозрювали її вихованці, що це гра? *(Діти побачили все в іншому світлі, вони почали відчувати себе принцями й принцесами. Так Марсем створила інтригу колективної діяльності заради високої мети - «порятунку принцес від Чорного Дрегона».)*
- Яку мету Марсем поставила перед «принцями» й перед «принцесами»? Доведіть, що в основі задуму вчительки лежить ідея подвигу. Чим вона важлива для дітей, для суспільства? Підтвердьте, спираючись на ставлення Марсем до необхідності «подвигів».

Висновки та узагальнення

- У 5 класі ми познайомилися з творами Джеремі Стронга «Гармидер у школі» та «Гармидер серед піратів». Доведіть, що Лілія Гармидер і Марсем використовують схожі методи у роботі з дітьми. Що, по-вашому, головне для обох вчительок? *(Вони обидві перш за все бачать у дитині людину, творчу особистість, для якої поки що світ відкриває свої таємниці через гру. Це вчителі нового типу, які створюють таку атмосферу, де діти почуваються комфортно і вчать бути відповідальними не тільки за свої вчинки, а й за світ навколо себе.)*

Робота з епіграфом

- Наскільки слова видатного польського педагога Януша Корчака відповідають професійному й життєвому кредо Марсем? Хто ще з вчителів, зображених у повісті «Коли відпочивають янголи», по-вашому, додержується цього закону, сформульованого Корчаком: «Дітей немає, є люди»? *(Ідея Януша Корчака була, по суті, одна, і вона має таку властивість, що, наприклад, у послідовному курсі історії педагогіки точно місце Януша Корчака знайдеш не відразу: про нього можна з однаковим правом розповідати до Руссо і після Песталоцці, між Ушинським і Макаренком, відразу після Марії Монтесорі і разом із Сухомлинським. З нього можна починати курс, а можна і закінчувати ним, бо ідея Януша Корчака відома людству з тих пір, як воно стало людством: вихователь повинен любити дітей, довіряти їм, бачити в дитині людину, а не предмет для виховання чи вчительського експерименту. Марсем не говорить дітям про своє ставлення до них, не вимагає від них любові до себе, вона робить головне - живе разом з ними. В. Г. - ще один вчитель, здатний зрозуміти своїх учнів і створювати їм комфортне середовище в школі.)*
- Поміркуйте, чому вчителька переважно функціонує у тексті як Марсем, а не Маргарита Семенівна? Порівняйте з ім'ям письменниці - Марина Семенівна.
- Зробіть висновок на основі спостережень за текстом, навіщо, по-вашому, Марина Аромштам робить оповідь у книзі «Коли відпочивають янголи» двоплановою. Чому оповідачами письменниці робить

дівчинку й дорослу жінку, ученицю й вчительку? (Як ми вже знаємо, Марина Семенівна Ароштам 1981 року закінчила відділення початкових класів педагогічного факультету Московського державного педагогічного інституту. Упродовж 19 років вона працювала вчителем початкових класів, під її керівництвом розвивався експеримент з навчання та виховання учнів початкових класів. Вона кандидат педагогічних наук, а 1997 року отримала почесне місце серед фіналістів Московського конкурсу «Учитель року». Їй близькі й зрозумілі проблеми сучасної дитини, родини, школи. Саме про стосунки дорослих і дітей її повість «Коли відпочивають янголи». У Росії, на батьківщині автора, книжка здобула Велику премію Національної дитячої літературної премії «Заповітна мрія», до того ж, перше місце їй присудило саме дитяче журі. А у Європі вона стала однією з «Білих ворон-2011». Даючи можливість говорити дитині й дорослому, Марина Ароштам визначає проблеми, розкриває їх сприйняття й розуміння дорослими й дітьми, шукає й пропонує шляхи їх вирішення, що вเรит-реит здатні зблизити батьків і дітей, учнів і вчителів.)

VI. Домашнє завдання.

Поміркуйте над питанням: які важливі проблеми порушує у повісті «Коли відпочивають янголи» М. Ароштам? Подумайте над сенсом назви твору. Створити обкладинку до твору.

Тема. Марина Аромштам. «Коли відпочивають янголи». Моральні проблеми та їхнє осмислення у творі.

Мета: завершити аналітичне дослідження тексту повісті «Коли відпочивають янголи» Марини Аромштам, головний акцент зробити на з'ясуванні моральних проблем та способів їх художнього втілення у творі; розкрити роль двоплановості оповіді та гумору у втіленні авторського задуму; сприяти формуванню особистісних цінностей.

Обладнання: відеоряд «Десять заповідей Януша Корчака».

Перебіг уроку

I. Організаційний момент. Актуалізація опорних знань учнів.

1. «Вірю – не вірю».
1. Аліна та вчителька Тетяна Володимирівна легко знайшли спільну мову.
2. Дідусь був задоволений, що Аліна навчалася у класі Тетяни Володимирівни.
3. Марсем отримала перемогу на професійному конкурсі.
4. В.Г. не подобався Аліні, і його відвідини дратували дівчинку.
5. Для того, щоб уберегти життя «принців», дівчатка плели 6 бойових мотузочок і одну нерозмінну.
6. Для того, щоб перемогти Драгона, потрібно завдати йому 101 удар.
7. У двобої із Чорним Драгоном переміг принц Ігор.
8. Чорного Драгона насправді звать Макс.
9. Дерев'яну ляльку Буратіно, яка так вразила учнів класу, зробив Петрик.
10. Головним шанувальником лебединого озера Аліни став Ігор.
11. Новий класний рекорд зі швидкості читання (книга «Бембі») встановила Аліна.
12. Під час виконання «Короваю» на день народження Аліна обрала Петрика.

II. Оголошення теми і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності учнів

III. Аналіз ключових фрагментів III—VII частин повісті «Коли янголи відпочивають»

Учитель. Ми знову занурюємося в силове поле тексту повісті відомої сучасної російської письменниці Марини Аромштам «Коли відпочивають янголи». Предметом нашого дослідження на цьому уроці будуть ключові епізоди III - VII частин твору.

Герменевтична бесіда

- Визначте, у яких місцях розповідь Аліни переривається щоденниковими записами Марсем. Як ви думаєте, чому автор розміщує їх саме в такій послідовності?
- Розкажіть про битву з жабастими й Чорним Драгоном. Чим насправді стала ця гра для дітей? Хто й чим особливо відзначився?
- Доведіть, що підготовка й проведення шкільного балу стали спільною справою учнів, учителів і батьків. Хто стояв у центрі цієї важливої події?
- У чому виявилася важливість балу для Аліни та її рідних? Хто з однокласників дівчинки, по-вашому, справжній принц-рицар?
- Виразно прочитайте запис зі щоденника Марсем, у якому вона дає оцінку шкільному балу. Виділіть ключові думки. Чому Марсем відчувала себе виснаженою й вирішила три доби «лежать в отходняке. Ждать

возвращения чувства здорового цинизма)? Як ви думаєте, навіщо їй «почуття здорового цинізму»? Що це таке?

- Доведіть, спираючись на розповідь Аліни, що поступово до справ дітей долучалися їхні рідні. Наскільки це, по-вашому, важливо?

- Як у повісті «Коли відпочивають янголи» розкривається тема першого кохання? Поясніть, чому реакція мами на запитання Аліни про дитячу любов була негативною, а реакція дідуся навпаки?

- Як ви думаєте, яку роль у житті дітей відігравало свято іменинника на килимку? Чому Марсем розповідала своїм вихованцям про значення їхніх імен? (*«Имя, - говорила она, - связующая нить. Она связывает разных людей из разных времен».*) Які наслідки мала історія імені Соломона (Сані)?

- Які наслідки мав винахід Апіною магнітного «Лебединого озера»? Чому Марсем відразу не покарала хлопчаків, що скрутили магніти з шафок? Чому вона почала «думати»?

- Виразно прочитайте дві історії, які розповіла Марсем, від слів, «Давайте на ковер! Поговорить надо ...» до «Так сказал мне тот человек. Подумайте об этом, ладно?». Розкрийте сенс цих історій, розказаних Марсем на килимку? Чому вона розповіла їх дві і саме у такій послідовності? Чому Марсем не вимагала від дітей негайної відповіді?

- Якою була реакція Аліни на розповіді Марсем? Яка історія й чому її зачепила? (*«Это очень важно - узнать про ангелов. Но слова должны за что-то зацепиться. За что-то внутри. Иначе они скользнут мимо. Как ветер. Как шум проезжающего автомобиля.*

Как чужая кошка, бегущая через двор. Она, такая мягкая и пушистая, бежит по своим делам и не имеет к тебе никакого отношения. Ты, конечно, можешь ее погладить - если она не испугается. И если ты не испугаешься погладить чужую, неиз- вестную кошку, только что ввибравшуюся из подвала, - вдруг она заразная? Но даже если ты ее погла- дишь, это ничего не изменит в твоей жизни. И в жизни кошки тоже. Она все равно побегит дальше, по своим делам. И ты пойдешь дальше, будто бы никого не гладил.

С ангелами так нельзя. Нельзя поступить с ними так же, как с этой неизвестной кошкой: все узнать - и пойти по своим делам. Ты должен будешь с этим жить. Дальше - жить с этим.

Вечером я сломала своих лебедей. Достала тихонько с полочки в шкафу, принесла домой и сломала. Внутри меня было тихо и грустно».) Чому дівчинка зламала своє «Лебедине озеро»?

- Доведіть, що історія з янголами вплинула на всіх дітей у класі Марсем. Що, по-вашому, змінилося в дітях? Наскільки це важливо для них?

- Знайдіть у тексті підтвердження того, що вдома діти говорили про янголів зі своїми рідними. Прокоментуйте слова Петіного тата. (*«Доброе утро, Маргарита Семеновна! - поздоровался Петин папа. - Работайте спокойно. Ангелы сегодня отдыхают».*)

- Доведіть, спираючись на текст повісті, що янголи не завжди мають змогу відпочивати. Кого і за що готова була вбити Марсем? Як це бажання вчительки співвідносилось з корчаковським судовим кодексом, що закінчується словами: «Простить, потому что виновный сам уже раскаивается в содеянном»? Яку роль має щоденниковий запис Корчака, над яким розмірковувала Марсем? Де закінчується щоденник Корчака і починається щоденник Марсем? Чи можна ці записи вважати одним цілим із посиланнями на Януша Корчака? (*«Но есть одна запись в его дневнике. Одно место, где он записал: порой мне кажется, надо ввести для детей уголовное наказание. Для некоторых. В учебниках, конечно, про это не пишут. Чтобы не портить Корчаку посмертную славу. А Корчак, когда писал, об этом не думал - о том, что придется совершить подвиг и погибнуть в Треблинке. Что каждая оброненная им фраза, даже фраза из дневника, будет причислена к разряду святых истин. Он написал так в сердцах. Потому что его разозлили».*)

- Чому Марсем вважає, що «учительское счастье слегка напоминает счастье идиота»? Знайдіть у цьому записі Марсем ключові слова й прокоментуйте їх. (*«Учительское счастье слегка напоминает счастье идиота. Ну, и действительно: сначала со шкафчиков свинтили магнитики, и ты впал в истерику. Потом магнитики привинтили обратно, и ты готов прыгать до потолка. Разве не идиотизм? Кому из нормальных людей можно объяснить, от чего ты, собственно, прыгаешь? Поэтому объясняю - исключительно для потом ков: прыжки вызваны внезапным открытием: твои дети - вполне человеки! С явно выраженными признаками внутренней жизни. Ты решился доверить им свое тайное знание, и они тебя поняли! Более того, вдруг понимаешь: никому, кроме них, ты бы эту тайну не смог открыть - с безумной надеждой, что это может поправить положение вещей. Где это видано - такое могущество слова? Разве это не основание чувствовать себя счастливой?.. »)*

- Розкрийте роль щоденникових записів Марсем, що стосуються її поїздки до Швеції? Ким став для неї Йон?

- Як ви думаєте, чому вихованці Марсем почали їй брехати? Коли це сталося? Прокоментуйте наведену цитату. (*«В четвертом классе мы стали обманывать Марсем. Не так, как раньше - случайно. Мы специально стали говорить ей неправду. Специально ей - специальную неправду. Но полночь еще не*

наступила, часи не пробили дванадцять і не оповестили всіх і кожного, що кончил действовать закон о любви к первой учительнице. Поэтому она еще могла победить. Она еще побеждала». Діти дорослішають і починають пристосовуватися до життя, використовуючи приклад своїх рідних (дорослих). Своєю брехнею діти намагаються привернути до себе увагу, стати, можливо, такими собі «каліфами на годину».)

- Розкажіть про те, як Марсем вчила дітей читати. («...избавив нас от учебников и букварей, Марсем учредила в классе строгий режим самостоятельного чтения и требовала неукоснительно его соблюдать. В будни мы обязаны были прочитывать по десять страниц, в выходные - по пятнадцать. Не меньше. Утро каждого дня начиналось с ритуального действия: за десять минут до начала урока все должны были погрузиться в открытую книгу и в таком состоянии поджидать прихода Марсем. «У каждого в жизни свои маленькие радости, - говорила она. - Мне доставляет удовольствие видеть читающих детей. В этот момент у вас умные лица, и я могу думать, будто нас что-то объединяет. Это некоторая компенсация за маленькую зарплату».)

- Якою була реакція всюдисущої тітки Валі на таку методику навчання читання? Чому? А як ви оцінюєте такий підхід до проблеми «читання-нечитання» книжок дітьми?

- Як ви думаєте, чому, готуючись до прощання зі своїми вихованцями, учнями четвертого класу, Марсем почала їм читати книжку «Король Матіуш» Януша Корчака? Чому це було спільне читання? Чи читали ви цю книжку?

- Поясніть, чому новачок Льоша Кравчик став проблемою і для Марсем, і для її учнів?

- Що й чому порушило читання «Короля Матіуша»? Чим Льошина гра затягування до туалету приваблювала дітей? Знайдіть відповідь на поставлене запитання у наведеній цитаті. («По классу я прошла не очень быстро, почти на цыпочках. Будто я не хочу мешать чтению. А потом, очутившись за дверью, полетела- поскакала через две ступеньки по лестнице. Меня снова охватило безудержное, отчаянное веселье. Наташка неслась следом. Кто-то налетел сбоку: «Поймал, ребя! Апинку поймал!»

До сих пор меня не ловили. Я только помогала отбиваться тем, кого пытались заткнуть в туалет. А теперь напали на меня! Теперь я сама стала главной героиней! И я едва пережила первую волну счастья, как дыхание у меня снова перехватило. Это был Егор! Это он высмотрел, как я бегу по коридору. Он выскочил и схватил меня за руку. Он меня выбрал и теперь тащит! Я завизжала, притворяясь испуганной, и стала отбиваться, подстегивая азарт нападавшего. Вера, Наташка и кто-то еще уже бежали на помощь. Но и Егору пришло подкрепление - в лице Кравчика. Одной рукой Кравчик тянул меня, а другой - дверь туалета. Старая дверь в туалет повидала, конечно, мно- гое. Но мы в своем разгуле нарушили меру - меру терпения вещи. Дверь предупреждающе скрипнула, однако ничего больше не смогла для нас сделать: ручка оторвалась, и все полетели на пол, прямо под ноги дежурной учительнице».)

- Як Марсем відреагувала на прихід завуча й чергової вчительки? Поясніть сенс її слів: «Мне жаль, что вы сегодня не дослушали главу. Я читала о том, как король Матиуш Первый учредил детский парламент. Дети получили свободу действий и стали править страной - как мечтали. Но един- ственное, что они умели делать, - это веселиться. А думать над собой и своими действиями они не желали. И их государство - погибло». Що вона хотіла цим сказати?

- Доведіть, що випадок із «затягуванням до туалету» до крайнощів напружив нервову систему Марсем. У чому вчителька припустилася помилки? Чого вона не врахувала? Аргументуйте, спираючись на цитати з її щоденника. («В индивидууме десяти лет от роду вдруг возникают завихряющиеся энергетические потоки. Прорываясь наружу, они объединяются с другими потоками. После чего эти слившиеся потоки несутся по школе и в экстазе единения сбивают с ног завучей. А заодно отрывают ручки у дверей школьного туалета. Что и предьявляется училке пубертатного сообщества в виде вещественного доказательства плохой воспитательной работы. Но училке совершенно не жалко оторванной ручки. Она в глубине души считает, что ручки на всех дверях давно надо было заменить. На более современные модели, приспособленные к специфическим школьным нагрузкам. И завучей училке не очень жалко. Училка подозревает, что ситуация причиненного морального вреда обрисована в несколько сгущенном свете. К тому же завуч, как человек ученый, должна иметь представление о пубертате и связанными с ним неудобствами. Жалко училке, то есть мне, только «Короля Матиуша». Эти пубертатные свиньи не только не желают самостоятельно читать, но даже слушать. Что уж там говорит о готовности размышлять над основами общественного устройства!

Может, все-таки пора снять портрет Корчака?..»)

- Як ви думаєте, чому Марсем прочитала свій твір-дослідження «Що я знаю про ранній пубертат?» своїм вихованцям? Якою була їхня реакція? Чого Марсем досягла цим тактичним ходом? Чи очікувала на це? («Я пожала плечами и пошла читать свои страшилки ученикам. Они смеялись так, что я почти простила

психолога за діагноз». «Чем больше раз окунут тебя мордой в снег, чем с большей настойчивостью будут стихивать, тем выше твоя женская популярность. И бесы в крови ликуют!

Но бесам этого мало. Они одержимы телесным. Они тревожат тебя догадками: тело может что-то еще. Те, другие, другого пола, могут делать с твоим телом что-то еще. Что? Пока неясно. Зима сменяется летом, мы играем в войну. В войну полов. Сюжет не важен. Важно все то же - бегать и ловить. Только чтобы как-нибудь касаться друг друга - грубовато-неловко тянуть, даже делать больно. Что оно может, это чужое тело?»)

- Розкажіть, чому Марсем довелося тримати облогу від батьків класу стосовно Льоші Кравчика? Що про Льошу знала Марсем, але не знали батьки учнів четвертого класу? Чи можна вважати історію «приємного» Льоші Кравчика проблемою сьогодення? Чому у своїх думках Марсем поєднала історію Льоші Кравчика з казкою про сестрицю Аленушку й братця Іванушку? Доведть, що вчителька зайшла в глухий кут. («Ви ведь, пожалуй, мне теперь не поверите. Не захотите верить, что все устроится, наладится. Что Кравчик атом, настанет день, перестанет задираТЬ юбки и щипаться. Ведь и времени у нас с вами совсем не осталось.

В сказке про сестрицу Аленушку и братца Иванушку есть один эпизод. Привела ведьма Аленушку на берег реки, привязала ей на шею камень и бросила в реку. Я все думала: что же эта Аленушка - так и шла за ведьмой, как ягненок на заклание? А потом стояла и смотрела, как ей на шею камень вешают? Что же она не брыкалась, не сопротивлялась? Не могла, что ли, стукнуть эту ведьму по ее длинному кривому носу?

Но, может быть, утопил Аленушку не камень. Камень - это так, для красного словца. Сказочный шифр. Утопила Аленушку тайна, которой она ни с кем не могла поделиться. Из-за козленочка. Ведьма сказала ей: «Будешь мешаться мне под ногами, расскажу всем, что козленочек на самом деле - никакой не козленочек, а оборотень. Мальчишка, превращенный в козла. Ты ведь знаешь, как у нас относятся к оборотням? Сожгут и съедят. Как самого обычного колдуна. Так что вали отсюда, из дворца. И тайна останется между нами». Аленушка кивнула в знак согласия и ушла. От сытой богатой жизни, от своего мужа-царя. От любимого козленочка. Чтобы сохранить его тайну. Она затерялась в потоке жизни, где-то на самом ее дне. И чем зарабатывала себе на хлеб, один Бог знает...»)

- Як ви думаєте, чому в повісті «Коли відпочивають янголи» слідом за записами Марсем у щоденнику, де вона шукає шляхи вирішення проблеми на ім'я «Льоша Кравчик», йде опис Дня Святого Валентина від імені Аліни?

- Яка атмосфера царювала в цей день у школі? На що очікувала Аліна? Розкажіть про її страждання. Доведіть, що письменниця Марина Аромштам розуміє глибинні, найпотаємніші проблеми дітей.

- У чому полягав секрет «валентинки», яку отримала Віра? Як відреагувала Марсем? («Кто написал, знает. И у меня нет желания это озвучивать. Но я прошу этого человека признаться. Пусть не сейчас - позже. После уроков. Будет очень плохо, если он не признается. Нам всем будет очень плохо».)

- Як ви думаєте, чому автор злополучної «валентинки» не зізнався? Чому всі вирішили, що це справа рук Кравчика?

- Чи мали право батьки класу (мама Віри, мама Каті й бабуся Наді) влаштовувати «розбори» без вчителя й без батьків Льоші?

- Як відреагувала Марсем на звинувачення й вимоги батьків? Доведіть, що вона була абсолютно права. Виразно прочитайте розділ двадцять восьмий. Зробіть висновок, чому Марсем пішла з класу й більше не повернулася?

- Прочитайте записи зі щоденника Марсем після з'ясування правди з запискою. Спробуйте інтонаційно передати стан, у якому перебувала вчителька. Доведіть, що вона відчувала себе повністю знищено.

- Виразно прочитайте в особах розділ 29. Дайте оцінку діям, думкам і словам подружок. Поміркуйте, чому Алінка захищала Єгора. Як це сприйняла Наташка?

- Що змінилося в четвертому класі в зв'язку з тим, що Марсем не прийшла? («Уроки вела другая учительница. Мы сидели тихие и вялые. Разговаривать не хотелось. Даже на переменах. О чем говорить-то? Так что учительница была довольна: «Мне про вас такое наговорили. Пугали по-всякому. А вы - ничего. Нормальные. И примеры решать умеете. Даже с задачей справились».)

- Як Аліна сприйняла звістку про катастрофу літаків? Чому вона пов'язала її з ангелами, що не можуть злетіти? Про що це свідчить? Чи права була мама Аліни, говорячи, що Марсем «совершенно запудрила вам мозги!»?

- Як ви думаєте, чому дідусь зрозумів, що відбувалося в душі онуки? У чому полягає секрет «живої води»? Доведіть, що для цих дітей «живою водою» й була Марсем.

- Сформулюйте проблему «живої води» для Марсем. Що могло її повернути в клас? Яка роль у цьому відводилася В. Г.? Яку пораду дав В. Г.? Що означає його фраза «Я о живой воде. Маргарита верит в слово. По крайней мере, верила раньше. Может, Алинке это как-то поможет»?

- Які важливі думки намагається передати читачам письменниця Марина Аромштам, давши право говорити сину В. Г. Матвію про його стосунки з вітчимою? («Матвей понимает что-то другое, свое. Он как раз рассказывает: теперь ясно, почему у них с отцом (то есть - с отчимом) возникали все эти конфликты; почему тот взрывался по пустякам, и кричал на него, и все время что-то требовал. Он чужую породу чувствовал, вот что! Он в нем дурную наследственность подозревал. И хотел ее вытравить. Он однажды даже отлупил Матвея. За то, что тот спер у соседского мальчишки игрушечный танк. Знаете, были такие коллекционные машинки? Матвей их собирал. А этот танк, он очень редкий. И мальчишке тому совершенно не нужен был. Но меняться мальчишка не захотел - из вредности. И тогда Матвей этот танк утащил». «Матвей вос- пользовался паузой и стал рассказывать, как ему удалось разыскать В. Г. ... Как он позвонил и попро- сил встретиться. А кто звонит, не сказал. И что до сих пор не может без смеха вспомнить лицо В. Г., когда тот его первый раз увидел. А дома не знают, что Матвей разыскал отца. Он решил не говорить. Чтобы мать не тревожилась. Ей только дай повод, она день и ночь тревожиться будет. И отчима он по-прежнему зовет «папа». Все-таки тот его вырастил. Чего уж тут! У него теперь такая двойная жизнь, как в романе».)

- У чому, по-вашому, полягає сенс наради у Кравчиків? Хто й чому там був присутній? З якою метою запросили Аліну? Доведіть, що Лідія Петрівна, мама Льоші, дуже мудра жінка (на відміну від мами Віри).

- Чому фраза «Жива вода! Жива вода!» рефреном повторюється в розповіді Аліни про перебування в домі Кравчиків? Кого вона стосується - дітей чи вчительки? Яке рішення прийняли діти? Чому вони сподівалися, що це поверне Марсем? Аргументуйте, спираючись на текст.

- Виразно прочитайте в особах «Епілог» та два останні записи зі щоденника Марсем. Як ви думаєте, вона повернеться? Що вас у цьому переконує?

- Який сенс має «Післямова від автора»? Чому Марина Семенівна Аромштам рекомендує вам (нам) прочитати книжку Януша Корчака «Король Матіуш»?

Визначте проблематику твору. Узагальніть свої висновки у формі таблиці. Назвіть образи, за допомогою яких та чи інша проблема втілюється у творі.

Проблема	її художнє втілення у ПОВІСТІ «Коли відпочивають янголи»
Міжособистісні стосунки дітей в цілому	Аліна та її однокласники; Марсем і друзі її дитинства
Проблеми взаємин хлопчиків і дівчаток, чоловіків і жінок (проблеми взаємин представників різної статі)	Аліна - Петя, Аліна - Єгор, мама Аліни - В. Г., Марсем - Йон, дідусь і бабуся Аліни
Розлучення батьків, переживання дітей	Родини Аліни, В. Г., Марсем (в дитинстві), Наташки, Лерки (подруги Марсем)
Проблема усиновлення дітей	Льоша Кравчик і його батьки
Проблеми взаємин дітей і вчителів	Марсем і її вихованці, В. Г. і його вихованці; Тетяна Володимирівна і її перший клас
Проблеми педагогіки (розрив теорії й практики)	Марсем і Корчак; учасники конкурсу на кращого вчителя й члени журі
Проблеми вчителів і адміністрації	Марсем і завуч
Взаємини родини і школи	Марсем та батьки учнів її класу (ставлення до Марсем мами й дідуся Аліни, поведінка мами Віри
Особисті проблеми дітей	Аліна, Наташка, Петя; інші учні
Професійні здобутки й кризи Марсем	Щоденник Марсем
Взаємини сім'ї та школи	Основа побудови цих взаємин Тетяною Володимирівною та Марсем
Матеріальне й духовне в житті людей	Вся книжка

IV. Рефлексія

Складіть асоціативне гроно до слова «янгол».

- Поясніть сенс назви твору.
- Доведіть, що не існує окремо проблем дітей і дорослих, батьків і дітей, учнів та вчителів, а є проблеми людей. Чи змінюються вони зі зміною поколінь? Чому? Наведіть аргументи з тексту.
- Які моральні цінності, по-вашому, сформувалися у дітей - героїв твору Марини Аромштам? Яка у цьому роль Марсем?
- Про що вас змусила замислитися книжка Марини Аромштам «Коли відпочивають янголи»?
- У чому, по-вашому, криється секрет популярності цього твору у сучасного читача?

Перегляд відео «Десять заповідей Януша Корчака»

- Кому, по-вашому, адресовані ці думки Януша Корчака, дорослим чи дітям? Чому ви так вважаєте?
- Роздрукуйте «Десять заповідей Януша Корчака» й мовчки залиште в кімнаті батьків на видному місці.

V. Домашнє завдання:

Напишіть електронного листа (на вибір) другові, батькам, учителю з порадою прочитати книжки Марини Аромштам «Коли відпочивають янголи»*.

Познайомитись зіз романом Маркуса Зузака «Книжкова злодюжка».

Тема. Контрольна робота № 6. Література XX-XXI століть. У пошуках себе і високого польоту

Мета: перевірити рівень засвоєння учнями знань з теми; розвивати уміння застосовувати набуті знання практично; виховувати культуру писемного мовлення.

Тип уроку: урок перевірки знань, умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної діяльності.

III. Оголошення теми й мети уроку. Актуалізація опорних знань учнів.

Написати творчу роботу на одну із тем:

- ❖ Головні життєві цінності в казці-притчі А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц».
- ❖ Чого мене навчив Маленький принц?
- ❖ Особистість і Зграя (за притчею Р. Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон»)
- ❖ Проблема взаємин дітей і дорослих (за твором «Коли відпочивають янголи» або «Буба»)

IV. Підбиття підсумків уроку

V. Домашнє завдання